МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙУНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Міжнародна науково-практична конференція

«Виклики та перспективи сучасної науки: теорія, практика, інновації»

23-24 квітня 2026 року

Біла Церква
2026

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Шуст О.А., д-р екон. наук, ректор.
Ковальчук І.В., канд. юрид. наук.
Бровко Н.І., д-р. юрид. наук.

Відповідальна за випуск – Бровко Н.І., д-р. юрид. наук.

Виклики та перспективи сучасної науки: теорія, практика, інновації: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 23-24 квітня 2026 р. Білоцерківський НАУ. 286 с.

Збірник підготовлено за авторською редакцією доповідей учасників конференції без літературного редагування. Відповідальність за зміст поданих матеріалів та точність наведених даних несуть автори.

Вітальне слово учасникам конференції:

Шуст О.А. ректор Білоцерківського національного аграрного університету, д-р екон. наук, професор

Ковальчук І.В., декан соціально-гуманітарного факультету Білоцерківського національного аграрного університету, кандидат юридичних наук, доцент

©БНАУ

ЗМІСТ

***Секція 1*. Виклики сучасної науки: соціально-історичні, культурологічні, політологічні та філософські аспекти**

Мельник Л.М. Педагогіка підтримки проти «культури стресу»: філософські аспекти сучасної вищої школи……..6

Пасічник Н.С. Меморіалізація козацької доби в міському просторі (на прикладі м.Біла Церква)...8

Грек І.М. Аграрні культи та обрядовість у структурі української духовної культури: від традиції до сучасності……12

Ордіна Л.Л. Життєтворче середовище як фактор розвитку студентів ЗВО……14

Ярмола О.В., Велика К.І. Філософські основи формування античної науки……17

Дужа І.А. Міжнародна підтримка України: політичні механізми та ефективність……..21

Лобачова С.В., Григорська Т.Г. Проблеми збереження національної ідентичності українців в умовах білінгвізму та шляхи їх вирішення……...26

***Секція 2* Новітні тенденції розвитку юридичної науки та законодавства в умовах євро інтеграції**

Ковальчук І.В. Правове регулювання «зелених» податків у системі міжнародного економічного права: досвід єс та перспективи для України……...32

Бровко Н.І. Роль медіасфери у процесі євроінтеграційної розбудови держави……35

Кушакова-Костицька Н.В. Стійкість як результат наукового підходу: зміцнення інтерфейсу "наука-політика" в ЄС……38

Костицький М.В., Кушакова-Костицька Н.В. Роль науки у формуванні стратегії стійкості Європейського Союзу……..44

Ванджурак Р.В. Встановлення істини в межах дискреційних повноважень суб'єктів правозастосування: гносеологічний аспект……..49

Тіхонов А.М. Цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації: виклики та інновації……53

Поляруш-Сафроненко С.О. Спільна сумісна власність об'єднаних територіальних громад……57

Тимощук О.Г. Роль інституцій Європейського Союзу у формуванні стандартів захисту прав людини у сфері трудової міграції……..62

Терещук М.М. Конституційно-правовий статус глави уряду в країнах Східної Європи……65

Макарчук В.В. Приховані зміни у реформуванні Бюро економічної безпеки України: правовий аналіз……68

Линник Т.В. Територіальна громада та шкода, спричинена російською агресією……71

Сокиринська О.А. Міжнародно-правова регламентація дотримання прав біженців під час збройних конфліктів……75

Ломакіна І.Ю. Трансформація трудового права україни в умовах воєнного стану та післявоєнного відновлення……79

Мельник В.О. Правові аспекти продовольчої безпеки в Україні з урахуванням стандартів ЄС…81

Аргат Я.П. Правова природа та значення шлюбного договору у сучасному сімейному праві……..83

Настіна О.І. Публічні платформи закупівель як прозорий механізм боротьби з корупцією в земельно-правовій сфері……85

Сімакова С.І. Корупційні ризики під час митного контролю та декларування товарів в Україні під час воєнного стану: виклики та шляхи мінімізації……89

Клочко В.М. Акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування: сутність та особливості……...91
Малишко І.В. Сучасні тенденції розвитку соціального захисту в умовах євроінтеграції України…….95
Звонарьов О.Ю. Перспективи розвитку кримінального законодавства україни у повоєнний період……98
Єфремова І.І. Виклики рекодифікації цивільного законодавства……101
Пахомова А.О. Щодо питання інституту присяжних у цивільному судочинстві……..106
Ярмоленко Ю.В. Правова природа штучного інтелекту як об'єкта інтелектуальної власності…….109
Сердюченко О.В. Електронне урядування в Україні……...111
Домбровська О.В. Імплементація практики Європейського суду з прав людини в Україні: системні проблеми та шляхи їх подолання…….113
Степанцова К., Бровко Н.І. Свобода пересування в умовах воєнного стану: Україна та міжнародний досвід……..117
Яценко О.О., Бровко Н.І. Мобілізаційний процес в Україні в умовах Євроінтеграції……121
Яценко М.В., Бровко Н.І. Право на свободу слова: межі та проблеми……124
Пащенко В.В., Аргат Я.П. Правове регулювання діяльності фоп: переваги, ризики та відповідальність…….126
Фролова К.А., Аргат Я.П. Правове регулювання банкрутства в Україні…….130
Кузьомко Т.Р., Сокиринська О.А. Аналіз правового режиму чорноморських проток та їх значення для України під час війни……132
Головатюк А.В., Стрій В.В. Хом'яченко С.І. Трансформація інституту судових витрат у господарському процесі України в контексті євроінтеграційних процесів……138

Секція 3 **Література, мова, переклад: лінгвістичний та методичний аспекти**

Ігнатенко В.Д. Використання штучного інтелекту у перекладацькій діяльності: рекомендації та професійні стратегії……...141
Погоріла С.Г. Кейс-метод як інструмент формування етичної відповідальності у професійному мовленні студентів аграрних спеціальностей……145
Тимчук І.М. Інтеграція генеративного штучного інтелекту Gemini у викладанні української мови за професійним спрямуванням: методика та виклики……...149
Межов О.Г. Функційні вияви апозитивем-номенів озброєння в сучасному медіа просторі…….153
Цвид–Гром О.П. Еколінгвістичні параметри мовної стійкості в умовах сучасних геополітичних та соціокультурних викликів……157
Рєзнік В.Г. Фразеологічні одиниці як дидактичний ресурс формування міжкультурної компетентності студентів у процесі навчання німецької мови……161
Дем'яненко О.О. Методика розвитку іншомовної компетентності здобувачів у зво аграрного спрямування……...165
Дячук О.В. Міжкультурна специфіка вербальної комунікації……...169
Марчук В.В. Аналіз структурних компонентів та динамічні характеристики ціннісних орієнтацій особистості…….172
Столбецька С.Б. Формування термінологічної компетентності майбутніх перекладачів аграрної галузі (на матеріалі французької мови)……...175
Карпенко С.Д. Освіта для людей з особливими потребами: компетенції та виклики……..178
Зелінська В.А. Лексичний підхід у вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням: переваги та недоліки…… 181

Береговенко Н.С. Англійські параметричні прикметники: когнітивні моделі формування словосполучень.....186
Велика К.І. Спеціалізований переклад у сучасній лінгвістиці: особливості та функції……..190
Чернищук Ю.І. Phonetic variability of british and american english in teaching and translation aspects……..193
Беленок Ю.М., БорисовА Н. В. Формування soft skills засобами навчання англійської мови в старшій школі……197
Вінтонів-Бахарєва С.З. Заболотна Т.В. Використання медіатекстів для розвитку критичного мислення на уроках англійської мови……201
Боньковський О.А., Деякі аспекти особливостей перекладу кількісних та якісних прикметників з німецької мови на українську (на матеріалі аграрної та наукової термінології)……205
Михайленко О. Source- and target-oriented models in specialised translation……208
Римар Н. Ю. Українська література в умовах війни: тематично-жанрові особливості……...211
Костусяк Н.М. Відантропонімні деривати в українському політичному медіа дискурсі…….215
Костусяк Д.М., Громик Ю.В. Волюнтативно марковані висловлення в говірках волинського полісся…….219
Демидюк О.О., Котусяк Н.М. Заголовкові висловлення волинських медіа: модальні вияви та комунікативно-прагматичні стратегії …….224
Злотко О.М. Котусяк Н.М. Модальні стилістеми у волинській поезії періоду великої війни…229
Біліченко А.М. Методичні аспекти навчання перекладу в системі професійної підготовки фахівців аграрного профілю…….233
Кириленко М.О. Вербалізація концепту «morality» у творі Роальда Даля «Чарлі і шоколадна фабрика»…….238
Борисова Н.В. Розвиток контролю знань з використанням ші-платформ на заняттях з англійської мови.241
Яценко Г.В. Формування навичок аудіювання китайської мови через короткі відео……..246
Секція 4 **Перспективи розвитку психологічної науки: питання теорії і практики**
Шевченко А. М. Професійне зростання в умовах змін: психологія викликів, можливостей та інновацій……..249
Попок К., Шевченко А.М. Роль невербальної комунікації у формуванні довіри.....253
Шосталь Є., Шевченко А.М. Емоційний інтелект лідерів у гібридних командах: психологічні механізми та практичні рекомендації.....257
Хомчук О.П. Позитивна психотерапія у роботі з кризовими станами……259
Рижук В.В., Хомчук О.П. Організаційна культура як інструмент забезпечення психічного здоров'я персоналу організації……262
Алєксєєва О. І., Значення військової психології у формуванні професійних компетентностей організаційних псхологів……266
Пархоменко А.Є., Алєксєєва О. І., Психологічні особливості балансу «робота-життя» в умовах віддаленої роботи……270
Трофіменко В.О. Психологічні аспекти технічної майстерності спортсменів……273
Дуднік О.К. Значення спортивної діяльності у розвитку особистості……..275
Коваленко А.Ю. Емоційна та вольова регуляція діяльності спортсменів……277
Волотовська Н.В., **Скуловатова О.В.** Роль письмових практик як інструмента психологічної стійкості сучасних освітян……..280
Алєксєєва О.І., **Дорошенко І.В.** Інтеграція методів клінічної психології у практику організаційної психодіагностики……...283

СЕКЦІЯ 1

ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ НАУКИ: СОЦІАЛЬНО-ІСТОРИЧНІ, КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ, ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ

УДК 141.319.8:378.014.3

ПЕДАГОГІКА ПІДТРИМКИ ПРОТИ «КУЛЬТУРИ СТРЕСУ»: ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Мельник Л.М.,

канд. політ. наук, доц.,

завідувачка кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Досліджено конфлікт між авторитарною «культурою стресу» та гуманістичною «педагогікою підтримки» у вищій освіті. Акцентовано увагу на необхідності створення безпечного інтелектуального простору та терапевтичного освітнього середовища. Визначено роль педагогіки підтримки у подоланні відчуження та стимулюванні внутрішніх ресурсів особистості в умовах цифрової трансформації та соціальних викликів.

Ключові слова: педагогіка підтримки, культура стресу, вища освіта, гуманізація, екзистенційний вимір, фасилітація, ментальна стійкість, освітня екосистема

Сучасна вища школа перебуває в епіцентрі цивілізаційного зламу, де традиційні освітні парадигми стикаються з викликами глобальної нестабільності, соціальних турбулентностей та стрімкої цифрової трансформації. Одним із найгостріших внутрішніх конфліктів академічного середовища сьогодні є протистояння «культури стресу» та «педагогіки підтримки». Цей дихотомічний поділ має не лише методологічний чи психологічний характер, а насамперед глибокий філософсько-антропологічний зміст, що визначає майбутнє інтелектуального капіталу суспільства.

Історично «культура стресу» в університетському просторі виростала з ідей жорсткої селективності та конкуренції як головних рушіїв прогресу. Вона базується на філософії «педагогіки примусу» та ієрархічного авторитаризму, де стрес розглядається як необхідний і навіть бажаний стимул для досягнення

результату. Проте в умовах постмодерного суспільства такий підхід виявляє свою деструктивність, призводячи до відчуження суб'єктів освітнього процесу, тотального професійного вигорання викладачів та ментальної деградації студентства. На зміну застарілій ідеї «виживання найсильніших» має прийти концепція цілісної екосистеми підтримки. Так, науковці вивчаючи поняття «педагогіка підтримки» визначають іі як, індивідуальна та особистісна підтримка (Є. Бондаревська, С. Кульневич); елемент будь-якої співпраці і взаємодії (Н. Крилова); надання допомоги у вирішенні проблем розвитку індивіда (А. Андрєєва, Т. Анохіна, О. Газман); взаємодія, дружні стосунки, внутрішнє налаштування на спільний позитивний результат педагога і суб'єкта навчання (Н. Крилова, Н. Михайлова); активна співучасть у життєвому самовизначенні особистості, підготовка до здійснення вибору в проблемних ситуаціях, самореалізація й усунення суб'єктивних перешкод розвитку (Г. Костюк, А. Маслоу, В. Рибалка, К. Роджерс та ін.) [1].

Філософські засади педагогіки підтримки ґрунтуються на переході до нової онтології навчання. По-перше, це екзистенційний вимір, що передбачає визнання студента не об'єктом для наповнення знаннями, а самоцінною особистістю. Освіта тут стає актом співбуття, де викладач трансформується з транслятора інформації у фасилітатора та ментора. По-друге, це етика турботи, яка заміщує «педагогіку приниження» стратегією створення безпечного інтелектуального простору. У такому середовищі помилка розглядається як невід'ємний етап пізнання, а не привід для деструктивної критики чи санкцій.

Важливим аспектом є екосистемний підхід, згідно з яким університет перетворюється з адміністративної установи на «простір спокою» та розвитку. Це передбачає інтеграцію архітектурних рішень, природних компонентів, мистецьких практик та професійної психологічної допомоги в єдине терапевтичне середовище. Виклик сучасної науки полягає в деконструкції міфу про те, що якість освіти прямо пропорційна рівню психологічного тиску. Навпаки, саме педагогіка підтримки активізує внутрішні ресурси особистості,

стимулюючи критичне мислення та креативність, які зазвичай блокуються в стані хронічного кортизолового навантаження.

Отже, впровадження моделі підтримки — це докорінна зміна філософії взаємодії. Це шлях від «людини-функції» в системі сухих показників до «людини-творця», здатної зберігати ментальну стійкість у мінливому світі. Формування такої гуманістичної парадигми у вищій школі є стратегічною умовою збереження людської гідності та забезпечення сталого суспільного розвитку.

Список використаних джерел:

1. Карапузова І. В. Організація педагогічної підтримки майбутніх учителів у процесі навчання: автореф. дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / І.В.Карапузова. Полтава. 2010. 20 с.

УДК 94(477)"15/17":711.4(477.41-21 Біла Церква):930.85

МЕМОРІАЛІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ (НА ПРИКЛАДІ М. БІЛА ЦЕРКВА)

Пасічник Н. С.,

к.і.н., доцент, доцент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Досліджується процес меморіалізації подій та постатей козацької доби в контексті формування символічного простору міст на прикладі м. Біла Церква. Аналізуються місця пам’яті Білої Церкви, пов’язані з козацькою минувшиною, з огляду на трансформації у офіційній політиці пам’яті.

Ключові слова: меморіалізація, козацька доба, політика пам’яті, урбанонім, символічний міський простір, декомунізація.

В умовах російсько-української війни, яка має екзистенційний характер, питання меморіалізації значущих подій та постатей української історії

набувають особливої ваги. Меморіалізація героїчних або трагічних епізодів власної історії виконує низку важливих функцій - формування спільного сприйняття минулого спільнотою, світоглядних орієнтирів та національної ідентичності, сприяння консолідації суспільства. Одним з напрямків політики пам'яті є маркування міського простору через надання відповідних назв та встановлення монументів, пам'ятників та пам'ятних знаків.

Символічний простір міст є віддзеркаленням насамперед офіційної візії минулого, трансляцією певних історичних наративів про ті чи інші періоди української історії. В історичній пам'яті українців одним з найбільш стійких уявлень завжди була пам'ять про козаччину. Козацтво виступало як символ боротьби за власну ідентичність, свободу, державність, а суспільний запит на козацьку героїку та традиції особливо актуалізувався у переломні періоди українського державотворення. Відтак, символічний простір більшості українських міст та містечок позначений маркерами, пов'язаними з козацькою добою. Найпомітнішими постатями цієї доби, репрезентованими у міському ландшафті, є гетьмани Б. Хмельницький та І. Мазепа. Багато міст мають вулиці, названі їхніми іменами, пам'ятники/пам'ятні знаки, встановлені на їх честь, у тому числі відповідні вулиці є і в Білій Церкві. Однак ще з російсько-імперської доби спостерігається своєрідне протиставлення цих діячів: позитивне сприйняття Б. Хмельницького з огляду на укладення союзу з Москвою, натомість негативне сприйняття І. Мазепи, який цей союз розірвав.[1, с. 274] Ця тенденція зберігалась й у радянський період. Якщо Б. Хмельницькому встановлювали пам'ятники, називали на його честь топоніми ще за радянської доби (цей процес помітно активізувався під час святкування 300-річчя так званого «возз'єднання» України з Росією), то постать І. Мазепи залишалася табуйованою у політиці пам'яті. Вшанування його пам'яті у міському просторі починається після відновлення незалежності України в 1991 р.

В Білій Церкві пам'ятник гетьману Б. Хмельницькому було встановлено у травні 1983 р., до 950-річчя міста, за проектом скульптора А.М. Гончара та архітектора В. Г. Гнєзділова. Він був виготовлений на заводі «Сільмаш»

ливарниками П. Вовчком, І. Гаврилюком та інженером-технологом В. Гусєвим за моделлю заводського художника В. Губрія. Гетьмана зображено саме як державця у задумі про долю України, в його руках – символи влади. На постаменті міститься напис: «У Визвольній війні 1648-1654 рр. під керівництвом Богдана Хмельницького Біла Церква була опорним пунктом боротьби українського народу проти польсько-шляхетського поневолення». Наприкінці 1980-х рр., в умовах активізації громадянської активності напередодні відновлення незалежності України, біля пам’ятника Б. Хмельницькому Народний рух України проводив мітинги та заходи.[2]

Натомість вулиця Івана Мазепи з’явилася у місті лише після ухвалення «декомунізаційного пакету» законів в травні 2015 р. У 2016 р. за рішенням Білоцерківської міської ради на честь видатного гетьмана було перейменовано вулицю Щорса.[5] В цей час змінюється й трактування постаті Б. Хмельницького у політиці пам’яті: наголос робиться на його державотворчій діяльності без акцентування укладення союзу з росією. Так, у міському просторі Білої Церкви вказане втілилось у демонтажі, за рішенням місцевої влади, пам'ятної дошки «На честь схвалення Білоцерківським полком березневих статей» на будинку Білоцерківської районної ради.[4]

Деякі місця пам’яті Білої Церкви пов’язані з подіями локальної історії козацької доби. Так, на Замковій горі було встановлено пам'ятну стелу «Повстанцям під проводом Криштофа Косинського», присвячену подіям 1591 р., що стали початком козацько-селянського повстання під проводом К. Косинського. А у дендрологічному парку «Олександрія» є урочище «Палієва гора», де стояв табором один із загонів козацького ватажка Семена Палія під час повстання 1702-1704 рр. На відзнаку тих подій ще в 1980 р. тут було встановлено кам'яну вежу з барельєфом козацьких голів та сценами з бойового життя козаків, біля якої розташована чавунна гармата з ядрами.

В контексті процесів декомунізації та дерусифікації у міському просторі з’явились урбаноніми на честь ще одного визначного діяча часів козаччини - останнього кошового отамана Запорозької Січі Петра Калнишевського. У парку

Слави у 2015-2016 рр. було збудовано Храм святого праведника Петра Калнишевського, а в липні 2022 р. вул. Пролетарську і пров. Пролетарський було перейменовано на честь славетного кошового.[3]

До маркування міського простору долучилась і громадськість. У Громадському бюджеті Білої Церкви 2020 року здобув перемогу проєкт Юрія Колотницького та скульптора Максима Василенка, що передбачав встановлення у в центральній частині міста 12 міні-скульптурок, пов'язаних з історією міста і був втілений у 2021 р. Частина з цих пам'яток втілює пам'ять про козацьку минувшину - Булава Гетьмана, Золото Мазепи, «Молот» Максим Залізняк, «Голка» Микита Швачка.[6] Такі проєкти не лише сприяють популяризації козацької минувшини, а й додають місту туристичної привабливості.

Таким чином, символічний простір м. Біла Церква містить як загальнонаціональні маркери козацької доби (увічнення постатей Б. Хмельницького та І. Мазепи), так і втілює спогади про локальну історію краю (повстання К. Косинського та Семена Палія). Практики пам'ятання козацької минувшини є важливим складником сучасної політики пам'яті й свідченням тяглості національного державотворення та національних традицій.

Список використаних джерел:

1. Верстюк В. Гетьман Мазепа в історичній пам'яті України / Культура історичної пам'яті: європейський та український досвід / [Ю. Шаповал, Л. Нагорна, О. Бойко та ін.]; за загальною редакцією Ю. Шаповала. Київ: ІПЕНД, 2013. С. 274-279.

2. Пам'ятник Богдану Хмельницькому / Туристичний портал Білої Церкви. URL: https://opencity.com.ua/pamyatnik-bogdanu-xmelnickomu/ (дата звернення 10.04.2026)

3. Перейменування вулиць / Білоцерківська міська рада : офіційний сайт. URL: https://bc- rada.gov.ua/node/5527 (дата звернення: 09.04.2026)

4. Про демонтаж меморіальної дошки «На честь схвалення Білоцерківським полком березневих статей»: Рішення Виконавчого комітету Білоцерківської міської ради Київської області № 378 від 28 травня 2019 року. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/miska_rada/normatyvni_akty/378_pro_demontazh_memorialnoi_doshky_na_chest_skhvalennia_bilotserkivskym_polkom_bereznevykh_statei/54875.pdf (дата звернення 10.04.2026)

5. Про перейменування вулиць та інших поіменованих об'єктів міста Білої Церкви: Рішення Білоцерківської міської ради Київської області № 81-07-VII від 18 лютого 2016 р. URL: http://bc-rada.gov.ua/node/5089 (дата звернення 08.04.2026)

6. Скульптурки - символи міста Біла Церква / Київщина: офіційний веб-сайт Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації. URL: https://kyivregiontours.gov.ua/blog/skulpturky-bc (дата звернення 08.04.2026)

УДК 2-5:39(=161.2)

АГРАРНІ КУЛЬТИ ТА ОБРЯДОВІСТЬ У СТРУКТУРІ УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ: ВІД ТРАДИЦІЇ ДО СУЧАСНОСТІ

Грек І.М.,

асистент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах досліджено трансформацію аграрних культів в українському духовному просторі. Розглянуто перехід від архаїчних ритуалів родючості до сучасних форм культурної ідентичності та екологічної етики. Визначено роль землеробської обрядовості як фундаменту національного світогляду в умовах глобалізації.

***Ключові слова*:** аграрні культи, календарна обрядовість, духовна культура, національна ідентичність, сакралізація природи, хліборобська праця, народне християнство, екологічна етика.

Українська духовна культура історично сформувалася як агроцентрична система, де земля, цикли природи та хліборобська праця визначали не лише економічний устрій, а й сакральний світогляд народу. Аграрні культи, коріння яких сягає дохристиянських часів, стали фундаментом, на якому вибудувалася унікальна українська обрядовість. Дослідження трансформації цих культів від архаїчних форм до сучасних соціокультурних практик є надзвичайно актуальним у контексті пошуку національної ідентичності та збереження нематеріальної спадщини в епоху глобалізації. Так, В. Скуратівський підкреслював, що традиційна обрядовість українців цілісна система життєдіяльності, що гармонізувала стосунки людини з природним циклом [1].

Традиційні аграрні культи базувалися на ідеї сакрального взаємозв'язку людини та космосу. Земля сприймалася як жива істота, «мати-годувальниця», що потребувала не лише фізичного обробітку, а й ритуального вшанування. Календарна обрядовість (колядування, щедрування, веснянки, обжинки) була спрямована на забезпечення родючості та добробуту громади через систему магічних дій та релігійних символів. Важливим етапом став синтез із християнством. Дослідник О. Воропай підкреслював, що «українське народне свято завжди має два обличчя: одне — суворо християнське, церковне, а друге — прадавнє, поганське, де в основі лежить турбота про майбутній урожай» [2, с. 115].

У структурі духовної культури аграрна обрядовість виконувала функцію соціальної консолідації та етичного регулятора. Повага до землі та праці формувала специфічну «аграрну етику», де успіх господарювання залежав від моральної чистоти людини та її гармонії з довкіллям. Проте в умовах модернізації та урбанізації XX–XXI століть відбулася значна трансформація цих традицій. Прямий магічний зв'язок із силами природи почав втрачати свою актуальність, а обрядовість поступово перейшла у площину естетики, фольклоризму та етнографічної репрезентації.

Сучасний стан аграрної духовності характеризується процесами ревіталізації та переосмислення. Традиційні свята сьогодні набувають нових

значень – вони стають маркерами локальної ідентичності та інструментами культурного туризму. Водночас спостерігається рух до «нової аграрної етики», що базується на екологічній свідомості, що фактично є сучасною формою давнього культу вшанування природи.

Отже, аграрні культи залишаються невід'ємною складовою української ментальності. Навіть за умов технологічного прогресу та цифровізації, духовний зв'язок із землею зберігається як ціннісний орієнтир. Трансформація обрядовості від суто прагматичних ритуалів до символічних культурних кодів свідчить про життєздатність української традиції та її здатність адаптуватися до викликів сучасної науки.

Список використаних джерел:

1. Скуратівський В. Т. Русалії. Київ: Довіра, 1996. 734 с.

2. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ: Оберіг, 1993. 590 с.

3. Грушевський М. С. Історія української літератури: в 6 т. Т. 1. Київ: Либідь. 1993. 392 с

УДК 378.1

ЖИТТЄТВОРЧЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ ЗВО

Ордіна Л.Л.

к. пед. н., доцент, доцент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах висвітлено особливості життєтворчого середовища ЗВО, що впливають на особистісний розвиток студентів та сприяють входженню їх в сучасну культуру, проектують процеси самореалізації суб'єктів освітнього процесу з урахуванням індивідуально-значимих смислів та особистісного досвіду. Визначено поняття «життєтворче

середовище», що дозволяє аналізувати ціннісно-смислове ставлення студентів до своїх духовних здібностей та професійної діяльності.

Ключові слова: життєтворче середовище, самоідентифікація, самореалізація особистості.

У контексті змін, що відбуваються в системі вищої освіти України, якісна освіта розглядається як новий важливий крок до побудови моделі особистісно-орієнтованого розвитку суб'єктів освітнього процесу, що сприяє самореалізації, професійного самовизначення, соціалізації студентів, їх індивідуалізації та диференціації навчання. Розвиваючий ефект освітнього середовища ЗВО обумовлений сукупністю соціально ціннісних обставин, що впливають на особистісний розвиток студентів: типом середовища, в якому студенти є суб'єктами діяльності; наданням допомоги у культурній самоідентифікації та самореалізації творчих задатків та здібностей; наповненістю ситуації усвідомленням цінностей міжособистісних відносин, групових норм.

Освітнє середовище закладу вищої освіти є частиною життєтворчого середовища, що впливає на особистісний розвиток студентів та сприяє входженню їх в сучасну культуру, проектує процеси самореалізації суб'єктів освітнього процесу з урахуванням індивідуально-значимих смислів та особистісного досвіду. Актуальною проблемою дослідження постає вироблення та реалізація особистісного проекту, що має життєвий зміст для тих, хто навчається і надає мотивуючий вплив на процес освіти.

Поняття «життєтворче середовище» закладу вищої освіти є комплексом умов, зовнішніх обставин і стимулів, що впливають на збагачення навчальної та поза навчальної діяльності, переходять у внутрішні стимули, що сприяють самореалізації, саморозвитку, розкриттю творчого потенціалу, розвитку ціннісно-смислової сфери свідомості особистості, потреби у реалізації особистісних значимих життєвих проектів. Життєтворче середовище виступає чинником розвитку суб'єктності особистості через саморозвиток, саморегуляцію, самопізнання, вміння формувати життєві орієнтири самостійно; розвитку рефлексії як самоорганізації, самооцінки, самоконтролю,

самовиховання, самонавчання, розкриття творчого потенціалу та розвитку емоційно-моральної сфери особистості студента в процесі навчання[1].

Організацію життєтворчого середовища як фактора розвитку студентів у закладі вищої освіти ми розглядаємо як умову самовизначення студентів, здатність до самостійної побудови та регулювання своєї життєдіяльності, формуванню у студентів внутрішньої готовності до усвідомленого та самостійного коригування та реалізації перспектив професійного самовизначення. Результатом самовизначення виступає вибір цілей, напрямів і способів активності, адекватних індивідуальним особливостям особистості, формування духовної самоцінності, здатність до самореалізації, а також усвідомлення розвитку власних професійних здібностей [2, 187].

Фактор розвитку студентів у життєтворчому середовищі закладу вищої освіти обумовлений: сукупністю соціально ціннісних обставин, що впливають на особистісний розвиток та сприяють входженню студентів до предметно-просторового та інформаційного оточення; позиціями середовищного, культурологічного та діяльнісного підходів до життєдіяльності; доброзичливим типом освітнього середовища, в якому студенти відчувають себе суб'єктами діяльності; можливостями, що надаються освітнім середовищем у виборі життєвого шляху, особистісним саморозвитком, підтримкою індивідуальності, наданням допомоги у культурній само ідентифікації та самореалізації творчих задатків і здібностей; різноманітністю функцій спілкування як речових елементів середовища, емоційного контакту, взаємодією «викладач – студент».

Отже, на підставі даних теоретичних положень визначено поняття «життєтворче середовище» як комплекс умов, зовнішніх обставин та стимулів, що впливають на збагачення навчальної та поза навчальної діяльності студентів. Перехід з зовнішніх у внутрішні стимули сприяють самореалізації, саморозвитку, розкриттю творчого потенціалу, розвитку ціннісно-смислової сфери свідомості особистості, потреби у реалізації особистісних значимих життєвих проектів.

Список використаних джерел

1. Джура О.Д. Становлення життєтворчості особистості в контексті модернізації української освіти: автореф. дис. ... д-ра філос. наук: 09.00.10. Київ, 2012. 35 с.

2. Павленко А.І. Навчання мистецтву життєтворчості: становлення теоретичних основ. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 2. С. 186–189.

УДК 1(091)(38): 001

ФІЛОСОФСЬКІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНТИЧНОЇ НАУКИ

Ярмола О.В.

к.філос.н., доцент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Велика К.І.

асистент кафедри філології, педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Показано, що поряд із формами донаукового знання, що були поширені у стародавніх культурах, вирішальне значення для формування античної науки мали філософські ідеї, які виникли в Мілетській школі та набули свого розвитку у подальшій творчості інших давньогрецьких мислителів-натурфілософів. Саме ці погляди, які були доповнені та переосмислені у наступній філософській традиції (у творчості Сократа, софістів та провідних представників сократичних шкіл), щодо пізнання природи, людини і суспільства стали фактичною та методологічною основою для виникнення європейської науки.

Ключові слова: протонаука, антична наука, принцип матеріальної єдності світу, принцип збереження маси та енергії, природний закон, принцип системності, Арістотель.

Наука у сучасній філософії науки розглядається як складна багатовимірна система, яка може досліджуватись, зокрема, у декількох суттєвих аспектах: 1) наука – як система знань; 2) наука – як дослідницька діяльність; 3) наука – як соціальний інститут; 4) наука – цивілізаційний і культурний феномен [2, с. 7].

Сучасний аналіз феномену науки призводить до розуміння науки як системи знань. Те, що ми в цілому називаємо «наукою» під час ближчого розгляду постає сукупністю структур, яка набуває особливих обрисів у залежності від специфіки нашого методологічного підходу. Так, з огляду на об'єкт наукового дослідження, виходячи з уявлення про світ як сукупності наступних об'єктів: 1) природи (живої та неживої); 2) людини і суспільства; 3) техніки, ми виділяємо групи наук: 1) природничі; 2) соціально-гуманітарні; 3) технічні. Проте для класифікації може бути використані також інші підходи. Тоді ми можемо виділити науки: фундаментальні й прикладні, точні (фізико-математичні) й неточні (соціально-гуманітарні) та ін. Проте, з точки зору нашого завдання, – виявлення перших кроків наукового пізнання, для нас на перший план виходить класифікація наукового знання з точки зору об'єкту пізнання. Адже ми кажемо: «Наука пізнає світ». А цей матеріальний «світ» саме й охоплюють три реальності: 1) природа; 2) людина і суспільство; 3) техніка.

Філософія як система знань, з точки зору об'єкту пізнання, схожа на науку. Адже ми кажемо: «Філософія пізнає світ». Тобто той самий світ (зазначимо, що він є єдиним), що пізнає й наука. Відповідно, ми також можемо використати різні системи класифікації для виділення різних розділів філософії, або філософських наук (таких, наприклад, як логіка). Проте нас у даному дослідженні цікавить саме та класифікація філософського знання, яка відштовхується від об'єкту пізнання. Оскільки об'єктом філософського пізнання є весь світ, безумовно, ми виділяємо також три види матеріальної реальності: 1) природа; 2) людина і суспільство; 3) техніка. Зрозуміло, що в інших аспектах можливого розгляду структури філософського знання ми будемо виділяти інші розділи філософії та філософські вчення й науки.

Наукове пізнання, так само як і пізнання філософське, знання, як результат пізнавальної діяльності, відображує у формі понять. При цьому поняття характеризує це знання як складну форму, що виникає на теоретичному рівні осмислення світу, на відміну від образів, що формуються на рівні чуттєвого пізнання [3, с. 64-65]. Тому, іноді, філософія і наука набувають схожих рис, особливо, коли об'єктом дослідження стають ці культурні феномени в добу античності. Адже античну науку й античну філософію часто важко розрізнити, відокремити одне від одного. Більше того, важко буває відокремити й античну науку від протонауки, яка, безумовно, існувала вже перед цим впродовж багатьох тисяч років у культурах Стародавнього світу (Стародавній Єгипет, держави Месопотамії, Стародавня Індія, Стародавній Китай та ін.).

Проте чи можемо ми стверджувати, що існує чіткий причинно-наслідковий зв'язок між виникненням й існуванням античної науки та філософії? Наша відповідь буде залежати від того, що ми розуміємо під наукою (точніше – наукою античною) та філософією (безумовно, також античною). Адже ми можемо сформувати два методологічні підходи: перший – чітке проведення меж, другий – розмиття кордонів. Використовуючи трансформацію об'єктів, безумовно, поступово можемо з феноменів міфологічних зробити феномени філософські, а з філософських – наукові. Але для нашого дослідження ми використаємо перший підхід – проведемо по можливості чіткішу демаркаційну лінію.

Отже можемо висунути тезу: антична філософія передує античній науці, й виникнення античної науки спричинено попередніми досягненнями філософської думки. Ця теза може бути обґрунтована посиланням на особливі риси, які притаманні науці, й які відрізняють науку від протонауки. Такими рисами, які на нашу думку характеризують наукове пізнання є: 1) принцип матеріальної єдності світу (започаткований у вченні Фалеса Мілетського «про першооснову всього існуючого» й розвинутий в творчості наступних філософів); 2) принцип: «ніщо з нічого не виникає й нікуди не зникає» який

був сформульований вже у вченні перших натурфілософів – античне формулювання принципу сучасної науки – «принцип збереження маси та енергії»; 3) принцип ствердження існування «закону природи, який керує світом» (вчення Геракліта Ефеського про «логос»); 4) принцип системності, який вимагав від будь-якого знання (на відміну від повсякденних уявлень, гадки) доказовості, обґрунтованості й виводимості.

Ці та деякі інші принципи сформульовані в межах філософії зумовили можливість виникнення нової форми пізнавальної діяльності людини – наукового пізнання, яке знайшло своє оформлення, зокрема у творчості видатного античного філософа-енциклопедиста, батька європейської науки – Арістотеля (384-322) [1, с. 349-350].

Список використаних джерел:

1. Потіщук О.О., Руденко Т.П. Формування науки в добу античності: соціокультурні засади. "Гілея: науковий вісник": Збірник наукових праць. К., 2020. Випуск 153 (№ 2). С. 347-351. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/gileya_2020_153_68.pdf

2. Філософія науки: підручник / І.С. Добронравова, Л.І. Сидоренко, В.Л. Чуйко та ін.; за ред. І.С. Добронравової. К.: ВПЦ "Київський університет", 2018. 255 с. URL: http://www.philsci.univ.kiev.ua/biblio/Phil-science.pdf

3. Ярмола О.В. Особливості визначення понять у соціально-гуманітарних науках / О.В. Ярмола //Аграрна освіта і наука: досягнення, роль, фактори росту. Інноваційні психолого-педагогічні, лінгвістичні та правові засади аграрної науки в умовах міжкультурної аграрної комунікації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (БНАУ, 30 жовтня 2020 р.). Біла Церква, 2020. С. 64-65. URL: http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/5369

УДК 327 (477):355.01:339.9

МІЖНАРОДНА ПІДТРИМКА УКРАЇНИ: ПОЛІТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ

Дужа І.А.

к. політ. н, доцент кафедри філософських та політичних наук

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У доповіді аналізуються політичні механізми міжнародної підтримки України та їх ефективність. Розглянуто шість основних механізмів допомоги: дипломатичні, санкційні, військові, економічні та гуманітарні, а також інституційні. Наведено дані про масштаби допомоги: НАТО, ЄС. Оцінено ефективність за критеріями: змінами на фронті, макроекономічними показниками і соціальними індикаторами. Проаналізовано кількісні індикатори та якісні чинники. Висвітлені кейси координації та проблеми.

Ключові слова: міжнародна підтримка; Україна; санкції; військова допомога; економічна допомога; гуманітарна допомога; НАТО; ЄС.

З початком повномасштабної агресії РФ проти України (лютий 2022 р.) країни Заходу та міжнародні організації мобілізували безпрецедентну підтримку. Це стало відповіддю на порушення міжнародного права і суверенітету України, метою якої є зміцнення здатності України відбити агресію та відновитися [1,2]. Аналіз цієї теми є важливим для розуміння сучасної системи глобальної безпеки та ролі України як партнера в міжнародній спільноті.

З теоретичної точки зору, підтримка України поєднує елементи колективної безпеки та гібридної війни. Під сумісними діями союзників можна розглядати як реалізацію принципів ООН і НАТО про право на самооборону та стримування агресора. Водночас застосовуються механізми «м'якої сили» – санкції і дипломатичний тиск – для обмеження ресурсів агресора [4]. Ефективність таких комплексних заходів часто оцінюється через виходи (обсяги допомоги, рівень протесту агресора) і наслідки (ситуація на фронті, економічне відновлення) [5,6].

Дипломатичними заходами міжнародна спільнота демонструє солідарність із Україною та легітимність її позиції. Регулярні заяви високих посадовців і резолюції міжнародних організацій (ООН, ПАРЄ, ЄС, НАТО) засуджують агресію РФ і підтверджують підтримку суверенітету України. Наприклад, Європейська Рада надала Україні статус кандидата в члени ЄС, що є символічним елементом підтримки євроінтеграції [12]. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюції «Підтримка міцного миру в Україні», які схвалили понад 100 держав, що демонструє широку міжнародну підтримку (107 країн підтримали таку резолюцію) [13,14].

Економічні санкції є ключовим механізмом тиску на агресора. Країни G7, ЄС та інші партнери запровадили низку пакетів санкцій проти Росії – від заморожування активів і заборони інвестицій до поступового ембарго на енергоресурси. Наприклад, на кінець 2025 року ЄС ухвалив уже 19-й пакет санкцій, який включає повну заборону імпорту російського зрідженого природного газу з 2027 року [3,15]. За даними аналітиків, такий комплекс санкцій спрямований на зниження доходів РФ від експорту енергоносіїв та обмеження можливостей переробної промисловості агресора [4]. Систему санкцій супроводжують міжнародні угоди, а також координаційні плани G7 для уникнення лазівок у санкційній політиці.

Військова підтримка включає постачання зброї і боєприпасів, а також підготовку військовослужбовців України. НАТО здійснює координацію таких передач через механізми PURL (Prioritised Ukraine Requirements List) та NSATU. За даними Альянсу, союзники зобов’язалися профінансувати близько $4 млрд техніки із США та вже здійснюють доставку устаткування за списками потреб України [7]. На саміті у Вашингтоні 2024 р. держави НАТО підтвердили зобов’язання виділити мінімум €40 млрд на підтримку оборони України у 2024 році (з фактичним обсягом >€50 млрд) [8]. Також ЄС через Європейський фонд миру надає оборонне фінансування, а провідні країни (США, Німеччина, Великобританія тощо) активно постачають протитанкові системи, системи ППО, артилерію та боєприпаси.

Поєднання цього сприяє посиленню обороноздатності ЗСУ та утриманню стратегічних рубежів.

Підтримка економіки України охоплює стабілізаційні гранти, довгострокові кредити і створення інвестиційних фондів. ЄС вже виділив екстрені макрофінансові пакети, а з 2024 р. діє «Український фонд» (Ukraine Facility) до €50 млрд на 2024–27 рр.. У 2024 році Єврокомісія виплатила першого €16,5 млрд на покриття витрат бюджету (зарплати, пенсії тощо) [9]. Паралельно міжнародні фінансові інституції (МВФ, Світовий банк) надають кредити під реформи. Крім того, окремі країни виділяють кредити: наприклад, Німеччина схвалила програму кредитування у €50 млрд. [11] Одночасно Захід скасовує торгові бар'єри – наприклад, більшість українських товарів допущено до ринку ЄС без тарифів, що підтримує експорт і економічну стійкість.

Гуманітарна допомога спрямована на подолання наслідків війни для цивільного населення. Міжнародні організації та донори забезпечують продукти харчування, ліки, тимчасовий захист та житло. Наприклад, ЄС і ООН спільно фінансують відновлення домівок, водо- та енергопостачання в постраждалих регіонах. Країни-сусіди прийняли мільйони українців: ЄС надав українським біженцям тимчасовий захист (на кінець 2022 – понад 3,6 млн людей). У 2023–2025 рр. загальна кількість українців під захистом в Європі зросла до приблизно 4,2–4,3 млн. ООН і міжнародні Червоний Хрест звітують, що близько 40% населення України (17,6 млн) потребували допомоги у 2023 році [2]. Відповідні ресурси розподіляються через Спільний гуманітарний план ООН і фонди ЄС.

Для вимірювання ефективності підтримки використовують кількісні та якісні критерії. Кількісні індикатори включають: обсяг наданої допомоги, кількість постачань озброєнь, економічні показники України, а також соціальні дані. Якісні індикатори – це, наприклад, здатність України підтримувати оборону (тримати лінію фронту), вплив санкцій на поведінку агресора, а також міжнародна легітимізація позиції України.

Сукупні поставки НАТО і союзників (включаючи понад €50 млрд у 2024 р.) [1] суттєво збільшили боєприпасний потенціал ЗСУ. На рівні індикаторів це

дозволило Україні не лише відбивати наступи, але й проводити обмежені контрнаступи. Оцінюють, що без західної допомоги Україна не витримала б затяжного протистояння.

Завдяки фінансовим ін'єкціям від ЄС і МВФ бюджетні дефіцити було покрито, уряд продовжує платити пенсії й зарплати. Поки що ВВП України знизився, але темпи падіння значно менші за очікувані (зростання ВВП +3–4% у IV кварталі 2025 р.) [2]. Це свідчить про позитивний вплив макрофінансової підтримки та адаптивності економіки.

Мільйони українців отримали притулок у ЄС, держава забезпечує проживання та соцдопомогу біженцям. Наприклад, Eurostat фіксує стабілізацію числа біженців під захистом на рівні ~4,2–4,3 млн. [1] Це означає, що гуманітарні програми перетворилися на довгострокову допомогу з інтеграції переміщених.

Серед ключових викликів – втома донорів (war fatigue) і потенційне зменшення підтримки з огляду на економічні труднощі країн-партнерів. У Західних ЗМІ та дослідженнях зазначають, що політична воля може знизитися через внутрішні кризи. Існує ризик погіршення безпеки: наприклад, поки Україна не має повної підтримки у військовій авіації [10]. Є також загроза ескалації – наприклад, бойові дії РФ на кордоні НАТО чи кібератаки у відповідь.

Корупційний та адміністративний ризик: швидке нарощування зовнішніх фінансів створює необхідність суворого контролю. Неефективне чи нецільове використання може підірвати довіру донорів.

Нарешті, координація між численними донорами є складним завданням. Механізми Рамштайн чи Рада НАТО-Україна покращують злагодженість, але потребують постійної уваги, щоб уникнути дублювання зусиль і забезпечити оперативність.

Для забезпечення сталості міжнародної підтримки потрібно:

- Підтримувати єдність донорів і прозорість. Забезпечити чіткий моніторинг використання допомоги і координацію між усіма партнерами, аби гроші і озброєння максимально ефективно впливали на захист України.

- Збільшити інвестиції в відновлення**.** Поряд із військовою допомогою важлива довгострокова підтримка реконструкції (енергетика, інфраструктура) – наприклад, через спеціальні фонди та пільгові інвестиції.
- Сильніше фокусуватися на реформах**.** Посилювати вимоги та підтримку внутрішніх реформ (зокрема, судової, антикорупційної), що підвищить результативність допомоги і інтеграційні перспективи України.
- Розширити географію підтримки**.** Залучати нових партнерів (Азія, Африка, Латинська Америка) до непрямої підтримки України – через спільні проекти, військово-технічне співробітництво або засудження агресії.
- Продовжувати тиснути на агресора**.** Закріпити міжнародний консенсус по санкціях і продовжити розширення їхнього переліку для ослаблення економічної бази воєнного режиму.

За 2014–2026 роки міжнародні партнери забезпечили Україні масштабну політичну підтримку: від символічних заходів (статус кандидата в ЄС, резолюції ООН) до конкретної допомоги. Координація НАТО і ЄС дозволила мобілізувати ресурси за різними напрямами. На кінець 2025 року країни-союзники по НАТО перевиконали зобов'язання, виділивши >€50 млрд на військові потреби, а ЄС та його країни інвестували у стійкість України понад €85 млрд. Одночасно масштабні санкції – зокрема останній 19-й пакет ЄС – показали здатність міжнародної спільноти посилювати тиск на агресора. Водночас подолання корупційних викликів, «втоми» партнерів та адаптація допомоги до мінливих потреб залишаються важливими завданнями. Для максимальної ефективності рекомендується підтримувати сталий політичний тиск, посилювати механізми координації та забезпечувати прозорість використання коштів. В цілому, міжнародна підтримка є критичним чинником оборони України та її економічної стійкості; її продовження та оптимізація визначатимуть успіх України у протистоянні агресору та подальшій стабілізації.

Список використаних джерел:

1. NATO. NATO's support for Ukraine. (оновлено 2025).

2. European Commission. The EU’s support for Ukraine (Генеральний звіт 2024).

3. European Commission. Commission welcomes political agreement on €50 bn Ukraine Facility (6 лютого 2024).

4. NATO. NATO press releases (Ramstein, Вашингтонський саміт).

5. European Commission. EU adopts new sanctions against Russia (23 жовтня 2025).

6. Atlantic Council. Russia Sanctions Database: November 2024.

7. VoxUkraine. Where Ukrainian Refugees Relocated in 2022–2025 (February 6, 2026).

8. Kiel Institute. Ukraine support after 4 years of war: Europe steps up

9. Consilium (Рада ЄС). *Remarks by Charles Michel after meeting with Zelenskyy* (21 листопада 2023).

10. Razumkov Centre. *Аналітичний звіт «Україна: від війни до миру та відновлення» (лютий 2026)*.

11. Razumkov Centre. *Аналітичний звіт «Україна: від війни до миру та відновлення» (лютий 2026)*.

УДК 316.7:314.151.3-054.72;81’264.2

ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УКРАЇНЦІВ В УМОВАХ БІЛІНГВІЗМУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Лобачова С.В.,
Рим, Італія
Григорська Т.Г., *директор Департаменту освіти*
Національний Конгрес українських асоціацій Італії,
Рим, Італія

Анотація. У тезах розглядаються фактори, що впливають на особливості функціонування мовних навичок українців в умовах еміграції та білінгвізму. Обґрунтовано необхідність збереження й розвитку української мови в освітньому та культурному середовищі представників української діаспори за кордоном. Висвітлено роль неурядових

організацій та асоціацій, що функціонують за межами України, у розвитку національної свідомості молодого покоління українців, їх роль у адвокації української культури тау популяризації української мови у світі.

***Ключові слова*:** українська мова, білінгвізм, національна самоідентифікація, інноваційне освітнє середовище, Національний Конгрес українських асоціацій Італії.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну (2022 р.) спричинило хвилю міграції українців до різних країн світу, переважно Європи. Значна частина вимушених мігрантів – жінки з дітьми дошкільного і шкільного віку, які опинилися в новому мовному середовищі і по-різному адаптувалися до нього.

Безперечно, приймаючі країни створили максимально сприятливі умови для адаптації українських біженців (забезпечення житлом, харчуванням, медичними послугами, інтеграційними курсами тощо) у структурах різного типу за підтримки благодійних організацій та приватних осіб, через різноманітні міжнародні та національні програми.

Особливу увагу в підтримці цієї інтеграції уряди країн та організації, що опікуються українськими переселенцями, приділяють вивченню мови своєї країни - через відкриття численних нових мовних центрів, адаптації навчальних програм у вже існуючих центрах, забезпечення мовного супроводу українських дітей у закладах освіти і, що важливо – створення сприятливих умов, у тому числі і фінансових, для дорослих – для максимально швидкого і достатнього рівня оволодіння мовою принаймні на рівні А2 [1]. Така політика є показовою, адже вона підкреслює пріоритетність володіння мовою та його значення для інтеграції у суспільство, забезпечення умов для повноцінного функціонування кожного українця, незалежно від його віку, як окремого елемента системи.

Для українців, що виїжджають за кордон, опанування нової іноземної мови стає пріоритетом на перших порах, і, як відомо, переважна більшість наших співвітчизників змогли подолати мовний бар’єр. Проте, ситуація, що склалася, породила іншу проблему – на перший погляд, зовсім незначну, але яка у перспективі може мати серйозні наслідки для збереження національної ідентичності українців за кордоном.

Метою нашої наукової розвідки було дослідити особливості функціонування навичок спілкування рідною (українською) мовою серед учнів початкової та середньої школи та виявити фактори, що впливають на рівень володіння рідною мовою.

Ситуація, що склалася, вимагає, на нашу думку, перегляду понять “рідна” та “іноземна” мови, адже для багатьох українців у Італійській республіці італійська мова перестає бути іноземною: це мова, якою школярі і молодші діти пізнають довколишній світ, якою дорослі послуговуються у повсякденному спілкуванні поза родиною, якою спілкуються більшість часу. Тобто, італійська мова стала “функціональною” для більшості українців у Італії, а національність, записана у їх посвідченні особи не завжди є запорукою вільного володіння українською. За умов, що склалися, надважливим завданням має стати збереження української мови в умовах білінгвізму, адже нація не існує поза мовою.

На думку лінгвістів, які досліджували особливості функціонування рідної мови у еміграції, особливості вивчення успадкованої мови та при вивченні інших іноземних мов [2, 3] навички рідної мови можуть нівелюватися навіть у дорослому віці, а швидкість і міра забування мови не завжди залежать від тривалості перебування у іншомовному середовищі.

Дані анонімного анкетування, проведеного у соціальних мережах серед українців, які проживають у Італії (для дітей віком 5-12 років респондентами були їх батьки), свідчать про те, що 42% з числа 10-15- річних школярів вже відчувають певні труднощі у письмовому спілкуванні, а 25 % респондентів вікової категорії 10-12 років зазначили, що в усному спілкуванні швидше пригадують назву предмета, день тижня або абстрактну назву італійською, ніж українською. 30% українських дітей віком 5-10 років, які не вивчали українську мову у школі, але спілкуються вдома українською, припускаються фонетичних помилок. Крім того, учасники опитування зазначають, що мовлення молодших школярів у спілкуванні рідною мовою стає невпевненим і нечітким, а коли

виникає потреба сформулювати поширене зв'язне монологічне висловлювання – вони мимоволі роблять надмірні паузи і повтори.

Така тенденція викликає серйозне занепокоєння серед педагогів, психологів, та усіх, кому небайдужа доля України, адже мова – ключ до збереження ідентичності, і це найперше, шо об'єднує співвітчизників за кордоном. Після початку повномасштабного вторгнення у Європі спостерагієтьсф активізація українських асоціацій, громадських організацій, культурних осередків різного типу. Зокрема, у Італії таким консолідуючим органом виступає Національний Конгрес українських асоціацій Італії (надалі - Конгрес) [4]. Серед численних завдань Конгресу - духовне єднання українців, збереження культурних традицій та української мови як головного чинника консолідації українського суспільства. В основі діяльності Конгресу - систематична і структурована робота, спрямована на реалізацію культурних проєктів як на території Італіїської республіки, так і за її межами. Департамент освіти та Департамент культури як структурні підрозділи Конгресу наполегливо працюють над вирішенням проблеми збереження та пропагування української мови в Італії, докладаючи значних зусиль для забезпечення оптимального результату від кожного заходу, проєкту, прагнучи підвищити ефективність роботи кожного осередка української громади. Департаменти Конгресу регулярно проводять культурно-просвітницькі заходи, поширюють україномовний контент у Італії, прагнучи охопити якнайбільшу кількість учасників. За даними Міністерства освіти Італії, у дошкільних і шкільних закладах освіти зареєстровано близько 40 тис. українських дітей [5], а станом на 1 квітня 2026 р. лише 1200 українських дітей (3%) відвідують недільні українські школи. У суботніх та недільних школах викладається українознавчий компонент, а деякі школи верифікували свої навчальні програми у Міністерстві освіти України.

Учасники Конгресу беруть участь у вебінарах з актуальних питань мовної політики, педагогіки та психології, конференціях для освітян та інших заходах

які регулярно організовує Департамент освіти і де обговорюються проблеми збереження українства та шляхи їх вирішення.

Одним із завдань Департамету є також адвокація української мови на державному рівні, зокрема Конгрес подав на розгляд до Сенату Республіки петицію з проханням запровадити викладання української мови в італійських школах для українських дітей-біженців, забезпечити адекватні ресурси та спеціальні програми для їх навчання [6]. Крім того, було започатковано міжнародну освітню ініціативу "100*100 Мости освіти", що має на меті пропагувати українську культуру та освіту. Саме в цьому проєкті українські освітяни, які проживають в Італії мають нагоду використати свій досвід для побудови партнерських зв'язків між освітніми закладами двох країн.

Постійний зв'язок членів Конгресу з представниками відділів освіти, культури та місцевого самоврядування в Україні дає можливість обміну досвідом, а регулярні онлайн зустрічі вже зробили вагомий внесок у збереження духу українства у Італії. Проте, як свідчить практика, таких заходів виявилося недостатньо щоб протистояти викликам сьогодення та забезпечувати сприятливе середовище для здобутих раніше знань з української мови, для гармонійного розвитку українських дітей, що проживають за кордоном. Так, Кабмін України ухвалив рішення про реалізацію експериментального проєкту щодо розбудови мережі єдності українців за кордоном [7-8], що свідчить про те, що Конгрес і уряд не стоять по різні боки кордону, а мають спільні цілі і діють злагоджено у вирішенні проблеми усвідомлення національної ідентичності українцями в Україні і світі.

Однак на сьогодні залишається невирішеною низка питань, які гальмують процеси збереження української мови та культури, розвитку національної свідомості наших громадян, які проживають за кордоном. Серед основних проблем, які ми можемо окреслити станом на сьогодні є:

- недостатній рівень співпраці між представниками держави та асоціаціями українців на території інших країн;

- людський капітал, зокрема необхідність перекваліфікації освітян, здатних забезпечити навчання дітей дошкільного та шкільного віку за оновленими програмами;

- відсутність технологій навчання, які враховують психолого-педагогічні особливості викладання української мови як успадкованої;

- низька обізнаність щодо можливостей фінансування освітніх та культурних проєктів, спрямованих на збереження української мови у діаспорах.

Одним зі шляхів вирішення вищевказаних проблем, як ми вважаємо, може стати створення освітньої платформи для формування інноваційного педагогічного потенціалу викладацького складу, здатного забезпечити функціонування українського культурно-освітнього простору – через функціонування широкої мережі осередків української культури на території Італійської республіки, через культурно-масові заходи, навчальні проєкти, читацькі клуби тощо. Основним інструментом діяльності цього простору мають стати адекватні (інноваційні) методи викладання українознавчого компоненту, а метою роботи – пропагування української мови та культури. Такі осередки мають забезпечити середовище, що відрізняється від звичайної школи, а досягнення освітніх цілей цих заходів мають забезпечувати результат завдяки невимушеній атмосфері, підтриманню інтересу дітей до спілкування зі співвітчизниками українською мовою, отримання нових знань. Крім фінансового забезпечення, функціонування таких осередків потребує нових організаційних та психолого-педагогічних підходів, повного перегляду навчального контенту. Результатом такої роботи у найближчому і віддаленому майбутньому стане висока національна свідомість молодого покоління українців, зміцнення їх сили духу та розуміння величі українського народу.

Список використаних джерел:

1. CEFR. International language standards. URL:https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages/level-descriptions.

2. Dominguez L. Loosing your native language: the “dark” side of bilinguism. 2013. URL: https://surl.li/sgxyrk. DOI:10.1075/lald.55.

3. Schmid M. Language Attrition. Cambridge University Press. 2011. URL: https://surl.li/giqdht.

4. Національний Конгрес українських асоціацій Італії. URL: https://poradaua.it.

5. Ministero dell'Istruzione e del Merito. URL: https://www.istruzione.it/emergenza-educativa-ucraina.

6. Петиція до Сенату Республіки від Координаційного Центру. URL: https://poradaua.it/petytsiya-do-senatu-respubliky.

7. Кабінет Міністрів України. Постанова «Про реалізацію експериментального проекту щодо розбудови мережі єдності українців за кордоном» від 14 липня 2025 р. № 841. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/841-2025-%D0%BF#Text.

8. Кабінет Міністрів України. Постанова «Деякі питання використання коштів державного бюджету, передбачених для забезпечення виконання завдань і заходів із підтримки українців за кордоном та сприяння їх поверненню в Україну» від 26 грудня 2025 р. № 1743. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1743-2025-%D0%BF#n12.

СЕКЦІЯ 2

НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ЄВРО ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 341.9:336.22(477)

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ «ЗЕЛЕНИХ» ПОДАТКІВ У СИСТЕМІ МІЖНАРОДНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРАВА: ДОСВІД ЄС ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Ковальчук І. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

Анотація У тезах досліджено правову природу та роль «зелених» податків у системі міжнародного економічного права. Основну увагу приділено аналізу досвіду Європейського

Союзу щодо впровадження Механізму прикордонного вуглецевого коригування (CBAM) як інструменту декарбонізації. Розглянуто питання сумісності екологічних податків із нормами Світової організації торгівлі. Визначено основні перспективи та виклики для податкової системи України в контексті адаптації до стандартів Європейського зеленого курсу та виконання Угоди про асоціацію.

Ключові слова: міжнародне економічне право, «зелені» податки, CBAM, декарбонізація, Європейський зелений курс, екологічне оподаткування, СОТ, право ЄС.

Сучасний етап розвитку міжнародного економічного права відзначається швидкою екологізацією, що викликана глобальними кліматичними загрозами та потребою в системному впровадженні положень Паризької угоди, яка окреслила напрямок на декарбонізацію світової економіки [5].

У цьому контексті «екологічні» податки виступають не лише як стандартний засіб забезпечення бюджету, а як ефективний регуляторний інструмент коригування ринкової поведінки підприємств через принцип «забруднювач платить». Основним аспектом правового регулювання в цій галузі на рівні Європейського Союзу є Механізм прикордонного вуглецевого коригування (CBAM), запроваджений Регламентом ЄС 2023/956, який фактично визначає ціну на вуглець для імпортованих товарів [7]. Цей механізм має на меті запобігти «витоку вуглецю» (carbon leakage) шляхом розподілу фінансового навантаження за викиди між товарами, які виготовляються в межах ЄС, та відповідними імпортованими товарами з третіх країн [1].

З метою дотримання міжнародного економічного права впровадження таких заходів вимагає детального юридичного узгодження з нормами Світової організації торгівлі, зокрема щодо дотримання принципу національного режиму та режиму найбільшого сприяння, закріплених у Генеральній угоді з тарифів і торгівлі (GATT), щоб запобігти звинуваченням у прихованому протекціонізмі та торговельних конфліктах [3].

Адаптація України до цих жорстких стандартів є життєво важливою для виконання Угоди про асоціацію та стратегічного курсу на членство в ЄС,

оскільки вітчизняні експортні компанії з жовтня 2023 року почали перехідний період звітності за правилами CBAM [7].

Сучасна система екологічного оподаткування в Україні дійсно вимагає суттєвих змін: необхідно перейти від старої фіскальної моделі до нової стимулюючої парадигми, що передбачає прозоре та цільове витрачання зібраних коштів на технологічну декарбонізацію промисловості.

Правові виклики для української економіки наразі полягають у вимогах термінового створення та верифікації національної системи моніторингу, звітності й перевірки викидів (МЗВ), яка повинна бути цілком сумісною та інтегрованою з європейською системою торгівлі викидами (EU ETS) [6].

Крім того, Україні потрібно узгодити свої методи оподаткування енергоносіїв з Директивою 2003/96/ЕС, щоб створити рівні умови конкуренції для українських компаній на світовій арені [2].

Отже, комплексна гармонізація українських податкових та екологічних законів із «зеленими» директивами ЄС є безумовною вимогою для підтримки конкурентоспроможності національного експорту, зменшення транскордонних митних перешкод та повної інтеграції в єдиний європейський ринок. Реалізація цих кроків ефективно дозволить не лише виконати міжнародні зобов'язання, а й створити підстави для залучення «зелених» інвестицій у процесі повоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел:

1. Carbon Border Adjustment Mechanism. The EU’s environmental policy tool for fair carbon emissions pricing. *European Commission*. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/carbon-border-adjustment-mechanism_en

2. Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity (Text with EEA relevance). *Official Journal of the European Union*. 2003. L 283. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0096

3. World Trade Organization. WTO Rules and Environmental Policies: Key Issues. Geneva: WTO Secretariat, 2021. 42 p. URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_02_e.htm

4. Микитенко Н. В. Екологічне оподаткування в контексті європейської інтеграції України: правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2022. № 71. С. 145–150.

5. Паризька угода : ратифікована Законом України від 14.07.2016 № 1469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 35. Ст. 582. URL: https://unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement

6. Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів: Закон України від 19.12.2019 № 377-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 22. Ст. 150. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/377-20

7. Регламент (ЄС) 2023/956 Європейського Парламенту та Ради від 10 травня 2023 року про встановлення механізму прикордонного вуглецевого коригування. *Official Journal of the European Union*. 2023. L 130. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R0956

8. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16.09.2014 № 1678-VII.

УДК 340

РОЛЬ МЕДІАСФЕРИ У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ РОЗБУДОВИ ДЕРЖАВИ

Бровко Н. І.,

доктор юридичних наук, професор,

завідувач кафедри конституційного права та

теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Медіасфера є одним із базових інститутів сучасної демократичної держави та відіграє важливу роль у процесі її розбудови. Вона забезпечує циркуляцію суспільно значущої інформації, формує громадську думку та сприяє взаємодії між державою і суспільством. Рівень розвитку медіа безпосередньо впливає на якість демократії, політичну культуру та довіру громадян до публічної влади.

Ключові слова: медіа сфера, державотворення, розбудова держави,ЗМІ, цифрові технології

Однією з ключових функцій медіасфери є забезпечення прозорості та підзвітності органів державної влади. Через висвітлення діяльності посадових осіб, аналіз державної політики та журналістські розслідування медіа виконують роль механізму суспільного контролю, сприяючи дотриманню принципів верховенства права та запобіганню корупції.

Важливим аспектом ролі медіа є формування поінформованого громадянина. Засоби масової інформації забезпечують доступ до актуальної та достовірної інформації, сприяють політичній освіті населення та підвищенню рівня громадянської активності, що створює передумови для усвідомленої участі громадян у виборчих процесах і публічному житті держави [1]. Медіасфера також виконує інтеграційну функцію, сприяючи соціальній згуртованості та консолідації суспільства. Через трансляцію спільних цінностей, національної ідентичності та історичної пам’яті медіа зміцнюють суспільну єдність, що особливо важливо в умовах кризових явищ та збройних конфліктів.

Окремого значення медіа набувають у сфері національної безпеки та захисту інформаційного простору [2, с. 162]. В умовах інформаційних війн і дезінформаційних кампаній професійні та відповідальні медіа сприяють зміцненню інформаційного суверенітету держави та підвищенню стійкості суспільства до зовнішніх впливів. Таким чином, медіасфера є не лише каналом інформування, а й важливим чинником демократичного розвитку, суспільної стабільності та ефективної розбудови держави.

Медійна сфера України, наразі, попри вплив олігархічних груп, зберігає плюралізм і відносну незалежність, виконуючи важливу державотворчу

функцію. Функціонування загальнонаціональних, регіональних і локальних медіа забезпечує доступ громадян до суспільно значущої інформації та створює умови для демократичного контролю за діяльністю влади [3]. Особливе значення у цьому процесі має суспільний мовник, який, попри системне недофінансування, залишається ключовим інститутом формування довіри та редакційної незалежності.

Повномасштабна війна суттєво посилила роль медіасфери як елемента національної безпеки та інформаційного суверенітету. Внаслідок бойових дій і окупації значна кількість медіа припинила роботу, а економічна криза та скорочення рекламного ринку особливо вдарили по регіональних виданнях. Водночас українські медіа продовжують виконувати інтеграційну функцію, сприяючи суспільній згуртованості та протидії дезінформації в умовах гібридної війни. Системні фізичні та цифрові атаки Російської Федерації на медійну інфраструктуру, а також використання анонімних онлайн-платформ для інформаційного впливу підкреслюють стратегічне значення медіа для стійкості держави. Особливої ваги набуває діяльність журналістів, які, працюючи в умовах підвищеного ризику, забезпечують реалізацію права громадян на достовірну інформацію [4, с.13].

Важливим кроком у процесі розбудови демократичної та правової держави стало ухвалення Закону України «Про медіа», спрямованого на модернізацію правового регулювання та наближення його до стандартів ЄС. Водночас зростання частки державних телеканалів і недостатнє фінансування суспільного мовлення створюють ризики для довгострокового розвитку незалежної медіасфери. Загалом медіа в Україні виступають не лише інструментом комунікації, а й ключовим чинником демократичної стійкості та державотворення.

Список використаних джерел:

1. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 №2849-IXURL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text

2. Мотлях О. Сучасна державна інформаційна політика України у сфері масмедіа. Український інформаційний простір. 2022. № 2(10) (2022). С.156–170. URL: https://doi.org/10.31866/2616-7948.10.2022.269851

3. Shittu Lukman Olayinka & Salahuddin.The Role of the Media in Building Democracy in Nigeria: Focus On Freedom of the Press. Konfrontasi: Jurnal Kultural, Ekonomi dan Perubahan Sosial. Vol. 11, №.3, 2024. DOI: https://doi.org/10.33258/konfrontasi2.v11i3.310

4. Лисенко Я.О. Роль ЗМІ у забезпеченні державної політики у сфері прав людини. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія:Право.Т.5(86).2024.С.13-14

УДК 340.12.

СТІЙКІСТЬ ЯК РЕЗУЛЬТАТ НАУКОВОГО ПІДХОДУ: ЗМІЦНЕННЯ ІНТЕРФЕЙСУ "НАУКА-ПОЛІТИКА" В ЄС

Кушакова-Костицька Н. В.

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

провідний науковий співробітник

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

НАН України м. Київ , Україна

Анотація. Стаття присвячена аналізу стійкості як результату наукового підходу. Доведено, що науковий підхід до зміцнення стійкості є фундаментальним компонентом політичної культури ЄС, який визначає його здатність до сталого розвитку.

Ключові слова: стійкість, науковий підхід, формалізація інтерфейсу, структурність, інтерфейс

У сучасному світі, що стикається з комплексними викликами – від кліматичних змін та енергетичних криз до геополітичної нестабільності та пандемій – здатність суспільства передбачати, адаптуватися та ефективно реагувати стає критично важливою. Ця здатність, яку сьогодні визначають поняттям «стійкість», є не випадковим результатом, а свідомим продуктом стратегічного управління.

Європейський Союз, як унікальний приклад глибокої економічної, політичної та правової інтеграції, прямо зацікавлений у побудові такого стійкого суспільства. Однак його складність та масштаб постають перед дилемою: як приймати ефективні, обґрунтовані рішення, що стосуються мільйонів людей у різних країнах, в умовах швидкозмінної та невизначеної реальності? Відповідь ЄС полягає у системному відході від інтуїтивних або виключно політичних рішень на користь регулювання, заснованого на наукових доказах (*Evidence-Based Policy Making* або також часто в ЄС використовують термін *Evidence-Informed Policy Making*) [1].

Цей підхід передбачає, що політика має ґрунтуватися не на переконаннях, а на фактичних даних, наукових прогнозах та експертних оцінках. Реалізується він через формалізований та постійно вдосконалюваний інтерфейс "наука-політика" – набір інституцій, процедур та механізмів, що забезпечують прямий і структурований потік знань від наукового співтовариства до європейських законодавців і регуляторів. Система права ЄС, будучи самостійним та інтегрованим наднаціональним правопорядком, створює для цього необхідні правові рамки.

Актуальність цієї проблеми посилюється на тлі глобальних криз, які переконливо демонструють, що стійкість неможлива без науки. Для її вирішення ЄС інституціалізував зв'язок між знанням і дією, визначивши інтерфейс «наука-політика» як формалізовану систему кооперації між науковою спільнотою та інститутами влади. Його зміцнення є ключом до стійкості. У цьому контексті головний принцип ЄС – «регулювання, що ґрунтується на наукових доказах» – означає, що закони, програми та фінансування мають спиратися на наукові дані, прогнози та експертизу. Для цього створено конкретні інститути (такі, як Об'єднаний дослідницький центр (JRC) та процедури (оцінка впливу, наукові консультації), які системно впроваджують науку у політику. Цей підхід дозволяє ЄС цілеспрямовано будувати стійкість у ключових сферах: від енергетики (RePowerEU) до економіки та безпеки.

1. Формалізація інтерфейсу "наука-політика" як фундамент стійкості означає, що стійкість суспільства – це не випадковість, а результат системного планування. Це означає, що існують постійні формальні механізми (комітети, агентства,

процедури), що забезпечують потік знань від вчених до регуляторів та політиків. Такий підхід трансформує науку із зовнішнього консультанта на невід'ємну частину процесу управління, що дозволяє діяти на випередження, а не просто реагувати на кризи.

2. Принцип "регулювання, заснованого на наукових доказах" – операційна модель інтерфейсу, яка вимагає, щоб кожна значна політична ініціатива підкріплювалася науковим аналізом. Наприклад, перед прийняттям директиви проводиться поглиблена оцінка впливу (*Impact Assessment*), де моделюються економічні, соціальні та екологічні наслідки. Фінансування через рамкову програму *Horizon Europe* також спрямоване на вирішення конкретних стратегічних викликів (зокрема, кліматичних загроз, цифровізації), перетворюючи наукові відкриття на інструмент досягнення політичних цілей стійкості.

3. Структурні інститути та процедури ЄС, що реалізують науковий підхід включають:

– Об'єднаний дослідницький центр (JRC), що представляє внутрішню наукову службу Європейської Комісії. JRC надає незалежні експертні оцінки, науково-технічну підтримку та проводить дослідження безпосередньо для потреб політиків, забезпечуючи їх авторитетними науковими даними;

– наукові консультативні органи, такі як Група головних наукових консультантів (Group of Chief Scientific Advisors) або Науково-технічний комітет (Scientific and Technical Committee ((STC), формалізують процес отримання наукових рекомендацій для вищого керівництва Єврокомісії;

– обов'язкову наукову експертизу, адже багато сфер (безпека продуктів харчування, охорона довкілля, охорона здоров'я) вимагають обов'язкового висновку наукових агентств (таких, наприклад, як Європейське агентство з безпеки харчових продуктів (EFSA), Європейське агентство з навколишнього середовища (EEA)) перед прийняттям регуляторних рішень.

4. Незважаючи на успіхи, інтерфейс "наука-політика" стикається з викликами: необхідність прискорення передачі знань в умовах швидко мінливого світу (у тому числі в цифрових технологіях або в сфері біобезпеки), боротьба з

дезінформацією та підтримка суспільної довіри до науки. Перспективною є подальша цифровізація інтерфейсу (платформ для обміну даними та «відкритої науки») та посилення міждисциплінарності для вирішення комплексних проблем.

Резюмуючи, зазначимо, що в ЄС науковий підхід є системним та інституційним, а не фрагментарним. Стійкість досягається за рахунок того, що стратегічне планування будується на наукових даних та сценаріях наукового прогнозування. Інтерфейс «наука-політика» є це робочою інфраструктурою, яка перетворює знання на конкретні закони, фінансування та політичні дії, що підвищують стійкість суспільства до криз. Сьогодні можна констатувати, що в ЄС відбулися:

1) формалізація інтерфейсу завдяки створенню таких інститутів, як Об'єднаний дослідницький центр (JRC). JRC офіційно впровадив науку в процес управління ЄС і перетворив знання на системний ресурс для стратегічного передбачення, а не на разові консультації;

2) регулювання на основі наукових доказів в умовах кризи (пандемія, енергетичний шок тощо) підтвердили критичну важливість цього підходу, але також виявили його вразливість у разі необхідності термінових рішень. Можна стверджувати, що існує конфлікт між вимогою швидких дій та необхідністю глибокого аналізу;

3) створення відповідних структур та процедур (механізми оцінки впливу, наукові консультації, висновки агенцій (EFSA, EEA) тощо) зумовили виникнення стандартизованого «конвеєра» для перетворення наукових даних на політичний інструмент. Надійність цього конвеєра впливає на якість законів і довіру до них;

Слід підкреслити також, що головним сучасним викликом є не лише продукування знань, а й захист їхньої авторитетності в умовах дезінформації та поляризації суспільного, політичного та інформаційного просторів. Таким чином зміцнення інтерфейсу "наука-політика" стає питанням демократичної стійкості, тобто стійкість суспільства сьогодні залежить не тільки від якості науки, а й від здатності демократичних інститутів відстоювати її роль у суспільному діалозі.

Підсумовуючи, зазначимо, що системною основою і одночасно ключовою характеристикою стійкості є *структурність*. Саме наявність структури дозволяє перетворити необхідну стійкість на працюючий механізм. На прикладі інтерфейсу «наука-політика» в ЄС це означає, що стійкість досягається не окремими відкриттями, а роботою формальних інститутів, які постійно трансформують науку в політику.

Іншою важливою характеристикою стійкості виступає *цінність прозорого використання наукових даних* як одного із ключових факторів суспільної довіри до інститутів ЄС. Громадяни ЄС очікують, що складні рішення будуть ґрунтуватися на наукових доказах. Наукові оцінки впливу, експертні висновки та обґрунтування рішень стають публічними аргументами.

Суттєвим фактором є також «*комплексність загроз*», коли інтерфейс «наука-політика» ЄС випробовується не окремими кризами, а їх взаємопов'язаним поєднанням, що потребує швидких і науково обґрунтованих відповідей в умовах суспільної поляризації. Комплексність сучасних загроз для ЄС полягає не тільки в об'єктивній складності викликів (як-от кліматична криза чи технологічна конкуренція), але й у тому, що вони супроводжуються швидкою дезінформацією, політичною поляризацією та суспільним скептицизмом, що ставить під загрозу саму основу доказового регулювання – довіру до наукового знання. Цей фактор також означає, що наявний інтерфейс «наука-політика» випробовується на міцність не тільки через складність проблем (кліматичних, безпекових тощо), але й через тиск популізму, необхідність прискорення регулювання та швидкість виникнення кризи [2].

Сьогодні світова конкуренція все більше зміщується у сферу технологій, стандартів та наративів. У цій боротьбі перемагає не той, хто має більше ресурсів, а той, хто вміє створювати надійні, передбачувані та привабливі правила гри. Саме цю здатність, яку забезпечує інтерфейс «наука-політика», можна визначити як «*стратегічний актив*». Зауважимо, що «стратегічний актив» для ЄС означає: 1) не витрати, а інвестиції у майбутній вплив та безпеку; 2) ядро його ідентичності як союзу, що базується на правилах і знаннях; 3) критичний чинник протистояння з

авторитарними моделями управління, де політика часто домінує над науковими фактами. «Стратегічний актив» зумовлює, що інституціоналізований інтерфейс «наука-політика» – це не просто бюрократична процедура, а ключове джерело конкурентної переваги та впливу Європейського Союзу у світі. Здатність ЄС системно перетворювати наукові знання на ефективну політику стає для нього тим самим, чим для інших держав можуть бути природні ресурси або військова міць – стратегічним ресурсом, який визначає його силу та суверенітет у XXI столітті. Стратегічний актив у геополітичній конкуренції як сильна та незалежна наукова експертиза, інтегрована в управління, стає стратегічним активом та елементом «м'якої сили» ЄС [3, 4].

Отже науковий підхід до зміцнення стійкості – це не просто технічний інструмент, а фундаментальний компонент політичної культури ЄС, який визначає його здатність до сталого розвитку у нестабільному світі.

Список використаних джерел:

1. Evidence-Informed Policy Making. *European Commission*. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/evidence-informed-policy-making_en.

2. The European Commission is neglecting evidence-based law-making. Centre for European Policy Studies. 07 Jan 2026. URL: https://www.ceps.eu/the-commissions-neglect-of-evidence-based-law-making/.

3. Посилюючи динаміку: безпека та реформи як ключові рушії розширення ЄС. *Центр "Нова Європа".* 28 листопада 2025. URL: https://neweurope.org.ua/analytics/en-harnessing-momentum-security-and-reforms-as-the-driving-force-of-the-eu-s-enlargement/.

4. Strengthening National Evidence-Informed Policymaking Ecosystems. Lessons from Seven European Countries: Report. Organisation for Economic Co-operation and Development. 18 December 2025. URL: https://www.oecd.org/en/publications/strengthening-national-evidence-informed-policymaking-ecosystems_855c5286-en/full-report/focusing-on-evidence-informed-policymaking-through-a-systemic-lens_a53430f3.html.

УДК 340.12.

РОЛЬ НАУКИ У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЇ СТІЙКОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Костицький М.В.

доктор юридичних наук, професор,

дійсний член (академік) НАПрН України,

почесний академік НАПН України, заслужений юрист України,

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз НАН України

м. Київ , Україна

Кушакова-Костицька Н. В.

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України, провідний науковий співробітник

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз

НАН України

м. Київ , Україна

Анотація: стаття присвячена ролі науки у формуванні стратегії стійкості ЄС. Встановлено, що наука в ЄС трансформує абстрактну ідею стійкості в конкретні механізми управління, роблячи ЄС більш адаптивним, конкурентноздатним та захищеним. При цьому роль науки у формуванні стратегії стійкості ЄС є комплексною.

Ключові слова: нака, роль науки, стратегія стійкості, ідея стійкості, наука в ЄС

В умовах глобальних викликів XXI століття – від кліматичних змін та геополітичної нестабільності до технологічних трансформацій – стійкість набуває вирішального значення як центральна мета політики Європейського Союзу. Сьогодні стійкість не може базуватися лише на економічній потужності чи політичній волі; вона потребує надійної, передбачуваної та обґрунтованої основи для прийняття стратегічних рішень. Саме тут на перший план виходить наука, що перетворюється з абстрактної сфери знань на конкретний інструмент стратегічного управління та безпеки.

Отже наука є ключовим компонентом для зміцнення довгострокової стійкості ЄС. Її роль полягає у формуванні змісту політичних документів і забезпеченні

науково-дослідної бази для таких пріоритетних напрямів, як Зелений Курс і перехід на цифрові технології [1]. Програми досліджень та інновацій, такі як "Горизонт Європа", є основою для зміцнення конкурентноспроможності, безпеки та технологічної незалежності ЄС [2].

Наукова дипломатія є невід'ємним компонентом зовнішньої політики та безпеки Європейського Союзу. ЄС розглядає наукове співробітництво як стратегічний ресурс для захисту своїх інтересів, сприяння стабільності та ефективний механізм побудови довіри на міжнародній арені [3]. Зокрема, у боротьбі з кліматичною кризою або під час міграційних викликів наукові дані та прогнози лежать в основі зовнішньополітичних стратегій ЄС щодо третіх країн.

Інфраструктура наукових досліджень та інновацій є фундаментом екосистеми стійкості. Нова Європейська стратегія в цій галузі, прийнята Європейською Комісією 15 вересня 2025 р., [4] прагне зробити ці інфраструктури доступнішими та більш відповідними потребам вчених, новаторів та промисловості. Ця стратегія спрямована на мобілізацію інвестицій, залучення талантів та зміцнення міжнародної співпраці.

Наукові консультації та доказові підходи є основою для ефективного управління та суспільної довіри. Модель ЄС ґрунтується на включенні наукових доказів до процесів прийняття рішень, що підвищує якість політики [5]. Захист академічної свободи, відкритості науки та етики досліджень є фундаментальними цінностями ЄС.

Науку в ЄС розгдядають як інструмент досягнення різних аспектів стійкості, у тому числі економічної, технологічної, соціальної, політичної, екологічної, безпекової тощо.

Роль науки в аспекті економічної стійкості полягає у підвищенні конкурентоспроможності та диверсифікації за допомогою програм підтримки передових досліджень (Європейська дослідницька рада, ERC) та комерціалізації (Європейська інноваційна рада, EIC) через програму "Горизонт Європа", інтеграцію з індустріальною політикою.

В аспекті технологічної стійкості (технологічного суверенітету) науковий підхід передбачає зменшення залежності від імпорту критичних технологій завдяки інвестиціям у дослідницьку інфраструктуру, розвиток талантів та високих технологій.

Соціальна та політична стійкість реалізуються завдяки забезпеченню наукової обґрунтованості політичних рішень для відновлення довіри громадян та демократичної стійкості [6]. Важливу роль у цьому контексті відіграють прозора комунікація ризиків, підтримка незалежних наукових консультацій, залучення громадськості.

Забезпечення екологічної стійкості передбачає надання наукових доказів для створення механізмів щодо захисту клімату та природних ресурсів. Їхня практична реалізація зумовлює необхідність розробки інструментів для переходу на екологічно чисту економіку, дотримання Паризької угоди [7].

Стійкість у контексті зовнішньої безпеки гарантується через допомогу дипломатам у розумінні науково-технічних аспектів конфліктів (наприклад, у сфері кібербезпеки, космічних програм). Один із напрямів її реалізації – розвиток наукової дипломатії через системне впровадження принципів науково обґрунтованої політики (Science for Policy) [8]. та такі інструменти як Проєкти наукової дипломатії програми «Горизонт 2020» [9].

Слід зауважити, що наука не може повністю захистити суспільство від негативних наслідків латентних або актуальних загроз. Однак вона може надати фактичні дані, знання, методи та інструменти, що мають вирішальне значення для обґрунтованої політики та рішень, спрямованих на підвищення ефективності запроваджуваних заходів щодо зниження ризиків, реагування на кризи та відновлення після них. Загалом трансдисциплінарні наукові та технічні знання забезпечують особливу користь у нарощуванні потенціалу стійкості ЄС з огляду на взаємозв'язок між соціальними, економічними та екологічними системами, з одного боку, та необхідність багатофакторного підходу до боротьби з окремими, але взаємопов'язаними ризиками, з іншого.

Додамо також, що поняття стійкості не слід ототожнювати з поняттям «сталий розвиток», який означає здатність системи адаптуватися до її передбачуваної еволюції. У сучасному контексті термін «сталий розвиток» часто використовують для опису здатності системи не залежати від необмеженої доступності природних ресурсів. Стійкість виходить за рамки простого забезпечення надійності, яке за своєю суттю означає стабільність та міцність, але не обов'язково має на увазі гнучкість при впливі непередбачених змін. Стійка система має бути стійкою до невеликих змін і зберігати свою дієвість як у часі, так і впродовж прогнозованої еволюції суспільства. Однак вона також повинна бути здатна динамічно адаптуватися до значних змін, продовжуючи функціонувати, хоча і в зміненому вигляді.

Підкреслимо, що роль науки у формуванні стратегії стійкості Європейського Союзу має системний, трансформаційний та мультиплікативний характер. Вона є не допоміжним, а є ключовим елементом, що визначає зміст, механізми та довгострокову ефективність політики стійкості. Завдяки впливу науки на політику та принципу регулювання, заснованого на наукових доказах, політичні рамки ЄС будуються на надійних емпіричних даних, моделюванні та прогнозних сценаріях. Це перетворює стійкість із реактивної здатності переживати кризи на проактивну здатність їх передбачати та готувати ефективні відповіді.

Отже дослідницька інфраструктура слугує фундаментом екосистеми стійкості. Підтримка таких програм, як «Горизонт Європа», розвиток дослідницьких центрів та інвестиції в людський капітал створюють критичну інфраструктуру знань, яка забезпечує технологічний суверенітет, економічну конкурентоспроможність та здатність до швидкої адаптації.

Найважливішим сучасним викликом, однак, є не лише продовження генерації знань. На тлі глибокого розколу в суспільстві, політиці та інформаційному просторі загострюється потреба в ефективній науковій комунікації, виробленні авторитетних наукових висновків. Проте, майбутня стійкість ЄС залежатиме не тільки від якості наукових досліджень, але й від здатності демократичних інститутів інтегрувати

наукове знання в суспільний діалог, відновлюючи та зміцнюючи довіру суспільства до політичних інституцій.

Підсумовуючи, зазначимо, що наука в ЄС трансформує абстрактну ідею стійкості в конкретні механізми управління, роблячи ЄС більш адаптивним, конкурентноздатним та захищеним у нестабільному світі. При цьому роль науки у формуванні стратегії стійкості ЄС є комплексною і передбачає наступне:

1) наука є провідним фактором стратегічного планування. ЄС впроваджує "доказовий підхід", в якому наука та інновації є основою ключових політик, що впливають на стійкість;

2) в ЄС створюється та підтримується інфраструктура для наукової діяльності. ЄС інвестує в науково-дослідницькі об'єкти, співпрацю та розвиток кадрів, що є основою для посилення наукового потенціалу;

3) наука є інструментом зовнішньої політики та дипломатії.

Через наукову дипломатію ЄС просуває свої цінності та інтереси, сприяючи стабільності.

Список використаних джерел:

1. Lange S., Schmelzer M. Beyond Growth: Europe’s Path to Sustainability and Stability. *Intereconomics,* 2025. Vol. 60. No. 6. P. 329–335.
2. Szeptycki A. Europe’s path to competitiveness: The strategic role of research and innovation. *European Research Council.* 26 June 2025. URL: https://erc.europa.eu/news-events/magazine-article/europes-path-competitiveness-strategic-role-research-and-innovation.
3. Science diplomacy. *European Union.* 17.01.2022. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/science-diplomacy_en.
4. The European Strategy on Research and Technology Infrastructures: [15 September 2025.]. *European Commission*. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/strategy-research-and-innovation/our-digital-future/european-strategy-research-and-technology-infrastructures_en.
5. Evidence-Informed Policy Making: [Helping researchers and policymakers better connect scientific knowledge and policymaking in the EU and worldwide].

European Commission. URL: https://knowledge4policy.ec.europa.eu/evidence-informed-policy-making_en.

6. Shaping the future of science diplomacy in Europe: insights from a successful side event, *European Union Science Diplomacy Alliance*. 03.06.2025. URL: https://www.science-diplomacy.eu/news/shaping-the-future-of-science-diplomacy-in-europe-insights-from-a-successful-side-event/.

7. Paris Agreement. *United Nations*. 2015. URL: https://unfccc.int/sites/default/files/english_paris_agreement.pdf.

8. Science for Policy. *European Commission*, URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/strategy/support-policy-making/scientific-support-eu-policies/science-policy_en.

9. Horizon 2020 Science Diplomacy Projects. *European Union Science Diplomacy Alliance*. https://www.science-diplomacy.eu/about/horizon-2020-science-diplomacy-projects/.

УДК 340.12

ВСТАНОВЛЕННЯ ІСТИНИ В МЕЖАХ ДИСКРЕЦІЙНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ: ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Ванджурак Р.В.

доктор філософії з права,

старший науковий співробітник відділу проблем публічного права

Науково-дослідний інститут публічного права, адвокат

м. Київ, Україна

Анотація. У публікації висвітлено гносеологічні засади здійснення розсуду суб’єктів правозастосування та з’ясовано співвідношення категорії істини з принципом змагальності сторін. Обґрунтовано, що дискреційне рішення неминуче спирається на пізнавальні процедури, оскільки внутрішнє переконання суб’єкта правозастосування потребує легалізації через відчуття істинності прийнятого рішення. Доведено, що сучасне дистанціювання від

істини в бік змагальності не є абсолютним, адже доказування, як пізнавальна діяльність, передбачає досягнення високого рівня достовірності отриманих результатів, що втілюється у стандарті «доведення поза розумним сумнівом».

Ключові слова: розсуд, дискреційні повноваження, процесуальна істина, змагальність

Розсуд – як законна спроможність уповноважених осіб з дискреційними повноваженнями ухвалювати рішення на основі внутрішнього переконання, завжди тяжіє до достовірного знання, позаяк відчуття істинності прийнятого рішення у першу чергу легалізує його в очах самого суб'єкта правозастосування. Інакше, останній застосує дискреційні повноваження всупереч своєму внутрішньому переконанню, яке будучи основою розсуду, не може бути з його точки зору хибним. Тому є очевидним, що розсуд суб'єктів правозастосування неможливий без певних пізнавальних процедур щодо предмету вирішуваних ними питань при ухваленні дискреційних рішень.

Поряд із цим у сучасній юридичній науці та процесуальній практиці простежується дедалі відчутніше дистанціювання від поняття «істини» через запровадження принципу «змагальності сторін», що, власне, породжує численні дискусії на предмет виправданості такого підходу.

Та це дистанціювання не є абсолютним, адже будь-яка доказова процедура є пізнавальним процесом, мета якого — досягти високого рівня достовірності отриманих результатів.

Так, засаду «змагальності» прийнято розглядати як основоположну складову концепції «справедливого судового розгляду» у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що містить споріднені принципи рівності сторін у процесі. Відповідним правилом гарантується процесуальна справедливість, тобто змагальність, у процесі якої на рівних умовах заслуховуються аргументи сторін процесу [1, с. 178].

Втім, на наше переконання, ці нормативні вимоги жодним чином не передбачають звільнення сторін від обов'язку доведення (а, отже, обґрунтування істинності) як представлених перед судом матеріалів (доказів), так і позицій, що на їх підставі відстоюються, адже, приміром, ч. 2 ст. 17 КПК України передбачена гарантія, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні кримінального правопорушення і має бути виправданим, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи поза розумним сумнівом. Відповідно, для дотримання стандарту «доведення поза розумним сумнівом» недостатньо, щоб версія обвинувачення була лише більш вірогідною за версію захисту, бо ж законодавець вимагає, щоб будь-який обґрунтований сумнів у тій версії події, яку відстоює обвинувачення, був спростований фактами, встановленими на підставі допустимих доказів, і єдина версія, якою розумна і безстороння людина може пояснити всю сукупність фактів, установлених судом, є та версія подій, яка дає підстави для визнання особи винною за пред'явленим обвинуваченням [2].

У логіко-гносеологічному плані зміст цієї вимоги є рівнозначним зобов'язанню встановлення істини у справі. Щоправда, на відміну від філософського пізнання, у ході кримінального провадження необхідно встановлювати лише факти наявності чи відсутності розслідуваних подій та обставин, абстрагуючись, певна річ, від їхньої природи, сутнісних механізмів тощо. У такому разі зміст поняття «істина» постає у своїй цілком недвозначній формі, зокрема: чи дійсно розслідувана подія мала місце, чи є обвинувачувана особа причетною до цієї події, чи має ця подія ознаки кримінального правопорушення тощо. Тож відповіді на подібні питання можуть бути однозначно оцінювані як істинні чи хибні [3, с. 50].

Коли ж йдеться про достатність істинних (очевидних чи попередньо перевірених) доказів для доведення певного процесуального висновку, то вони мають визнаватися такими лише за умови можливості обґрунтованого відхилення на їх підставі протилежного варіанту цього висновку (згідно зі згаданим вище стандартом «доказування поза розумним сумнівом»).

Водночас роль суб’єкта правозастосування не можна зводити до абстрактного «пошуку істини», оскільки такий підхід провокує ризик суб’єктивізму. У крайніх проявах це може врешті призвести до ігнорування фактичних матеріалів справи на користь особистих вражень від вигляду чи поведінки учасників процесу тощо.

На цьому гносеологічному рівні суб’єкт правозастосування насамперед оцінює докази. Така оцінка передбачає узгодження юридичних та логічних умов їхньої прийнятності, позаяк докази можуть відповідати нормативним умовам, будучи водночас логічно несумісними. Недопустимість з погляду раціональності виникає тоді, коли на суперечливих аргументах можна однаково побудувати як обґрунтування, так і спростування висновку [4, с.58-59].

Відтак, попри сучасну тенденцію до витіснення категорії «істини» принципом змагальності, стандарт доведення «поза розумним сумнівом» фактично залишається функціональним еквівалентом встановлення істини у справі. Релятивність наукових підходів до розуміння істини не може слугувати виправданням для підміни критерію істинності процесуальною змагальністю. У межах дискреційних повноважень така підміна нівелює саму природу доказування. Процесуальна істина — це не філософська абстракція, а чітка, обґрунтована констатація фактів, що складають об’єктивну основу справи.

Список використаних джерел

1. Теміров Ч.М. Змагальність сторін як системоутворюючий елемент балансу процесуальних прав сторін у кримінальному провадженні. *Dictum factum.* 2023. Вип. 1(13). С. 176-183. DOI: https://doi.org/10.32703/2663-6352/2023-1-13-176-183;

2. Постанова ККС ВС від 05.05.2020 р. «Про необхідність дотримання стандарту доведення вини осіб у незаконному заволодінні транспортним засобом поза розумним сумнівом». Електронне джерело: http://reyestr.court.gov.ua/Review/87365803;

3. Ванджурак Р.В. Гносеологічний аспект розсуду суб'єктів правозастосування (Питання істини в правозастосуванні). Юридичний вісник Національного університету «Одеська юридична академія». 2024. № 6. С. 46-59. DOI: https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2024.6;

4. Гвоздік О.І., Старенький О.С. Логіка формування доказової бази в кримінальному провадженні. Філософські та методологічні проблеми права. 2022. № 2(24). С. 56-63. DOI: https://doi.org/10.33270/02222402.56.

УДК 347.77/.78

ЦИВІЛЬНО – ПРАВОВІ СПОСОБИ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ВИКЛИКИ ТА ІННОВАЦІЇ

Тіхонов А. М.

здобувач вищої освіти ІІ курсу

спеціальності 081 «Право»,

експерт – здобувач НАЗЯВО

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

м. Запоріжжя, Україна

Науковий керівник: – **ПРЕДМЕСТНІКОВ О. Г.**

д.ю.н., професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри права

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

м. Запоріжжя, Україна

Анотація. У доповіді досліджуються цивільно-правові способи захисту прав інтелектуальної власності в умовах цифровізації. Проаналізовано трансформацію об'єктів права інтелектуальної власності у цифрові активи, визначено ключові виклики, пов'язані з екстериторіальністю порушень, анонімністю користувачів та масовим поширенням піратства. Розглянуто інноваційні технології захисту. Окрему увагу приділено правовій

охороні об’єктів, створених із застосуванням штучного інтелекту, аналізу зарубіжної судової практики (Велика Британія, США) щодо використання NFT для повідомлення відповідачів. Запропоновано напрями вдосконалення цивільного законодавства України, включаючи розвиток правового режиму цифрових речей, легалізацію блокчейн-доказів та стимулювання альтернативних способів вирішення спорів.

Ключові слова: інтелектуальна власність, цифрові активи, блокчейн, NFT, DRM, штучний інтелект, цивільно-правовий захист.

Стрімка цифровізація змінила правила гри: результати інтелектуальної діяльності перетворилися на ключовий ресурс світової економіки. Але чи готова до цього наша правова система? Виявляється, що цифрові технології не лише створюють нові можливості, а й каталізують «піратство», роблячи традиційні методи захисту майже безсилими [3, с. 2]. Швидкість копіювання контенту, анонімність користувачів і транскордонний характер порушень – усе це призводить до того, що правовласники фактично втрачають контроль над власними творами. Тому пошук балансу між інтересами авторів, інвесторів та суспільства вимагає не просто адаптації Цивільного кодексу України [5], а й сміливої імплементації найкращих європейських стандартів.

Як же сьогодні будується система захисту? Науковці розрізняють дві основні форми: юрисдикційну (через суди та державні органи) та неюрисдикційну (самозахист) [1, с. 3 – 4]. У цифровому світі самозахист набуває особливого значення – це і технічні засоби DRM, і претензії, і взаємодія з хостинг-провайдерами. Саме оперативність таких дій часто рятує ситуацію, поки суди лише розгойдуються.

Фундаментальний виклик сьогодення – перехід від «речового» розуміння об'єктів права до їхньої нової іпостасі – цифрових активів. Український законодавець зробив важливий крок, запровадивши у Цивільному кодексі категорію «цифрова річ» (ст. 179 - 1) [5]. Проте, як слушно зауважує Н.А. Федосенко, навіть після ухвалення Закону «Про віртуальні активи» [7] правова природа криптовалют та токенів залишається розмитою – їх не можна прирівняти ні до звичайних грошей, ні до цінних паперів [4, с. 336 - 337].

Додамо до цього проблему екстериторіальності: порушник, сервер і правовласник можуть перебувати в трьох різних країнах. А якщо особу порушника взагалі неможливо ідентифікувати? Європейська статистика красномовна: 15% власників прав інтелектуальної власності повідомляють про порушення – найчастіше страждають торговельні марки (14%), дизайни та патенти (по 10%) [3, с. 5]. Які ж способи захисту обирають найчастіше? Прямі переговори (43%), повідомлення про припинення порушення (31%) і, нарешті, судові процеси (29%) [3, с. 5 - 6].

Окремий виклик – стрімкий розвиток штучного інтелекту. Чи може ШІ вважатися автором? Класична парадигма дає негативну відповідь, але реальність наполягає на перегляді правил [3, с. 2]. Україна виявилася однією з перших, хто запровадив спеціальний режим sui generis для неоригінальних об'єктів, створених комп'ютерними програмами. Згідно зі статтею 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» [6], такі об'єкти отримують 25-річний захист, а правом на них наділяються автори ШІ-систем або їх правомірні користувачі. Більше того, систематичний огляд Ramirez Lopez та Morillo Ledezma переконує: блокчейн та NFT здатні забезпечити незмінність записів і прозорість права власності, що критично для академічної сфери [2, с. 2 - 3].

Технології DRM дозволяють контролювати доступ до цифрового контенту [3, с. 4]. Але чи такі вони досконалі? Традиційні централізовані DRM-системи, як з’ясувалося, обмежують навіть законних користувачів, створюють проблеми сумісності й вразливі до зломів [1, с. 2-3]. Альтернатива вже є – блокчейн. Ця технологія пропонує принципово нову модель фіксації авторства: децентралізований реєстр гарантує незмінність записів про час створення об’єкта та весь ланцюжок передачі прав [1, с. 12]. Ciriello et al. формулюють три ключові дизайн-принципи децентралізованої DRM-системи: зберігання метаданих на публічному реєстрі, їх валідація через консенсус на дозволеному блокчейні та автоматичні виплати роялті через смарт-контракти зі стейблкоїнами [1, с. 12-14]. Невзаємозамінні токени (NFT) стають

інструментом підтвердження права власності на унікальні цифрові об’єкти – від мистецьких творів до вихідного коду [2, с. 26-27; 4, с. 336].

Цікаво, що судова практика також не стоїть на місці. У справі D’Aloia v Persons Unknown (2022) Високий суд Англії та Уельсу вперше дозволив вручити судові документи через передачу NFT у цифровий гаманець відповідача. Аналогічне рішення ухвалив і Верховний суд Нью-Йорка у справі LCX AG v John Doe Nos. 1-25 [4, с. 337]. Це справді революційний крок: технології долають анонімність порушників там, де традиційна юстиція пасує.

Отже, цифровізація радикально змінила ландшафт захисту інтелектуальної власності. Для України назріла нагальна потреба: удосконалити правовий режим «цифрових речей» у Цивільному кодексі (ст. 179 - 1), посилити відповідальність за порушення в цифровому середовищі, легалізувати блокчейн-записи як належні докази, підтримати системи автоматизованого моніторингу та онлайн-вирішення спорів, а також розвивати застосування статті 33 Закону «Про авторське право і суміжні права» для об'єктів, створених штучним інтелектом. Реалізація цих кроків створить безпечне цифрове середовище, де права творців будуть захищені сучасними та дієвими цивільно-правовими інструментами.

Список використаних джерел:

1. Ciriello R. F., Torbensen A. C. G., Hansen M. R. P., Müller-Bloch C. Blockchain-based digital rights management systems: Design principles for the music industry. Electronic Markets. 2023. T. 33, №1. Art.5. DOI: https://doi.org/10.1007/s12525-023-00628-5.

2. Ramirez Lopez L. J., Morillo Ledezma G. G. Employing blockchain, NFTs, and digital certificates for unparalleled authenticity and data protection in source code: A systematic review. Computers. 2025. T. 14, № 4. Art. 131. DOI: https://doi.org/10.3390/computers14040131.

3. Bedratyi I., Vasylieva N., Perunova O., Volokhov O., Chekmarova L. Global digital transformation: Ensuring the protection of IP rights. LatIA. 2025. T. 3. Art. 343. DOI: https://doi.org/10.62486/latia2025343.

4. Федосенко Н. А. Цифрові активи як об'єкт цивільних прав: спроба кваліфікації в умовах відсутності спеціального правового режиму // Аналітично-порівняльне правознавство. 2025. №3. С.335–338. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.50.

5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15 (дата звернення: 02.04.2026).

6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2811-20 (дата звернення: 02.04.2026).

7. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2074-20 (дата звернення: 02.04.2026).

УДК 342.15

СПІЛЬНА СУМІСНА ВЛАСНІСТЬ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Поляруш-Сафроненко С.О.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Метою дослідження є здійснення ОТГ права спільної сумісної власності в умовах реалізації права комунальної власності. Встановлено, що володіння і користування спільним майном ОТГ співвласниками спільної сумісної власності здійснюється спільно при відсутності іншої домовленості між ними. Право розпоряджатися таким майном ОТГ реалізується за згодою усіх співвласників, якщо інше не встановлене законом.

Ключові слова. комунальна власність ОТГ, володіння, користування, розпорядження спільною сумісною власністю, спільна сумісна власність на землю, на рухоме і нерухоме майно, спільна сумісна власність членів сімей жителів ОТГ.

Питання спільної сумісної власності ОТГ в умовах реалізації комунальної власності залишається не достатньо дослідженим в теоретичних авторських працях. Над проблемою працювали автори: В.М. Ігнатенко, М.Л. Миговський, О.О. Новак, М. М. Палінчак, С.Є. Сиротенко та інші.

Так, В. Ігнатенко, С. Сиротенко роблять висновок про те, що якщо певне майно, включаючи майно комунальних підприємств, за період з 15 квітня 1991 р. (набуття чинності Законом України «Про власність») по 28 червня 1996 р. (прийняття Конституції) не було передане спеціальним рішенням владних структур рівня області у власність конкретної територіальної громади села, селища, міста, воно автоматично стало спільною власністю усіх одночасно територіальних громад даної області. Вони вважають. що з набранням чинності Конституцією України щодо об'єктів комунальної власності, раніше закріплених за областями та районами, виник штучний правовий режим спільного майна. Такий факт реалізовано не внаслідок його об'єднання майна чи спільного придбання, а через інше нормативне позначення особи власника. Юридичний факт, як підстава виникнення спільної власності відсутній, однак передане у власність областей та районів майно (односуб'єктна власність), автоматично набуло статусу належного усім територіальним громадам області та стало багатосуб'єктною власністю [1, с. 108-109]. Отже, В. Ігнатенко, С. Сиротенко виділяють декілька етапів розвитку інституту права сумісної власності : перший (з 5 квітня 1991 р. по 28 червня 1996 р. стало спільною власністю територіальних громад); другий (з 21 травня 1997 р. по 9 січня 2025 р. де є розмежування спільної і часткової комунальної власності).

Існують певні непорозуміння і при припиненні спільної власності територіальних громад шляхом передання об'єктів комунальної власності зі спільної в окрему власність територіальних громад. Так, передання об'єктів комунальної власності зі спільної в окрему власність територіальних громад,

передане майно стає окремою власністю територіальної громади у випадку, якщо воно знаходяться на їхній території і задовольняє колективні потреби цих територіальних громад [1, с. 109].

Отже, на думку В. Ігнатенка і С. Сиротенка, спільна сумісна (часткова) комунальна власність при передачі конкретній територіальній громаді стає окремою власністю цієї територіальної громади у випадку, якщо майно знаходяться на їхній території і задовольняє колективні потреби жителів територіальної громади.

Не достатньо досліджена і історія виникнення та розвитку спільної сумісної власності. Так, М. Миговський підкреслив, що проблеми становлення інституту спільної власності територіальних громад тісно пов'язанні зі становленням права комунальної власності та системи управління нею. Він вважає, що законодавством України закріплене право спільної власності, однак у науковій літературі на належному рівні не досліджена історія становлення даного інституту власності. У статті він прагне розкрити зміст інституту спільної сумісної власності територіальних громад [2, с. 138]. Дослідивши проблему, М. Миговський робить висновок про відсутність належної науково-методологічної бази щодо даної правової категорії та відсутність наукових досліджень у її становленні, в системі державного управління та пропонує обрати один з шляхів розвитку даного інституту: а) виокремлення його як окремого та самостійного виду права власності зі специфічними функціями та механізмом управління; б) розвиток комунальної власності та віднесення спільної власності територіальних громад до одного з її підвидів; в) повернення, так званої "спільної власності територіальних громад" до державної власності [2, с. 141].

Отже, М. Миговський пропонує розвивати інститут спільної сумісної власності трьома шляхами, а саме: а) виокремлення спільної сумісної власності в окремий вид права комунальної власності; б) віднесення спільної сумісної власності до одного з підвидів комунальної власності; в) повернення спільної власності територіальних громад до державної власності.

В наукових джерелах є різні підходи до визначення спільної сумісної власності ОТГ. Так, О.Новак, М.Палінчак, проанаалізувавши чинні нормативно-правової акти та окремих підходів законотворця до визначення права спільної власності територіальних громад дійшли висновку про можливість виділення таких його ознак: 1) наявність особливого: а) розпорядчо-управлінського суб'єкту, а саме районної чи обласної ради; б) статусу об'єктів, що належать до права спільної власності територіальних громад (мають задовольняти потреби кількох територіальних громад в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці); 2) обмежена участь окремих територіальних громад у реалізації правомочностей співвласника (можливість розпорядження об'єктами, що належать до права спільної власності громад, виключно в їхніх спільних інтересах) [3, с. 74].

Спільна сумісна власність територіальних громад — це майно, що належить двом або більше громадам (зазвичай району чи області) без визначення часток для задоволення спільних потреб, управління яким здійснюють районні чи обласні ради. Вона не виникає автоматично, а формується для спільного користування об'єктами (інфраструктура, ЖКГ) [4]. Міністерство юстиції України роз'яснює, що спільна сумісна власність – це спільна власність двох або більше осіб без визначення часток кожного з них у праві власності. До суб'єктів права спільної сумісної власності відносять: а) фізичних осіб; б) юридичних осіб; в) державу; г) територіальні громади (якщо інше не встановлено законом) [5]. Також розрізняють і спільну часткову власність. Наприклад, земельна ділянка може знаходитись у спільній частковій власності у тих випадках, коли визначена частка кожного з учасників. Таке право виникає у разі: а) добровільного об'єднання власниками належних їм земельних ділянок; б) набуття у спільну часткову власність земельної ділянки за цивільно-правовими угодами; в) прийняття спадщини на земельну ділянку; г) за рішенням суду та в інших випадках, встановлених законом [6].

Отже, маємо декілька визначень спільної сумісної власності і в кожному випадку існують певні особливості. На нашу думку, з урахуванням мети

дослідження спільну сумісну власність об’єднаних територіальних громад (ОТГ) слід розуміти як комунальне майно, яке належить двом і більше громадам, що об’єдналися для задоволення спільних потреб і частки яких не визначені.

Не існує на сьогодні достатньої законодавчої бази щодо регулювання спільної сумісної власності ОТГ в умовах реалізації права комунальної власності в воєнний період. В умовах воєнного стану законом встановлено, що утворені Президентом України військові адміністрації населених пунктів на відповідній території, здійснюють управління майном, яке перебуває у комунальній власності відповідної територіальної громади (крім вирішення питань відчуження, у тому числі і шляхом приватизації комунального майна та надання комунального майна в оренду на строк понад один рік) (ст. 15). На нашу думку, це відноситься і до спільного сумісного комунального майна. Особи, винні у порушенні вимог або невиконанні заходів правового режиму воєнного стану, притягаються до відповідальності згідно із законом (ст. 25) [7].

Отже, з метою урегулювання питань реалізації права спільної сумісної комунальної власності територіальних громад, пропонуємо прийняти Закон України «Про правовий режим майна спільної сумісної власності територіальних громад».

В результаті проведеного дослідження можна запропонувати такі висновки і рекомендації. Спільна сумісна власність об’єднаних територіальних громад (ОТГ) включає майно, яке належить двом і більше громадам, що об’єдналися для задоволення спільних потреб і частки яких не визначені. Слід погодитися з думками вище розглянутих праць авторів про недостатньо урегульований правовий режим спільної (часткової) сумісної власності територіальних громад. Спільна сумісна (часткова) комунальна власність при передачі конкретній територіальній громаді стає окремою власністю цієї територіальної громади у випадку, якщо майно знаходяться на їхній території і задовольняє колективні потреби жителів територіальної громади, що слід законодавчо закріпити.

В якості пропозиції, пропонуємо прийняти Закон України «Про правовий режим майна спільної сумісної власності територіальних громад» де

сформулювати правову норму про виокремлення спільної сумісної власності в окремий вид права комунальної власності.

Список використаних джерел:

1. Ігнатенко В. М., Сиротенко С. Є. До питання про правовий режим окремої та спільної власності територіальних громад. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2005. Випуск 9. С. 105-112.

2. Миговський М.Л. Проблеми становлення спільної власності інституту територіальних громад. *Економіка та держава*. 2011. № 2. С. 138-141.

3. Новак О.О., Палінчак М. М. Ознаки права спільної власності територіальних громад. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство».* 2023. № 2. С. 70-74. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.02.11.

4. Про правовий режим майна спільної власності територіальних громад : Проект Закону України / https://ips.ligazakon.net/document/JG2IK00A?an=3

5. Спільна сумісна власність : що потрібно знати співвласнику / https://ns-gromada.gov.ua/news/1741807761/ 12.03.2025.

6. Спільна власність на земельну ділянку: володіння, користування та розпорядження / https://lubny-rda.gov.ua/news/1742820248/

7. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради.* 2015. № 28. Сст.250. Поточна редакція від 04.03.2026.

УДК 323 : 347

РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У ФОРМУВАННІ СТАНДАРТІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЇ

Тимощук О. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права та
теоретико-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах досліджено роль інституцій Європейський Союз у формуванні стандартів захисту прав людини у сфері трудової міграції. Проаналізовано основні напрями діяльності ключових інституцій ЄС у забезпеченні прав трудових мігрантів. Визначено значення судової практики Суд Європейського Союзу для забезпечення однакового застосування норм права та захисту прав трудових мігрантів. Встановлено, що діяльність інституцій ЄС спрямована на гармонізацію законодавства, запобігання дискримінації та забезпечення рівного доступу до соціальних і трудових прав. Обґрунтовано необхідність подальшого вдосконалення механізмів реалізації європейських стандартів у сфері трудової міграції.

Ключові слова: Європейський Союз; трудова міграція; права людини; захист прав трудових мігрантів; інституції ЄС; європейські правові стандарти.

Трудова міграція є одним із ключових соціально-економічних процесів сучасної Європи. Посилення мобільності робочої сили в межах Європейського простору зумовлює необхідність ефективного правового захисту мігрантів. Інституції Європейський Союз відіграють важливу роль у формуванні єдиних стандартів гарантування прав людини у сфері праці та зайнятості. Особливого значення ця проблематика набуває в умовах активних міграційних процесів, глобалізації ринку праці та розширення європейської інтеграції [1, С.57]. Питання захисту прав трудових мігрантів також є актуальним для держав, що прагнуть інтеграції до правового простору ЄС, зокрема для України.

Попри наявність розвиненої нормативної бази, у сфері трудової міграції зберігається низка проблем. Серед них — нерівний доступ мігрантів до соціальних гарантій, випадки дискримінації на ринку праці, обмежений доступ до правового захисту. Існує також проблема неоднакового застосування стандартів у різних державах-членах. Це створює ризики порушення основоположних прав людини [2]. У такій ситуації важливим є формування єдиних підходів до забезпечення прав трудових мігрантів.

Інституції ЄС відіграють провідну роль у формуванні правових стандартів у сфері трудової міграції. Європейська Комісія ініціює розроблення законодавчих актів та програм політики у сфері зайнятості і соціального захисту. Європейський Парламент бере участь у прийнятті нормативних актів, що спрямовані на гарантування рівних трудових прав. Важливу роль відіграє також Рада Європейського Союзу, яка формує політичні рішення у сфері міграційної політики та координації соціальної політики держав-членів. Судову практику формує Суд Європейського Союзу. Його рішення сприяють уніфікації підходів до тлумачення прав трудових мігрантів та забезпечують ефективність правового захисту.

Формування ефективної системи захисту прав трудових мігрантів потребує подальшого розвитку наднаціональних стандартів. Доцільним є посилення координації між інституціями ЄС та національними органами держав. Важливим є забезпечення однакового застосування правових норм у державах-членах. Потребує розвитку механізм моніторингу дотримання прав мігрантів [3, С.33]. Необхідним є також підвищення рівня правової обізнаності трудових мігрантів щодо їхніх прав.

Інституції Європейського Союзу відіграють ключову роль у формуванні стандартів захисту прав людини у сфері трудової міграції. Їх діяльність сприяє гармонізації законодавства держав-членів та підвищує рівень соціального захисту працівників-мігрантів. Європейський підхід базується на принципах рівності, недискримінації та поваги до людської гідності. Подальший розвиток цих стандартів має важливе значення для забезпечення справедливих умов праці та ефективного захисту прав людини в умовах сучасних міграційних процесів.

Список використаних джерел:

1. Тимощук О.Г. Здобутки та виклики України у питаннях прав людини на шляху до європейської інтеграції. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 2. С. 56–59. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-2/10.

2. Бараняк І. Є. Вимушена міграція населення з України: соціально-демографічний профіль. Академічні візії. 2023. № 24. URL: https://zenodo.org/records/10053549

3. Іващук, О.В., Угрин, Б.В., & Українець В.В. (2025). Інституційні виклики міграційної політики в контексті інтеграційних процесів. Трансформаційна економіка, (3 (12), 31-37. https://doi.org/10.32782/2786-8141/2025-12-5

УДК 342.5(4-11)

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ГЛАВИ УРЯДУ В КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Терещук М. М.,

кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті здійснено комплексний порівняльно-правовий аналіз конституційно-правового статусу глави уряду в країнах Східної Європи. Досліджено особливості формування інституту прем'єр-міністра в умовах трансформаційних процесів, визначено його місце в системі органів державної влади, а також проаналізовано повноваження, порядок призначення та механізми відповідальності. Обґрунтовано, що статус глави уряду залежить від форми правління, рівня демократизації політичної системи та співвідношення повноважень між гілками влади.

***Ключові слова*:** глава уряду, прем'єр-міністр, конституційно-правовий статус, Східна Європа, виконавча влада, форма правління.

Сучасні процеси державотворення в країнах Східної Європи супроводжуються глибокими трансформаціями інститутів публічної влади, що зумовлює необхідність переосмислення ролі та місця глави уряду в системі органів державної влади. Особливого значення це набуває в умовах європейської інтеграції та адаптації національних правових систем до стандартів демократичного врядування. Інститут прем'єр-міністра виступає

центральною ланкою виконавчої влади, забезпечуючи не лише реалізацію державної політики, але й стабільність функціонування всього державного механізму [1, с. 214].

Історично становлення конституційно-правового статусу глави уряду в країнах Східної Європи відбувалося під впливом як континентально-європейської правової традиції, так і постсоціалістичних трансформацій. Після розпаду соціалістичної системи більшість держав регіону здійснили перехід до демократичних форм правління, що передбачало переосмислення ролі виконавчої влади та її керівника. У результаті було сформовано різні моделі організації виконавчої влади, що безпосередньо вплинуло на правовий статус прем'єр-міністра.

У країнах із парламентською формою правління, таких як Польща, Чехія, Словаччина та Угорщина, глава уряду є фактичним центром виконавчої влади. Конституційні положення цих держав закріплюють провідну роль прем'єр-міністра у формуванні уряду, визначенні напрямів державної політики та координації діяльності міністерств [2; 3; 4]. Президент у таких системах виконує здебільшого представницькі функції, що забезпечує концентрацію виконавчої влади в руках уряду. Це сприяє ефективності державного управління, але водночас підвищує значення парламентського контролю.

У змішаних (напівпрезидентських) системах, зокрема в Україні та Румунії, конституційно-правовий статус глави уряду є більш складним і характеризується дуалізмом виконавчої влади. Президент наділений значними повноваженнями у сфері виконавчої влади, що впливає на баланс владних повноважень та може призводити до інституційних конфліктів [6]. У таких умовах прем'єр-міністр змушений діяти в межах складної системи стримувань і противаг, що визначає специфіку його правового статусу.

Особливу увагу слід приділити процедурі призначення глави уряду, яка є одним із ключових елементів його конституційно-правового статусу. У більшості країн Східної Європи ця процедура передбачає взаємодію президента та парламенту, що забезпечує легітимність уряду та його політичну підтримку.

Як правило, президент висуває кандидатуру прем'єр-міністра, а парламент її затверджує, що відображає принцип поділу влади та взаємного контролю [2].

Не менш важливим є питання повноважень глави уряду. До них належать формування складу уряду, визначення основних напрямів державної політики, координація діяльності органів виконавчої влади, а також представництво держави у міжнародних відносинах [1, с. 219]. Водночас обсяг цих повноважень значною мірою залежить від політичної практики та рівня розвитку демократичних інститутів.

У сучасних умовах важливу роль відіграє також взаємодія глави уряду з парламентом. У більшості країн Східної Європи уряд несе політичну відповідальність перед парламентом, що реалізується через механізм вотуму недовіри. Це є важливим інструментом забезпечення підзвітності виконавчої влади та гарантією дотримання принципів демократії [5, с. 132]. Водночас ефективність цього механізму залежить від рівня політичної культури та стабільності парламентської більшості.

Крім того, варто відзначити, що в окремих країнах регіону спостерігається тенденція до посилення ролі глави уряду, що зумовлено необхідністю оперативного реагування на сучасні виклики, зокрема економічні кризи, безпекові загрози та глобалізаційні процеси. Це призводить до певної концентрації виконавчої влади, що, однак, повинно супроводжуватися ефективними механізмами контролю.

Таким чином, конституційно-правовий статус глави уряду в країнах Східної Європи є складним і багатовимірним явищем, що формується під впливом історичних, політичних та правових чинників. Його зміст визначається насамперед формою правління, співвідношенням повноважень між органами державної влади та рівнем демократичного розвитку суспільства. У перспективі подальші дослідження мають бути спрямовані на аналіз практичної реалізації повноважень глави уряду та їх впливу на ефективність державного управління.

Список використаних джерел

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: навчальний посібник. Львів: Край, 2007. 412 с.

2. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 р. URL: https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm

3. Конституція Чеської Республіки від 16 грудня 1992 р. URL: https://www.psp.cz/en/docs/laws/constitution.html

4. Основний Закон Угорщини від 25 квітня 2011 р. URL: https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv

5. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 464 с.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

УДК 342.9:343.3

ПРИХОВАНІ ЗМІНИ У РЕФОРМУВАННІ БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Макарчук В.В.

д.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах досліджується проблематика «прихованого» реформування Бюро економічної безпеки України під час дії воєнного стану. Проаналізовано законодавчі ініціативи щодо розширення його повноважень у сфері електронних комунікацій та визначено основні правові ризики таких змін в контексті забезпечення національної безпеки.

Ключові слова: Бюро економічної безпеки, економічна безпека, законопроєкт, прихована реформа, правовий статус, правоохоронні органи.

Реформування правоохоронної системи України, зокрема в контексті забезпечення національної безпеки, є важливою складовою євроінтеграційних процесів. Бюро економічної безпеки України (Далі - БЕБ) було створено як єдиний правоохоронний орган для боротьби з економічними злочинами. Водночас сучасні тенденції до включення суттєвих змін до профільного законодавства ускладнює їх публічне обговорення та правову оцінку.

Законопроєкт №14345-1 від 15 січня 2026 року, маскується під зміни до Закону про державну допомогу суб'єктам господарювання під час воєнного стану, але фактично викладає Закон «Про Бюро економічної безпеки України» у новій редакції. Цей проєкт розглядається Комітетом Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій 25 березня 2026 року [1].

БЕБ визначається як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним правовим статусом, відповідальний за контррозвідувальний захист економічної безпеки, інтереси у зовнішньоекономічній діяльності та протидію правопорушенням, що впливають на економіку; інші органи заборонено проводити контррозвідку в цій сфері. Діяльність координується Кабінетом Міністрів України, а детективи БЕБ набувають повноважень оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності та досудового розслідування.

Вводиться єдина інформаційна система БЕБ для автоматизації виявлення правопорушень, поняття «рекомендацій» для органів влади та бізнесу щодо ризиків, а також доступ до державних реєстрів безоплатно. БЕБ отримує функції аналітичних висновків, обміну інформацією з іншими органами з чіткими строками та відповідальністю за ненадання даних [2].

Реформа посилює роль БЕБ в період дії воєнного стану, гармонізуючи з європейськими стандартами, але ризикує концентрацією повноважень без прозорості, що потребує дискусії в контексті забезпечення національної безпеки. Так, законопроєкт №14345-1 позиціонує БЕБ як ключовий орган для контррозвідувального захисту економічної безпеки держави, зовнішньоекономічних інтересів та протидії правопорушенням, що загрожують економіці. Це відповідає завданням БЕБ: запобігання, виявлення та

розслідування злочинів проти функціонування економіки, з пропозиціями змін до законодавства для усунення схем протиправної діяльності [4].

Реформа інтегрує БЕБ у Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку на 2023-2027 роки [4], модернізуючи сектор безпеки згідно стандартів ЄС, з фокусом на цифровізацію, ризик-орієнтований підхід та стратегічне прогнозування. БЕБ отримує монополію на контррозвідку в економічній сфері, виключаючи інші органи, що посилює координацію з урядом та нагляд прокурорів.

Посилення повноважень детективів (оперативно-розшукова, контррозвідувальна діяльність) та доступ до реєстрів дозволяє оперативно нейтралізувати економічні ризики від гібридних загроз, як кібератаки чи схеми ухилення від оподаткування під час воєнного стану. Реформа гармонізує з державною допомогою для бізнесу, запобігаючи зловживанням, що критичні для економічної стійкості України.

Отже, в даний час є наявні тенденції до «прихованого» реформування правоохоронних органів в контексті забезпечення національної безпеки. Розширення повноважень БЕБ є виправданим з точки зору підвищення ефективності боротьби з економічною злочинністю, однак воно має супроводжуватися забезпеченням прозорості законодавчого процесу. Необхідно також тримати баланс між парламентським та громадським контролем за діяльністю БЕБ, що дозволить мінімізувати ризики порушення прав людини та забезпечити дотримання принципів верховенства права.

Список використаних джерел:

1. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб’єктам господарювання» щодо особливостей застосування його положень під час дії правового режиму воєнного стану та вдосконалення моніторингу державної допомоги суб’єктам господарювання *: Законопроекти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69510 (дата звернення: 13.04.2026).

2. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» щодо відновлення дії його окремих норм, особливостей їх застосування під час дії правового режиму воєнного стану та удосконалення проведення моніторингу державної допомоги суб'єктам господарювання. *Верховна Рада України : Законопроекти*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59447 (дата звернення: 13.04.2026).

3. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX : станом на 27 лют. 2026 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text (дата звернення: 13.04.2026).

4. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : Указ Президента України від 11.05.2023 № 273/2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text (дата звернення: 13.04.2026).

УДК 342.25

ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА ТА ШКОДА, СПРИЧИНЕНА РОСІЙСЬКОЮ АГРЕСІЄЮ

Линник Т. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри конституційного права та теоретико-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Проаналізовано шкоду заподіяну територіальним громадам російською агресією. Встановлено, що зазначена ситуація зумовлює потребу у розв'язанні питання механізмів та форм встановлення, обрахування та відшкодування територіальній громаді шкоди, спричиненої масштабною російською агресією.

Ключові слова: колективні права, місцеве самоврядування, Реєстр збитків, російська агресія, сталий розвиток, територіальна громада

Правовий статус територіальної громади останні тридцять років активно досліджується у вітчизняному муніципальному праві, проте відповідна проблематика досі не має фіналізованого доктринального, прецедентного та нормативного бачення, й окремі виклики у цій сфері були максимально загострені під час масштабної російської агресії.

Як констатував у цьому вимірі О.В. Батанов, актуальність дослідження теоретичних та практичних проблем конституційно-правового статусу територіальних громад зумовлена також комплексним характером місцевого самоврядування як правового інституту, який складається з норм різних галузей національного законодавства, що регулюють суспільні відносини, пов'язані з організацією і функціонуванням місцевого самоврядування, а саме: конституційного, адміністративного, цивільного тощо [1, с. 16].

Цей дослідник підкреслював, що така особливість правової регламентації діяльності територіальних громад і обраних ними органів вимагає досягнення оптимального співвідношення і єдиної концептуальної спрямованості цих норм. У зв'язку з цим особливого значення набуває розробка теоретичних засад функціонування територіальних громад в ординарних та екстраординарних режимах, що мають бути вихідними для галузевих науково-юридичних досліджень цієї проблематики [1, с. 17].

Шевченко А.О. визначає територіальну громаду як «вид територіальної спільності, утвореної жителями (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства, біженці, вимушені переселенці) відповідних адміністративно-територіальних одиниць (село, добровільне об’єднання в спільну громаду декількох сіл, селище, місто), які постійно або переважно мешкають в їх межах, володіють там певним нерухомим майном, сплачують податки, комунальні послуги тощо» [6, с. 333].

Остапенко О.Г. констатує, що територіальна громада як первинний системоутворюючий елемент місцевого самоврядування насамперед є «природною» корпоративною одиницею, автономність якої виходить не з державної влади, а з суверенітету народу.

Наявність системи соціально обумовлених інтересів є важливою інтегральною ознакою територіальної громади, і саме інтереси (потреби) жителів як рушійна сила муніципальної влади є надзвичайно важливим компонентом у питаннях організації місцевого самоврядування [3, с. 25].

Примуш М.В. зазначає щодо цього, що територіальна громада як суб'єкт регулювання соціально-економічного розвитку території наділена функціями, які загалом збігаються з обсягом функцій системи місцевого самоврядування.

Це нормотворча функція; планування, програмування розвитку адміністративно територіальної одиниці базового рівня; управління ресурсним потенціалом; розвиток місцевої інфраструктури; управління комунальним майном, що належить територіальній громаді; бюджетно-фінансова функція; управління мережею закладів соціальної сфери; інвестиційна та інформаційна функції [5, с. 34].

Піддубна В. пропонує розв'язувати відповідні питання через цивільну правосуб'єктність територіальної громади, як її здатність «через відповідні органи або створені юридичні особи вступати в цивільноправові відносини, набувати цивільних прав і здійснювати цивільні обов'язки». Цей автор заперечує пряму реалізацію відповідної компетенції територіальною громадою, вказуючи на можливість реалізації її прав та обов'язків або через органи місцевого самоврядування, або ж через створення юридичних осіб публічного та приватного права [4, с. 165].

Зазначена ситуація зумовлює потребу у розв'язанні питання механізмів та форм встановлення, обрахування та відшкодування територіальній громаді шкоди, спричиненої масштабною російською агресією.

При цьому відповідні потреби відрізняються як від аспектів встановлення та відшкодування шкоди фізичним та юридичним особам, які перебувають в рамках територіальної громади, так й від повноважень органів самоврядування, комунальних підприємств та установ у сфері встановлення та відшкодування такої шкоди окремим особам.

Така спричинена територіальній громаді шкода може носити як прямий

(знищене майно, втрачені ресурси) так й опосередкований характер (не надані інвестиції, виклики сталого розвитку). Крім того, така шкода може виходити з порушених як майнових, так й немайнових прав громади.

За цих умов виникає питання як структур, уповноважених визначати категорії та порядок визначення розміру шкоди територіальній громаді, так й органів, які й власне будуть формувати визначення таких розмірів шкоди у конкретних територіальних громадах.

Крім того, особливої гостроти набувають алгоритми міжнародних механізмів у такому визначенні та відшкодуванні шкоди територіальним громадам, оскільки, серед іншого, відповідний функціонал не притаманний Реєстру збитків для України, який запроваджене в рамках Ради Європи.

Цей реєстр є відкритим для фізичних та юридичних осіб та для держави Україна, саме для останньої наявна можливість заповнення таких категорій збитків, як пошкодження або знищення критичної та не критичної інфраструктури; житлового нерухомого майна, зокрема житлових приміщень, та місць загального користування; інші втрати майна; пошкодження, знищення або втрата об'єктів чи будівель, які належать до культурних цінностей; екологічна шкода; розкрадання та/або привласнення природних ресурсів; державні гуманітарні витрати; розмінування та очищення від нерозірваних боєприпасів [2].

Водночас очевидно, що навіть за можливості участі у Реєстрі органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств і установ як юридичних осіб, частина спричиненої територіальній громаді шкоди не може бути охопленою їх заявами та за власною природою може нагадувати витрати, подібні передбачених у Реєстрі для держави Україна. Наведене зумовлює потребу подальшого наукового пошуку за відповідним напрямом.

Список використаних джерел:

1. Батанов О.В. Територіальна громада - основа місцевого самоврядування в Україні. К.: ІДП ім. В.М. Корецького, 2001. 260 с.

2. Документи, що регулюють діяльність Реєстру. Реєстр збитків для України. RD4U. URL: https://rd4u.coe.int/uk/documents

3. Остапенко О.Г., Барановська Т.М. Територіальні громади як первинний суб'єкт місцевого самоврядування та реалізації муніципальної політики. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. Вип. 10. С. 22-26.

4. Піддубна В., Панфілова-Турчіна А. Правові форми участі територіальної громади в цивільних правовідносинах. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. 2025. Серія Право. Вип. 90. Ч. 2. С. 163-169.

5. Примуш М.В., Окуньовська Ю.В. Громада як основний елемент місцевого самоврядування. Політичне життя. 2022. Жовтень. С. 33-37.

6. Шевченко А.О. Правова природа і статус територіальної громади: доктринальний аспект. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2017. № 3 (104). С. 332-343.

УДК 341.322.5

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ДОТРИМАННЯ ПРАВ БІЖЕНЦІВ ПІД ЧАС ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Сокиринська О. А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедрою публічно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква Україна

Анотація. У тезах розглянуто міжнародно-правові засади захисту прав біженців під час збройних конфліктів. Проаналізовано ключові міжнародні акти та визначено основні гарантії прав біженців. Наголошено на проблемі невідповідності між існуючими нормами та їх практичним застосуванням. Зроблено висновок про важливість ефективної реалізації міжнародних зобов’язань держав.

Ключові слова: біженці, збройні конфлікти, міжнародне гуманітарне право, права людини, міжнародно-правовий захист.

Вигнанець та біженець: дві категорії, дві символічні фігури, які починаючи з кінця минулого століття загрозливо постають перед нами. Починаючи з XX століття потоки біженців стали майже звичним явищем, здебільшого тому, що перейти кордон сьогодні легше, ніж наприклад, сто п'ятдесят років тому. Люди й раніше намагались залишити зони, що стали небезпечними, але тільки зараз в них з'явилась, хоча й пов'язана з ризиком, але реальна можливість це зробити.

Для більшості людей біженці – передовсім жертви політичних репресій (як у Східному Тіморі), або релігійних переслідувань (як у Тибеті), або цивільне населення, що втікає з зони бойових дій, де вони піддаються військовій небезпеці (як у десятках збройних конфліктів, від Демократичної республіки Конго до Косово, Сирії, Грузії, та зрештою - України).

Звісно, будь якого виду репресії існували завжди, але питання чи перетворилися війни у XX-XXI столітті на більш жорстокі ніж були колись, до цих пір залишається спірним у світі. Розробники положень про біженців, які після Другої світової війни увійшли у міжнародне гуманітарне право відповідали на це питання ствердно. Цієї ж думки дотримуються всі, кому довелося відвідати найгарячіші точки сучасних збройних конфліктів: в Боснії, в Південному Судані, в районі Великих озер у Африці. Воюючі сторони в цих регіонах передовсім розглядають цивільне населення як найзручніший об'єкт для нападу. Саме тому, в усьому світі є таке твердження, що будь який селянин - це потенційний біженець. У найтрагічніших конфліктах, у тих, які неможливо вирішити, що відбулися в світі з часів закінчення «холодної війни» - від Таджикистану до Бурунді, - питання біженців завжди залишалося в центрі уваги світової спільноти. Обминути його неможливо, так само як неможливо вирішити. На мою думку причина виникнення такої ситуації не у відсутності необхідних законів, а у їх незастосуванні.

Дійсно, якби політична воля могутніх держав не відставала від вже прийнятих законів і положень про захист біженців, більшість з найжорстокіших трагедій кінця XX початку XXI століть були б значно гуманнішими. Права біженців гарантуються як міжнародними угодами, що їх було прийнято після Другої світової війни, так й нормами звичайного права, що склалися за останні пів століття.

Біженцям, на відміну, наприклад, від вимушених переселенців (тобто людей, які у своїх переміщеннях не перетинали державний кордон) – притаманне широке коло прав та захисту, в тому числі й право на деякі види юридичної та матеріальної допомоги. Звісно, що не всі закони виконуються, й фактичний стан біженців в сучасному світі значно гірший ніж повинен бути, але якщо уявити яким би він був без міжнародного гуманітарного права, ситуація видається не безнадійною.

Важливими документами, що визначають сьогодні захист біженців є Четверта Женевська Конвенція 1949 року [1], Додатковий протокол I 1977 року до Женевських конвенцій [2] та Конвенція ООН про статус біженців 1951 року [3]. Женевські конвенції встановлюють деякі стандарти гуманного поводження з цивільними особами, що не мають дипломатичного статусу. Відповідно до норм Четвертої Конвенції, біженці мають право не повертатися в країну, якщо в ній їм загрожує небезпека або якщо вони обґрунтовано стверджують, що будуть піддані політичним чи релігійним переслідуванням після повернення. Додатковий протокол I розповсюдив положення Женевських конвенцій 1949 року про захист цивільних осіб на всіх цивільних не залежно від їх державницької приналежності.

Конвенція ООН про статус біженців визначає поняття «біженець» та стандарти поводження з ним. Гарантії, що їх передбачено в конвенції в більшості своїй дублюють основні права людини, які визначені в інших міжнародних документах. Біженців не можна вислати за межі країни в якій вони перебувають без дотримання необхідних формальностей (виключення становлять випадки, коли це необхідно для забезпечення державної безпеки). З

ними неможна поводитися як з іноземцями, що незаконно перебувають на чужій території (це положення особливо актуальне для країн Західної Європи та Північної Америки: тут здебільшого всіх хто називає себе біженцем влада розглядає як економічних мігрантів). Їх право пересуватися країною, що надала їм притулок, не повинно обмежуватися більше ніж це необхідно, а в разі відсутності у них документів, що підтверджують особу, вони повинні бути їм видані.

Потік біженців в усьому світі не вибиває. В багатьох країнах населення скаржиться на те, що їх поглинає хвиля економічних мігрантів, як законних так й поза законом. Бідним країнам розташованим поряд з «зонами конфлікту» не вистачає ані ресурсів, ані досвіду щоб дати раду нескінченному плину біженців на їх території (наприклад, влітку 1994 року кордон Заїру менше ніж за тиждень перетнуло два мільйона біженців з Руанди), - а це означає, що проблеми біженців у світі продовжують загострюватися. Тягар, що лягає на Верховного комісара ООН у справах біженців – провідну міжнародну інституцію діяльність якої спрямована на захист біженців, - стає все тяжчим.

Підсумовуючи можна сказати, що в галузі прав біженців невідповідність між законами та їх реалізацією значно більша ніж у будь якій іншій сфері. Можливо це свідчить про неспроможність існуючих законів регулювати дану сферу. Але на думку багатьох правозахисників, ці закони дають нам надію на те, що права біженців врешті решт стануть реальністю. Без них та без закріпленого в них поняття про захист ситуації сьогодення були б ще трагічніші.

Список використаних джерел

1. Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Женева, 12 серпня 1949 р. Четверта Женевська Конвенція (1949). Електронний ресурс.https://www.icrc.org/rus/resources/documents/misc/geneva-convention-4.htm

2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів

(Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

3. Конвенція ООН про статус біженців від 28 липня 1951 року. URL: – Електронний ресурс. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text

УДК УДК 349.2:342.924:355.01(477)

ТРАНСФОРМАЦІЯ ТРУДОВОГО ПРАВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Ломакіна І. Ю.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація: досліджуються особливості трансформації трудового права України в умовах воєнного стану. Проаналізовано основні зміни у правовому регулюванні трудових відносин, зокрема щодо укладення та розірвання трудового договору, організації праці та забезпечення гарантій працівників. Окрема увага приділяється проблемам правозастосування та звуженню трудових прав у кризових умовах. Визначено перспективи розвитку трудового права у післявоєнний період з урахуванням євроінтеграційних процесів та міжнародних стандартів.

Ключові слова: трудове право, воєнний стан, трудові відносини, трудовий договір, права працівників, роботодавець, дистанційна робота, правове регулювання, післявоєнне відновлення, гарантії працівників.

Трудове право України зазнало суттєвих змін у зв’язку із запровадженням воєнного стану. Ці зміни не є поверхневими. Вони зачепили саму сутність правового регулювання праці. У мирний час трудове право традиційно орієнтоване на підвищений захист працівника. Це його базова ідея. Проте в

умовах війни пріоритети частково змістилися. Держава була змушена забезпечити баланс між захистом працівників і необхідністю підтримки економіки.

Важливу роль у цьому процесі відіграє Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану». Його положення передбачають можливість тимчасового обмеження окремих трудових прав. Зокрема, спрощено процедуру звільнення, розширено можливості зміни істотних умов праці, а також змінено підходи до регулювання робочого часу. Такі нововведення не можна оцінювати однозначно. З одного боку, вони дозволяють роботодавцям швидко адаптуватися до кризових умов. І це реально рятує бізнес. З іншого боку, відбувається звуження гарантій працівників, що суперечить класичним засадам трудового права. Окремої уваги заслуговують нестандартні форми зайнятості. Дистанційна робота стала масовим явищем. Вона вже не виняток, а норма. Проте законодавство не завжди встигає за практикою. Виникають проблеми з обліком робочого часу, контролем виконання роботи, а також забезпеченням права на відпочинок [1[.

Не менш важливим є питання гарантій для працівників, які були мобілізовані. Законодавство передбачає збереження місця роботи та посади. Але на практиці це часто викликає труднощі. Особливо в умовах фінансової нестабільності підприємств. Суттєво трансформується і роль держави. Вона змушена діяти більш гнучко. Іноді навіть ситуативно. Часті зміни законодавства створюють стан правової невизначеності. Це негативно впливає як на працівників, так і на роботодавців[2].

Післявоєнний період вимагатиме не просто відновлення попередніх норм. Потрібно буде сформувати нову модель трудового права. Більш сучасну. Більш адаптивну. Але водночас соціально орієнтовану. Особливого значення набуде гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу. Це є одним із ключових напрямів розвитку. Також важливо враховувати міжнародні стандарти у сфері праці [3].

Роблячи висновки можна сказати, що трансформація трудового права України є складним і багатогранним процесом. Вона вже відбулася частково. І продовжує розвиватися. Головне завдання полягає у збереженні балансу між економічною доцільністю та належним рівнем захисту прав працівників.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. Відомості Верховної Ради ВВР 1971. Додаток до № 50. Ст. 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08

3. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану від 15.03.2022 № 2136-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 13. Ст. 73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20

УДК 349.42

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ З УРАХУВАННЯМ СТАНДАРТІВ ЄС

Мельник В. О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація Проблеми продовольчої безпеки в Україні суттєво зросли в умовах сучасних викликів, пов’язаних із глобалізацією, воєнними ризиками, економічною нестабільністю та процесами європейської інтеграції. Забезпечення населення якісними та безпечними харчовими продуктами є не лише соціальною функцією держави, а й важливою складовою її національної безпеки. У цьому контексті особливого значення набуває адаптація українського законодавства до правових норм Європейського Союзу, що визначають високі стандарти якості, безпечності та контролю у сфері харчових продуктів.

***Ключові слова*:** продовольча безпека, гармонізація законодавства, якість продукції, HACCP.

Правове регулювання продовольчої безпеки в Україні базується на комплексі нормативно-правових актів, серед яких провідне місце займає Конституція України [1], яка гарантує право кожного громадянина на достатній життєвий рівень, включаючи належне харчування. Спеціальне законодавство, зокрема Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» [2], визначає правові та організаційні засади забезпечення якості харчової продукції, встановлює вимоги до операторів ринку та регулює питання відповідальності за порушення законодавства. Важливу роль також відіграє Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти» [3], який імплементує європейські підходи до здійснення контролю, зокрема принципи прозорості та системності.

Процес гармонізації українського законодавства із правом Європейського Союзу є одним із ключових напрямів реформування аграрного та харчового сектору. Регламент (ЄС) № 178/2002 містить базові положення, що дають змогу забезпечити високий рівень захисту здоров'я людей та інтересів споживачів стосовно харчових продуктів, зокрема, беручи до уваги різноманітність пропозиції харчових продуктів, включаючи традиційні продукти, та одночасно забезпечити ефективне функціонування внутрішнього ринку. Він встановлює загальні принципи й обов'язки, засоби для створення міцної наукової бази, ефективних організаційних заходів і процедур, які слугуватимуть основою при виробленні й ухваленні рішень з питань безпечності харчових продуктів і кормів [4].

Особливе значення має запровадження системи HACCP, яка є обов'язковою для більшості операторів ринку харчових продуктів в Україні. Ця система передбачає ідентифікацію небезпечних факторів та контроль критичних точок у процесі виробництва, що дозволяє запобігати ризикам для здоров'я споживачів. Водночас практика впровадження HACCP в Україні свідчить про наявність певних труднощів, особливо для малого та середнього бізнесу, які пов'язані з фінансовими витратами, недостатньою підготовкою персоналу та складністю процедур.

Разом із тим, незважаючи на суттєві досягнення у сфері гармонізації законодавства, існує низка проблем, які потребують подальшого вирішення. До них належать недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення контролюючих органів, нерівномірність застосування законодавства на практиці, а також потреба у підвищенні рівня правової культури серед виробників та споживачів. Крім того, актуальним залишається питання забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, що потребує додаткових правових механізмів реагування та підтримки аграрного сектору. Важливим напрямом є також посилення експортного потенціалу української продукції шляхом забезпечення її відповідності стандартам ЄС, що відкриває нові можливості для економічного розвитку держави.

Таким чином, правові аспекти продовольчої безпеки в Україні перебувають у процесі активного розвитку та трансформації. Гармонізація із законодавством Європейського Союзу сприяє підвищенню рівня захисту прав споживачів, покращенню якості продукції та зміцненню позицій України на міжнародному ринку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.
2. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text.
3. Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2042-19#Text.
4. Регламент (ЄС) № 178/2002 Європейського Парламенту і Ради від 28 січня 2002 року https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_005-02#Text.

УДК: 347.60

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА ЗНАЧЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У СУЧАСНОМУ СІМЕЙНОМУ ПРАВІ

Аргат Я.П.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Розкрито питання правової природи та значення шлюбного договору як інституту сімейного права України. Шлюбний договір поєднує риси цивільно-правового договору та сімейно-правового інституту, забезпечує автономію волі сторін та сприяє гармонізації майнових відносин подружжя.

Ключові слова: шлюбний договір, сімейне право, майнові відносини, судова практика, правова культура.

Шлюбний договір є особливим видом угоди, що укладається між особами, які вступають у шлюб або вже перебувають у ньому. Його правова природа має подвійний характер: з одного боку, він є цивільно-правовим договором, з іншого — інститутом сімейного права, що регулює майнові відносини подружжя. В Україні інститут шлюбного договору був запроваджений у 1992 році, а систематизований у Сімейному кодексі України 2002 року. Він дозволяє сторонам самостійно визначати порядок користування майном, участь у витратах, умови утримання дітей, але не може обмежувати особисті немайнові права подружжя[1].

Значення шлюбного договору : превентивне – запобігання конфліктам у разі розірвання шлюбу; гарантійне – забезпечення справедливого розподілу майна; регулятивне – надання подружжю можливості самостійно врегулювати майнові питання; соціально-правове – формування правової культури та договірних відносин у сімейному праві[2].

Щодо судової практики, то суди України поступово формують підходи до тлумачення та застосування шлюбних договорів. Основними проблемами є нечіткі формулювання умов та необхідність захисту слабшої сторони. Судова практика підтверджує, що свобода договору має поєднуватися з принципом рівності подружжя[3].

Порівняльно-правовий аспект. У країнах ЄС та США шлюбні контракти є поширеним явищем, особливо серед осіб із значними статками. В Україні цей інститут ще не набув широкого застосування, проте має потенціал для розвитку.

Соціально-психологічні аспекти. В українському суспільстві існує стереотип, що укладення шлюбного договору свідчить про недовіру. Насправді він є проявом відповідальності та прагнення уникнути конфліктів, а також сприяє відкритості у стосунках.

Перспективи розвитку : удосконалення законодавства; популяризація серед молодих сімей; розвиток нотаріальної практики; формування позитивної правової культури[4].

Отже, шлюбний договір у сучасному сімейному праві України є важливим інструментом врегулювання майнових відносин подружжя. Його правова природа поєднує цивільно-правові та сімейно-правові риси, а значення полягає у забезпеченні стабільності та справедливості у сімейних відносинах. Подальший розвиток інституту потребує вдосконалення законодавства та популяризації серед населення.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. 2002. № 21–22. Ст. 135.

2. Дутко А. Поняття та правова природа шлюбного договору. Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. 2016. № 837(9). С.188-191.

3. Ульяненко О.О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф. дис. … канд. юрид. наук. К., 2003.

4. Дорошенко Л. М., Бистра А. О. Деякі аспекти укладення шлюбного договору. Форум права. 2013. № 4. С. 93–97.

УДК 346.3

ПУБЛІЧНІ ПЛАТФОРМИ ЗАКУПІВЕЛЬ ЯК ПРОЗОРИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ В ЗЕМЕЛЬНО-ПРАВОВІЙ СФЕРІ

Настіна О.І.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Корупція у сфері земельних правовідносин є однією з ключових проблем, що перешкоджає ефективному та справедливому розподілу земельних ресурсів. Одним із дієвих механізмів протидії корупційним схемам є запровадження відкритих і прозорих електронних інструментів, зокрема земельних аукціонів та публічних платформ закупівель. Такі цифрові рішення забезпечують відкритість процедур, підзвітність органів влади та мінімізацію впливу людського фактору на прийняття рішень.

Ключові слова: земельні аукціони, публічні закупівлі, корупція, прозорість, електронні платформи

Публічні електронні платформи закупівель виступають важливим інституційним інструментом забезпечення прозорості у сфері управління публічними ресурсами, у тому числі земельними. Відкритість даних щодо планування, проведення та результатів закупівель і аукціонів створює умови для ефективного громадського контролю, аналітики та запобігання корупційним зловживанням. Використання таких платформ сприяє стандартизації процедур, розвитку добросовісної конкуренції та формуванню довіри до державних інституцій. Таким чином, поєднання механізмів електронних земельних аукціонів і публічних платформ закупівель створює комплексну систему прозорого управління земельними ресурсами, що сприяє зменшенню корупційних ризиків та підвищенню ефективності використання земельного фонду.

Корупція у сфері земельних правовідносин є системною проблемою, яка негативно впливає на ефективність використання земельних ресурсів, знижує

рівень довіри до органів державної влади та місцевого самоврядування і створює передумови для нерівного доступу до землі. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження цифрових інструментів, спрямованих на забезпечення прозорості та підзвітності процесів розпорядження земельними ресурсами. Суттєвим кроком у цьому напрямку стало ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони» [1]. Відповідно до положень цього Закону, органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані здійснювати реалізацію земельних ділянок та прав на них виключно через відкриті електронні торги у відповідних електронних системах.

Законодавче регулювання передбачає обов'язковість проведення електронних аукціонів, відкритий доступ до інформації про об'єкти торгів (характеристики, стартову ціну, умови участі), а також автоматизований механізм визначення переможця. Проведення аукціонів у режимі реального часу забезпечує рівні умови для всіх учасників і унеможливлює маніпуляції результатами. Крім того, результати торгів фіксуються у відкритих реєстрах, що створює передумови для ефективного громадського контролю.

Важливу роль у забезпеченні прозорості відіграють публічні електронні платформи закупівель, які функціонують як інституційний механізм підзвітності у сфері управління публічними ресурсами. Використання таких платформ сприяє стандартизації процедур, мінімізації дискреційних повноважень замовників та зниженню ризиків зловживань, пов'язаних із людським фактором. Відкритість даних щодо планування, проведення та результатів закупівель створює можливості для незалежного моніторингу, аналітики та участі громадянського суспільства у контролі за діяльністю органів влади. Запровадження електронних систем, зокрема Prozorro.Продажі [2], дозволило досягти низки позитивних результатів. Насамперед, йдеться про суттєве зменшення корупційних ризиків завдяки унеможливленню

неформального впливу на результати торгів. Крім того, забезпечується підвищення надходжень до державного та місцевих бюджетів через зростання конкуренції та підвищення кінцевої вартості земельних ділянок. Важливим аспектом є також забезпечення рівного доступу до участі в торгах для всіх зацікавлених суб'єктів, що сприяє розвитку конкурентного середовища.

Разом із тим, функціонування електронних земельних аукціонів супроводжується низкою викликів. Зокрема, мають місце випадки уникнення органами місцевого самоврядування проведення аукціонів або спроби передачі земельних ділянок поза конкурентними процедурами. Також фіксуються випадки заниження стартової вартості земельних ділянок, що може свідчити про наявність корупційних ризиків. Додатковими обмеженнями виступають технічні проблеми та недостатній рівень цифрової грамотності окремих учасників.

З метою підвищення ефективності функціонування електронних аукціонів доцільним є вжиття комплексу заходів. Зокрема, потребує вдосконалення нормативно-правова база шляхом посилення відповідальності за порушення процедур проведення торгів.

Важливим є впровадження автоматизованих механізмів оцінки вартості земельних ділянок для запобігання їх заниженню. Не менш актуальним є підвищення рівня цифрової грамотності громадян і представників бізнесу шляхом проведення навчальних заходів.

Таким чином, електронні земельні аукціони у поєднанні з публічними платформами закупівель формують комплексний механізм забезпечення прозорості у сфері земельних відносин. Їх розвиток і вдосконалення сприяють зниженню корупційних ризиків, підвищенню ефективності використання земельних ресурсів та зміцненню довіри до державних інституцій.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо продажу земельних ділянок та набуття права користування ними через електронні аукціони» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1444-20#Text

2. Державні закупівлі на електронному майданчику E-tender.UA / Електронний ресурс. Режим доступу: https://e-tender.ua/prozoro?gad_source=1&gclid=CjwKCAiA2JG9BhAuEiwAH_zf3qw_kY9iWA48OgL5X1ElIq2HGJ1_KLG5ST-TtSJyY38wA5-U01WM7hoC_wcQAvD_BwE

УДК 343.352:339.543(477)

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ПІД ЧАС МИТНОГО КОНТРОЛЮ ТА ДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ

Сімакова С. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. У роботі висвітлено специфіку проявів корупції у сфері митного контролю в Україні під час воєнного стану. Окреслено ключові схеми зловживань та фактори, що сприяють їх поширенню в період навантаження на митну систему. Проаналізовано вплив корупційних практик на фінансову стабільність і безпекову складову держави. Запропоновано напрями вдосконалення антикорупційних механізмів у митній сфері.

Ключові слова: митний контроль, корупційні ризики, декларування товарів, воєнний стан, економічна безпека, державні фінанси, прозорість.

У сучасних умовах воєнного стану митна система України функціонує в режимі підвищеної відповідальності, оскільки саме через неї проходять ключові матеріальні потоки, необхідні для підтримання обороноздатності та

життєзабезпечення країни. За таких обставин будь-які прояви корупції набувають не лише економічного, а й стратегічного значення. Спрощення процедур, яке впроваджується з метою оперативного постачання товарів, одночасно створює додаткові прогалини для зловживань [1].

Практика свідчить, що найбільш уразливими залишаються етапи визначення митної вартості та класифікації товарів. Саме тут виникають можливості для маніпуляцій, пов'язаних із навмисним заниженням платежів або неправомірним застосуванням пільг. Окрему нішу займають операції з гуманітарними вантажами, де під прикриттям спрощеного режиму можуть реалізовуватися комерційні інтереси з ухиленням від оподаткування [3].

Варто зазначити, що корупційні явища у митній сфері не виникають ізольовано, а є наслідком взаємодії низки чинників. До них належать нестабільність регуляторного середовища, складність адміністративних процедур та обмежений рівень автоматизації процесів. Додатково впливає суб'єктивний аспект — використання службових повноважень у власних інтересах. У воєнний період ці фактори посилюються через необхідність швидкого прийняття рішень та дефіцит ресурсів контролю [2].

Негативний ефект від корупції проявляється насамперед у втраті бюджетних надходжень, що в умовах війни має критичні наслідки. Зменшення фінансових ресурсів держави прямо впливає на можливість забезпечення оборонних потреб і виконання соціальних зобов'язань. Паралельно відбувається викривлення конкурентного середовища, оскільки недобросовісні суб'єкти господарювання отримують переваги над тими, хто діє в межах закону [4, с. 12].

Не менш важливим є безпековий вимір проблеми. Ослаблення митного контролю внаслідок корупційних дій може призвести до неконтрольованого переміщення товарів, що становлять потенційну загрозу. У контексті воєнного стану це створює додаткові ризики, пов'язані як із внутрішньою стабільністю, так і з міжнародними зобов'язаннями України [5].

Зниження рівня корупції у митній сфері потребує системних трансформацій. Передусім ідеться про максимальну цифровізацію процедур, яка дозволяє обмежити безпосередній контакт між посадовими особами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності. Водночас важливим залишається вдосконалення механізмів аналізу ризиків, що дає змогу більш ефективно ідентифікувати потенційно проблемні операції. Необхідним є також підвищення рівня інституційної відповідальності та адаптація національних практик до європейських стандартів [3].

Висновок. корупція під час митного контролю та декларування товарів в умовах воєнного стану є багатовимірною проблемою, яка поєднує економічні, правові та безпекові аспекти. Її подолання можливе лише за умови послідовного впровадження реформ, спрямованих на підвищення прозорості, ефективності та підзвітності митних органів. Це, у свою чергу, стане важливим кроком на шляху зміцнення державності та інтеграції України до європейського простору [1].

Список використаних джерел:

1. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/4495-17.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18.

3. Державна митна служба України: офіційний вебсайт. URL: https://customs.gov.ua](https://customs.gov.ua.

4. Національне агентство з питань запобігання корупції. Звіт про результати діяльності за 2024 рік. Київ, 2025. 120 с. URL: https://antycorportal.nazk.gov.ua/news/zvituvanna-upovnovazenih-pro-rezultati-svoei-dialnosti-u-2025-roci/

5. Transparency International Ukraine. Дослідження корупційних ризиків у митній сфері. Київ, 2024. 45 с. URL: https://ti-ukraine.org/.

УДК: 352(477):342.5

АКТИ ОРГАНІВ ТА ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Клочко В.М.

к.ю.н.,ст. виклада, ст. викладач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах конференції досліджується сутність, правова природа та особливості актів органів і посадових осіб місцевого самоврядування в Україні. Визначено, що такі акти є важливим інструментом реалізації повноважень територіальних громад і забезпечують регулювання суспільних відносин на місцевому рівні. Окремо розглянуто значення нормативно-правових актів і статуту територіальної громади як базового елемента місцевого самоврядування. Підкреслено їхню роль у забезпеченні демократичних засад та процесів децентралізації в Україні.

Ключові слова: місцеве самоврядування, муніципальні акти, правові акти, територіальна громада, нормативно-правові акти, класифікація, публічна влада.

Відповідно до конституційних засад України, реалізація питань місцевого значення покладається на територіальні громади, які здійснюють її безпосередньо або через систему органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб. При цьому форми і способи такого здійснення визначаються чинним законодавством, що обумовлює необхідність існування спеціальних правових механізмів забезпечення їхньої компетенції [1]. Одним із таких механізмів виступають правові акти місцевого самоврядування, за допомогою яких уповноважені суб’єкти здійснюють регулювання суспільних відносин: встановлюють нові правила поведінки, змінюють або скасовують чинні приписи, а також вирішують конкретні управлінські питання, що виникають у процесі функціонування територіальної громади. У науковій доктрині зазначені акти розглядаються як владні приписи органів або посадових осіб місцевого самоврядування, спрямовані на упорядкування муніципальних відносин

шляхом нормотворення або індивідуального регулювання [3]. У ширшому розумінні їх визначають як офіційні письмові документи, що мають юридичну обов'язковість і застосовуються для регулювання суспільних відносин у межах певної території [4].

Правова сутність актів місцевого самоврядування визначається їхнім публічно-владним характером. Вони не належать до актів державних органів, однак ухвалюються в межах реалізації муніципальної влади, яка є складовою системи народовладдя. Такі акти є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами, що перебувають на території відповідної громади, що підкреслює їх регулятивну силу та значення у локальній правовій системі. У цьому контексті муніципальна влада розглядається як одна з форм публічної влади, а акти місцевого самоврядування — як її безпосередній прояв і інструмент реалізації [5]. У загальному вигляді правовий акт місцевого самоврядування можна визначити як вираження волі територіальної громади або створених нею органів, спрямоване на регулювання суспільних відносин у межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

Характерною рисою муніципальних актів є їх структурованість та різноманітність, що зумовлює потребу у їх систематизації. У правовій науці для цього застосовується класифікація, яка передбачає поділ об'єктів на групи за спільними ознаками [6]. Такі акти можуть розмежовуватися залежно від суб'єкта ухвалення (населення, представницькі органи, виконавчі структури, посадові особи), юридичної природи (нормативні, індивідуальні, установчі), форми вираження (рішення, розпорядження, накази, регламенти, положення, інструкції, правила), а також змісту та функціонального призначення. Окрему групу становлять акти, ухвалені в порядку реалізації делегованих державних повноважень, які мають специфічну правову природу та функціонують у межах державної компетенції, переданої органам місцевого самоврядування.

Ключове місце у системі муніципальних правових актів займають нормативно-правові акти, що містять загальнообов'язкові приписи поведінки, розраховані на багаторазове застосування та невизначене коло осіб. У теорії

права нормативно-правовий акт трактується як офіційний документ, прийнятий уповноваженим суб'єктом і спрямований на регулювання суспільних відносин шляхом встановлення прав та обов'язків учасників [2]. У системі місцевого самоврядування до таких актів належать статути територіальних громад, регламенти місцевих рад, рішення виконавчих органів та інші локальні нормативні документи.

Особливе значення має статут територіальної громади, який виконує роль базового нормативного акта локального рівня. Він визначає організаційні засади функціонування місцевого самоврядування, закріплює права й обов'язки учасників муніципальних відносин, а також забезпечує стабільність і послідовність управлінських процесів. У наукових дослідженнях статут розглядається як своєрідна «муніципальна конституція», що має найвищу юридичну силу серед локальних нормативних актів [7].

Важливу роль у системі місцевого нормотворення відіграють також регламенти місцевих рад, які визначають внутрішній порядок їх діяльності, процедури скликання та проведення засідань, механізми ухвалення рішень і організацію роботи депутатського корпусу. Незважаючи на існування різних підходів до їх правової природи, домінує позиція, згідно з якою регламент має нормативний характер, оскільки встановлює загальнообов'язкові правила поведінки для учасників муніципального процесу. Окрім цього, значне місце посідають положення, інструкції та правила, що деталізують положення законодавства та забезпечують їх практичну реалізацію на місцевому рівні.

Таким чином, акти органів та посадових осіб місцевого самоврядування становлять важливий елемент правової системи України. Вони забезпечують реалізацію принципів децентралізації, розвиток локальної демократії та ефективне функціонування публічної влади на місцях. Через такі акти здійснюється поєднання нормативного та індивідуального регулювання, що дозволяє комплексно впливати на суспільні відносини в межах територіальних громад.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80

3. Кравченко В.В., Пітцик МВ. Теоретичні основи місцевого самоврядування : навч. посіб. Київ : [б. в.], 2003. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua

4. Коваленко О. Правові акти місцевого самоврядування: теорія і практика: монографія. Київ : Юридична думка, 2010. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua

5. Бондар М. С. Муніципальна влада та її правова природа : монографія. Київ.2008. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua

6. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків . Консум. 2011. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua

7. Батанов О. В. Місцеве самоврядування в Україні: конституційно-правові засади : монографія. Київ. Юридична думка. 2012. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua

УДК 349.3

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Малишко І.В.

старший викладач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах здійснено комплексний аналіз трансформації системи соціального захисту України в умовах євроінтеграції. Обґрунтовано необхідність переходу від декларативної моделі соціальних гарантій до функціонально-ефективної системи їх реалізації. Визначено ключові суперечності адаптації національного законодавства до acquis ЄС та запропоновано концептуальні підходи до їх подолання. Сформульовано елементи наукової новизни щодо переосмислення правової природи соціального захисту в сучасних умовах.

Ключові слова: соціальний захист, євроінтеграція, соціальні права, соціальне страхування, законодавство, гармонізація.

Євроінтеграція України є не лише зовнішньополітичним напрямом, а й важливим чинником внутрішніх змін, зокрема у сфері соціального захисту. У цих умовах особливого значення набуває питання ефективності правового регулювання соціальних відносин. Водночас сучасний стан цієї сфери характеризується наявністю розриву між нормативним закріпленням соціальних прав і реальним рівнем їх забезпечення.

Конституційна модель соціальної держави, закріплена у ст. 1 та ст. 46 Конституції України [1], передбачає гарантування належного рівня соціального захисту. Проте на практиці її реалізація ускладнюється обмеженими фінансовими ресурсами та недосконалістю механізмів правозастосування. У зв’язку з цим євроінтеграційні процеси зумовлюють необхідність не лише формального наближення законодавства до стандартів ЄС, а й підвищення ефективності реалізації соціальних прав.

Аналіз положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [2] та Європейської соціальної хартії (переглянутої) [4] свідчить, що європейський підхід до соціального захисту базується на поєднанні принципів соціальної справедливості, фінансової збалансованості та адресності допомоги. В Україні ж тривалий час зберігається тенденція до нормативного закріплення широкого кола соціальних гарантій без належного економічного забезпечення, що відзначається і в науковій літературі [5, с. 47].

У цьому контексті доцільно розглядати соціальний захист не лише як сукупність законодавчо визначених гарантій, а як систему ефективних

механізмів їх реалізації. Це передбачає поступовий перехід від кількісного розширення соціальних прав до підвищення якості їх забезпечення, що відповідає сучасним науковим підходам [5, с. 52].

Важливим напрямом реформування є удосконалення системи загальнообов'язкового державного соціального страхування [3], яка повинна відповідати принципам фінансової стійкості, прозорості та адресності соціальних виплат. Водночас існуюча модель характеризується певною централізованістю та обмеженою гнучкістю, що ускладнює її адаптацію до сучасних соціально-економічних викликів.

Окремої уваги потребує впровадження нових підходів до оцінки ефективності соціального захисту. Зокрема, доцільно орієнтуватися не лише на формальне виконання законодавчих норм, а й на досягнення реального соціального результату, що дозволяє підвищити якість соціальної політики.

Значний вплив на розвиток національної системи соціального захисту має практика Європейського суду з прав людини, яка формує стандарти тлумачення соціальних прав. Судова практика виходить із необхідності забезпечення правової визначеності та недопущення довільного обмеження соціальних виплат [6]. Зокрема, у справі «Кечко проти України» Суд наголосив на обов'язку держави забезпечити виконання взятих на себе соціальних зобов'язань [6].

У сучасних умовах воєнного стану система соціального захисту зазнає додаткового навантаження у зв'язку зі збільшенням кількості осіб, які потребують державної підтримки. Це зумовлює необхідність підвищення адресності соціальної допомоги, а також більш ефективного використання бюджетних ресурсів.

Крім того, перспективним напрямом розвитку є цифровізація соціальної сфери, яка сприяє підвищенню доступності соціальних послуг, скороченню адміністративних процедур та забезпеченню прозорості діяльності органів влади.

Отже, розвиток системи соціального захисту в Україні в умовах євроінтеграції має бути спрямований на підвищення ефективності реалізації соціальних прав, узгодження національного законодавства з європейськими стандартами та забезпечення реального, а не декларативного соціального захисту населення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР.
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони : міжнародний документ від 27 черв. 2014 р.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23 верес. 1999 р. № 1105-XIV.
4. Європейська соціальна хартія (переглянута) : міжнародний документ від 03 трав. 1996 р. (ратифікована Україною 14 верес. 2006 р.).
5. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту України : навч. посіб. Київ : Знання, 2019. 312 с.
6. Case of Kechko v. Ukraine (Application no. 63134/00) : Judgment of the European Court of Human Rights of 8 November 2005.

УДК 343(477)

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

Звонарьов О.Ю.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах окреслені перспективи розвитку кримінального законодавства України у повоєнний період з урахуванням сучасних безпекових, соціально-економічних та євроінтеграційних викликів. Обґрунтовано необхідність системної модернізації кримінального права, що передбачає прийняття нового Кримінального кодексу, гуманізацію кримінальної відповідальності, імплементацію європейських стандартів, зокрема практики Європейського суду з прав людини, а також адаптацію до нових видів злочинності, пов'язаних із збройною агресією та цифровізацією суспільства. Акцентовано увагу на ролі перехідного правосуддя, цифровізації кримінального законодавства та інституційному забезпеченні реформ. Зроблено висновок про необхідність поєднання ефективності кримінально-правового впливу з дотриманням прав людини як ключової умови сталого розвитку правової системи України.

Ключові слова: кримінальне законодавство України; повоєнний період; реформування; новий Кримінальний кодекс; євроінтеграція; права людини.

Повоєнний розвиток кримінального законодавства України зумовлюється необхідністю комплексного переосмислення його функціонального призначення, структури та змісту в умовах трансформації суспільних відносин, спричинених збройною агресією росії проти України, економічними змінами та євроінтеграційними процесами. Кримінальне право у цей період має виконувати не лише охоронну, але й відновну, превентивну функції, забезпечуючи баланс між інтересами держави, суспільства та особи [1, с. 45].

Однією з ключових тенденцій є підготовка та прийняття нового Кримінального кодексу України, що передбачає системну кодифікацію кримінально-правових норм, усунення їх фрагментарності та логічну узгодженість. Відповідно до Концепції реформування кримінального законодавства, новий кодекс має базуватися на принципі «ultima ratio», чіткій класифікації правопорушень і скороченні надмірної криміналізації [2]. Це дозволить підвищити ефективність правозастосування та забезпечити більшу правову визначеність.

Важливим напрямом розвитку є гармонізація кримінального законодавства України з європейськими стандартами. У контексті євроінтеграції особливого значення набуває імплементація практики Європейський суд з прав людини, яка формує стандарти справедливого суду,

пропорційності покарання та захисту прав людини [3, с. 78]. Адаптація до стандартів ЄС передбачає не лише формальне запозичення норм, а й їх системну інтеграцію у національну правову систему [1, с. 51].

Суттєвим вектором є гуманізація кримінального законодавства, що проявляється у звуженні сфери застосування позбавлення волі як основного покарання, розширенні альтернативних санкцій та розвитку інститутів пробації і відновного правосуддя. Такий підхід відповідає сучасним тенденціям кримінально-правової політики європейських держав і сприяє зниженню рівня рецидивної злочинності [4, с. 103].

Повоєнний період також актуалізує проблему криміналізації нових видів суспільно небезпечних діянь. Йдеться про воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин агресії, а також кіберзлочини, економічні та екологічні правопорушення. Ефективне правове реагування на ці явища потребує врахування норм міжнародного кримінального права та практики міжнародних судових інституцій [5, с. 214].

Окремого значення набуває впровадження механізмів перехідного правосуддя, що передбачає поєднання кримінального переслідування винних із заходами відшкодування шкоди, встановлення істини та забезпечення гарантій неповторення правопорушень. Це дозволяє досягти балансу між принципом невідворотності покарання та потребами суспільного примирення [6, с. 89].

Перспективним напрямом розвитку є цифровізація кримінального законодавства та правозастосування. Використання інформаційних технологій, автоматизованих систем аналізу та елементів штучного інтелекту сприятиме підвищенню ефективності кримінальної юстиції та забезпеченню єдності судової практики [2].

Таким чином, розвиток кримінального законодавства України у повоєнний період має здійснюватися у напрямі його системної модернізації, гуманізації, європеїзації та адаптації до нових криміногенних викликів. Визначальним є забезпечення балансу між ефективністю кримінально-

правового впливу та дотриманням прав людини, що відповідає сучасним стандартам демократичної правової держави.

Список використаних джерел:

1. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової політики. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 256 с.

2. Концепція реформування кримінального законодавства України // Робоча група з питань розвитку кримінального права. URL: https://newcriminalcode.org.ua/concept?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 16.04.2026).

3. Практика Європейського суду з прав людини та кримінальне право України: навч. посіб. / за ред. О. В. Капліної. Київ: Алерта, 2021. 312 с.

4. Костенко О. М. Кримінально-правова політика України: сучасні тенденції. Київ: Наукова думка, 2021. 320 с.

5. Мельник М. І., Хавронюк М. І. Кримінальне право України: Особлива частина. Київ: Ваіте, 2020. 640 с.

6. Базов В. П. Перехідне правосуддя: теоретико-правові засади та практика застосування. Київ: Юридична думка, 2022. 224 с.

УДК 347(477)

ВИКЛИКИ РЕКОДИФІКАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Єфремова І. І.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація: У тезах визначено актуальні виклики рекодифікації (оновлення) цивільного законодавства України в умовах євроінтеграції, цифровізації суспільства як в умовах воєнного стану, так і в період післявоєнної відбудови. Проаналізовано структурні проблеми чинного Цивільного кодексу України 2003 року, зокрема визначено фрагментацію регулювання приватних відносин, акцентовано на застарілі інститути та невідповідність сучасним реаліям. Особлива увага приділяється змістовним викликам: адаптації норм до цифрової економіки, захисту особистих немайнових прав у віртуальному просторі, оновленню речового, зобов'язального та сімейного права, взаємодія національного та міжнародного цивільного законодавства. Окреслюються процедурні, практичні та соціально-політичні труднощі рекодифікації. Зазначено, що рекодифікація дозволить створити сучасний Кодекс приватного права, гармонізований з європейськими стандартами, та забезпечити ефективний захист прав і свобод людини.

Ключові слова: рекодифікація цивільного законодавства, оновлення Цивільного кодексу України, приватне право, цифровізація права, євроінтеграція, структурна реформа

В сучасних викликах виникла потреба, в оновлені та вдосконалені правового регулювання цивільного законодавства. Час не стоїть на місці, розвиваються технології, відбувається цифровізація і діджиталізація суспільства. Чинний Цивільний кодекс України прийнятий у 2003 року, та з моменту набрання чинності у 2004 році, попри його беззаперечну прогресивність на момент прийняття, на даний час все частіше виявляє застарілість інститутів, а також містить прогалини та внутрішні суперечності. В умовах сучасних викликів, зумовлених розвитком економіки, необхідністю відповідного захисту персональних даних, виникненням нових форм майнових відносин, вплив військового стану (а по суті війни в Україні) прийняте рішення про рекодифікацію Цивільного кодексу України зокрема, та цивільного законодавства в цілому, відображає потребу суспільства в оновленому правовому регулюванні приватних відносин.

Рекодифікація Цивільного кодексу України почалась ще до повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та введення воєнного стану в Україні та була зумовлена євроінтеграційними процесами в Україні, як умова для вступу до ЄС. Після прийнятого рішення щодо прискореної процедури вступу України до ЄС з метою гармонізації з

європейським приватним правом (DCFR, Принципи європейського договірного права), усунення фрагментарності регулювання (вплив Господарського кодексу), повернення логічної структури приватного права, до складу якого входило, як складова частина сімейне право.

Оновлення цивільного законодавства України у 2003-2004 роках призвело до структурного дисбалансу регулювання окремих приватних правовідносин, а саме прийняття окремо Сімейного кодексу України та Господарського кодексу України, які хоча і мали деталізовані моменти регулювання цивільних правовідносин при вирішені цивільних та господарських правовідносин, однак містили відсилочні норми щодо необхідності застосування норм Цивільного кодексу України.

У новому Цивільному кодексі (Кодексі приватного права), складеному у відповідності до традицій європейського приватного права, враховано та визначено повну та логічну структуру цивільного законодавства. Так, Кодекс приватного права пропонується у складі 9 книг: Загальна частина, Право особисте, Право речове, Право інтелектуальної власності, Право зобов'язань, Право сімейне, Право спадкове, Право приватне міжнародне, Публічність прав цивільних.

Кожна книга нового Цивільного кодексу України (кодекс приватного права) регулює досить ретельно регулює окремі важливі правовідносини, містить розширені поняття засад цивільного законодавства. Книга перша: Загальна частина визначає загальні засади приватного права, джерела права (включаючи розширення ролі звичаїв і локальних актів), принципи (автономія волі, свобода договору, добросовісність, справедливість, заборона суперечливої поведінки тощо – їх розширено з 6 до 11), правосуб'єктність фізичних і юридичних осіб, правочини, строки, позовна давність.

Книга друга: Право особисте (замість «Особисті немайнові права») визначає основні засади захисту честі, гідності, репутації, приватного життя, персональних і біометричних даних, права на ім'я, зображення. Особливий акцент в Книзі другій зроблено на цифровій приватності (захист у месенджерах,

соціальних мережах, комунікаціях), що особливо актуальним є в сучасних умовах.

Книга третя: Право речове, враховуючи сучасні виклики визначає більш повно право власності, окреслює право володіння як самостійну категорію, визначає підстави обмеження речових прав, вводить поняття «узуфрукт», що активно використовувалось в Римському праві, більш детально та конкретно регулює підстави та особливості віндикаційних та негаторних позовів. Нові положення повністю вилучають із використання таких радянських конструкцій як господарське відання та оперативне управління.

Книга четверта: Право інтелектуальної власності містить абсолютне оновлення норм про об'єкти інтелектуальної власності, адаптувавши їх до європейських стандартів (EU acquis) та цифрових викликів. Особливими моментами можна визначити те, що права на об'єкти, створені у зв'язку з виконанням службових обов'язків, тепер чіткіше розподіляються між творцем та роботодавцем. Загальне правило передбачає, що майнові права на службові твори переходять до роботодавця з моменту їх створення, якщо інше не встановлено договором. Окрему увагу приділяється творам, створеним виключно штучним інтелектом, оскільки вони не визнаються об'єктами авторського права, оскільки творцем може бути тільки людина. Вони стають суспільним надбанням і можуть використовуватися без обмежень.

Книга шоста: Право сімейне, повертає норми Сімейного кодексу України до Цивільного кодексу України (кодексу приватного права). В Книзі шостій регулюються шлюбні відносини, в тому числі і фактичні шлюбні відносини, права батьків та батьківства, майнові відносини у сім'ї тощо.

Книга сьома: Право спадкове, містить оновлені положення щодо спадкування з урахуванням сучасних форм майна (включаючи цифрові активи).

Книга восьма: Право приватне міжнародне, здійснено повну інтеграцію норм Закону України «Про міжнародне приватне право», що дозволить уніфікувати норми національного та міжнародного законодавства.

Книга дев’ята: Публічність прав цивільних, що є новою книгою, в якій врегулювано відносини, де однією стороною виступає держава або орган влади, але є учасниками відносин мають приватноправовий характер та отримали назву «публічні цивільні справи».

Визначення подвійної назви – «Цивільний кодекс України (Кодекс права приватного)»., має досить важливе значення, враховуючи скасування Господарського Кодексу, та підкреслює, що він регулює всі приватні відносини незалежно від суб’єкта (фізичні особи, бізнес, держава в приватноправових відносинах).

Виходячи із досліджених особливостей нового рекодифікованого Цивільного кодексу України (Кодексу приватного права), можливо зазначити, що позитивним є той факт, що усі ключові інститути (сімейне, спадкове, міжнародне приватне право) повертаються в один документ. Це слугує усуненню фрагментації, колізій та проблем правозастосування, які виникли після виділення в окремі інститути сімейного та господарського права у 2003 – 2004 роках. Легалізовано цифрові активи і введено поняття «цифрових речей» (віртуальні активи, доменні імена, облікові записи). Посилено захист особистих прав у цифровому середовищі (приватність, персональні дані). Розширено принцип добросовісності (boni mores) і справедливості. Вводяться сучасніші механізми захисту честі, гідності, приватного життя; чіткіше розмежовуються права та обов’язки споживача і професіонала, і, що є особливо актуальним, посилюються ролі договору як джерела права.

Однак, не дивлячись на всі позитивні моменти нової редакції Цивільного кодексу України (Кодексу приватного права), є і значна критика проєкту, який ще не є прийнятим. Критика є як з боку правозахисників, експертів, суддів і частини депутатів. Наразі проходить громадське обговорення книг 3 – 9.

Особливу критику отримують норми сімейного права, а саме в гендерних питаннях: щодо автоматичного визнання шлюбу недійсним, якщо один з подружжя здійснив гендерний перехід (ч. 4 ст. 1495), зазначають про грубе втручання в приватне життя, суперечить ст. 8 ЄКПЛ; заборони усиновлення особами однієї статі та нешлюбними особами, що може порушувати принцип «найкращих

інтересів дитини»; гендерно-не нейтральне визначення сім'ї (ст. 1472), в частині виключення родичів за походженням у нетрадиційних сім'ях.

Особливу частину викликів Україна отримала внаслідок скасування Господарського кодексу. Так, втрата спеціальних норм господарського права (організаційно-правові форми підприємств, державне та комунальне підприємництво, особливості договорів у бізнесі), зумовить необхідність масової реорганізації тисяч державних, комунальних і приватних підприємств, що призведе до додаткових витрат, викличе нові ризики для економіки в умовах війни та відновлення. Після прийняття нового Цивільного кодексу України (Кодексу приватного права) може настати період правової невизначеності: бізнес втратить чіткі визначення базових понять, з'явиться фрагментація регулювання.

Масштабна одночасна зміна тисяч норм без чіткого перехідного періоду містить особливі виклики для судової практиці, а саме, прийняття суперечливих рішень, відповідне зростання навантаження на суди. Збільшення ролі підзаконних актів і внутрішніх правил організацій може призвести до розвитку бюрократії та обмеження прав громадян. Особливі виклики чекають на суддів, нотаріусів, адвокатів та громадян, які будуть змушені переучуватися.

Список використаних джерел:

1. Проект Цивільного кодексу України (Кодексу права приватного). URL:https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/69528

2. Рада пропонує оновлений Цивільний кодекс. /Соломія Михайлюньо/ URL: https://theukrainians.org/news/shcho-vidomo-pro-terakt-u-kyievi-stanom-na-ranok-19-kvitnia/

3. Правовий аналіз окремих положень законопроєкту №14394 щодо змін до Цивільного кодексу. /Храпач Олександр/. URL: https://vsirazom.ua/cabinet/pravovyy-analiz-okremykh-polozhen-zakonoproiektu-14394-shchodo-zmin-do-tsyvilnoho-kodeksu/

УДК 347.9

ЩОДО ПИТАННЯ ІНСТИТУТУ ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Пахомова А.О,

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Інститут присяжних є прогресивним досягненням демократичної держави. Відродження суду присяжних сьогодні багато в чому пов'язують із процесами демократизації суспільства та розбудови правової держави.

Ключові слова: присяжні, цивільне судочинство, окреме провадження, статус особи.

Говорячи про переваги інституту присяжних, зазначають про його ширшу колегіальність, незалежність і, як наслідок, менший ризик зловживань та судових помилок. Присяжних не турбуватимуть відомчі звітні показники, а лише доля сторони.

Найголовнішим в цьому процесі є домогтися того, щоб функціонування суду присяжних сприяло зміцненню гуманного характеру правосуддя та відповідало високим ідеалам правової держави.Інститут присяжних у цивільному судочинстві є ключовим інструментом демократизації правосуддя, що забезпечує безпосередню участь громадянина у вирішенні правових спорів. На відміну від класичної моделі в кримінальному праві, у цивільних справах присяжні залучаються переважно до справ окремого провадження, де вирішуються питання статусу особи, наприклад, визнання недієздатною або усиновлення. Це гарантує, що рішення, які суттєво впливають на долю людини, приймаються не лише з позиції сухої норми закону, а й з урахуванням суспільної моралі та здорового глузду.

У справах окремого провадження участь присяжних набуває особливого значення, оскільки предмет розгляду виходить за межі приватного конфлікту та зачіпає фундаментальні права і свободи особи. У таких процесах, як визнання особи недієздатною або надання примусової психіатричної допомоги, суддя і

двоє присяжних діють як єдиний орган, що має запобігти зловживанням і забезпечити об'єктивність. Присутність представників народу в таких справах є запобіжником проти формального підходу, де за медичними діагнозами та юридичними формулюваннями можна втратити живу людину та її інтереси.

Колегіальність розгляду, де присяжні мають рівні права із професійним суддею, створює унікальну динаміку прийняття рішень. Оскільки присяжні зазвичай не мають професійної деформації, вони оцінюють докази, як-от висновки експертів чи свідчення родичів, через призму здорового глузду та етичних норм. Це особливо критично у справах про усиновлення, де закон вимагає не лише дотримання процедур, а й впевненості у тому, що дитина потрапить у безпечне та любляче середовище. У нарадчій кімнаті голос присяжного може стати вирішальним, що робить цей інститут реальним механізмом прямого народовладдя.

Таким чином, розширення ролі присяжних в окремому провадженні перетворює судовий процес на гуманну процедуру, орієнтовану на захист вразливих верств населення. Це покладає на присяжних високу відповідальність, адже вони стають гарантами того, що держава втручається в особисте життя громадянина лише за наявності беззаперечних підстав. Такий підхід не тільки підвищує якість судових рішень, а й зміцнює суспільну довіру до правосуддя, демонструючи, що закон служить людині, а не навпаки.

Процесуальна роль присяжних базується на принципі повної рівноправності з професійним суддею. Вони мають право досліджувати докази, ставити запитання учасникам процесу та брати участь у прийнятті остаточного рішення шляхом голосування. Такий підхід створює систему «стримувань і противаг» усередині судової колегії, де професійний досвід юриста поєднується з неупередженим життєвим досвідом представників громади, що значно мінімізує ризик судових помилок або корупційних чинників.

Водночас ефективне функціонування цього інституту вимагає високого рівня правосвідомості від самих громадян. Присяжний стає не просто спостерігачем, а повноцінним суддею, відповідальним за легітимність судової

влади в очах суспільства. Попри певні дискусії щодо доцільності розширення категорій справ для присяжних, їхня присутність у залі засідань залишається фундаментальною гарантією захисту прав людини та прозорості державної системи.

Підсумовуючи важливо зазначити, що роль присяжних у цивільному судочинстві полягає у створенні балансу між формальним правом та суспільною справедливістю. Залучення звичайних громадян до вирішення доленосних справ від усиновлення до обмеження дієздатності, мінімізує ризик судової помилки та забезпечує гуманність правосуддя. Цей інститут перетворює суд із замкнутої бюрократичної системи на відкритий діалог із громадою, де законність підкріплюється високим рівнем суспільної довіри та етичним контролем.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс; Закон від 16.01.2003 р. № 435– IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. 2003. №№ 40–44.

2. Штефан М.Й. Цивільний процес. Київ., 2017. 283 с.

УДК: 347.78

ПРАВОВА ПРИРОДА ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ЯК ОБ'ЄКТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ярмоленко Ю.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Правова природа штучного інтелекту як об'єкта інтелектуальної власності є однією з найбільш дискусійних тем сучасної юриспруденції. Традиційно інтелектуальна власність базується на антропоцентричній моделі, де творцем може бути лише людина, чия творча енергія втілюється в результаті.

Ключові слова: штучний інтелект, авторське право, інтелектуальна власність, ВОІВ

Штучний інтелект руйнує антропоцентричну парадигму, оскільки він здатен генерувати код, тексти та зображення, які за формою не відрізняються від людських творів, але позбавлені суб'єктивного «творчого задуму». Це ставить перед законодавцем дилему: визнавати ШІ автономним суб'єктом чи розглядати його лише як складний інструмент у руках розробника.

Сьогодні правовий захист самого ШІ зазвичай реалізується через комбінацію патентного права та захисту авторських прав на програмний код. Алгоритми та архітектури нейромереж можуть бути запатентовані як технічні рішення, якщо вони відповідають критеріям новизни та винахідницького рівня. Водночас вихідні коди захищаються як літературні твори, що створює базовий рівень безпеки для розробників. Проте складність полягає в тому, що динамічна природа ШІ, який постійно самонавчається, часто виходить за межі статичного опису, зафіксованого в патентній заявці.

Найгострішим питанням залишається статус контенту, створеного за допомогою ШІ. Якщо програма самостійно генерує об'єкт без прямого втручання людини, виникає «правовий вакуум»: такі результати часто потрапляють у суспільне надбання, оскільки не мають автора-людини. Більшість правових систем світу, зокрема в ЄС та США, наразі відмовляються визнавати ШІ автором, наголошуючи на необхідності значного інтелектуального внеску особи. Таким чином, майбутнє ШІ як об'єкта інтелектуальної власності лежить у площині пошуку компромісу між стимулюванням технологічного прогресу та збереженням унікального статусу людської творчості.

В Україні правове регулювання штучного інтелекту перебуває на етапі активного формування, переходячи від теоретичних дискусій до створення конкретних законодавчих рамок. Основною особливістю українського підходу є орієнтація на європейські стандарти, зокрема на EU AI Act. Держава обрала шлях «м'якого регулювання» (soft law), що впроваджується через Дорожню карту з регулювання ШІ, яка має на меті підготувати бізнес до майбутніх жорстких вимог, не гальмуючи при цьому інноваційний розвиток під час війни.

Ключовим аспектом українського законодавства є Закон України «Про авторське право і суміжні права» у редакції 2022 року, який одним із перших у світі запровадив поняття права особливого роду (sui generis) на неоригінальні об'єкти, згенеровані комп'ютерними програмами [1]. Це означає, що твори, створені ШІ без безпосередньої участі людини, не отримують класичного авторського права, проте суб'єкти (розробники або власники ліцензій) можуть володіти майновими правами на них. Такий підхід дозволяє комерціалізувати результати роботи нейромереж, зберігаючи при цьому концепцію автора як виключно фізичної особи.

Окрему увагу в національному регулюванні приділено питанням національної безпеки та етики. З огляду на використання ШІ у оборонних технологіях та цифровій трансформації через платформу «Дія», Україна акцентує на відповідальному використанні алгоритмів. Правове поле поступово адаптується до вимог захисту персональних даних та кібербезпеки, намагаючись знайти баланс між технологічною перевагою та захистом прав громадян від можливих алгоритмічних помилок чи маніпуляцій.

Список використаних джерел:

1. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 р. № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 57. Ст. 166.

УДК: 342.9

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Сердюченко О.В.
к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація: Електронне урядування в Україні за останні роки перетворилося з амбітної концепції на фундамент повсякденної взаємодії між державою та громадянином. Ключовим

етапом цього процесу стало впровадження бренду «Дія», який об’єднав державні послуги у єдиному цифровому просторі.

Ключові слова: цифровізація, електронне урядування, право на інформацію.

Україна обрала унікальний шлях «Mobile First», зробивши ставку на доступність сервісів через смартфон, що дозволило значно випередити багато розвинених країн за рівнем цифровізації документів. Сьогодні електронний паспорт, посвідчення водія та податкові сервіси є юридично рівнозначними паперовим аналогам, що мінімізує бюрократичний бар’єр та корупційні ризики.

Системна трансформація базується на інтероперабельності державних реєстрів — здатності різних відомств автоматично обмінюватися даними. Завдяки системі «Трембіта» громадяни позбавлені необхідності збирати численні довідки, оскільки держава сама запитує необхідну інформацію у відповідних баз даних. Це не лише прискорює надання послуг, як-от реєстрація бізнесу за лічені хвилини або автоматичне призначення соціальних виплат, а й робить роботу державного апарату прозорою та підзвітною. Цифровізація стала дієвим інструментом антикорупційної стратегії, де суб'єктивний фактор чиновника замінюється безстороннім алгоритмом.

Повномасштабне вторгнення стало безпрецедентним викликом для цифрової держави, проте електронне урядування продемонструвало вражаючу стійкість. Швидка адаптація сервісів для потреб внутрішньо переміщених осіб, можливість подання заявок на компенсацію за пошкоджене майно та збір донатів на армію через державні застосунки підтвердили стратегічну важливість цифровізації. В умовах війни електронне урядування стало не просто питанням комфорту, а критичним елементом національної безпеки, що дозволяє зберігати зв'язок держави з людьми незалежно від їхнього місця перебування.

Майбутнє українського e-governance лежить у площині переходу до моделі «Invisible Government», де державні послуги надаватимуться автоматично за настанням певної життєвої події (народження дитини, зміна місця проживання) без додаткових звернень. Розвиток технологій штучного інтелекту та відкритих даних обіцяє ще більшу персоналізацію сервісів та

ефективність управління. Попри виклики кібербезпеки та необхідність подолання цифрового розриву, Україна вже закріпила за собою статус світового цифрового лідера, формуючи нові стандарти взаємодії між владою та суспільством у XXI столітті.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Кодекс; Закон від 16.01.2003 р. № 435– IV / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради. 2003. №№ 40–44.

2. Штефан М.Й. Цивільний процес. Київ., 2017. 283 с.

УДК 341.231.14

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СИСТЕМНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Домбровська О.В.

к.ю.н., доцент, доцент кафедри конституційного,

адміністративного та фінансового права

Академія праці, соціальних відносин і туризму

м. Київ, Україна

Анотація. У статті здійснено комплексне теоретико-прикладне дослідження проблем імплементації практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) в Україні в умовах євроінтеграційних процесів. Особливу увагу приділено системним проблемам імплементації, зокрема формалізму правозастосування, відсутності єдності судової практики, інституційним прогалинам та проблемам виконання рішень ЄСПЛ. На основі аналізу практики ЄСПЛ проти України сформульовано авторські підходи до удосконалення законодавства та правозастосування.

Ключові слова: ЄСПЛ, імплементація, права людини, євроінтеграція, гармонізація законодавства, судова практика.

Євроінтеграційні процеси в Україні зумовлюють необхідність адаптації національної правової системи до стандартів Ради Європи, центральне місце серед яких займає практика ЄСПЛ. Після ратифікації Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1] Україна взяла на себе зобов'язання забезпечити ефективне виконання рішень ЄСПЛ та застосування його практики у національному правопорядку.

Разом з тим, незважаючи на нормативне закріплення обов'язковості практики ЄСПЛ, її імплементація має фрагментарний та часто формальний характер, що зумовлює необхідність комплексного наукового аналізу цієї проблематики.

Практика ЄСПЛ є особливим джерелом права, що поєднує риси судового прецеденту та міжнародно-правового тлумачення. Вона виконує функції: конкретизації положень Конвенції; формування європейських стандартів прав людини; забезпечення уніфікації правозастосування.

В Україні правовий статус практики ЄСПЛ визначається Законом України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» [2], який передбачає її обов'язкове врахування судами. Водночас у доктрині відсутня єдність щодо її правової природи, що створює передумови для неоднакового застосування.

Для формування комплексного підходу до розуміння імплементації практики ЄСПЛ в Україні як багаторівневого правового явища, що виходить за межі традиційного нормативістського підходу, можна сформувати наступні концепції та моделі.

1. Концепція «функціональної імплементації», яка передбачає відхід від формального цитування рішень Суду до їх змістовного застосування. Сутність цієї концепції полягає у аналізі ratio decidendi рішення ЄСПЛ, а не лише його фабули; встановленні релевантності правових позицій до конкретних обставин справи; адаптації правових стандартів ЄСПЛ до національного правового контексту. Такий підхід відповідає природі Конвенції як «живого інструменту» та дозволяє забезпечити динамічний розвиток правової системи України.

2. Модель «інтегрованого правозастосування», яка передбачає системну взаємодію трьох елементів – норм національного законодавства, практики ЄСПЛ, правових позицій Верховного Суду. На відміну від існуючих підходів, де практика ЄСПЛ використовується як допоміжне джерело, запропонована модель передбачає її рівноправне включення у механізм правозастосування. Це дозволяє підвищити передбачуваність судових рішень; забезпечити єдність судової практики; мінімізувати ризик порушень Конвенції.

3. Концепція «динамічної обов'язковості» практики ЄСПЛ. Її сутність полягає у тому, що обов'язковими є не лише рішення у справах проти України, але й загальні правові позиції Суду; практика ЄСПЛ має враховуватися з урахуванням її еволюції; суди повинні застосовувати актуальні правові підходи, навіть якщо вони сформовані у справах проти інших держав. Це узгоджується з принципом універсальності стандартів прав людини та сприяє гармонізації правозастосування.

4. Інституціоналізація імплементації як окремої функції держави, що має: власну інституційну структуру; спеціальні процедури реалізації; систему контролю та відповідальності. Такий підхід дозволяє перейти від фрагментарної моделі до системної державної політики у сфері прав людини.

Системними проблемами імплементації практики ЄСПЛ в Україні є:

1. Формалізм судової практики. Суди часто обмежуються формальним цитуванням рішень ЄСПЛ без їх глибинного аналізу.

2. Відсутність єдності правозастосування. Різні суди застосовують практику ЄСПЛ неоднаково, що підриває принцип правової визначеності.

3. Інституційна слабкість механізмів виконання. Відсутній ефективний механізм координації виконання рішень ЄСПЛ.

4. Імплементаційний розрив – структурна невідповідність між формальним закріпленням обов'язковості практики ЄСПЛ у національному законодавстві та фактичним рівнем її застосування у судовій та адміністративній практиці. Це системна дисфункція правової системи, що проявляється у селективному застосуванні практики ЄСПЛ судами; відсутності

єдиних стандартів її тлумачення; домінуванні формального підходу до посилань на рішення Суду.

5. Недостатній рівень підготовки суддів. Хоча практика ЄСПЛ активно використовується Верховним Судом, загальний рівень її розуміння залишається нерівномірним.

Враховуючи викладене вище, можна запропонувати наступні шляхи подолання зазначених проблем.

1. Внести зміни до процесуальних кодексів, зокрема, передбачити обов'язок суду здійснювати повний тест релевантності практики ЄСПЛ, а також встановити відповідальність за ігнорування практики ЄСПЛ.

2. Доповнити Закон України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» процедурою моніторингу виконання рішень ЄСПЛ та механізмом парламентського контролю.

3. Запровадити норму про пряму дію практики ЄСПЛ як джерела права.

4. Запровадити превентивну модель імплементації (ex ante підхід), яка полягає у забезпеченні відповідності законодавства практиці ЄСПЛ ще на етапі його розробки. Основними елементами цієї моделі є: експертиза законопроєктів на відповідність практиці ЄСПЛ; участь фахівців з міжнародного права у законотворчому процесі; створення спеціалізованих підрозділів у парламенті. Запровадження такого підходу дозволить зменшити кількість порушень Конвенції; мінімізувати звернення до ЄСПЛ; підвищити якість законодавства.

5. Впровадити інститут amicus curiae з питань практики ЄСПЛ та ввести посаду «судді-експерта з практики ЄСПЛ».

6. Створити інститут конституційної скарги щодо неврахування практики ЄСПЛ.

7. Створити Національний центр імплементації практики ЄСПЛ та аналітичні підрозділи у судах.

8. Запровадити єдині стандарти мотивування рішень та обов'язкову структуру аналізу практики ЄСПЛ у судових рішеннях.

9. Створити єдину цифрову бази рішень ЄСПЛ українською мовою та AI-системи аналізу практики ЄСПЛ.

10. Запровадити обов'язкові курси для суддів щодо вивчення практики ЄСПЛ.

Підсумовуючи, слід зазначити, що імплементація практики ЄСПЛ є ключовим інструментом євроінтеграції України, однак її ефективність стримується системними проблемами. Подолання цих проблем можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує законодавчі зміни, інституційні реформи та підвищення правової культури.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Дата звернення 16.04.2022).

2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV. Відомості Верховної Ради України. 2006. № 30. Ст. 260.

УДК 341.231:323(477)

СВОБОДА ПЕРЕСУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: УКРАЇНА ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Степанцова К., *здобувач 1 курсу ОП Право*

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник - **БРОВКО Н.І.,**

д.ю.н.,професор

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті розглядаються особливості свободи пересування в умовах воєнного стану в Україні та міжнародна практика її обмежень. Проаналізовано національне законодавство, міжнародні стандарти та виклики реалізації права на вільне пересування під час конфліктів. Висвітлено напрями гармонізації українського законодавства з міжнародними нормами для забезпечення балансу між безпекою та правами людини.

Ключові слова: свобода пересування, воєнний стан, права людини, міжнародний досвід.

Свобода пересування є одним із фундаментальних прав людини, закріплених як у національному законодавстві демократичних держав, так і в міжнародних правових актах, зокрема у ст. 13 Загальної декларації прав людини 1948 року, ст. 12 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року та ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1; 2; 3]. Це право забезпечує можливість людини вільно обирати місце проживання, пересуватися територією держави та виїжджати за її межі.

Водночас у період дії воєнного стану держава відповідно до Конституції України може встановлювати окремі обмеження конституційних прав і свобод громадян, якщо вони передбачені законом та є необхідними для забезпечення безпеки і правопорядку (ст. 64 Конституції України) [4].

Актуальність проблеми суттєво зросла після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у лютому 2022 року та запровадження воєнного стану на підставі Указу Президента України № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX [5; 6].

Правові підстави для обмеження свободи пересування закріплені у Законі України «Про правовий режим воєнного стану», який передбачає можливість запровадження комендантської години, спеціального режиму в’їзду та виїзду з певних територій, перевірки документів, обмеження пересування транспортних засобів і осіб (ст. 8) [7].

Комендантська година є одним із найбільш поширених заходів обмеження свободи пересування, який передбачає заборону перебування осіб у громадських місцях у визначений період доби без спеціальних перепусток. Запровадження такого обмеження має на меті забезпечення громадського порядку, протидію диверсійній діяльності та підтримання рівня безпеки цивільного населення [7].

Окремою категорією є обмеження виїзду за межі України військовозобов'язаних громадян чоловічої статі віком від 18 до 60 років, що ґрунтується на положеннях Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [8] та Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» [9]. Механізм реалізації таких обмежень визначається підзаконними актами, зокрема Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України № 57 від 27.01.1995 року [10].

Водночас слід зазначити, що хоча законодавство визначає загальні рамки обмеження прав, перелік винятків для виїзду громадян переважно встановлюється підзаконними нормативно-правовими актами та офіційними роз'ясненнями державних органів, що створює умови для правової невизначеності.

Конституція України у ст. 33 гарантує кожному, хто законно перебуває на території України, свободу пересування, вільний вибір місця проживання та право вільно залишати територію України [4]. Відповідно, будь-які відступи від цього положення мають ґрунтуватися на принципі верховенства права та відповідати вимогам необхідності, пропорційності і законності.

Міжнародне право передбачає можливість відступу держави від окремих зобов'язань під час війни або надзвичайного стану. Так, ст. 4 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права допускає запровадження тимчасових обмежень прав за умови офіційного оголошення надзвичайного стану [2], а ст. 15 Європейської конвенції про захист прав людини дозволяє державам вживати

заходів, що відступають від зобов'язань за Конвенцією у випадку війни або суспільної небезпеки [3].

Практика Європейського суду з прав людини демонструє, що навіть у надзвичайних умовах держава зобов'язана забезпечувати право на ефективний судовий захист та уникати дискримінаційних підходів.

Міжнародний досвід також підтверджує необхідність судового контролю над обмеженнями прав людини. Так, запровадження воєнного стану на острові Мінданао (Філіппіни) у 2017 році супроводжувалося критикою міжнародних правозахисних організацій щодо масових затримань та обмежень свободи пересування без належних процесуальних гарантій [11].

Особливої уваги потребує ризик дискримінації при встановленні обмежень. Нечіткі критерії застосування правових норм можуть породжувати свавільну адміністративну практику, що суперечить ст. 14 Європейської конвенції про захист прав людини [3].

Отже, обмеження свободи пересування під час воєнного стану є правомірними лише за умови суворого дотримання законних процедур, прозорого обґрунтування, обмеженості в часі та пропорційності втручання. Основна мета таких заходів полягає у захисті суверенітету та територіальної цілісності держави.

Вважаємо, що для підвищення рівня правової визначеності й захисту прав громадян доцільно внести зміни до законів України з метою закріплення вичерпного переліку обмежень свободи пересування на рівні закону, спростити процедури перетинання кордону для осіб, які не підлягають мобілізації, а також забезпечити належну підготовку працівників правоохоронних органів та органів військового управління щодо прав людини в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією ГА ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : прийнятий 16 грудня 1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004

4. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

5. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» № 64/2022 від 24.02.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022

6. Закон України «Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні"» № 2102-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20

7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19

8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12

9. Про військовий обов’язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12

10. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України : Постанова КМУ № 57 від 27.01.1995 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-п

11. Amnesty International. Martial Law in Mindanao: Human Rights Concerns. 2017. URL: https://www.amnesty.org

УДК 340.12.

МОБІЛІЗАЦІЙНИЙ ПРОЦЕС В УКРАЇНІ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Яценко О.О.,

здобувач 1 курсу ОП «Право»

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник - **БРОВКО Н.І.,**

д.ю.н.,професор

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті досліджуються особливості мобілізаційного процесу в Україні в умовах воєнного стану та євроінтеграційного курсу держави. Проаналізовано національне законодавство, міжнародні стандарти у сфері прав людини та оборонної політики, а також виклики гармонізації мобілізаційних механізмів із правом Європейського Союзу. Висвітлено перспективи вдосконалення правового регулювання мобілізації з урахуванням європейських цінностей і стандартів.

Ключові слова: мобілізація, євроінтеграція, воєнний стан, права людини, оборонна політика.

Мобілізаційний процес є важливим елементом забезпечення національної безпеки та обороноздатності держави, особливо в умовах збройної агресії. В Україні він регулюється Законом України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [2] та іншими нормативно-правовими актами, що визначають порядок залучення людських і матеріальних ресурсів для потреб оборони держави.

Актуальність дослідження зумовлена триваючою збройною агресією проти України, запровадженням воєнного стану та активним курсом держави на євроінтеграцію. У цих умовах виникає необхідність адаптації національного законодавства до стандартів Європейського Союзу, зокрема у сфері дотримання прав людини та принципу верховенства права [5].

Конституція України допускає обмеження окремих прав і свобод громадян під час воєнного стану, однак такі обмеження повинні бути законними, обґрунтованими та пропорційними [1].

У контексті євроінтеграції особливого значення набуває забезпечення балансу між потребами оборони держави та дотриманням прав людини. Європейські стандарти передбачають, що навіть в умовах надзвичайного стану держава повинна гарантувати недискримінаційний підхід, правову визначеність та ефективний судовий захист [6].

Однією з проблем сучасного мобілізаційного процесу в Україні є наявність правової невизначеності щодо процедур призову, надання відстрочок та бронювання військовозобов'язаних. Часто ці питання регулюються підзаконними актами, що може призводити до неоднакового застосування норм права [3].

Важливим аспектом є також цифровізація мобілізаційних процесів, що відповідає європейським тенденціям розвитку публічного управління. Запровадження електронних реєстрів військовозобов'язаних, прозорих механізмів обліку та контролю сприятиме підвищенню ефективності мобілізації та зменшенню корупційних ризиків.

Міжнародний досвід свідчить, що ефективна мобілізаційна система повинна поєднувати чітке законодавче регулювання, прозорість процедур та дотримання прав громадян. Для України це означає необхідність подальшої гармонізації законодавства з нормами ЄС, зокрема у сфері адміністративних процедур і правового захисту [5].

Отже, мобілізаційний процес в Україні в умовах євроінтеграції потребує комплексного вдосконалення. Доцільним є підвищення рівня правової визначеності, закріплення ключових процедур на рівні закону, забезпечення прозорості діяльності органів влади та дотримання міжнародних стандартів прав людини. Це сприятиме зміцненню довіри суспільства та підвищенню ефективності оборонної політики держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» : Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text

3. Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text

5. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011

6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

УДК 347.725

ПІДСТАВИ ВПРОВАДЖЕННЯ СТИМУЛЬОВАНОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Яценко М.В.

здобувач 3 курсу ОП «Право»

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник - **БРОВКО Н.І.,**

д.ю.н.,професор

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах досліджується право на свободу слова, його значення для демократичного суспільства, основні межі та проблеми реалізації. Особлива увага приділяється сучасним викликам: дезінформації, мові ворожнечі, тиску на журналістів та активістів. Автор висловлює власну думку, що в Україні формально існує свобода слова, проте фактично її реалізація часто обмежена суспільними та політичними факторами.

Ключові слова: свобода слова, цензура, межі свободи висловлювання, демократичне суспільство, дезінформація.

Свобода слова є однією з найважливіших складових демократичного суспільства. Це право дозволяє людині висловити свої думки, переконання та

критикувати владу без страху переслідуванням. У Констиитуції України (ст. 34) це право закріплене як гарантоване для всіх громадян. Такі ж гарантії містяться в міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини та Європейська конвенція з прав людини.

На мою думку, формально ми маємо свободу слова, але на практиці все виглядає по-іншому. Тобто, хоча закон говорить,що ми можемо говорити вільно, люди бояться наслідків висловлення власної думки, обмежені страхом перед цензурою та соціальним осудом.

Свобода слова важлива не лише як право людини, але й як інструмент розвитку суспільства. Вона дозволяє громадянам контролювати владу, формує громадську думку, сприяє розвитку науки, освіти та культури. Без цього права суспільство неможливо назвати демократичним. Проте у сучасних умовах свобода слова часто обмежується не лише законом, а й тиском на людей.

Наприклад, журналісти та активісти стискаються з переслідуванням або погрозами за свою позицію. Вадим Бойко - журналіст. Загинув від вибуху у власному будинку. Прокуратура причиною вибуху назвала несправність телевізора, проте свідки запевняють що бачили підпалені двері, а медична експертиза встановила факт смерті до початку пожежі. Святослав Сосновський - редактор видавництва "Таврія". Загинув від ножових поранень, завданих йому біля власного будинку. Вадим Комаров - український журналіст з м. Черкаси, громадський активіст, радник міського голови Черкас на громадських засадах. У вересні 2016р. - вчинено напад. Він пов'язував це зі своєю журналістською діяльністю. У 2019 р. на нього напав невідомий, внаслідок чого журналіст зазнав тяжкої травми голови та помер у лікарні.

Це кілька прикладів осіб, насправді за роки незалежності України вбито понад 70 журналістів, більшість з яких загинули через свою професійну діяльність, а замовники часто залишаються непокараними.

Свобода слова має свої межі, і це теж правильно, бо вона не повинна порушувати права інших людей. Закон обмежує свободу слова для захисту національної безпеки, громадського порядку, честі та гідності інших осіб, а

також від мови ворожнечі та дезінформації. Водночас межі мають бути законними, пропорційними і чітко визначеними.

Однією з головних проблем реалізації свободи слова сьогодні є поширення дезінформації, фейкових новин, мови ворожнечі та тиску на медія. Це створює складну ситуацію: закон дозволяє говорити, але соціальні та політичні фактори можуть фактично обмежувати можливість вільного висловлювання.

Отже, в Україні формально існує свобода слова, але фактично її реалізація часто обмежена - люди не завжди можуть відкрито висловлювати свої думки без страху перед наслідками, суспільним осудом, переслідуваннями та політичним тиском. Щоб право на свободу слова стало дійсно реальним, потрібно поєднувати його захист у законодавстві з розвитком громадянської свідомості, критичного мислення та культури відповідального спілкування.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Відомості Верховної Ради України 1996, № 30, ст. 141 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51

4. Свобода слова та її обмеження: як це регулюється в Україні та ЄС https://vsirazom.ua/cabinet/svoboda-slova-ta-ii-obmezhennya-yak-ce-regulyuyetsya-v-ukraini-ta-v-yespl/

5. Європейська конвенція прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

УДК: 340

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ФОП: ПЕРЕВАГИ, РИЗИКИ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Пащенко В.В.

студент 3 курсу соціально-гуманітарний факультет

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник: **АРГАТ Я.П.**

кандидат юридичних наук, доцент;

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація: Фізичні особи-підприємці (ФОП) є однією з найпоширеніших форм ведення малого бізнесу в Україні. Вони поєднують простоту організації, гнучкість управління та відносно низькі витрати на ведення діяльності, що робить їх привабливими для початківців та невеликих підприємств. Водночас діяльність ФОП регулюється низкою законодавчих актів, які визначають порядок реєстрації, оподаткування, ведення обліку, трудові відносини та відповідальність перед державою й контрагентами. Правове регулювання є ключовим фактором стабільності та розвитку бізнесу, оскільки забезпечує баланс між свободою підприємництва та дотриманням норм законодавства, а також формує правові рамки для управління ризиками та уникнення конфліктів.

***Ключові слова*:** Фізичні особи-підприємці, малий бізнес, організаційна простота, гнучкість управління, низькі витрати.

Фізичні особи-підприємці (ФОП) є однією з найпоширеніших форм ведення малого бізнесу в Україні. Вони поєднують простоту організаційної структури з гнучкістю у веденні господарської діяльності, проте їхня діяльність супроводжується як перевагами, так і певними ризиками та юридичною відповідальністю. Правове регулювання ФОП формується комплексом законодавчих актів, що визначають процедури реєстрації, оподаткування, ведення обліку, а також обов’язки перед державою та контрагентами.

Законодавчою основою діяльності ФОП є Цивільний кодекс України, який визначає поняття фізичної особи-підприємця як суб'єкта господарської діяльності, та Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців», що регулює порядок державної реєстрації та припинення діяльності. Перевагою ФОП є швидка та проста процедура реєстрації через електронні сервіси Міністерства юстиції, можливість обрання спрощеної системи оподаткування та відсутність необхідності складного управлінського апарату, що дозволяє зосередитися на розвитку бізнесу.[1]

Однією з ключових переваг ФОП є спрощене оподаткування, яке регулюється Податковий кодекс України. ФОП може обрати єдиний податок, що передбачає сплату фіксованої ставки залежно від групи платників та річного обороту. Це зменшує адміністративне навантаження та дозволяє більш прогнозовано планувати фінансові потоки. Крім того, ФОП має право самостійно вести бухгалтерський облік у спрощеному вигляді, що економить кошти на послуги бухгалтера та дозволяє гнучкіше реагувати на зміну умов ринку.[2]

Разом із перевагами існують і суттєві ризики. Одним із основних є необмежена відповідальність власника ФОП за зобов'язаннями бізнесу всім своїм майном, що відрізняє цю форму від юридичних осіб, де відповідальність обмежується внесеним капіталом. Це означає, що будь-які борги чи позови кредиторів можуть безпосередньо впливати на особисте майно підприємця. Крім того, ФОП має дотримуватися законодавчих вимог щодо ведення обліку, звітності, оформлення трудових відносин із працівниками та дотримання податкового законодавства, що створює певне юридичне навантаження.

Правове регулювання трудових відносин ФОП здійснюється відповідно до Кодексу законів про працю України та спеціальних нормативних актів про спрощене оформлення працівників. ФОП може укладати цивільно-правові договори або трудові договори, проте відповідальність за порушення трудового законодавства, включаючи виплату заробітної плати та сплату соціальних внесків, покладається безпосередньо на підприємця. У випадку порушень застосовуються

фінансові та адміністративні санкції, що підкреслює важливість дотримання вимог законодавства.[3]

Ще одним важливим аспектом є відповідальність ФОП перед державою та контрагентами. Порушення податкового законодавства, недотримання умов ліцензування, невиконання договірних зобов'язань можуть призвести до штрафів, блокування рахунків та навіть кримінальної відповідальності. Особливу увагу слід приділяти питанням валютного контролю та оформлення первинної документації, оскільки саме ці сфери є найбільш ризиковими для ФОП при перевірках.

Переваги ФОП проявляються також у можливості швидко адаптувати бізнес до ринкових змін: зміна видів діяльності, розширення або зменшення масштабів діяльності, робота в онлайновому форматі. Це дозволяє підприємцю оперативно реагувати на потреби споживачів та мінімізувати ризики. Водночас, ризики залишаються високими через особисту відповідальність і необхідність дотримання всіх правових норм безпосередньо власником бізнесу.

На мою думку, ФОП є оптимальною формою для старту малого бізнесу, оскільки поєднує простоту організації, гнучкість управління та економічну ефективність. Проте успіх діяльності значною мірою залежить від правової обізнаності підприємця та готовності своєчасно реагувати на зміни законодавства. Важливо не лише знати переваги ФОП, а й усвідомлювати ризики та відповідальність, що забезпечує стійкість бізнесу і знижує ймовірність конфліктів із державними органами та контрагентами.

Фізичні особи-підприємці (ФОП) є важливою складовою малого бізнесу в Україні, поєднуючи простоту організації, гнучкість управління та можливість швидко адаптуватися до змін ринку. Діяльність ФОП регулюється Господарським кодексом України, що визначають порядок реєстрації, оподаткування, ведення обліку, трудові відносини та відповідальність перед державою і контрагентами. Переваги цієї форми ведення бізнесу включають спрощене оподаткування, мінімальні адміністративні бар'єри та можливість самостійного ведення обліку.[4]

Разом із тим підприємницька діяльність пов'язана і з юридичною відповідальністю. У разі порушення вимог законодавства підприємець може нести

не лише адміністративну чи фінансову, а й кримінальну відповідальність. Зокрема, Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за ухилення від сплати податків, незаконну підприємницьку діяльність, фіктивне підприємництво, а також інші правопорушення у сфері господарської діяльності. Такі норми спрямовані на забезпечення прозорості ведення бізнесу та захист економічних інтересів держави.[5]

Таким чином, ефективна діяльність ФОП потребує не лише знання переваг цієї форми бізнесу, а й обізнаності щодо юридичних ризиків та відповідальності. Усвідомлене управління ризиками, дотримання правових норм та оперативна адаптація до змін законодавства є ключовими факторами стабільності та розвитку малого підприємництва в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 № 755-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text

2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text 3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

4. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

5. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

УДК: 347.725

ВЕДЕННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФІЗИЧНИМИ ОСОБАМИ-ПІДПРИЄМЦЯМИ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Фролова К.А.

студентка 3 курсу соціально-гуманітарний факультет
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Науковий керівник: **АРГАТ Я.П.**
кандидат юридичних наук, доцент;
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. Досліджено правове регулювання інституту банкрутства в Україні, його основні принципи та процедури. Проаналізовано стадії провадження у справах про неплатоспроможність, правовий статус боржника і кредиторів та роль арбітражного керуючого.

***Ключові слова*:** банкрутство, неплатоспроможність, боржник, кредитори, санація.

Інститут банкрутства є важливим механізмом правового регулювання економічних відносин, спрямованим на відновлення платоспроможності суб'єкта господарювання або задоволення вимог кредиторів у разі її втрати. Він відіграє важливу роль у забезпеченні стабільності економічного обороту та захисті прав учасників господарських відносин.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює процедури банкрутства в Україні, є Кодекс України з процедур банкрутства, який набрав чинності 21 жовтня 2019 року. Відповідно до його положень, банкрутство – це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та виконати грошові зобов'язання перед кредиторами інакше, ніж через застосування процедур, передбачених законодавством.

Провадження у справах про банкрутство здійснюється господарськими судами. Важливу роль у формуванні єдиної практики застосування законодавства відіграє Верховний Суд, зокрема Касаційний господарський суд у його складі.

Кодекс передбачає декілька процедур банкрутства, серед яких: розпорядження майном боржника; санація (відновлення платоспроможності); ліквідація; реструктуризація боргів фізичної особи.

Процедура розпорядження майном спрямована на збереження активів боржника та аналіз його фінансового стану. Санація має на меті відновлення платоспроможності підприємства шляхом застосування спеціального плану фінансового оздоровлення. Якщо відновлення платоспроможності неможливе, застосовується ліквідаційна процедура, яка передбачає продаж майна боржника та задоволення вимог кредиторів у визначеній законом черговості.

Особливим учасником процедур банкрутства є арбітражний керуючий. Він є незалежною особою, яка здійснює повноваження розпорядника майна, керуючого санацією або ліквідатора. Його діяльність спрямована на забезпечення ефективного проведення процедур банкрутства та захист прав учасників провадження.

Правове регулювання банкрутства ґрунтується на принципах судового контролю, рівності кредиторів, прозорості процедур та пріоритетності відновлення платоспроможності боржника.

В умовах воєнного стану питання неплатоспроможності набуває особливої актуальності. Значна кількість підприємств зазнала економічних втрат, що ускладнює виконання ними своїх зобов'язань.

Важливим напрямом розвитку законодавства у сфері банкрутства є його гармонізація з правом Європейського Союзу, зокрема з Директивою (ЄС) 2019/1023 щодо реструктуризації та неплатоспроможності.

Отже, інститут банкрутства є важливим елементом правової системи, що забезпечує баланс інтересів боржників і кредиторів та сприяє стабільності економічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII.https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text

2. Директива (ЄС) 2019/1023 Європейського парламенту та Ради від 20 червня 2019 року про рамки превентивної реструктуризації. https://www.yurvisnyk.in.ua/v6_2024/18.pdf

3. Верховний Суд : офіційний вебсайт. URL:https://supreme.court.gov.ua/

УДК: 341.1/8

АНАЛІЗ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЧОРНОМОРСЬКИХ ПРОТОК ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Кузьомко Т.Р.

студентка 4 курсу соціально-гуманітарного факультету

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Науковий керівник - **Сокиринська О.А.**

к.ю.н., доцент, завідувач кафедри публічно-правових дисциплін

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах розглянуто правовий режим міжнародних проток, зокрема Чорноморських, у контексті Конвенції Монтре 1936 року та сучасного збройного конфлікту в Україні. Розглянуто порядок проходу військових кораблів для чорноморських і нечорноморських держав та вплив позиції Туреччини на безпеку Чорного моря. Аналіз показує, як міжнародне право та суверенні рішення держав визначають стратегічне використання проток.

Ключові слова: міжнародне морське право, Чорноморські протоки, Конвенція Монтре, військові кораблі, збройний конфлікт.

На відміну від каналів, які штучно створені та регулюються спеціальними протоки є природними морськими шляхами, що з'єднують частини відкритого моря або виключні економічні зони і мають стратегічне значення для міжнародного судноплавства. Їх правовий режим формується не лише нормами загального морського права, а й окремими історичними договорами, які враховують безпекові, політичні та географічні особливості конкретного регіону [1]. Взагалі, протока вважається такою, якщо, по-перше, її географічне розташування з'єднує дві частини відкритого моря, а по-друге, вона використовується для міжнародного судноплавства. Перший критерій є географічним, другий — функціональним. Саме поєднання цих

ознак дозволяє віднести водний простір до міжнародної протоки та визначити особливості його правового режиму.

Конвенція 1952 року про територіальне море та прилеглу зону встановила режим, що забороняє призупинення мирного проходу іноземних суден через протоки, які використовуються для міжнародного судноплавства. У 1982 році, після встановлення 12-мильної зони територіальних вод, виникла можливість обмежувати проходження територіального моря більш ніж 100 проток. Прикладом є протоки Босфор і Дарданелли, що з'єднують Чорне і Середземне моря [2]. У 1936 році в Швейцарії була прийнята Конвенція про режим Чорноморських проток, яка діє й сьогодні. На правовий режим цих проток безпосередньо впливає стан війни або миру щодо Туреччини. Торгові судна всіх держав користуються свободою судноплавства як удень, так і вночі. За прохід з кожної нетонни Туреччина стягує санітарний та маячковий збір. Це правило діє під час війни, якщо Туреччина не бере в ній участі [**3**].

Повномасштабне вторгнення Росії 24 лютого 2022 р. зруйнувало існуючу систему безпеки не лише в Європі чи чорноморському регіоні, але й у всьому світі. Від позиції Туреччини та її трактування Конвенції Монтре залежить розвиток російсько-української війни. Події лютого 2022 р. загрожували зруйнувати відносини агресора з Туреччиною. Спочатку очікувалося, що війна може повернути Туреччину до «нового атлантизму», оскільки НАТО і США потребували підтримки важливого регіонального союзника [4].

25 лютого міністр закордонних справ Туреччини М. Чавушоглу оголосив, що Анкара «може закрити протоки Босфор та Дарданелли для проходу військових кораблів» на прохання України. Однак, він оголосив, що російським військовим кораблям все ще буде дозволено переходити протоки навіть у разі закриття водної артерії відповідно до Конвенції Монтре [**3**].

27 лютого 2022 р. міністр закордонних справ Туреччини оголосив, що події в Україні «переросли у війну» і це вже не «спеціальна операція» [**5**].

У даному випадку МЗС Туреччини оперувало абзацом 4 Ст. 19 Конвенції Монтре, де передбачався дозвіл військовим суднам воюючих держав, як прибережних, так і неприбережних держав, повернутися на свої бази. При цьому абзац 2 цієї ж статті прямо забороняє прохід військовим кораблям воюючих країн [**6**].

Тобто в даному випадку діють особливі правила, які застосовуються в умовах війни. Якщо Туреччина не бере участі у військових діях, військові кораблі держав, які перебувають у стані війни, не можуть проходити через протоки, за винятком повернення на постійні бази в Чорному морі. У разі участі Туреччини у війні або наявності безпосередньої загрози війни, вона має право самостійно регулювати або забороняти прохід військових кораблів через протоки [**7**]. Саме завдяки застосуванню Конвенції Монтре російська федерація нині не може перекидати свої військові кораблі з Середземного моря до Чорного моря. У перші дні повномасштабного вторгнення росія намагалася домогтися дозволу на такий прохід, однак Туреччина після певних вагань визнала ситуацію війною, незважаючи на те, що формально війна росією не була оголошена, а в Україні не запроваджено воєнний стан. Це рішення було суверенним політичним рішенням Туреччини.

Згідно з Конвенцією, у мирний час усі цивільні судна мають право вільного проходу через протоки. Водночас для військових кораблів встановлено низку обмежень. Чорноморські держави можуть направляти через протоки свої військові кораблі будь-якої водотоннажності, за умови попереднього повідомлення Туреччини не менш ніж за 15 діб. Для військових кораблів держав, що не мають виходу до Чорного моря, включно з союзниками Туреччини по НАТО, діють суворі обмеження щодо тоннажу, кількості та озброєння (загальний тоннаж не перевищує 30 000 тонн, а тоннаж одного корабля — 10–15 тис. тонн залежно від класу) [**7**].

Для забезпечення безпеки чорноморських прибережних держав, включаючи Туреччину, в межах Чорного моря, конвенція збільшила тонаж за певних умов до 45000 тонн. Також через те, що протоки перебувають під суверенітетом Туреччини, всі держави, що планують проходження військових кораблів, зобов'язані попередньо повідомляти турецьку владу. Туреччина, у свою чергу, інформує інших учасників Конвенції про намір таких заходів. Незалежно від мети перебування в Чорному морі, військові кораблі неприбережних держав не можуть перебувати там більше двадцяти одного дня, у разі збільшення цього строку Туреччина повинна бути повідомлена за 15 діб [8].

Режим проходу військових кораблів через протоки також залежить від належності держави до Чорноморських або нечорноморських держав і встановлює конкретні обмеження щодо тоннажу, кількості та озброєння суден. Чорноморські держави можуть проводити через протоки будь-які кораблі за попереднім повідомленням Туреччини не менше ніж за 8 діб, інформуючи про мету проходу або через дипломатичні канали; при цьому лінкори та кораблі, прирівняні до них (водотоннаж понад 10 000 тонн або озброєнням калібром понад 203 мм), допускається проводити лише по одному судну на добу в супроводі не більше двох есмінців. Підводні човни допускаються тільки від чорноморських держав і лише по одному на день у надводному положенні, за умови що вони придбані за межами Чорного моря або потребують ремонту всередині регіону, з обов'язковим попереднім повідомленням Туреччини. Нечорноморські держави можуть проводити через протоки лише легкі надводні кораблі водотоннажністю до 10 000 тонн з калібром озброєння до 8 дюймів, що створює суворі обмеження їх військової присутності в Чорному морі [3].

Отже, режим проходу військових кораблів через Босфор і Дарданелли, регульований Конвенцією Монтре 1936 року, забезпечує баланс між суверенітетом Туреччини та міжнародними зобов'язаннями щодо свободи судноплавства. Чіткі обмеження для чорноморських і нечорноморських

держав щодо тоннажу, кількості та озброєння кораблів, а також вимоги попереднього повідомлення і регулювання підводних човнів гарантують безпеку регіону та контрольоване використання стратегічно важливих проток.

Дотримання цих правил особливо важливе в умовах сучасного збройного конфлікту в Україні, адже Туреччина, реалізуючи свої права за Конвенцією, може стримувати переміщення військових сил, водночас забезпечуючи стабільність і передбачуваність міжнародного морського права. Це підтверджує, що Монтре залишається ключовим механізмом регулювання військового судноплавства в Чорноморському регіоні навіть під час війни.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року : Закон України від 03.06.1999 № 728-XIV .URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/728-14#Text

2. Панченко І. М., Гавловська А. О. Застосування норм міжнародного морського права в Чорному морі в умовах збройного конфлікту в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2025. №3. https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-3-15.

3. Конвенція Монтре про режим проток (1936 рік) // База даних «Законодавство України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228

4. Hale, W. (2023). The Turkey-Russia Relationship in Historical Perspective: Patterns, Change and Contrast. Uluslararası İlişkiler / International Relations, 20 (78), 43-58. Retrieved from https://www.jstor.org/stable/27248343

5. Nazarchuk, I. (2022). Application of the Montreux Convention in the context of the RussianUkrainian war. Yurydychna gazeta online. Retrieved from https://cutt.ly/Fer7EUrp // Назарчук, І. (2022). Застосування Конвенції Монтре за

умов російськоукраїнської війни. Юридична газета online. Retrieved from https://cutt.ly/Fer7EUrp

6. Convention on the Regime of Straits (1936). Verkhovna Rada Ukrainy. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text // Конвенція про режим проток (1936). Верховна Рада України. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228#Text

7. Конвенція про режим проток: міжнародний договір від 20 липня 1936 року, що регулює порядок проходу суден через протоки Босфор і Дарданелли / Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_228

8. Kudret Özersay. Montreux Boğazlar Sözleşmesi. Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, CI (İletişim Yayınları, İstanbul 2001). С. 370–384

УДК 346.9

ТРАНСФОРМАЦІЯ ІНСТИТУТУ СУДОВИХ ВИТРАТ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Головатюк А.В.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,

Стрій В.В.

здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня.

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця. Україна

Науковий керівник - **ХОМ'ЯЧЕНКО С.І.**

к. ю. н., доцент, доцент кафедри права

Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

м. Вінниця. Україна

Анотація. Досліджено вплив євроінтеграційних процесів на трансформацію господарських процесуальних правовідносин, розкрито наукові підходи до визначення поняття, функцій та значення судових витрат.

Ключові слова: господарський процес, парадигма, судові витрати, трансформація.

Сучасна парадигма розвитку юридичної науки та законодавства України в умовах євроінтеграційного поступу зумовлює докорінну трансформацію змісту та структури господарських процесуальних правовідносин. Одним із найбільш динамічних інститутів у цьому контексті є інститут судових витрат, який у країнах Європейського Союзу розглядається не лише як механізм компенсації видатків на правосуддя, а як фундаментальний інструмент забезпечення права на справедливий суд та стримування від процесуальних зловживань.

Для України, яка перебуває на етапі активної гармонізації національного законодавства з acquis communautaire, питання розподілу судових витрат набуває особливої гостроти. Новітні тенденції розвитку правової доктрини свідчать про відхід від суто фіскального розуміння судового збору та витрат на правничу допомогу в бік принципів пропорційності, розумності та співмірності. У господарському процесі, де сторонами є суб’єкти підприємництва, ефективність цього інституту безпосередньо впливає на інвестиційний клімат та стабільність економічних відносин.

У чинному законодавстві відсутнє чітке визначення поняття «судові витрати», що зумовлює активні дискусії серед правників. У науковій літературі можна виділити три основні підходи до розуміння їхньої суті. Представники першого підходу розглядають судові витрати як фактичні видатки, які несуть сторони у зв'язку з розглядом справи в суді. Прихильники другого підходу вважають їх коштами, які держава витрачає на здійснення правосуддя і згодом покладає на учасників процесу. Третя група вчених розглядає судові витрати як фінансовий обов'язок сторін (або третіх осіб), визначений законом для забезпечення функціонування господарського судочинства». Зокрема, І.А. Балюк визначає, що інститут судових витрат є самостійним інститутом господарського процесуального права і представляє собою сукупність норм, що регулюють усі основні питання судових витрат у господарському процесі. Вони досить детально регламентують види судових витрат у господарських справах, їх розподіл між сторонами, стягнення тощо. Ця обставина підтверджує, що це не просто сукупність

процесуальних норм, які регламентують певні фрагменти господарського процесу, а їх система, що забезпечує відносно завершене регулювання більшості аспектів процесуальних відносин [1, с. 45].

Відповідно до ст. 123. Господарського процесуального кодексу України судові витрати складаються з судового збору та витрат, пов'язаних з розглядом справи. Розмір судового збору, порядок його сплати, повернення і звільнення від сплати встановлюються законом. До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:1) на професійну правничу допомогу; 2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; 3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; 4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду [2]. Слід зазначити, що перелік судових витрат у господарському процесі не є вичерпним, що надає суду право самостійно оцінювати доцільність тих чи інших видатків сторін у кожній конкретній справі. Аналіз норм ГПК України свідчить про наявність у суду процесуальної дискреції щодо визнання певних витрат судовими, залежно від фактичних обставин та специфіки спору, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до фінансового навантаження учасників процесу.

Окрім того, така гнучкість законодавства відповідає європейському принципу пропорційності, згідно з яким суд має враховувати реальність та обґрунтованість витрат для забезпечення балансу інтересів сторін. Варто зауважити, що в господарському процесі інститут судових витрат не обмежується лише фінансовим аспектом, а виконує низку важливих функцій. Зокрема, до них відносять: компенсаційну (відшкодування витрат на роботу суду та витрат іншої сторони), превентивну (стримування від подання необґрунтованих позовів) та стимулюючу (спонукання сторін до добросовісного здійснення своїх прав). Одночасно слід підкреслити, що загроза покладення на винну особу обов'язку відшкодування судових витрат, які можуть мати досить великий розмір, має своєю метою попередження правопорушень [3, с. 202]. Значення судових витрат у господарському процесі України виявляється у поєднанні публічних та приватних

інтересів. З одного боку, вони виступають фінансовою основою функціонування судової влади, забезпечуючи матеріально-технічну можливість здійснення правосуддя. З іншого — виконують важливу регулятивну роль, стимулюючи суб'єктів господарювання до відповідального ставлення до своїх процесуальних прав. В умовах євроінтеграції значення цього інституту посилюється через його здатність бути інструментом «процесуальної економії», що спрямована на розвантаження судової системи шляхом сприяння позасудовому врегулюванню спорів та недопущення необґрунтованого навантаження на господарські суди.

Таким чином, новітні тенденції розвитку інституту судових витрат у господарському процесі України, зумовлені євроінтеграційним вектором, полягають у його трансформації із суто фіскального інструменту в дієвий механізм забезпечення процесуальної дисципліни, пропорційності та реальної доступності правосуддя для суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Балюк І. А. Господарське процесуальне право: Навчально-методичний посібник. Київ: КНЕУ. 2002. 480 с.

2. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 6, ст.56. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

3. Коваленко Т.С. Сутність та функції судових витрат у господарському процесі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. № 1062. Серія «Право». Випуск № 14. 2013. С. 201–203.

СЕКЦІЯ 3

ЛІТЕРАТУРА, МОВА, ПЕРЕКЛАД: ЛІНГВІСТИЧНИЙ ТА МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТИ

УДК 81'25:004.8

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ У ПЕРЕКЛАДАЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПРОФЕСІЙНІ СТРАТЕГІЇ

Ігнатенко В.Д.

кандидат педагогічних наук., доцент,

завідувач кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. розглядається використання ChatGPT у перекладацькій діяльності як інструмента штучного інтелекту. Проаналізовано його переваги, обмеження та ризики, зокрема необхідність критичного оцінювання результатів і дотримання конфіденційності. Визначено основні професійні стратегії ефективної інтеграції ChatGPT у перекладацьку практику

Ключові слова: штучний інтелект, ChatGPT, переклад, пост-редагування, CAT-інструменти, перекладацькі стратегії.

За даними Nimdzi Insights, сучасний перекладацький ринок швидко трансформується під впливом цифрових технологій і штучного інтелекту. Переклад дедалі більше інтегрується у глобальні виробничі процеси, а роль перекладача змінюється від виконавця до експерта з мовної якості та локалізації.

Наявність штучного інтелекту у перекладацькій індустрії дедалі частіше розглядається не як недолік, а як ефективний інструмент у руках кваліфікованого перекладача-редактора. Світ поступово адаптується до співіснування зі штучним інтелектом, і замість протидії більшість сучасних науковців, зокрема у галузі лінгвістики, дедалі активніше осмислюють принципи його інтеграції у процес перекладу.

Одним із найпоширеніших таких інструментів є ChatGPT, який базується на великих мовних моделях і здатен виконувати широкий спектр завдань, пов’язаних із обробкою тексту. Рекомендації експерта з технологій Уве Мюгге дозволяють систематизувати підходи до ефективного

використання цього інструменту в професійній діяльності перекладача, визначити його переваги, обмеження та умови оптимального застосування.

Передусім важливо наголосити на необхідності критичного оцінювання результатів, згенерованих ChatGPT. Незважаючи на високий рівень мовної компетентності, модель може припускатися так званих «галюцинацій», тобто створювати неправдиву, неточну або вигадану інформацію. У перекладацькій практиці це становить серйозну проблему, оскільки точність передачі змісту є базовим принципом професійної діяльності. Відтак перекладач повинен виконувати не лише функцію створення тексту, а й роль редактора та контролера якості, ретельно перевіряючи кожен фрагмент отриманого перекладу.

Не менш важливим аспектом є використання розширених версій мовної моделі, таких як Plus або Pro. Вони забезпечують доступ до додаткових функцій, зокрема можливість аналізу термінології, створення стайлгайдів та роботи з прикладами перекладів. Це значно підвищує ефективність роботи перекладача, дозволяє досягати більшої узгодженості тексту та наближати результат до професійних стандартів. Таким чином, використання розширених можливостей штучного інтелекту сприяє оптимізації робочого процесу.

Окремої уваги заслуговує питання конфіденційності даних. У процесі перекладу часто використовуються тексти, що містять чутливу або комерційно важливу інформацію. У зв’язку з цим рекомендується або вимикати функцію навчання моделі на основі введених даних, або використовувати тимчасові чати. Це дозволяє мінімізувати ризики витоку інформації та забезпечити дотримання професійної етики перекладача.

Важливим інструментом підвищення якості перекладу є створення глосаріїв для конкретних проєктів. Використання уніфікованої термінології дозволяє забезпечити послідовність і точність перекладу, особливо в спеціалізованих галузях. ChatGPT здатен ефективно працювати з такими

глосаріями, враховуючи їх у процесі генерації тексту, що значно зменшує кількість термінологічних помилок і сприяє стандартизації результатів.

Поряд із глосаріями важливу роль відіграють стайлгайди, які визначають загальні принципи стилю перекладу, включаючи тональність, регістр мовлення, граматичні та лексичні особливості. Модель здатна створювати стайлгайди на основі наданих текстів або пам'яті перекладів і дотримуватися заданих параметрів у подальшій роботі. Це особливо важливо при виконанні великих проєктів, де необхідно забезпечити стилістичну єдність тексту.

Ефективне використання ChatGPT також передбачає його інтеграцію з традиційними CAT-інструментами. Останні забезпечують розширені можливості контролю якості, зокрема пошук помилок, управління пам'яттю перекладів і збереження попередніх варіантів тексту. У такому поєднанні ChatGPT виступає як допоміжний інструмент, який доповнює функціональність CAT-систем, але не замінює їх повністю.

Ключовим фактором успішної роботи з ChatGPT є вміння формулювати ефективні запити, або промпти. Саме від якості поставленого завдання залежить точність і релевантність отриманого результату. Чітко сформульовані інструкції дозволяють враховувати контекст, специфіку тексту та потреби цільової аудиторії. У зв'язку з цим формується нова професійна компетенція — здатність ефективно взаємодіяти з інструментами штучного інтелекту.

Отже, ChatGPT є потужним інструментом, який відкриває нові можливості для перекладачів і сприяє підвищенню продуктивності їхньої роботи. Водночас його використання потребує дотримання низки умов, зокрема критичного підходу до результатів, забезпечення конфіденційності даних, використання глосаріїв і стайлгайдів, а також інтеграції з іншими професійними інструментами. У сучасних умовах перекладач має виступати не лише як мовний фахівець, а й як користувач інноваційних технологій,

здатний ефективно поєднувати традиційні методи роботи з можливостями штучного інтелекту.

Список використаних джерел

1. CIOL (Chartered Institute of Linguists). Seven top tips for translators using ChatGPT. URL: https://www.ciol.org.uk/seven-top-tips-translators-using-chatgpt (дата звернення: 14.04.2026).

2. Nimdzi Insights. The Nimdzi 100: Ranking of top language service providers. 2024. URL: https://www.nimdzi.com (дата звернення: 14.04.2026).

УДК 378.091.33-027.22:808.5

КЕЙС-МЕТОД ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ПРОФЕСІЙНОМУ МОВЛЕННІ СТУДЕНТІВ АГРАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Погоріла С.Г.

к.пед.н., доцент, доцент кафедри філології, педагогіки і методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Обґрунтовано дидактичний потенціал кейс-методу у формуванні етичної відповідальності студентів аграрних спеціальностей. Акцентовано увагу на галузево орієнтованих кейсах, спрямованих на розвиток нормативності мовлення, професійної доброчесності та відповідальності за результати професійної діяльності.

Ключові слова: кейс-метод, етична відповідальність, професійне мовлення, культура ділового спілкування, комунікативна компетентність.

У сучасних умовах аграрний сектор України орієнтований на інтеграцію в глобальний економічний простір, де комунікативні та етичні компетентності є важливим чинником професійної успішності.

Сучасна професійна освіта орієнтована не лише на формування фахових знань, а й на розвиток комунікативної та етичної компетентності майбутніх спеціалістів аграрного сектору. Культура ділового спілкування передбачає дотримання мовних норм, правил професійного етикету, толерантності, відповідальності за мовленнєві дії. Фахівці аграрного сектору здійснюють постійну комунікацію з партнерами, контролюючими органами, споживачами та колегами, що зумовлює високі вимоги до мовної точності, коректності й доброчесності. У цьому контексті особливої ваги набуває проблема формування етичної відповідальності у професійному мовленні майбутніх фахівців аграрної галузі.

Метою публікації є обґрунтування доцільності використання кейс-методу для формування професійної етико-комунікативної відповідальності студентів аграрних спеціальностей у процесі вивчення дисциплін мовного та етичного циклу.

Палеха Ю.І. розглядає спілкування як самостійну і специфічну форму активності особистості з метою встановлення відносин з іншими людьми, отримання інформації і досягнення певного взаєморозуміння та вирішення ділових проблем. [1, с.141]. Питання мовленнєвої культури та етики комунікації досліджували українські науковці, зокрема Лариса Мацько, Олександр Пономарів, які наголошують на взаємозв'язку мовної норми, комунікативної доцільності та моральної відповідальності мовця. За визначенням Л. Мацько, культура мовлення є показником загальної культури особистості та її духовної зрілості, а О. Пономарів акцентує на відповідальності мовця за точність, доречність і нормативність висловлення. [2; 3]. Цуркан-Сайфуліна Ю.В. досліджує коло питань щодо формування морально-етичних засад діяльності фахівців правоохоронної сфери, їх професійної відповідальності, комунікативної компетентності, умінь конструктивної взаємодії у службовому колективі та з громадськістю, приділяючи увагу нормам службового етикету, питанням вербальної та невербальної комунікації, методам подолання конфліктів та емоційній саморегуляції [4].

Питання етичної відповідальності та професійної етики в умовах цифровізації освіти ґрунтовно досліджує Н. Волкова, акцентуючи на важливості моделювання реальних виробничих ситуацій для розвитку рефлексії майбутнього фахівця [5]. Практичні аспекти застосування інноваційних методів навчання в аграрному секторі висвітлено у працях Н. Козак, де особлива увага приділяється комунікативній стійкості у кризових ситуаціях [6].

Етична відповідальність у професійному мовленні розглядається вченими як інтегративна якість особистості, що виявляється у здатності прогнозувати наслідки мовленнєвих дій, дотримуватися норм мовного етикету, уникати дискримінаційних, маніпулятивних або конфліктогенних висловлювань та будувати комунікацію на засадах поваги й партнерства.

Водночас, у практиці викладання дисциплін мовного циклу питання розвитку етичної відповідальності часто обмежується теоретичним ознайомленням із нормами ділового етикету без моделювання реальних професійних ситуацій. Це зумовлює необхідність пошуку ефективних методів навчання, серед яких вагоме місце посідає кейс-метод.

Робота з кейсами дозволяє моделювати різні ситуації професійної діяльності, залучаючи здобувачів вищої освіти до активних дій, де вони мають змогу застосувати знання та навички з майбутньої професійної діяльності. Така діяльність сприяє формуванню етико-комунікативних навичок, критичного мислення та відповідальності за прийняті рішення.

Спираючись на визначені О. Кміть вимоги до кейсу, вважаємо, що створення ситуаційних завдань повинно бути цілеспрямованим, актуальним та цікавим для студентів, відображати різні за змістом приклади ситуацій майбутньої професійної діяльності, сприяти розвитку критичного мислення та мотивувати студентів до вияву активності [7, с.318].

У контексті навчальних дисциплін для аграрних спеціальностей доцільно використовувати галузево орієнтовані кейси, що включають ситуації з комунікативно-етичними викликами в аграрній сфері: комунікація з партнерами та клієнтами (етичність у складанні ділових пропозицій,

листуванні, усному спілкуванні); ситуації етичного вибору (реагування на некоректне звертання у службовому листі); публічні виступи на конференціях і семінарах (баланс між професійною аргументацією та етичними нормами спілкування); усне реагування у конфліктних ситуаціях (конструктивне вирішення розбіжностей із колегами, постачальниками, замовниками); етика в медіації та переговорах (вибір мовленнєвих стратегій, що підтримують довіру й партнерство). Такі види кейсів можуть бути інтегровані як у практичні заняття з української мови (за професійним спрямуванням), так і в модулі етики ділових відносин, що сприяє міждисциплінарному підходу. Робота з кейсом передбачає аналіз ситуації, визначення етичної проблеми, пошук варіантів розв'язання, аргументацію рішення, рефлексію щодо можливих наслідків. Таке поетапне опрацювання сприяє формуванню навичок критичного мислення та відповідального мовленнєвого вибору.

Використання галузево орієнтованих кейсів підвищує мотивацію студентів і сприяє усвідомленому вибору мовних стратегій у професійних ситуаціях, оскільки етична відповідальність і професійна комунікація є важливими компетентностями у підготовці майбутніх фахівців аграрної сфери.

Список використаних джерел:

1. Палеха Ю. І. Етика ділових відносин: Навч. посіб. К, 2007. 359 с.

2. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.

3. Пономарів О. Д. Культура слова: мовностилістичні поради. Київ: Либідь, 2011. 248 с.

4. Цуркан-Сайфуліна Ю.В. Професійна етика та комунікаційні навички в правоохоронній сфері: Навчально-методичний посібник до програми підготовки здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня

спеціальності (262 «Правоохоронна діяльність») / Цуркан-Сайфуліна Ю.В., Чернівці, 2025. 107с.

5. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Академія, 2021. 244 с.

6. Козак Н. В. Інноваційні технології навчання у вищій школі : монографія. Львів : Новий Світ-2000, 2022. 210 с.

7. Кміть О.В. Кейсова технологія навчання іншомовного спілкування майбутніх педагогів. Техніка і наука, №7(21).2023. С.312-321

УДК 811.161.2:004.89

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ GEMINI У ВИКЛАДАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ: МЕТОДИКА ТА ВИКЛИКИ

Тимчук І.М.

к.пед.н., доцент, доцент кафедри філології, педагогіки і методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах розглянуто можливість впровадження генеративного штучного інтелекту Google Gemini в освітній процес вищої школи на прикладі вивчення української мови (за професійним спрямуванням). Проаналізовано методику активної взаємодії студентів із ШІ через створення запитів у середовищі Gemini Canvas. Наведено практичні приклади використання моделі для виявлення суржику, перетворення розмовного стилю в офіційно-діловий, а також для рольового моделювання бесід.

Ключові слова: генеративний штучний інтелект, Google Gemini, українська мова (за професійним спрямуванням), промпт, запит, академічна доброчесність.

Наразі ми спостерігаємо значні зміни у підходах до мовної освіти в Україні. Українська мова, яка сьогодні активно оновлюється завдяки запровадженню нових правил правопису (оновлений правопис 2019 року) та позбавленню від росіянізмів,

суржику, знаходить надійну підтримку в сучасних технологіях. Системи штучного інтелекту, подібні до Gemini, вже переросли рівень звичайних інструментів для написання текстів. Тепер це розумні помічники, що здатні підлаштовуватися під потреби конкретного користувача, розуміти зміст завдання та працювати з різними видами інформації. Завдяки цьому процес засвоєння нових мовних норм стає простішим, а навчання — більш гнучким та ефективним для кожного**.**

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні ефективності використання генеративного штучного інтелекту (зокрема моделі Gemini) як допоміжного інструменту в курсі «Українська мова за професійним спрямуванням».

«Практичний досвід, здобутий під час курсу «Академія ШІ для управлінців від Google for Education», підтвердив високий потенціал моделі Gemini для модернізації навчального процесу [1,2]. Переконана, що інтеграція цих технологій у курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)» здатна суттєво оптимізувати роботу з текстовим контентом. У цій доповіді розглянемо конкретні алгоритми продуктивної взаємодії здобувачів освіти з інструментами ШІ.

Зупинимося на використанні генеративного штучного інтелекту, зокрема **Google Gemini**, як інструменту для вивчення мови. Gemini — це не просто «пошуковик», це мовна модель, яка може стати вашим персональним репетитором, помічником у вивченні та удосконеленні української мови.

1. Аналіз помилок та редагування в середовищі Canvas. Інструментарій Gemini Canvas дозволяє завантажувати та опрацьовувати значні тексти у єдинє робоче вікно. Однак, просте автоматичне редагування це лише пасивне використання ШІ. Для досягнення максимального навчального ефекту пропоную застосовувати підхід активної взаємодії через чітко сформульовані запити (промти), що перетворює систему на персоналізованого репетитора. Замість звичного запиту «виправ текст», пропоную використовувати розширений алгоритм запиту: *«Перевір цей текст на наявність лексичних та пунктуаційних помилок. Не просто виправ, а поясни кожну помилку, посилаючись на чинні правила українського правопису».*Вважаю, що такий підхід забезпечує отримання не лише відкоригованого матеріалу, але й ґрунтовного навчального коментаря, що сприяє

вивченню незрозумілої чи складної теми з української мови. Розглянемо на прикладі речення: *«На нараді ми підняли важливе питання про заключення договору». Аналіз ШІ:*

«Підняли питання» — лексична помилка (калька). Рекомендовано: **«порушили питання»**.

«Заключення договору» — канцеляризм, невластивий українській діловій мові. Рекомендовано: **«укладання договору»**.

Отже, кінцевий варіант: *«На нараді ми порушили важливе питання про укладання договор.»* [3].

Як бачимо з прикладу, ми не лише отримаємо відредагований текст, а й стаємо активними учасниками процесу розмірковування редагування та повторення, в зазначеному прикладі, лексичних та граматичних норм української літературної мови.

2. **Адаптація тексту до наукового та офіційно-ділового стилю**. Згідно з освітніми програмами, студенти (зокрема правники) пишуть курсові та магістерські роботи/ Відповідно до робочої програми з української мови (за професійним спрямуванням) [4] студенти готують доповіді, складають анотації. Проте практика свідчить, що ці роботи часто виконуються без належного врахування особливостей наукового або офіційно-ділового стилю (особливо це стосується усних доповідей та презентацій). Наступним ефективним варіантом роботи з Gemini є використання запиту на стилістичну трансформацію. Розглянемо на прикладі доповіді студента-правника 1 курсу. Оригінал: «Ну, взагалі, цей новий закон про медіацію — дуже корисна штука для всіх нас. Він дозволяє людям не бігати по судах роками, а швидко домовитися між собою за допомогою посередника. Судді теж видихнуть, бо справ стане значно менше, і черги зникнуть. Головне тут, щоб медіатори були нормальні і шарили в темі конфліктів. Тоді всім сторонам буде вигідно, зручно і, головне, дешевше.» Пишемо промт: *«Перепиши це повідомлення в офіційно-діловому стилі. Заміни розмовні фрази на канцеляризми та лексику, доречну для академічної доповіді або спілкування з роботодавцем».*Отримуємо таку трансформацію тексту з розмовного стилю в офіційно-діловий: *«Варто зазначити,*

що ухвалення нового закону про медіацію є важливим кроком для удосконалення правової системи. Цей нормативно-правовий акт надає сторонам можливість врегулювати спори в позасудовому порядку, уникаючи тривалих судових розглядів. Такий підхід сприятиме розвантаженню судової системи та оптимізації процесуальних строків. Ключовою умовою успішної реалізації закону є високий кваліфікаційний рівень медіаторів, що забезпечить ефективність процедури та захист інтересів усіх учасників процес.» [3].

В результаті студенти бачать відмінність між стилями, її лексичними та граматичними особливостями і запам’ятовують кліше, канцеляризми офіційно-ділового стилю.

3. **Моделювання професійних ситуацій**. Ще одним способом взаємодії зі штучним інтелектом є симуляція реальних професійних сценаріїв. Студенти мають змогу «програти» майбутні комунікативні ситуації наперед, що сприяє розвитку впевненості та вдосконаленню фахового мовлення. Розглянемо це на прикладі підготовки до працевлаштування. Студент-юрист 4-го курсу готується до співбесіди, відчуває хвилювання та прагне відпрацювати відповіді на ймовірні запитання. Для цього він формує рольовий промт для Gemini: *«Уяви, що ти — вимогливий адвокат і потенційний роботодавець, а я — студент 4 курсу, який претендує на посаду помічника юриста. Проведи зі мною співбесіду українською мовою. Став запитання по черзі, чекай на мою відповідь, а потім виправляй мої мовні та змістові помилки в ній перед наступним запитанням».*

Зразок діалогу:

- Gemini (Адвокат): Доброго дня. Розпочнемо. Скажіть, будь ласка, чому ви обрали саме нашу юридичну фірму для початку своєї кар'єри і які галузі права вас цікавлять найбільше?

- Студент: Доброго дня. Я слідкую за вашою фірмою давно. Мені подобається, що ви приймаєте участь у гучних кримінальних справах. Я хочу набиратися досвіду саме в кримінальному праві.

- Gemini: Дякую за відповідь. Зробимо паузу для аналізу. *«Я слідкую за вашою фірмою»* — калька. Краще сказати: **«Я стежу за діяльністю вашої фірми»**. *«Приймаєте участь»* — поширена помилка. Нормативна форма: **«берете участь»**.

«Набиратися досвіду» — стилістично краще: **«набувати досвіду»** [3].

Етичні виклики та академічна доброчесність. Попри зазначені преваги у вдосконаленні знань з української мови ШІ несе ризики, які не можна ігнорувати. Галюцинації: мовні моделі схильні до генерації вигаданих фактів або граматичних правил, які звучать переконливо. Доброчесність: використання ШІ має бути прозорим. Студенти повинні декларувати використання інструментів, а викладачі — зміщувати фокус оцінювання з результату (тексту есе) на процес (аргументація, усний захист).

Взаємодія з Gemini дозволяє підсилити можливості студента (швидкий пошук синонімів, перевірка тексту, стилістичне удосконалення), але не замінює необхідності фундаментального знання граматики української мови та розвитку комунікативних здібностей.

Список використаних джерел:

1. Тренінг 1: Основи ШІ, майстерність створення запитів та ШІ-грамотність https://www.youtube.com/live/zfcjFeOk96w
2. Тренінг 3: Розширені можливості Gemini: інтеграції, дослідження та автоматизація https://www.youtube.com/live/gkkhuOuX9e4
3. Google. Gemini : [велика мовна модель]. 2024. URL: https://gemini.google.com (дата звернення: 26.01.2026).
4. Робоча програма з навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням» для здобувачів вищої освіти соціально-гуманітарного факультету за напрямом підготовки D 8 Право, бакалаврський рівень вищої освіти / Укладач, канд. пед.наук І.М. Тимчук - Біла Церква: БНАУ, 2025. 32 с.

УДК 811.161.2’373.22:355.014

ФУНКЦІЙНІ ВИЯВИ АПОЗИТИВЕМ-НОМЕНІВ ОЗБРОЄННЯ В СУЧАСНОМУ МЕДІАПРОСТОРІ

Межов О. Г.

д.ф.н., професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Анотація. У доповіді висвітлено мовні засоби відтворення та виражальні можливості апозитивних конструкцій з номінаціями різних видів озброєння в сучасних інформаційних медіатекстах – комбінації загальної назви з власною, абревіатурною, оказіональною тощо.

Ключові слова: мова, апозитивема, номінація озброєння, графоварваризм, медіатекст.

Повномасштабна російсько-українська війна спричинила появу й активне функціювання в багатьох жанрово-стильових різновидах сучасної української літературної мови значної кількості лексем на позначення різних видів озброєння. Найшвидше реагує на будь-які зміни в соціумі мова ЗМІ, через яку неолексеми проникають і до загальномовного вжитку. На сторінках друкованої преси, інтернет-видань постійно висвітлюються воєнні події, що зумовлює використання в інформаційних медіатекстах номенів озброєння таких тематичних груп, як боєприпаси; знаряддя (механізми, установки) для їх запуску; сухопутно-наземна, повітряна, військово-морська зброя. Внаслідок виготовлення й постачання різноманітних сучасних видів озброєння, все частіше такі іменникові номінації поширені не лише ад’єктивами, а й субстантивами-прикладками, які ще кваліфікують у граматичних студіях як апозитивні синтаксеми (апозитивеми). Їхнє функційне призначення полягає в уточненні, конкретизації, поясненні, доповненні, ідентифікації, оцінній характеризації основної назви. Поєднання у прикладковому (апозитивному) словосполученні базової й додаткової (другої) назви слугує «зручною та семантично місткою формою, здатною відобразити складну знакову природу об’єкта номінації» [2, с. 365]. Вказані попереду семантико-синтаксичні функції (нерідко синкретичного характеру) апозитивних конструкцій зумовлені насамперед лексичним наповненням їх компонентів.

Найчастіше в інформаційних медіатекстах прикладки є уточнювальними власними найменуваннями балістичних та інших видів ракет, що беруться в лапки відповідно до правописних норм, напр.: *Українська* ***балістична ракета «Сапсан»*** *залишається однією з найобговорюваніших, але водночас найменш розголошених розробок вітчизняного ВПК* (https://tsn.ua, 16.06.2025); *На порталі War&Sanctions з'явились дані про виробників російських* ***балістичних ракет «Іскандер-М»*** (https://suspilne.media, 03.12.2025); *Україна в межах військової допомоги від західних країн отримала* ***протикорабельні ракети «Гарпун»*** *(Harpoon)* (https://tsn.ua, 30.05.2025). Трапляються й випадки анормативного вживання апозитивем – без лапок, особливо якщо вони конкретизовані буквено-цифровими одиницями, пор.: *Росія вночі 6 березня випустила по Україні дві* ***балістичні ракети Іскандер-М/KN-23*** *з Воронезької області, а також 112 ударних дронів* (https://www.slovoidilo.ua, 06.03.2025). **Зазвичай прикладки постпозитивні щодо базового іменника, проте має місце й нетипове препозитивне розташування другої назви (переважно поширеної), що зумовлює її пунктуаційне відокремлення розділовим знаком тире:** ***Уночі 14 листопада українські військові застосували для ударів по цілях на території Росії «Довгі Нептуни» – ракети, здатні вражати ціль на відстані тисячі кілометрів*** **(**https://suspilne.media**, 14.11.2025).**

Для уточнення, конкретизації назв літальної (повітряної) техніки у прикладковій функції зазвичай використовують скорочення з належними до них цифрами, які пишуться з дефісом за правилами Українського правопису [3, с. 49], напр.: ***Літак Ан-22*** *зазнав аварії в Іванівській області, на борту перебували 7 осіб, повідомляють оперативні служби* (https://www.pravda.com.ua, 09.12.2025); *Під час виконання бойового завдання загинув екіпаж* ***гелікоптера Мі-24*** *12-ї окремої бригади армійської авіації* (https://www.volynpost.com, 18.12.2025).

Останнім часом у мові ЗМІ простежуємо не лише вживання кириличних прикладкових назв озброєння, а й активізацію їх написання латиницею, особливо військово-морської техніки, напр.: *Найсучасніший* ***авіаносець*** *Військово-морських сил США* ***Gerald R. Ford*** *прибув у неділю…* (https://www.pravda.com.ua, 17.11.2025);

Українські військові отримали сучасні ***катери Combat Boat 90*** *від Швеції та Норвегії…*(https://nv.ua/ukr, 26.10.2025); *Вперше в історії* ***підводні дрони Sub Sea Baby*** *підірвали російський підводний човен…* (https://ua.korrespondent.net, 17.12.2025). Такі графічні варваризми (або графоварваризми), за термінологією М. І. Навальної [1, с. 78], нерідко доповнені окремо написаними цифровими одиницями*: Військово-Морські сили України отримали нові* ***катери Combat Boat 90*** *від Швеції та Норвегії* (https://www.ukrinform.ua, 26.10.2025). З метою мовної економії, замість розширених апозитивних найменувань, журналісти створюють буквені абревіатури, написані з цифрою разом, що суперечить літературній нормі, пор.: ***Катери СВ90*** *є високошвидкісними, маневровими та надійними, призначені для виконання різноманітних завдань від десантування до патрулювання* (https://news.online.ua, 30.10.2025). Подекуди графоварваризми в одному реченні подають двома способами – прикладковим словосполученням й абревіатурою (у дужках): *У листопаді 2024 року стало відомо, що Військово-морські сили ЗС України використовують* ***штурмові катери Combat Boat 90 (СВ90)*** (https://militarnyi.com, 26.11.2024). Широковживаними є двокомпонентні моделі апозитивем в латинському написанні: <u>*абревіатура + словоформа*</u>: *Флот Великої Британії перехопив у своїх територіальних водах російський корвет Стойкий і танкер Єльня, за якими* ***патрульний корабель HMS Severn*** *вів спостереження протягом двох тижнів* (https://fakty.com.ua, 24.11.2025), а також прикладкові словосполучення штибу *FPV-дрон*, у яких скомбіновано абревіатуру-графоварваризм і відтворену кирилицею загальну назву безпілотного літального апарату: *Російський* ***FPV-дрон*** *вранці у Центральному районі Херсона атакував службовий автомобіль бійців батальйону особливого призначення ГУНП* (https://suspilne.media/kherson, 05.04.2026).

Широке використання графоваризмів «імовірно, можна пов’язати з активним процесом євроінтеграції України та посилення її співпраці з різними державами», «модою на англізми» [1, с. 84]. З одного боку, воно ускладнює для українського читача сприйняття текстової інформації, з іншого, – стилістично увиразнює новинне медіамовлення як в усній, так і писемній формі.

Крім узуальних апозитивем-номенів зброї в сучасній медіапубліцистиці трапляються й оказіональні (асоціативно-образні), які виконують оцінно-характеризувальну функцію з негативною чи позитивною конотацією, напр.: *У Росії впав* ***бомбардувальник-"людожер"****: експерт назвав можливу причину* (https://www.unian.ua, 03.04.2025); «***Дрони-"ждуни"*** *– нова загроза для військових та цивільних» – ворог активно застосовує їх не лише на лінії фронту* (https://armyinform.com.ua, 22.08.2025); *Україна запускає* ***"дрони-мисливці"*** *під час масованих атак РФ, – Bloomberg* (https://www.unian.ua, 03.06.2025). Вони, безперечно, слугують засобами художнього увиразнення, урізноманітнення публіцистичного дискурсу з метою активізації уваги реципієнтів, спонукання їх до прочитання тексту.

Отже, під впливом екстралінгвальних факторів, зокрема російсько-української війни, у сучасному медіапросторі зросла кількість апозитивних конструкцій з номінаціями різних видів новітнього озброєння, які журналісти відтворюють то кирилицею, то латиницею. Найуживанішими стали комбінації загальної назви з власною, скороченою літерно-цифровою, абревіатурною, оказіональною тощо, які не лише збагачують медіамовлення, а й надають йому особливого стилістичного забарвлення.

Список використаних джерел:

1. Костусяк Н., Навальна М. Російсько-українська війна в об’єктиві мови : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с.

2. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні*:* монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.

3. Український правопис. Офіційне видання / Національна комісія зі стандартів державної мови. Київ, 2026. 426 с. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2026/rishennja-komisiji/01-03/sdm-ukrayinskii-pravopis-vidannia.pdf (дата звернення: 06.04.2026).

УДК 81'26'272'06

ЕКОЛІНГВІСТИЧНІ ПАРАМЕТРИ МОВНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ГЕОПОЛІТИЧНИХ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ВИКЛИКІВ

Цвид-Гром О.П.,

кандидат філологічних наук, доцент,

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Актуалізовано питання мовної стійкості в умовах сучасних геополітичних та соціокультурних викликів. Еколінгвістичний підхід дозволяє трактувати мовну стійкість як складник національної безпеки. Акцентовано, що мовна стійкість є інтегральним показником життєздатності суспільства. Оптимізація еколінгвістичних параметрів через деколонізацію та зміцнення державної ніші – єдиний шлях національної самоідентифікації в добу глобальної нестабільності.

Ключові слова: еколінгвістика, лінгвоцид, мовна стійкість, глотофагія, діалекти

У сучасній лінгвістичній парадигмі мова розглядається як динамічна екосистема, що піддається інтенсивному антропогенному впливу. На відміну від природної асиміляції, сучасний лінгвоцид виступає як інструмент гібридної експансії, спрямований на деструкцію когнітивного коду нації. Як зазначає Л.Масенко, постколоніальний вимір мовної ситуації вимагає не лише філологічного аналізу, а й стратегічного планування безпекового каркаса державної мови [1]. У сучасному світі зникнення мови часто є наслідком не природної асиміляції, а агресивного зовнішнього впливу. Еколінгвістичний підхід дозволяє трактувати мовну стійкість як складник національної безпеки. Ми досліджуємо мову як «імунну систему» нації: якщо вона ослаблена (через термінологічну невизначеність або домінування чужого контенту), спільнота втрачає здатність до самоідентифікації [3].

Традиційно мови зникають через природну асиміляцію. Проте лінгвоцид – це насильницький антропогенний тиск. Це не «смерть від старості», а «вбивство» мовної системи. Як і у випадку з винищенням біологічних видів, лінгвоцид порушує інтелектуальне розмаїття людства. Науковці виділяють

кілька рівнів такого впливу: юридично-адміністративний (заборона використання мови в освіті, науці, судочинстві); глотофагія (мовне поглинання, коли потужніша мова-агресор «поглинає» слабшу через економічні, політичні чи культурні важелі; інтерференційне руйнування (штучне наближення однієї мови до іншої, наприклад, примусове введення чужих граматичних конструкцій або лексики для розмивання ідентичності). Це призводить до втрати унікального когнітивного коду нації [2].

Сьогодні ми розглядаємо лінгвоцид не лише як філологічну проблему, а як елемент гібридної війни. Знищення мовного коду на певній території є першим кроком до фізичного винищення або повної асиміляції населення. Це цілеспрямована зміна «соціального біоценозу». В екстремальних умовах (збройні конфлікти, соціальні кризи) лінгвосистема демонструє високий рівень адаптивності. Виникнення воєнної неонімії та переосмислення архаїзмів (згідно з дослідженнями А.Загнітка) виконує психотерапевтичну функцію, трансформуючи травматичний досвід у вербальні формули опору [1]. Це підтверджує тезу Е. Гаугена про те, що екологія мови безпосередньо залежить від стійкості її носіїв до зовнішніх когнітивних подразників [5].

Механізм мовної саморегуляції в екстремальних умовах – це, по суті, «імунна відповідь» лінгвосистеми. Коли соціум потрапляє в умови критичного стресу (війна, катастрофа, радикальна зміна політичного ландшафту), мова починає діяти як живий організм, що намагається зберегти цілісність своєї структури та психічне здоров’я носіїв. В екстремальних умовах мова прагне до максимально швидкої та точної передачі смислів. Виникають слова, які замінюють цілі речення або складні поняття. У моменти кризи саморегуляція часто звертається до історичної пам’яті. Мова «дістає з архіву» слова, які здавалися застарілими, але мають потужний когнітивний заряд (наприклад: *«звитяга», «побратим», «незламність»*. Це надає сучасному досвіду історичної легітимності, створюючи тяглість між поколіннями. Те, що вчора було професійним жаргоном (наприклад, «приліт», «нуль», «виходи»), стає

частиною базового словника навіть дитини. Це свідчить про адаптацію лінгвосистеми до потреб безпеки.

Мовна саморегуляція – це доказ того, що мова не є пасивним дзеркалом подій. Вона є активним інструментом адаптації. Коли реальність стає надто травматичною, мова «перепрошиває» себе, створюючи нові терміни-сенси, які допомагають людині вистояти. Разом з тим, державна мова є безпековим каркасом для діалектів, «заповідною зоною», яка захищає локальні говірки від зовнішньої експансії мови-агресора. Образно кажучи, діалекти – це коріння та живильне середовище для літературної мови, а державна мова – крона, яка захищає все дерево. Локальні говірки (наприклад, волинські, гуцульські чи поліські) містять унікальні назви ландшафтів, побутових предметів та обрядів. Безпековий каркас державної мови створює юридичні та культурні умови, за яких ці мікросвіти можуть функціонувати (фестивалі, регіональні медіа, краєзнавча освіта тощо).

Зникнення діалектів найчастіше відбувається не через «тиск» літературної мови, а через відсутність захищеної національної мовної ніші. Державна мова виступає як екологічний купол: під ним можуть мирно співіснувати та розвиватися сотні локальних мовних варіацій, захищені від токсичного впливу мов-агресорів, що прагнуть уніфікувати та асимілювати населення. Процес очищення мовного середовища від суржику та запозичень-паразитів слід розглядати як лінгвістичну рекультивацію. Використання внутрішніх ресурсів мови для словотвору (замість некритичного копіювання чужих моделей) відновлює творчий потенціал системи. Ревіталізація, згідно з методологією Д.Крістала, починається з повернення мові престижу та функціональності в усіх сферах високої культури та науки [4].

Деколонізація мови – це не «консервація минулого», а інвестиція у майбутнє. Очищення від суржику та паразитарних запозичень дозволяє мові стати самодостатньою системою, здатною обслуговувати всі сфери – від нейрохірургії до космонавтики – без зовнішніх підпорок. Це і є справжнє оздоровлення, яке робить мову стійкою до майбутніх асиміляційних загроз.

Отже, мовна стійкість є інтегральним показником життєздатності суспільства. Оптимізація еколінгвістичних параметрів через деколонізацію та зміцнення державної ніші є єдиним шляхом національної самоідентифікації в добу глобальної нестабільності.

Список використаних джерел:

1. Загнітко А. П. Мова війни: лексичні та семантичні трансформації. *Вісник Національної академії наук України*. 2022. № 9. С. 58-67.

2. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. К.: КМ Академія, 2004. 164 с. URL: https://surl.lu/sqrpvs (дата звернення 09.04.2026).

3. Цвид-Гром О.П. Лінгвоекологічний підхід в освітньому процесі в умовах сучасних викликів // *Наукові записки. Сер.: Філологічні науки.* Вип. 1 (212). С. 254-259. DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-212-38 (дата звернення 13.04.2026).

4. Crystal D. Language Death. Cambridge University. 2002. 198 p. URL: https://surl.li/lfpycf (дата звернення 10.04.2026).

5. Haugen, E. The ecology of language. Stanford University Press. 1972. P. 325-339. URL: https://surl.li/qdmvnl (дата звернення 09.04.2026).

УДК 811.112.2'373.7:378.016

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ ОДИНИЦІ ЯК ДИДАКТИЧНИЙ РЕСУРС ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Рєзнік В.Г.

старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м.Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах обґрунтовано роль та значення фразеологічного фонду німецької мови у процесі підготовки сучасного фахівця, здатного до ефективної міжкультурної

взаємодії. Розглянуто фразеологічні одиниці як культурні мікротексти, що акумулюють ментальність, традиції та ціннісні орієнтири німецького етносу. Визначено основні дидактичні функції ідіоматики: когнітивну, мотиваційну та комунікативну. Наведено приклади авторського комплексу вправ, спрямованих на семантизацію, порівняльний аналіз та продуктивне вживання фразеологізмів у мовленні студентів. Акцентовано увагу на необхідності використання автентичних матеріалів для подолання «культурного бар'єра» та формування цілісної мовної картини світу.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, фразеологічні одиниці, німецька мова, дидактичний ресурс, методика навчання, вища освіта, ідіоматика, етнокультурний аспект.

У сучасних умовах глобалізації навчання іноземної мови неможливе без опанування культурного коду нації. Міжкультурна компетентність стає ключовим результатом вищої освіти, що передбачає здатність майбутнього фахівця до ефективної комунікації в полікультурному середовищі. Як зазначає С. Ю. Ніколаєва, сучасна методика має орієнтуватися на розвиток особистості, здатної до міжкультурного діалогу, де мова виступає інструментом пізнання іншого світу [3, с. 45]. Особливе місце у цьому процесі посідає німецька фразеологія, яка акумулює багатовіковий досвід етносу.

Роль фразеології у міжкультурній комунікації. Фразеологічні одиниці (ФО) — це не лише мовні знаки, а й культурні мікротексти. О. П. Селіванова підкреслює, що фразеологічний склад мови безпосередньо відображає етнічну ментальність та специфіку сприйняття світу певним етносом через призму когнітивних структур [4, с. 112]. Фразеологізм виступає як конденсат культурного досвіду, що зберігає архаїчні уявлення, соціальні норми та ціннісні установки народу.

У процесі навчання німецької мови студенти часто стикаються з проблемою буквального перекладу ідіом. В. М. Комісаров зауважує, що невідповідність між значенням компонентів фразеологізму та його загальним змістом створює значні труднощі для перекладу та розуміння автентичного мовлення [2, с. 89]. Незнання контексту виникнення виразу, наприклад, *«ins Fettnäpfchen treten»* (допустити безтактність, буквально — «наступити у горщик з жиром»), може призвести до хибної інтерпретації всієї комунікативної ситуації.

Вивчення німецьких сталих виразів дозволяє студентам зрозуміти специфічні риси німецького характеру. Наприклад, вирази *«Ordnung muss sein»* (порядок має бути) або *«Morgenstund hat Gold im Mund»* (хто рано встає, тому Бог дає) ілюструють високу цінність дисципліни та працьовитості. Важливо враховувати класифікацію та структурні особливості таких одиниць. За визначенням німецького дослідника Г. Бургера (H. Burger), фразеологізми характеризуються стійкістю, лексикалізацією та ідіоматичністю, що робить їх складним, але необхідним об'єктом вивчення для досягнення рівня володіння мовою носія [6, S. 12].

Методичний потенціал фразеології. Використання фразеології у викладанні виконує кілька функцій: когнітивну, мотиваційну та комунікативну. За методикою С. І. Гапонової, формування міжкультурної компетентності має базуватися на порівняльному аналізі рідної та іноземної культур, що дозволяє студентам виявляти універсальні та специфічні риси мовних картин світу [1, с. 16].

О. Б. Тарнопольський наголошує, що занурення у мовне середовище через автентичний матеріал дозволяє студентам подолати «культурний бар'єр» та швидше адаптуватися до реалій іншої країни [5, с. 102]. Проте ефективність цього процесу залежить від того, наскільки вдало викладач інтегрує фразеологізми у систему практичних вправ.

Практичний інструментарій та типи вправ. Для реалізації дидактичного потенціалу фразеології на заняттях з німецької мови пропонується комплекс вправ, спрямованих на перехід від пасивного впізнання до активного вживання:

1. **Вправи на концептуальний аналіз та семантизацію.** Студентам пропонується знайти етимологічні витоки виразів, пов'язаних із побутом німців. Наприклад, вираз *«einen Korb geben»* (відмовити комусь) бере початок із середньовічного звичаю сватання. Дослідження таких фактів активізує лінгвокраїнознавчий інтерес.

2. **Порівняльно-типологічні вправи.** Робота над пошуком фразеологічних еквівалентів. Студенти порівнюють німецьке *«Da liegt der Hund begraben»* з українським *«Ось де собака заритий»* (повний еквівалент) або німецьке *«zwei Fliegen mit einer Klappe schlagen»* та українське *«вбити двох зайців одним пострілом»* (частковий еквівалент: різні образи при однаковому значенні). Це розвиває здатність перемикатися між мовними кодами, про що пише В. М. Комісаров [2, с. 115].

3. **Ситуативні рольові ігри.** Створення діалогів, де необхідно використати певну ідіому для вираження емоційного стану або оцінки події. Наприклад, ситуація «невдача на іспиті» з використанням ФО *«den Kopf hängen lassen»* (повісити носа) або «успішне завершення справи» — *«alles unter Dach und Fach bringen»*.

4. **Візуалізація та творче переосмислення.** Малювання «буквального» значення фразеологізму (наприклад, *«jemandem einen Bären aufbinden»* — обманювати, буквально — «прив'язати комусь ведмедя») з наступним поясненням його метафоричного змісту. Це сприяє кращому запам’ятовуванню через залучення правої півкулі мозку.

5. **Робота з автентичними медіатекстами.** Пошук та аналіз фразеологізмів у заголовках німецьких видань («Der Spiegel», «Die Zeit»). Студенти мають пояснити, як використання ФО впливає на прагматику тексту та ставлення читача до проблеми.

Етапи формування компетенції. Процес засвоєння фразеології має відбуватися етапно:

- *Ознайомчий етап:* сприйняття ФО в контексті, виділення її як цілісної одиниці.
- *Репродуктивний етап:* відтворення виразів у типових вправах (підстановка, заміна).
- *Продуктивний етап:* вільне вживання фразеології у непідготовленому мовленні для досягнення конкретної комунікативної мети.

Такий підхід дозволяє перетворити фразеологію з «декоративного елемента» на дієвий інструмент порозуміння. Знання того, що німець скаже *«Ich drücke dir die Daumen»* замість простого «успіху», робить мовлення студента природним та «своїм» для носіїв мови.

Таким чином, фразеологічні одиниці є потужним інструментом формування міжкультурної компетентності студентів. Вони дозволяють вийти за межі «сухої» лексики, відкриваючи студентам доступ до глибинних смислів німецької культури, її історії та психології. Системне використання запропонованих вправ у процесі навчання у ВНЗ сприяє не лише збагаченню словникового запасу, а й вихованню толерантної особистості, здатної адекватно інтерпретувати культурні феномени іншого народу.

Список використаних джерел

1. Гапонова С.І. Сучасні напрями навчання іноземних мов і культур. Вісник КНЛУ. Серія Педагогіка та психологія. 2012. Вип. 21. С. 14–22.
2. Комісаров В. М. Сучасне перекладознавство: навч. посібник. Київ: Либідь, 2015. 280 с.
3. Ніколаєва С.Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2013. 320 с.
4. Селіванова О.П. Світ свідомості в мові: монографія. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
5. Тарнопольський О. Б. Методика навчання студентів вищих навчальних закладів іншомовної мовленнєвої діяльності. Дніпро: ДУАН, 2019. 248 с.
6. Burger H. Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen. 5. Aufl. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2015. 240 S.

УДК 81’243:378.147.091.33:005.336.2:63

МЕТОДИКА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ У ЗВО АГРАРНОГО СПРЯМУВАННЯ

Дем'яненко О.О.

к.п.н., доцент, доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м.Біла Церква, Україна

Анотація. Розглянуто теоретичні засади та практичні підходи до системної імплементації концепцій розвитку іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти. Описана методична етапність реалізації завдань відповідно до стандартів освітніх програм аграрного ЗВО.

Ключові слова: англійська як мова викладання, методика розвитку іншомовної компетентості здобувачів освіти, медіаосвіта, візуалізація, професійно орієнтоване навчання.

Сучасні заклади вищої освіти розвиваються в умовах євроінтеграційних процесів та інтернаціоналізації, метою чого є підготовка конкурентоспроможних фахівців. Процеси глобалізації, закріплені в низці державних стратегічних документів, визначають інтеграцію освітньої системи у європейський та світовий простір. З-поміж них – рекомендації Інституту вищої освіти НАПН України, Стратегія реформування вищої освіти України до 2020 року, Концептуальні засади державної політики щодо розвитку англійської мови у сфері вищої освіти в Україні, розроблені МОН України спільно з Британською Радою в Україні. В них акцентується увага на мобільності освітніх стейкхолдерів, участі в міжнародних програмах, стажуванні, практикуванні, уніфікації стандартів освіти тощо. Очікувано, що ці процеси сприяють підвищенню конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти, формуванню міжкультурної компетентності здобувачів та забезпечують їхню готовність до професійної діяльності у світі.

Важливість розроблення системних і комплексних заходів для розв'язання проблеми розвитку іншомовної компетентності студентів у професійному середовищі зумовлена і реалізацією освітніх стандартів, типовими для яких є компетентності та результати навчання: «*здатність до професійної комунікації в сфері … іноземною мовою*»; «*володіння навичками обговорення та аналізу фахових і наукових проблем, інноваційних підходів до*

викладання дорослих, у тому числі іноземною мовою» (зі стандартів вищої освіти).

Відповідно, на рівні ЗВО такі концептуальні та стратегічні документи розроблені й з огляду на умови і ресурси проходять етапи імплементації. Уварова Т.Ю. зазначає, що активне впровадження англомовного викладання різних дисциплін у закладах вищої освіти України вже стає звичною нормою розвитку освітніх середовищ, засобом забезпечення інтеграції системи вищої освіти в Україні у Європейський простір вищої освіти та Європейський дослідницький простір [6] . Проте є певні проблеми і виклики, пов'язані з функціонуванням іноземної мови, англійської частіше, в україномовному освітньому середовищі.

Особливості іншомовної професійної підготовки студентів аграрного ЗВО дослідники пов'язують із важливістю введення соціокультурного контексту викладання іноземною мовою (Уварова, 2024), формуванням мотивації до професійної іншомовної комунікації відповідними практико зорієнтованими методиками (Піддубцева, 2021), використанням міжпредметної інтеграції та інноваційних методів, прийомів і форм роботи (Саламатіна, 2020; Поліщук, 2022) для розвитку міжкультурної діалогічної взаємодії студентів і викладачів, участі в проєктах з професійної діяльності аграріїв (Андрєєва, 2025) [1; 3-6].

Розглядаємо методичну сторону питання у комплексі визначених чинників розвитку іншомовної компетентності студентів аграрного ЗВО. Для систематизації завдань [2] передбачаємо ефективною етапність такого навчання:

1) реалізація професійно орієнтованого підходу (ESP) для студентів 1 курсів бакалаврських ОП;

2) імплементація іншомовного контенту у процес викладання фахових дисциплін для здобувачів вищої освіти всіх рівнів;

3) проєктна діяльність (індивідуальні та групові проєкти професійного спрямування та їх захист).

Так, на 2 етапі важливо сфокусувати увагу на таких методичних прийомах, як: а) *пропедевтичні проєкції та провокації* (для мотивації вивчення іншомовного контенту та розширення освітньо-культурного і професійного кругозору), які реалізуються за допомогою ігрової, практичної та дослідницької роботи з медіатекстами (TED-канал, професійні блоги і сайти, публічні відеолекції, відеоекскурсії тощо); б) *розширення актуальної професійної лексики у білінгвальній діалогічній комунікації* – за умови використання сучасних засобів візуалізації (міні-лекції з 2-мовною візуалізацією термінології – професійні онлайн словники, щоденники тощо); в) *організація самостійної роботи, виконання ІНДЗ* у форматі дослідження-зіставлення наукових і довідкових джерел, що передбачає опрацювання мінімального об'єму професійної літератури, а також проєктну звітність про результати.

На всіх етапах роботи з розвитку іншомовної компетентності у професійному навчанні важливими є *активні методи навчання* – проєктно-діяльнісні, проблемно орієнтовані, кейсові. Доведено практикою, що такі методики підвищують рівень сформованості професійних мовних навичок навіть у студентів із низьким рівнем мови. Мультимодальність є іншою важливою методичною основою такого навчання, яка передбачає використання сучасних медіатекстів з динамічною візуалізацією, гейміфікацією, креолізацією (поєднання тексту, відео та схематичної візуалізації).

Питання є актуальним для закладів вищої освіти і потребує подальших досліджень у розрізі психолого-педагогічних і методичних розвідок.

Список використаних джерел

1. Андрєєва М. Теоретичні та методичні основи розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрної сфери. Молодь і ринок. 2025. № 1(233). С. 89–94.

2. Концепція розвитку викладання, вивчення та використання англійської мови у Білоцерківському національному аграрному університеті. URL:

https://education.btsau.edu.ua/sites/default/files/DOC/koncepcia_rozvitku_viklad_eng.pdf (дата звернення: 13.04.2026).

3. Піддубцева О. Особливості іншомовної підготовки в українських аграрних закладах вищої освіти // Науковий вісник Дніпровського державного аграрно-економічного університету. 2021. № 2. С. 45–52.

4. Поліщук А. В. Формування іншомовної професійної компетентності майбутніх фахівців агроінженерії у закладах вищої освіти : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2022. 250 с.

5. Саламатіна О. О. Інноваційні методи навчання на заняттях з іноземної мови в немовних ЗВО України. Вісник Миколаївського національного аграрного університету. 2020. № 3(28). С. 112–118.

6. Уварова Т.Ю. Популяризація англійської мови в українських закладах вищої освіти: переваги та недоліки. Інноваційна педагогіка: теорія та методика навчання (з галузей знань. Випуск 69. Т.2.2024. С.89-92.

УДК: 811.161.2'42

МІЖКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Дячук О.В.

канд. філол. наук, доцент,

доцент кафедри романо-германських мов і перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Культурна картина світу завжди багатша, ніж мовна. Але саме в мові реалізується, вербалізується культурна картина світу, зберігається і передається з покоління в покоління. Серед цих компонентів важливе місце належить стилю вербальної комунікації. У даному аспекті стиль спілкування - це своєрідне мета-послання, яке вказує, як індивідам слід розуміти та інтерпретувати вербальне повідомлення – контекст комунікації. Він являє собою

індивідуальну стабільну форму комунікативної поведінки людини, яка виявляється в будь-яких умовах взаємодії, в будь-якій ситуації.

***Ключові слова*:** адресант, мовні коди, вербальна комунікація, лінгвоспільнота, мовні жанри.

Між мовою і реальним світом стоїть людина, носій мови і культури. Саме вона сприймає і усвідомлює світ за допомогою органів почуттів, створює на цій основі уявлення про світ. Вони в свою чергу раціонально осмислюються в поняттях та судженнях, які вже можна передати іншим людям.

Культурна картина світу – відображення реального світу через призму понять, сформованих в процесі пізнання світу людиною на основі як колективного, так і індивідуального досвіду. Ця картина специфічна для кожної культури, що виникає в певних природних і соціальних умовах, що відрізняють її від інших культур [3, с. 80-85]. Мовна картина світу відображає реальність через культурну картину світу. Мова підпорядковує собі, організує сприйняття світу його носіями. Ця картина світу тісно пов'язана з культурною картиною світу, знаходиться в безперервній взаємодії з нею і сходить до реального світу, що оточує людину.

Міжкультурна комунікація базується на двох типах поведінки. Універсальна поведінка, спільна для всіх культур, базується на біологічній спадковості людини, яка передається від покоління до покоління. Крім того, різним етнічним групам притаманна специфічна поведінка, яка формується під впливом соціального і фізичного оточення. Специфічні моделі поведінки призводять до формування специфічної культури. Культура охоплює «частину перетвореної ними (людськими спільнотами) природи» [2, с. 30-40]. При взаємодії культур можуть виникати ненавмисні збої у процесі комунікації і навіть конфлікти, спричинені відмінностями вербальних кодів у носіїв різних культур. Такі непорозуміння пов’язані з порушенням основної умови успішного спілкування: комуніканти мають однаково розуміти повідомлення (вербальне і невербальне).

Безумовно, культурна картина світу завжди багатша, ніж мовна. Але саме в мові реалізується, вербалізується культурна картина світу, зберігається і

передається з покоління в покоління [1]. Саме картина, а не фотографія світу, яка була б однакова у різних народів.

Слова – це не просто назви предметів або явищ, а шматочки реальності, пропущені через призму культурної картини світу і тому набуті специфічні, притаманні лише цьому народові риси.

Як правило, велика кількість проблем виникає при перекладі інформації з однієї мови на іншу. Очевидно, що абсолютно точний переклад неможливий через різні картини світу, що створюються різними мовами. Найбільш частим випадком такої мовної невідповідності є відсутність точного еквівалента для вираження того чи іншого поняття, і навіть відсутність самого поняття. Це пов'язано з тим, що поняття або предмети, що позначаються такими словами, є унікальними для даної культури, а в інших культурах відсутні і, отже, там немає відповідних слів для їх вираження. У разі необхідності поняття виражаються за допомогою запозичень.

Ефективна міжкультурна комунікація вимагає знання і вміння використовувати всі її компоненти. Серед цих компонентів важливе місце належить стилю вербальної комунікації. У даному аспекті стиль спілкування - це своєрідне мета-послання, яке вказує, як індивідам слід розуміти та інтерпретувати вербальне повідомлення – контекст комунікації. Він являє собою індивідуальну стабільну форму комунікативної поведінки людини, яка виявляється в будь-яких умовах взаємодії, в будь-якій ситуації [4, с. 100-120]. Тут майстерність коммуниканта проявляється не тільки в культурі його мови, але і в умінні знайти найбільш точний і найбільш відповідний для кожного конкретного випадку стилістичний засіб мови [1, с. 75-80]. Вербальна комунікація передбачає майстерне володіння усіма мовними жанрами: від репліки або коментаря до лекції, доповіді, інформаційного повідомлення, публічної промови [5]. Якщо взяти до уваги особливості спілкування засобами іноземної мови, то комунікація – це подвійний або потрійний переклад: міжмовний, міжкультурний та міжособистісний.

Невербальна комунікація справді залежить від типу культури. Існують, звичайно, жести, експресивні сигнали, які майже однакові в усіх народів (посмішка, хитання головою тощо) [4, с. 65]. Водночас досить багато невербальних засобів, звичок, що прийняті лише однією нацією.

Адресант кодує своє повідомлення в притаманних його культурі значеннях і формах, а адресат вимушений декодувати це повідомлення у своєму культурному коді. Комунікація людей навіть в одній культурі можна порівняти з процесом перекладу, оскільки в кожної особистості є свій життєвий досвід, рівень знань тощо [5]. Міжкультурна специфіка присутня практично у всіх культурах, але в кожній з них вона оцінюються по-своєму, їй надається своє власне значення. У кожному разі стиль комунікації відбиває цінності і норми, що лежать в основі тієї чи іншої культури, її культурно-специфічну картину світу.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. К. : ВЦ «Академія», 2004. 344 с.

2. Манакін В. М. Мова і загальна симетрія універсуму / В. М. Манакін // Мовознавство. 2011. № 3. С. 26 – 40

3. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. / О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. К. : ВЦ «Академія», 2010. 240 с

4. Buerkel-Rothfus, Nancy. Communication: Competencies and Contexts. New York: Newbery Award Records, 1985. 430 p.

5. Hinner M. B. The importance of intercultural communication in globalized world / M. B. Hinner. 1998. Mode of access: http://www.bwl.tu-Freiburg.de/english/forschung/Global/pdf.

УДК 649.14. 85

АНАЛІЗ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ ТА ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ОСОБИСТОСТІ

Марчук В.В.

к.пед.н., доцент, доцент кафедри романо-германської

філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Проаналізовано структурні компоненти ціннісних орієнтацій особистості, які спонукають людину до активної діяльності, спрямованої на досягнення життєвих цілей, задоволення потреб та зумовлюють діяльність особистості на досягнення і виконання певних життєвих цілей.

Ключові слова: *аналіз, особистість, ціннісні орієнтації, цілі, діяльність*

У сучасний період система цінностей якісно змінилася. Частина дослідників, визначаючи структуру системи ціннісних орієнтацій, за основу беруть поняття сенсу життя, потребу самовизначеності, самоутвердженості. Сенс життя має кожна людина, незалежно від того, усвідомлює вона це чи ні, адекватно чи неадекватно мислить про своє життя. Можна скільки завгодно говорити про своє високе покликання, але об’єктивно судити про сенс життя людини потрібно лише за спрямованістю її суспільної діяльності, до якої спонукають її ціннісні орієнтації.

Що стосується виділення у окремий компонент ціннісних орієнтацій на трудову діяльність, зв'язків їх із трудовою спрямованістю індивіда, відзначається неоднозначність таких зв'язків, їх суперечливість. Причиною такої суперечливості, вважає М. Брода, є те, що окремі люди цінністю у сфері трудової діяльності, професійної активності вважають лише такі атрибути, які, на їх думку, є символом належності до передової культури. Зокрема, орієнтація на отримання вищої освіти, творчу працю та інші види діяльності, що нещодавно вважалися суспільною думкою одним із критеріїв культурності, інтелігентності.

Когнітивний компонент передбачає обізнаність особи із цінностями суспільства, членом якого вона є, із критеріями визначення цінностей, моральних норм, орієнтацію у загальнолюдських цінностях. Що стосується емоційного компонента ціннісної орієнтації, то, як відзначає М. Гриньова, емоції несуть у собі інформацію про предмети і явища оточуючого середовища. Позначаючи їх цінність, емоції і самі є своєрідними цінностями і ця цінність може бути як опосередкованою переконаннями людини у моральних цінностях, так і безпосередньою цінністю, яка заглиблюється своїм корінням у природну потребу організму в емоційній насиченості.

Виступаючи як цінність і як оцінка, емоції включаються у дві різні системи відношень. Перша – це відношення суб'єкта діяльності до її мети, до обставин, що допомагають або ж заважають її досягнення, і друга – відношення людини до самої діяльності. Якщо емоції у ролі оцінки виступають як регулятори діяльності, тобто виконують у даному випадку регулюючу функцію, то як самостійна цінність вони стають "одним із мотивів діяльності" (М.Брода).

Через емоційну сферу людини проявляється також діалектичний зв'язок ціннісних орієнтацій з потребами. Якщо будь-який об'єкт, що являє у даний момент певну цінність для суб'єкта, багаторазово сприймається суб'єктом і дана цінність постійно є об'єктом емоційного переживання, то вона згодом трансформується у настійну потребу людини. Цей процес проходить декілька етапів, зокрема, по-перше, певний об'єкт, явище викликають у індивіда тимчасове позитивне емоційне переживання; по-друге, пережите позитивне емоційне відношення до даного об'єкта поступово закріплюється у пам'яті людини і починає відтворюватися відповідними стимулами навіть поза тими ситуаціями, які сприяли позитивним емоційним переживанням, незалежно від них; і по-третє, об'єкт, явище стають цінністю для людини внаслідок виникнення потреби у них, яка й спонукає до певного виду діяльності.

Емоційний компонент ціннісної орієнтації обумовлює собою, як бачимо, діяльнісний компонент, завдяки чому ці два структурні елементи пов'язані між собою. Ціннісні орієнтації особистості, що включають у себе когнітивний

компонент, підкріплений емоційними переживаннями, трансформуючись у потреби, цілі, інтереси, спонукають людину до активної діяльності, спрямованої на досягнення даних цілей, задоволення потреб, що й обумовлює діяльнісний компонент ціннісної орієнтації.

Разом з тим, крім когнітивного, емоційного і діяльнісного компонентів структури ціннісної орієнтації як внутрішньої властивості особистості, необхідно, на наш погляд, окремо виділити ще й оціночний компонент, адже саме оцінка того чи іншого об'єкта, явища лежить в основі позитивного чи негативного ставлення особи до нього. Процес оцінювання, як правило, має творчий характер і залежить від рівня сформованості інтелектуальних, моральних, естетичних та інших ціннісних орієнтацій, які в своїй єдності характеризують індивіда як особистість, зумовлюють його діяльність на досягнення певних життєвих цілей.

Список використаних джерел

1. Брода М. Формування світоглядних орієнтацій майбутнього фахівця у процесі вивчення англійської мови. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору.* 2024. Вип. 92 (I (2). С. 228–237. URL: https://surl.li/agkshs (дата звернення: 25.12.2025).

2. Гриньова М. Особистісно-орієнтована технологія навчання та виховання. URL: https://surl.li/qzlfqn (дата звернення: 23.12.2025).

УДК 811.133.1:005.336.2:81'25-051

ФОРМУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

(на матеріалі французької мови)

Столбецька С.Б.

ст. викладач кафедри романо-германської

філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема формування термінологічної компетентності майбутніх перекладачів аграрної галузі. Проаналізовано структуру термінологічної компетентності та запропоновано поетапну методику її формування на матеріалі французької мови в галузях рослинництва та рибництва.

Ключові слова: термінологічна компетентність, галузевий переклад, французька мова, аграрна термінологія, навчання перекладачів.

Глобалізація міжнародних економічних відносин та інтеграція України у світовий аграрний ринок зумовлюють зростання потреби у фахових перекладачах, здатних забезпечувати якісну мовну комунікацію в галузі сільського господарства. Переклад аграрних текстів вимагає не лише володіння іноземною мовою, а й глибокого розуміння галузевої термінології, специфіки терміносистем та особливостей міжкультурної фахової комунікації.

Термінологічна компетентність перекладача є ключовою складовою його професійної підготовки, оскільки саме точність відтворення термінів визначає адекватність перекладу технічних, наукових та комерційних документів аграрної сфери. Особливо актуальним це питання постає для французької мови, адже Франція є одним із провідних сільськогосподарських виробників Європи, а французька мова широко використовується в міжнародній аграрній науці та практиці.

Проте методика формування термінологічної компетентності майбутніх перекладачів аграрної галузі залишається недостатньо розробленою в українській лінгводидактиці, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Метою статті є аналіз методів та прийомів формування термінологічної компетентності студентів-філологів у процесі навчання галузевого перекладу на матеріалі французької мови.

Термінологічна компетентність перекладача аграрної галузі передбачає сформованість системи знань, умінь та навичок роботи з галузевою термінологією, здатність розпізнавати, розуміти та адекватно перекладати терміни у фахових текстах. Ця компетентність включає три основні

компоненти: когнітивний (знання термінологічних систем обох мов), операційний (уміння здійснювати термінологічний аналіз та добір еквівалентів) та рефлексивний (здатність оцінювати якість термінологічного перекладу).

Специфіка аграрної термінології французької мови полягає в її багатогалузевості та тісному зв'язку з культурно-історичними реаліями франкомовних країн. Терміносистеми рослинництва та рибництва характеризуються наявністю значної кількості інтернаціоналізмів латинського походження, однак також містять безеквівалентну лексику, що відображає специфіку французького сільського господарства.

У навчальному процесі формування термінологічної компетентності здійснюється поетапно. На початковому етапі студенти опановують базову аграрну термінологію через читання та аналіз автентичних франкомовних текстів, складання тематичних глосаріїв. Другий етап передбачає виконання перекладацьких вправ з поступовим ускладненням: від перекладу окремих термінів до перекладу спеціалізованих текстів різних жанрів. На завершальному етапі студенти працюють з двостороннім перекладом, що вимагає активного володіння термінологією обох мов.

Ефективними методами роботи є: аналіз термінологічних гнізд, зіставлення паралельних текстів, робота з галузевими словниками та довідниками, створення власних термінологічних карток. Особливу увагу приділяємо вправам на подолання інтерференції та роботі з хибними друзями перекладача, які часто зустрічаються в аграрній термінології.

Оцінювання рівня сформованості термінологічної компетентності здійснюється за такими критеріями: точність відтворення термінів, відповідність використаної термінології галузевим стандартам, уміння працювати з довідковими джерелами, послідовність у використанні термінологічних відповідників у межах одного тексту.

Формування термінологічної компетентності майбутніх перекладачів аграрної галузі є важливою складовою їхньої професійної підготовки, що забезпечує якість та адекватність фахового перекладу. Дослідження показало,

що термінологічна компетентність включає когнітивний, операційний та рефлексивний компоненти, кожен з яких потребує цілеспрямованого розвитку в навчальному процесі.

Специфіка французької аграрної термінології, зокрема в галузях рослинництва та рибництва, зумовлює необхідність застосування комплексного підходу до навчання, що поєднує роботу з автентичними текстами, укладання глосаріїв, виконання перекладацьких вправ різного рівня складності та двосторонній переклад. Поетапне формування термінологічної компетентності від опанування базової термінології до самостійної роботи зі спеціалізованими текстами забезпечує системність та послідовність навчання.

Практичне застосування запропонованої методики в роботі з майбутніми філологами-перекладачами підтверджує її ефективність та доцільність. Перспективами подальших досліджень є розробка електронних термінологічних ресурсів для галузевого перекладу та дослідження міжкультурних аспектів аграрної комунікації.

Список використаних джерел:

1. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підручник для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю "Переклад" / Л. М. Черноватий. – Вінниця : Нова Книга, 2013. 376 с.

2. Черноватий Л. М. Контрастивний аналіз як необхідна передумова навчання термінологічної лексики майбутніх перекладачів / Л. М. Черноватий // Компаративістика і типологія у сучасній лінгвістичній науці: здобутки і проблеми. Донецьк, 2004. С. 229-234.

3. Столбецька С.Б. Практикум з галузевого перекладу (французька мова). Аграрний напрямок. Біла Церква, 2025. 240с. http://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/14807

УДК 378.147

ОСВІТА ДЛЯ ЛЮДЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ: КОМПЕТЕНЦІЇ ТА ВИКЛИКИ

Карпенко С. Д.

кандидат філологічних наук, доцент

доцент кафедри філології, педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. В тезах порушено питання освітніх послуг для людей з особливими потребами. Акцентовано увагу на методах навчання та організації навчального процесу для людей з особливими потребами з метою оптимізації їхніх професійних знань, достатніх для подальшого працевлаштування. Обгрунтовано потребу сучасних викладачів у підвищенні кваліфікації за напрямом надання освітніх послуг людям з особливими потребами.

Ключові слова: люди з особливими потребами, люди з інвалідністю, освітні послуги, підвищення кваліфікації, інклюзивна система навчання.

Сучасна українська система освіти в умовах війни приймає різні виклики для вдосконалення, пов’язані не лише з організацією надання освітніх послуг, а й з особливостями наповнення цих послуг змістом та кількістю годин, що мають відповідати європейським стандартам. Для цього здійснюється моніторинг навчальних обсягів програм різних спеціальностей, методів подання матеріалу та контролю у провідних університетах Європи. Проте важливим моментом організації освітніх послуг є здобувач вищої освіти, який виступає тут у ролі покупця чи потенційного клієнта, зацікавленого у якості отриманих знань та подальшому їх використанні на практиці. Дослідження з цієї тематики розміщені як в окремих збірниках матеріалів конференцій, так і на тематичних порталах та сайтах, що сприяє популяризації знань про особливості сучасного суспільства та способи взаємодії в ньому. Прикладом можуть бути дослідження Киселівської А. «Інклюзивність університетів: сучасні виклики та перспективи розвитку в умовах війни» [1], Кузьменко О., Чорної В. «Питання отримання вищої освіти особами з особливими потребами в Україні» [3], Палилюлько О., Завадської І. «Права осіб з інвалідністю: історичний екскурс» [4], О. Міщенко, Л. Тихоненко та Н.

Березовської (досліджували досвід країн Європейського Союзу у розвитку соціальної інклюзії людей з інвалідністю) та інші.

Зупиняючись детальніше на персональних здібностях здобувачів вищої освіти, хочеться зазначити, що сьогодні спостерігається зростання можливостей для людей з особливими потребами (студенти з інвалідністю та хронічними захворюваннями, ветерани війни та інші чутливі категорії населення) отримати освіту відповідно до їхніх здібностей, інтелектуальних чи фізичних можливостей та перспектив подальшого працевлаштування за фахом. Наприклад, позитивний досвід маємо в освітній системі Німеччини, де прогнозований результат працевлаштування людей з особливими потребами досить високий. Сфери затребуваності таких фахівців роботодавцями також визначаються законодавчими положеннями (Конвенція ООН про права людей з інвалідністю, прийнята в Німеччині з 2009 року [2]), що передбачають для самого роботодавця певні пільги, зокрема у сплаті податків. На цій підставі університети та інші навчальні заклади зобов'язані створити спеціальні умови, щоб надати освітні послуги. Основними аспектами такого навчання є: інклюзивна освіта (зміна навчальної програми відповідно до потреби здобувача, але зі збереженням відповідності диплому), спеціальні умови навчання (технічна підтримка, збільшення часу для складання іспитів, адаптація навчальних матеріалів або можливість навчатися індивідуально), служба підтримки (консультування студентів з особливими потребами та організація безкоштовних курсів з комп'ютерної грамотності), фінансова допомога (отримання стипендій та спеціальних грантів). Незважаючи на створення в німецьких вищих навчальних закладах усіх умов для навчання людей з інвалідністю, додатково створено державні організації (Deutsches Studentenwerk), місія яких полягає у вирішенні проблем таких студентів з метою допомогти їм закінчити університет та отримати диплом.

Методи навчання здобувачів з особливими потребами відрізняються від звичайних часткою інтерактивного наповнення, винесенням частини матеріалу на самостійне опрацювання та практичною складовою. Все частіше можна зустріти в переліку конференцій, курсів підвищення кваліфікації та творчих майстерень

тематику, пов'язану з освітою для людей з особливими потребами (наприклад, конференція «Освіта, перепідготовка та інклюзія: трансформація під час кризи» (Прикарпатський НУ, 2022), «Інклюзивне освітнє середовище: проблеми, перспективи та кращі практики» (університет «Україна», 2025), «Неперервність супроводу осіб з особливими потребами: комплементарна взаємодія» (Львівський НУ, 2024), курс «Інклюзія та дистанційне навчання» тощо). Зокрема це стосується методів навчання та специфіки подання матеріалу, емпатійних персональних підходів, що вимагають від викладача професійних навичок психолога. Не потрібно забувати, що викладач – це, перш за все, фахівець, науковець певної галузі, який погодився теоретично і, часто, практично ділитися своїми знаннями. Тому корекція його викладацької особистості відповідно до специфіки запиту освітніх послуг просто необхідна.

Отже, дослідження з інклюзії та надання освітніх послуг людям з інвалідністю залишаються актуальними, мають перспективи у практичному втіленні через гранти, національні проєкти тощо. Особлива увага фахівців до способів втілення теоретичних положень з цієї тематики виправдана соціальними потребами та розвитком сучасної фахової та вищої освіти.

Список використаних джерел

1. Киселівська А. Інклюзивність університетів: сучасні виклики та перспективи розвитку в умовах війни // *Truthful Reporting,* 18.03.2025. URL: https://truthfulreporting.org/importantly/inklyuzyvnist-universytetiv-suchasni-vyklyky-ta-perspektyvy-rozvytku/
2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_429#Text
3. Кузьменко О., Чорна В. Питання отримання вищої освіти особами з особливими потребами в Україні // *Юридичний науковий електронний журнал.* № 7/2022. URL: https://lsej.org.ua/7_2022/144.pdf
4. Палилюлько О., Завадська І. Права осіб з інвалідністю: історичний екскурс // *Інклюзія і суспільство*, Випуск 1, 2023, С. 76-81.

УДК 378.147:811.111’243

ЛЕКСИЧНИЙ ПІДХІД У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ: ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ

Зелінська В.А.

асистент кафедри філології, педагогіки та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті розглянуто сутність лексичного підходу до навчання іноземної мови за професійним спрямуванням. Проаналізовано його основні принципи, переваги та недоліки у формуванні професійної іншомовної комунікативної компетентності студентів. Визначено значення засвоєння лексичних одиниць, колокацій та мовних шаблонів у процесі професійно орієнтованого навчання.

Ключові слова: лексичний підхід, професійно орієнтоване навчання, іншомовна комунікативна компетентність, колокації, лексичні одиниці, ESP.

В сучасному високотехнічному світі, де рівень вимог до висококваліфікованого працівника значно зріс, володіння іноземною мовою вже стало невід’ємною частиною успішної кар’єри. Майбутні фахівці повинні бути здатними ефективно використовувати іноземну мову як інструмент професійного спілкування, роботи з науковими джерелами та міжнародної співпраці. У зв’язку з цим особливої актуальності набуває пошук ефективних підходів до навчання професійно орієнтованої лексики. Одним із таких підходів є лексичний підхід, який розглядає лексику як основу мовленнєвої діяльності. Проблема лексичного підходу широко висвітлюється у працях вітчизняних і зарубіжних науковців. Основні положення цього підходу були сформульовані М. Льюїсом [1,с.15], який підкреслював ключову роль лексичних одиниць у формуванні мовленнєвої компетентності. Значний внесок у дослідження лексики як основи навчання іноземної мови зробили І. Нейшн, Н. Шмітт, С. Торнбері, які довели важливість вивчення лексики у контексті [2,с. 45] та використання автентичних матеріалів. [3, с. 78]

Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов все більше орієнтуються на формування практичних комунікативних навичок, особливо в умовах професійного навчання. У цьому контексті значну увагу привертає лексичний підхід, який розглядає лексику не як допоміжний елемент граматики, а як центральний компонент мовлення. Головна ідея цього підходу полягає в тому, що ефективне спілкування базується на засвоєнні готових мовних одиниць [4, с. 30]: лексичних блоків, словосполучень і сталих виразів. Ці елементи використовують носії мови в реальних професійних ситуаціях.

Лексичний підхід має особливе значення у професійно орієнтованому навчанні, оскільки фахівці повинні знати не лише окремі слова, а й уміти використовувати типові мовні конструкції з їхньої професійної сфери. Наприклад, студенти ветеринарної медицини повинні розуміти та використовувати словосполучення, такі як conduct an examination, administer treatment, clinical signs, а не лише окремі слова conduct, treatment або clinical.

Сутність лексичного підходу

Лексичний підхід виник наприкінці XX століття. Він ґрунтується на припущенні, що мова складається переважно з лексичних одиниць різної складності, від окремих слів до колокацій, ідіом і фразових шаблонів. Вважається, що засвоєння цих одиниць допомагає формуванню мовленнєвої автоматизації та покращує швидкість і точність мовлення.

Колокації, або типові словосполучення, відіграють особливу роль в цьому підході. Вони відображають природні мовні зв’язки між словами. Наприклад, у професійному контексті кажуть make a diagnosis, а не do a diagnosis, хоча обидва дієслова мають схоже значення. Навчання колокацій допомагає студентам уникати помилок і наближати своє мовлення до рівня носіїв мови. [4, с. 41]

Лексичний підхід також передбачає використання автентичних матеріалів, аналіз текстів професійної тематики і багаторазове повторення мовних моделей у різних контекстах. Це сприяє формуванню не лише лексичних знань, але й професійних комунікативних навичок.

Переваги лексичного підходу

Однією з головних переваг цього підходу є його практична спрямованість. Студенти засвоюють мовні одиниці, які вони справді використовуватимуть у своїй професійній діяльності. Це підвищує мотивацію до навчання, [5, с. 112] оскільки студенти бачать зв’язок між навчанням і своєю майбутньою кар'єрою.

Ще одна важлива перевага — розвиток мовленнєвої плавності. Завдяки засвоєнню готових мовних блоків студенти можуть швидше формулювати думки без необхідності будувати речення з нуля. Це особливо важливо в професійних ситуаціях, де швидкість і точність комунікації мають велике значення.

Лексичний підхід також допомагає сформувати більш природне мовлення. Засвоєння колокацій і сталих виразів зменшує ризик дослівного перекладу з рідної мови, що часто призводить до помилок. Крім цього, такий підхід розвиває навички читання та розуміння професійних текстів, оскільки студенти вчаться розпізнавати типові мовні моделі.

Іншою перевагою є ефективність у вивченні професійної термінології. Лексика засвоюється не ізольовано, а в контексті, що полегшує її запам’ятовування і подальше використання. Студенти краще запам’ятають термін, якщо він використовується у типовому професійному реченні.

Недоліки лексичного підходу. Попри численні переваги, лексичний підхід має деякі недоліки. Один із них — недостатня увага до граматики. Якщо навчання зосереджено переважно на лексичних одиницях, студенти можуть не повністю усвідомлювати граматичні структури мови. Це може призвести до труднощів при побудові нових речень. [7, с. 95]

Ще одним недоліком є велика кількість лексичного матеріалу, який потрібно засвоїти. Це може бути складно для студентів, особливо на початку навчання. Ключем до успішного застосування лексичного підходу є ретельний підбір навчальних матеріалів та високий рівень підготовки викладача.

Також варто зазначити, що цей підхід потребує регулярного повторення і використання лексики в різних ситуаціях. Без належної практики студенти можуть швидко забувати нові мовні одиниці.

Отже, лексичний підхід є ефективним методом вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Він сприяє розвитку практичних навичок спілкування, підвищує мотивацію студентів і формує професійну комунікативну компетентність. Засвоєння лексичних одиниць у контексті дозволяє студентам використовувати мову більш природно і впевнено.

Водночас цей підхід має деякі обмеження, зокрема недостатню увагу до граматики та необхідність засвоєння великого обсягу лексики. Тому найефективнішим є поєднання лексичного підходу з іншими методами навчання, що забезпечить комплексний розвиток мовних навичок студентів.

Таким чином, використання лексичного підходу у професійно орієнтованому навчанні іноземної мови є обґрунтованим і перспективним, оскільки він відповідає сучасним вимогам до підготовки фахівців та сприяє розвитку їх досвіду спілкування у професійному середовищі.

Список використаних джерел

1. Lewis M. The Lexical Approach: The State of ELT and a Way Forward. Hove: Language Teaching Publications, 1993. 200 p.

2. Nation I. S. P. Learning Vocabulary in Another Language. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 477 p.

3. Schmitt N. Vocabulary in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2000. 224 p.

4. Thornbury S. How to Teach Vocabulary. Harlow: Pearson Education Limited, 2002. 185 p.

5. Harmer J. How to Teach English. Harlow: Pearson Longman, 2007. 288 p.

6. Richards J. C., Rodgers T. S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 270 p.

7. Scrivener J. Learning Teaching. Oxford: Macmillan, 2011. 416 p.

8. Hedge T. Teaching and Learning in the Language Classroom. Oxford: Oxford University Press, 2000. 464 p.

9. Кабанова О. В. Лексичний підхід у навчанні іноземних мов. Київ: Ленвіт, 2015. 120 с.

10. Бігич О. Б. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ: Ленвіт, 2013. 320 с.

УДК 811’367.623:791

АНГЛІЙСЬКІ ПАРАМЕТРИЧНІ ПРИКМЕТНИКИ: КОГНІТИВНІ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ

Береговенко Н.С.

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У цій статті з когнітивної точки зору аналізуються мовні фактори, що зумовлюють лексичну сумісність англійських параметричних прикметників ***ample, extended, expanded, wide*** та ***broad***. Аналіз стосується використання цих прикметників як стосовно матеріальних об’єктів, так і абстрактних понять. Колокації цих прикметників було зібрано з British National Corpus, їхня загальна кількість становить 4 000. Автор висуває гіпотезу, що їхня сумісність визначається глибинними когнітивними моделями, які лежать в основі семантики цих прикметників. З огляду на складне походження прикметника, припускається, що закономірності сумісності прикметників слід шукати не на семантичному, а на глибшому, концептуальному рівні, шляхом моделювання образних схем, через які інтерпретувалися параметри різноманітних об’єктів.

***Ключові слова*:** когнітивна модель, образ-схема, прикметник, лексична сумісність, етимон, англійська мова

На перший погляд, проблема сполучуваності слів при формуванні словесних ланцюжків у процесі створення тексту не видається складною з лінгвістичної точки зору, особливо коли йдеться про сполучення іменників та

прикметників. Очевидно, що тут, насамперед, діють прості логічні закономірності, що лежать в основі опису об’єкта та його характеристик. Проте цей аспект функціонування лексичних одиниць завжди привертав увагу дослідників, зокрема, у вітчизняній структурній лінгвістиці якісні прикметники часто розглядаються з точки зору взаємної сполучуваності прикметника з іменником. Вивчаючи проблему сполучуваності вчені виділяють два типи сполучуваності: лексичну – немотивовану, таку, що не піддається поясненню, та семантичну, мотивовану семантичними ознаками слова. Ця ідея була розвинута в когнітивному дослідженні ад'єктивних сполучень, в якому представлена шкала композиційної семантики: на її полюсах розташовуються сполучення, значення яких повністю виводяться і абсолютно не виводяться із суми значень компонентів сполучення, а проміжне положення займають ад'єктивні конструкції з частково мотивованим значенням. Чимало питань викликають відмінності у комбінаторних можливостях синонімічних прикметників. У зв’язку з цим слід підкреслити, що проблема синонімії постійно перебуває в центрі уваги лінгвістів, які займаються лексичною семантикою. Існування абсолютних синонімів викликає серйозні й обґрунтовані сумніви, і, навіть допускаючи це явище, дослідники особливо підкреслюють короткочасність співіснування таких одиниць у мові. Л. Блумфілд доводив неможливість абсолютної синонімії мовних знаків, кажучи про те, що фонематично різні форми передбачають їхній різний зміст, наприклад, кожне слово в синонімічному ряді quick, fast, swift, rapid, speedy «відрізняється від усіх інших якимись постійними і загальнозрозумілими відтінками значення» [1, с. 14]. Водночас наявність слів, близьких за значенням, тобто таких, що відрізняються якимось компонентом свого лексичного значення – денотативним, конотативним або прагматичним, визнається стосовно всіх мов. У зарубіжній лінгвістиці іноді терміном «synonym» позначають абсолютні синоніми, а близькі за значенням одиниці називають near-synonyms [1, с. 16]. Оскільки синоніми репрезентують один і той самий концепт, цілком закономірно виникає питання, якому синоніму

надати перевагу в тому чи іншому випадку. Носії мови, не замислюючись, інтуїтивно вибирають потрібне слово з синонімічного ряду для передачі бажаного змісту і, дотримуючись мовних норм, використовують правильний синонім у поєднанні з тим чи іншим словом. Однак для тих, хто вивчає іноземну мову, вибір синоніма є досить складним. Тому не випадково рівень володіння іноземною мовою оцінюється, зокрема, за тим, наскільки правильно обрано синонім з існуючого синонімічного ряду, а також за тим, наскільки правильно будуються словосполучення для даного лінгвістичного контексту. Тим, для кого ця мова не є рідною, прийняті в ній норми лексичної сполучуваності нерідко здаються незрозумілими і викликають подив, зокрема те, що вживання кожного конкретного синоніма обмежене певними колокаціями, і виникає питання: «Чому ми так говоримо?». І справді, сполучуваність синонімів в англійській мові зазвичай значно різниться, на що вперше звернув увагу Ф. Р. Палмер, вивчаючи прикметники із загальним значенням *«rotten, spoiled»* ‘протухлий, зіпсований’. Так, *addled* використовується тільки стосовно масла та бекону, тоді як *rancid* – стосовно яєць, а sour – стосовно молока (addled eggs; rancid bacon, butter; sour milk) [2, с. 62-63]. З огляду на те, що системні причини збігів/відмінностей у сполучуваності синонімічних прикметників в англійській мові поки що залишаються малодослідженими, розгляд цієї проблеми, безсумнівно, є важливим. У даній статті пропонується аналіз сполучуваності англійських параметричних прикметників *ample, extended, expanded, wide* та *broad*, що утворюють групу ідеографічних синонімів. Ми висуваємо гіпотезу про те, що можливості сполучуваності прикметників зумовлені глибинною, концептуальною основою їхньої семантики. Аналіз сполучуваності проводиться на синхронному рівні. Атрибутивні колокації отримано шляхом суцільної вибірки з Британського національного корпусу (British National Corpus – BNC), їх загальна кількість становить 4 тис. одиниць.

Отже, розглянуто сполучуваність англійських синонімічних параметричних прикметників ample, extended, expanded, wide та broad з метою

виявлення системних, мовних чинників, що впливають на відмінності у вживанні цих прикметників — на формування ними сполучень з іменниками. Було показано, що образ-схеми, які представляють умоглядні вектори поширення ознаки, успадковуються від етимону прикметника, а саме: успадковуються вказівки на напрямок поширення ознаки – «stretch» (для прикм. *extended*), «spread» (для прикм. *expanded*), «grab» (для прикм. *ample*), а також схеми зумовлюють як семантику прикметників, так і їхній потенціал сполучуваності. Оскільки будь-який об'єкт займає певний простір, його можна оцінювати за кількома параметрами, і вибір прикметника, що позначає розмірні характеристики, обумовлюється намірами мовця виділити й акцентувати конкретний параметр об'єкта або об'єктивованого поняття. На перший погляд, територія або область розглядаються лише в плані займаної площі; однак оскільки площа характеризується двома параметрами – шириною та довжиною, у фокусі уваги мовця може опинитися будь-який із цих параметрів, зокрема, ширина: *Forest fires usually spread quickly over a **wide area** with high intensity; Elsewhere wintry weather brought chaos across a **wide area***. Крім того, може оцінюватися об'єм простору, укладеного всередині уявних вертикальних сторін, що обмежують даний простір по периметру, тобто простір може інтерпретуватися як контейнер, наприклад, ліс: *The volcanic belt could have blocked northern cold fronts, creating climatic conditions that promoted growth of **ample areas** of dry **forests** in western Mexico*. Навіть така фігура, як *sphere* «сфера», головним організуючим принципом якої є радіус, описується з різних точок погляду. Сферичний простір можна описати за допомогою ад'єктивів, образні схеми яких зосереджуються або на збільшенні довжини радіуса – ***Розширена сфера** стала вирішенням проблеми розколу; It has covered a **wide sphere** of interest*; або на самому принципі радіального поширення ознаки та збільшенні довжини радіуса – *The Office of Equal Opportunity did continue to serve as a first recourse centre in its **expanded sphere** of action*, або на зовнішній, сферичній, формі, пов'язаній з параметром об'єму – *Superstitious notions and practices have an **ample sphere** of influence* [3, с. 21].

У перспективі було б цікаво проаналізувати сполучуваність прикметників, що належать до інших синонімічних та лексико-семантичних груп англійських прикметників, з точки зору обумовленості когнітивною основою, яка успадковується від етимону даного прикметника. Це дало б можливість скласти загальну, системну карту інтерпретації різноманітних ознак в англійській мові та детальніше проаналізувати формування даного сегмента англійської мовної картини світу.

Список використаних джерел

1. Palmer F. R. *Semantics*. 2nd ed. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 164 p.

2. Dixon R. M. W., Aikhenvald A. Y. (eds.). *Adjective Classes: A Cross-Linguistic Typology*. Oxford: Oxford University Press, 2004. 370 p.

3. Taylor J. R. On running and jogging. *Cognitive Linguistics*. 1996. Vol. 1. P. 21–34.

УДК: 811.111:81’25:81'44

СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ ПЕРЕКЛАД У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ФУНКЦІЇ

Велика К.І.

асистент кафедри філології, педагогіка та методики викладання

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Потреба лінгвістичних послуг у різних сферах людського життя зумовлює дослідження сучасного стану, особливостей функціонування спеціалізованого перекладу, його ролі в міжкультурній комунікації та визначення основних сфер застосування. Проаналізовано специфіку діяльності перекладача у роботі зі спеціалізованими текстами та його професійні функції; підкреслено важливість високої професійної компетентності. Також окреслено відмінності між спеціалізованим і художнім перекладом, зокрема орієнтацію на точність і однозначність.

Ключові слова: спеціалізований переклад, лінгвістика, художній переклад, анотація, резюме.

У сучасних умовах глобалізації та швидкого поширення інформації серед суспільства, що характеризується інтенсивним розвитком міжнародної комунікації та інформаційних технологій, переклад відіграє важливу роль у забезпеченні міжкультурної взаємодії. Незважаючи на поширення англійської мови як глобальної мови спілкування, попит на послуги у сфері лінгвістики продовжує зростати. Особливе місце посідає спеціалізований переклад, який обслуговує потреби різних галузей.

Метою даної роботи є аналіз ролі спеціалізованого перекладу в індустрії мовних послуг, визначення його основних характеристик, функцій та відмінностей від художнього перекладу.

Для досягнення поставленої мети передбачено виконання таких завдань: охарактеризувати сучасний стан лінгвістики; визначити основні сфери застосування спеціалізованого перекладу; проаналізувати специфіку діяльності спеціалізованого перекладача; виявити ключові відмінності між спеціалізованим і художнім перекладом.

Згідно з сучасними даними лінгвістичних досліджень, переважна більшість перекладацької продукції має інформативний характер і належить до спеціалізованих текстів [4]. Основними галузями, що формують попит на переклад, є технічна, комерційна, юридична, медична, адміністративна та наукова сфери [2]. Частка художнього перекладу залишається мінімальною, що свідчить про переорієнтацію перекладацької діяльності на практичні потреби суспільства [4].

Сучасний стан спеціалізованого перекладу також досліджували: Скарпа Ф., Рогерс М., Фхмад К., Голі-Оглу Т., Кесада С., Торезано М., Сусіденко Є., Рабійчук Л, Пантілеєнко К. та багато інших.

Особливе місце в структурі спеціалізованого перекладу займає технічний переклад, який включає переклад інструкцій, технічної документації, специфікацій продукції, а також локалізацію програмного забезпечення та цифрового контенту [2]. Його значущість зумовлена необхідністю адаптації продуктів до різних мовних і культурних середовищ, що часто регламентується нормативно-правовими актами. Водночас спостерігається тенденція до зменшення потреби у перекладі наукових текстів у зв'язку з їхнім написанням англійською мовою для міжнародної аудиторії.

Не менш важливими є юридичний та інституційний переклад, попит на які зумовлений розвитком міжнародних відносин, зростанням мобільності населення та необхідністю забезпечення мовних прав громадян. Інституційні тексти характеризуються міждисциплінарністю та поєднанням ознак юридичних, адміністративних і комерційних документів [4].

Сучасна практика спеціалізованого перекладу виходить за межі традиційного відтворення тексту. До функцій перекладача належать редагування та оцінювання перекладів, створення анотацій і резюме, локалізація цифрових продуктів, укладання та ведення термінологічних баз, а також управління багатомовною документацією [2]. Таким чином, перекладач виступає не лише як мовний посередник, але й як фахівець з обробки інформації.

Порівняльний аналіз спеціалізованого та художнього перекладу дозволяє виокремити низку принципових відмінностей. Художній переклад характеризується творчим підходом, індивідуальністю та багатозначністю інтерпретацій. Натомість спеціалізовані тексти мають "закритий" характер, що передбачає однозначність змісту та орієнтацію на точність передачі інформації [1]. У цьому контексті перекладацька діяльність підпорядковується нормам і стандартам відповідної галузі знань.

Важливим аспектом є також оцінка якості перекладу. Якщо в художньому перекладі допускається варіативність рішень, то в спеціалізованому перекладі помилки, особливо термінологічні чи змістові, можуть призвести до серйозних наслідків. Це зумовлює високі вимоги до професійної компетентності перекладача [2].

Попри поширені уявлення про меншу складність спеціалізованого перекладу, його виконання потребує високого рівня знань, аналітичного мислення та здатності до прийняття обґрунтованих рішень. Крім того, цей вид перекладу має значний соціальний вплив, оскільки забезпечує функціонування ключових сфер суспільного життя, зокрема науки, техніки, медицини та права.

Отже, спеціалізований переклад є провідним напрямом сучасної перекладацької діяльності, що характеризується широкою сферою застосування, високими вимогами до точності оскільки основним об’єктом спеціалізованого перекладу є тексти вузькоспеціалізованої тематики, що потребують знань галузі та її термінології.

Спеціалізований переклад включає не лише повний переклад текстів, а й інші завдання: редагування та перевірка перекладів, створення анотацій і резюме, локалізація цифрового контенту, підготовка термінології, управління багатомовною документацією.

Список використаних джерел

1. Голі-Оглу Т. Переклад англомовного науково-популярного тексту на українську мову: стратегії та особливості їх реалізації. URL: https://journals.uran.ua/vsgf_pstu/article/download/320173/310761/741972.

2. Рабійчук Л.С., Наконечна А. О. Теорія перекладу : навчальний посібник. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/3133/1/teorija_perekladu_2017.pdf.

3. Rogers M. Translating Specialized Texts: From texts to Communication. URL: https://www.researchgate.net/publication/392819520_Translating_Specialised_Texts_From_Terms_to_Communication.

4. Scarpa F. Introducing Specialised Translation. URL: https://www.academia.edu/129727531/Introducing_Specialised_Translation.

УДК 811.111’34:81’25:378

PHONETIC VARIABILITY OF BRITISH AND AMERICAN ENGLISH IN TEACHING AND TRANSLATION ASPECTS

Chernyshchuk Y.I.

Senior Lecturer

Department of Romance and Germanic Philology and Translation

Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

Summary. The article examines phonetic variability in British and American varieties of English from the perspectives of language teaching and translation. The major differences in vowel and consonant systems, word stress, and intonation between the codified models of Received Pronunciation (RP) and General American (GA) are analyzed. Particular attention is paid to the difficulties that arise in the formation of phonetic competence among higher education students, as well as in the practice of interpreting and audiovisual translation.

Key words: phonetic variability, British English, American English, phonetic competence, translation, methodology.

In the context of globalization, English functions as a lingua franca and serves as the primary medium of international communication. This global status has contributed to its dynamic development and considerable variability at all linguistic levels, particularly at the phonetic level. Among the most codified and internationally recognized pronunciation standards are Received Pronunciation (RP) in the United Kingdom and General American (GA) in the United States. The coexistence of these two norms raises a number of theoretical and practical issues in linguistics, language pedagogy, and translation studies.

Phonetic variability between British and American English is not merely a matter of accent preference; it represents systematic differences in phoneme realization, stress patterns, rhythm, and intonation. As noted in general linguistic

theory, pronunciation serves as an important marker of social and regional identity [4, p. 214]. For students of English and professional translators, awareness of such variability is essential for accurate comprehension and effective communication.

Phonetic variability encompasses differences in vowel and consonant systems, accentual-rhythmic organization, and intonational structure. Daniel Jones emphasized that pronunciation standards function as reference models rather than absolute norms and reflect historically conditioned development [3, p. 12].

Modern phonetic research underlines the dynamic nature of phonological systems and their susceptibility to variation and change. According to Roach, pronunciation norms evolve under the influence of social and communicative factors [5, p. 18]. Similarly, Wells stresses that accent variation reflects historical, geographical, and sociolinguistic processes within English-speaking communities [6, p. 97].

In contemporary phonetic description, RP and GA are regarded as codified pedagogical models widely used in teaching materials [2, p. 3]. Their systematic comparison allows researchers and educators to identify phonological contrasts that significantly affect perception and production.

One of the most prominent distinctions between RP and GA is rhoticity. British RP is traditionally non-rhotic, meaning that the post-vocalic /r/ is not pronounced unless followed by a vowel. For example, the word *car* is realized as [kɑː] in RP, while in General American it is pronounced [kɑr]. This distinction is described in detail in standard pronunciation manuals [2, p. 71].

This difference has significant implications for listening comprehension and interpreting. The presence or absence of /r/ alters the acoustic structure of lexical items and may affect word recognition in connected speech [5, p. 52].

Vowel distinctions between RP and GA are systematic and highly noticeable. One widely discussed example concerns words such as *dance*, *class*, and *ask*. In RP, these words contain the long vowel [ɑː], whereas in GA they are pronounced with [æ] [2, p. 124].

Another significant difference involves the LOT vowel. In RP, words like *lot*, *not*, and *stop* are pronounced with [ɒ], while in GA they typically contain [ɑ] [5, p. 40]. These contrasts are clearly reflected in modern pronunciation dictionaries [3].

Bondarko notes that vowel quality and quantity play a crucial role in distinguishing lexical meaning and forming phonetic competence [1, p. 67]. Therefore, insufficient awareness of vowel variability may lead to misunderstandings in oral communication and translation.

In translation practice, phonetic variability is particularly relevant in interpreting and audiovisual translation. Accent may function as a stylistic device that conveys social status, regional background, or individual characteristics of a speaker.

According to general linguistic theory, phonetic markers contribute to the pragmatic and sociocultural meaning of discourse [4, p. 221]. Failure to recognize accentual features may result in partial loss of stylistic meaning. Therefore, translators and interpreters must be capable of identifying phonetic variation and compensating for it through appropriate strategies in the target language.

Professional training programs should include systematic exposure to different pronunciation standards to ensure accurate perception and adequate rendering of spoken discourse.

Phonetic variability between British and American English represents not only a linguistic phenomenon but also a significant factor in professional training. Systematic differences in rhoticity, vowel quality, stress patterns, and intonation influence both language learning and translation practice.

In the context of globalization and increasing intercultural interaction, the ability to perceive and reproduce different pronunciation models becomes an essential component of professional competence for philologists, translators, and specialists in various fields.

Список використаних джерел

1. Бондарко Л. В. Фонетика сучасної англійської мови : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2017. 224 с.

2. Gimson A. C. Gimson’s Pronunciation of English. 8th ed. London : Routledge, 2014. 382 p.

3. Jones D. English Pronouncing Dictionary. 18th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2011. 576 p.

4. Кочерган М. П. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Академія, 2010. 464 с.

5. Roach P. English Phonetics and Phonology : A Practical Course. 4th ed. Cambridge : Cambridge University Press, 2009. 231 p.

6. Wells J. C. Accents of English. Vol. 1–3. Cambridge : Cambridge University Press, 1982. 802 p.

7.

УДК 373.5.016:811.111:316.472.4

ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS ЗАСОБАМИ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В СТАРШІЙ ШКОЛІ

Беленок Ю. М.

здобувачка І курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Науковий керівник **– БОРИСОВА Н. В.**

к. пед. н., доцент кафедри іноземної філології, перекладу

та методики навчання

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

м. Переяслав, Україна

Анотація. У роботі обґрунтовано необхідність формування soft skills у старшокласників як відповідь на вимоги сучасного ринку праці. Розглянуто модель, що охоплює критичне мислення, креативність, колаборацію та комунікацію в контексті вивчення англійської мови. Описано ефективні практичні інструменти, зокрема дебати, метод Case-study, які стимулюють автономію та емоційний інтелект учнів. Акцентовано на трансформації ролі вчителя у фасилітатора, який створює безпечне середовище для

самовираження. Доведено, що інтегрований підхід забезпечує підготовку конкурентоспроможного випускника до викликів глобалізованого світу.

Ключові слова: soft skills, англійська мова, старша школа, критичне мислення, комунікативна компетентність.

Сучасний ринок праці висуває високі вимоги до випускників закладів освіти, де технічні (hard skills) та професійні знання вже не є достатніми для успішної кар'єри. Традиційна освіта зосереджена переважно на передачі знань, тоді як «м'які навички» формуються фрагментарно або взагалі залишаються поза увагою.

Англійська мова є універсальним інструментом розвитку особистісних компетенцій. Навчання англійської мови за своєю природою виходить за межі граматики та лексики, яке вимагає активну комунікацію, роботу в парах і групах, висловлювання власної думки, аналіз текстів і ситуацій, адаптацію до різних культурних контекстів. Дослідження показують, що вивчення іноземної мови сприяє розвитку soft skills, таких як ефективна комунікація, критичне мислення, емпатія, креативність і здатність до співпраці [1, с. 79].

Англійська мова стає не просто предметом, а середовищем, у якому старшокласники природно тренують міжособистісні навички: ведення дискусій, презентацій, вирішення спільних завдань у проєктах, рольових іграх та симуляціях реальних ситуацій. Таким чином, урок англійської перетворюється на платформу, де поєднується мовна компетентність з формуванням ключових життєвих і професійних якостей.

Одним із найпоширеніших і найбільш визнаних підходів до класифікації soft skills у сучасній освіті є концепція навичок 4К (4Cs) – критичне мислення (Critical thinking), креативність (Creativity), колаборація/командна робота (Collaboration) та комунікація (Communication) [5]. Ця модель виникла в рамках руху «Освіта 21 століття» (Partnership for 21st Century Skills, P21) і сьогодні розглядається як фундаментальна основа для підготовки учнів до життя в умовах швидких змін, глобалізації та невизначеності.

Критичне мислення (Critical thinking) передбачає здатність аналізувати інформацію, оцінювати її достовірність, виявляти упередження, розв'язувати

проблеми та приймати обґрунтовані рішення. У процесі вивчення англійської мови критичне мислення розвивається через аналіз текстів, дискусії щодо проблемних питань, порівняння культурних контекстів чи оцінку джерел інформації [4].

Креативність (Creativity) – це здатність генерувати оригінальні ідеї, мислити нестандартно, комбінувати відомі елементи в нові комбінації та знаходити інноваційні рішення. На уроках англійської креативність проявляється у створенні власних історій, проєктів, рольових ігор, реклами чи альтернативних закінчень текстів.

Колаборація (Collaboration) полягає в ефективній роботі в команді: розподілі ролей, координації зусиль, досягненні консенсусу, балансі внеску кожного учасника та когнітивній синхронізації. У мовному навчанні колаборація реалізується через парну та групову роботу, спільні проєкти, дебати чи підготовку презентацій, де учні вчаться слухати, підтримувати та будувати на ідеях одне одного.

Комунікація (Communication) включає вміння чітко й ефективно передавати ідеї в усній, письмовій та невербальній формах, враховуючи контекст, аудиторію та мету. Вона охоплює соціальну взаємодію, соціальну когніцію та майстерність використання мови.

Ці чотири навички не існують ізольовано – вони взаємопов’язані та посилюють одна одну. Наприклад, ефективна колаборація неможлива без розвиненої комунікації, а креативність часто потребує критичного оцінювання ідей. У контексті вивчення англійської мови модель 4К набуває особливого значення, оскільки мовна діяльність за своєю природою є комунікативною, інтерактивною та контекстуальною, що створює ідеальні умови для одночасного розвитку мови та soft skills.

Реалізація потенціалу англійської мови як навчального предмета передбачає перехід від репродуктивних методів до активного навчання, де мова виступає інструментом міжособистісної взаємодії. Провідну роль у цьому процесі відіграє комунікативний підхід, зокрема використання дискусій та

дебатів на гостросоціальні теми, що дозволяє старшокласникам не лише долати мовний бар'єр, а й розвивати емоційний інтелект, навчаючись аргументувати власну позицію та толерантно сприймати альтернативні погляди.

Для стимулювання критичного мислення доцільним є впровадження методу «Case-study». Аналізуючи реальні проблемні ситуації або етичні дилеми, старшокласники вчаться здійснювати стратегічне планування та прогнозувати наслідки прийнятих рішень. Це перетворює урок на платформу для когнітивної гнучкості, де пошук нестандартних виходів із ситуації стимулює креативність мовленнєвої діяльності [2].

Синхронізацію освітнього процесу з вимогами цифрового суспільства забезпечують сучасні онлайн-інструменти. Використання інтерактивних платформ для спільної роботи (віртуальні дошки, хмарні сервіси) дозволяє моделювати ситуації дистанційної колаборації, що є критично важливим у сучасному професійному середовищі. Водночас гейміфікація та створення мультимедійних проєктів сприяють розвитку технічної грамотності та впевненості під час публічних презентацій результатів своєї праці.

Успішна інтеграція «м'яких навичок» у навчальний процес вимагає переосмислення професійної позиції вчителя та докорінної зміни його ролі: від одноосібного транслятора знань до модератора та ментора. У такому форматі вчитель перестає бути головним джерелом інформації, стаючи натомість архітектором освітнього середовища, який скеровує групову динаміку та стимулює самостійний пошук рішень [3, с. 264].

Ключовим завданням фасилітатора є створення безпечного психологічного простору, де кожен учень має право на помилку та впевненість у підтримці. Окрім того, особлива увага приділяється культурі конструктивного фідбеку: вчитель навчає учнів не просто констатувати помилки, а аналізувати прогрес, підтримуючи мотивацію та розвиваючи здатність до об'єктивної саморефлексії.

Отже, формування soft skills на уроках англійської мови створює унікальний синергетичний ефект. Вивчення іноземної мови трансформується:

воно перестає бути лише накопиченням лексико-граматичних одиниць і стає потужним засобом розвитку життєво необхідних компетенцій, що відповідають запитам сучасного глобалізованого світу.

Список використаних джерел

1. Борисова Н. Формування креативних здібностей у здобувачів вищої освіти на заняттях з англійської мови. Переяславські студії з лінгвістики та лінгводидактики: зб. наук. праць. Серія «Методика навчання іноземних мов і перекладу». Переяслав : Домбровська Я. М., 2025. Вип. 3(2). С. 77–85.
2. Подольська Я. А. Формування soft skills в рамках вивчення іноземної мови студентами технічних спеціальностей. URL: https://repository.kpi. kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/98db62a5-8b9f-46b6-99da-8a8aefafdf85/ content
3. Ярема О. П. Розвиток soft skills на заняттях англійської мови як провідних навичок майбутніх вчителів НУШ. Актуальні проблеми в системі освіти: заклад загальної освіти – доуніверситетська підготовка – заклад вищої освіти. VII Всеукраїнська науково-практична конференція за міжнародною участю. 27 квітня 2021 року. С. 263–265. DOI 10.18372/2786-5487.1.15884
4. Critical Skills Survey. American Management Association. URL: https://www.amanet.org/assets/1/6/2012-critical-skills-survey.pdf
5. Soft skills. Oxford Learner`s Dictionary. URL: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/soft-skills

УДК 373.5.016:811.111

ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАТЕКСТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Вінтонів-Бахарєва С. З.

здобувачка І курсу другого (магістерського) рівня вищої освіти
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
Науковий керівник – **ЗАБОЛОТНА Т. В.**
к. філ. н., доцент кафедри іноземної філології, перекладу
та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Анотація. В дослідженні обґрунтовано необхідність інтеграції медіаграмотності в процес навчання англійської мови як відповідь на виклики цифрової епохи. Розкривається роль медіатекстів як ефективного інструменту для одночасного розвитку мовних компетенцій та навичок критичного мислення. Описано практичні прийоми роботи, такі як аналіз клікбейту, розрізнення фактів і суджень, а також деконструкція реклами та відеоконтенту. Висвітлено переваги використання автентичних медіаресурсів для збагачення вокабуляру та формування соціокультурної компетенції учнів.

Ключові слова: медіаграмотність, критичне мислення, медіатекст, уроки англійської мови, модель CML, дезінформація.

Стрімкий розвиток цифрових технологій і соціальних мереж призвів до інформаційного перевантаження та масового поширення фейкових новин, дезінформації та маніпуляцій. Наразі критичне мислення (critical thinking) разом із медіаграмотністю перетворюється на ключову soft skill, адже дозволяє не просто споживати інформацію, а аналізувати її, виявляти упередження, перевіряти джерела та формувати власну думку. Без цих навичок учні ризикують стати пасивними споживачами контенту, тому інтеграція медіаграмотності в шкільну освіту, зокрема на уроках англійської мови, є нагальною потребою.

Медіатекст – це поліфункціональна одиниця медіапростору, що поєднує вербальні та невербальні елементи (текст, зображення, звук, відео) і створюється для масової аудиторії з метою інформування, переконання чи розваги. У контексті уроків англійської мови медіатекстами вважають автентичні матеріали сучасних медіа, зокрема, новинні статті та репортажі, рекламні тексти та ролики, подкасти та аудіоінтерв'ю, пости у соціальних мережах (Twitter/X, Instagram, TikTok), відеоролики (YouTube, Netflix shorts

тощо). Такі тексти не лише розвивають мовні компетенції (reading, listening, speaking), але й стають інструментом для аналізу: учні вчаться розпізнавати авторський намір, емоційне забарвлення, маніпулятивні прийоми та культурний контекст [2].

Інтеграція медіатекстів на уроках англійської мови створює синергетичний ефект: учні розвивають мовні навички (лексику, граматику, читання, аудіювання, говоріння) паралельно з медіаграмотністю та критичним мисленням. Аналіз автентичного медіатексту перетворюється на комплексну діяльність, де мовна компетенція стає інструментом для глибшого розуміння повідомлення, а медійний аналіз, у свою чергу, мотивує до точнішого використання мови [3].

Сучасний урок англійської мови вже давно вийшов за межі вивчення граматичних таблиць та перекладу текстів. У цифрову епоху мовна освіта стає фундаментом для формування критичного мислення. Робота з медіатекстами дозволяє інтегрувати лінгвістичний та аналітичний аспекти в єдиний навчальний процес. З одного боку, учні активно опрацьовують живу лексику: від ідіом та неологізмів до неформального реєстру соцмереж з його специфічними емодзі та скороченнями. З іншого – вони опановують складні граматичні структури, як-от пасивний стан у новинах чи умовні речення в рекламі, бачачи їх реальне функціональне призначення.

Центральним інструментом такої інтеграції є модель Центру медіаграмотності (CML), що базується на п’яти ключових пунктах. Ця методика дозволяє не просто зрозуміти, «що сказано», а дослідити, «як і навіщо» [5].

Перший крок аналізу – визначення автора. Учні вивчають термінологію (BBC, CNN, незалежна журналістика) та використовують конструкції пасивного стану для опису походження контенту. Це вчить їх виявляти потенційну упередженість (bias) і перевіряти джерела. Наступний етап – вивчення креативних методів. Тут мовний розвиток зосереджений на лексиці візуальних та аудіальних засобів: від яскравих слоганів та алітерації до

риторичних питань. Аналіз того, як форма впливає на сприйняття, ідеально поєднується з вивченням наказового способу, що є типовим для рекламних закликів.

Методична робота з медіатекстами на уроках англійської мови базується на глибокому аналізі інструментів впливу, де першим етапом стає Clickbait Analysis, або аналіз заголовків. Цей прийом дозволяє учням працювати з «фасадом» медіатексту, порівнюючи сухі факти таких агентств, як Reuters, із таблоїдними заголовками. Завдяки такому зіставленню учні вивчають градацію значень слів та силу гіпербол, усвідомлюючи, як саме емоційно забарвлена лексика на кшталт shocking або devastating створює психологічний тиск на читача та стимулює імпульсивні дії.

Наступним кроком є вправа Fact vs. Opinion, яка вчить розрізняти об’єктивність та суб’єктивну інтерпретацію. Процес зіставлення новин із різних за ідеологічним спрямуванням видань, як-от «Fox News» та «The Guardian», дозволяє учням виявляти приховані модальні дієслова *should* або *must*, а також специфічні прикметники, що непомітно формують у читача схвалення чи осуд певної події.

Не менш важливою є деконструкція реклами, де повідомлення розбираються на дрібні складові для виявлення прихованих маніпулятивних технік. Під час такої роботи учні аналізують лінгвістичні тригери, що використовуються для впливу на цільову аудиторію, та визначають соціальні цінності, такі як успіх чи престиж, які транслюються через продукт.

Найбільш комплексним етапом є робота з відеоконтентом, який вважається найскладнішим форматом для аналізу через одночасний вплив на зір та слух. Учні досліджують ефект «закадрового голосу», аналізуючи, як тембр диктора, інтонаційні акценти або ракурс зйомки можуть кардинально змінювати сприйняття навіть нейтральної візуальної картинки, перетворюючи її на інструмент певного ідеологічного чи емоційного впливу [1, с. 223].

Головна перевага застосування моделі CML на уроках англійської мови полягає в тому, що мовна точність стає інструментом мислення. У підсумку ми

формуємо «інформаційний імунітет», який готує учнів до свідомої та відповідальної комунікації.

Підсумовуючи, варто зазначити, що медіатексти докорінно змінюють саму архітектуру уроку англійської мови, перетворюючи його з пасивного засвоєння граматичних правил на активний процес дослідження світу. Такий підхід робить навчання особистісно значущим для учнів, оскільки вони бачать прямий зв'язок між уроками та своїм повсякденним життям у глобальному цифровому просторі. Формування критичного мислення через англомовний контент діє як своєрідний «інформаційний імунітет», що захищає молодь від прихованих маніпуляцій та фейків.

Список використаної літератури

1. Борисова Н. Нестандартні прийоми як складова формування комунікативної компетенції при навчанні майбутніх вчителів англійської мови. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип. 59, том 1, 2023. С. 221–226. https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-1-34
2. Каневська О., Устінова В. Застосування медіаосвітніх технологій на уроках іноземної мови в закладах загальної середньої освіти: теоретичний і практичний аспект. URL: https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/ 764/898
3. Пантелеймонова-Плакса І. А. Використання технології розвитку критичного мислення на уроках англійської мови. URL: https://imso.zippo.net.ua/wp-content/uploads/2019/01/%D0%86.%D0%90%B2% D0%B8.pdf
4. Соловйова Н. Формування медіаграмотності на уроках англійської мови в старшій школі. Grail of Science. 2023 (25). С. 378–382. https://doi.org/10. 36074/grail-of-science.17.03.2023.063
5. Шелудченко С. Б., Коляда Е. К., & Мусійчук Т. І. Цифрова грамотність та медіаімунітет у CLIL-навчанні англійської мови: стратегії розвитку критичного мислення здобувачів у закладах загальної середньої та вищої освіти. Педагогічна Академія: наукові записки. 2026 (27). https://doi.org/10.5281/zenodo.18744038

УДК 811.112.2'25:63

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПЕРЕКЛАДУ КІЛЬКІСНИХ ТА ЯКІСНИХ ПРИКМЕТНИКІВ З НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ (НА МАТЕРІАЛІ АГРАРНОЇ ТА НАУКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ)

Боньковський О.А.

старший викладач кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква

Анотація. Розглядаються деякі аспекти перекладу німецьких кількісних та якісних прикметників на українську мову.

Ключові слова: полісемія, варіативність перекладу, термінологія, ідіоматичність, термінологічна норма

Переклад прикметників у німецькій мові, зокрема кількісних і якісних, становить складну проблему сучасного перекладознавства, що зумовлено їхньою семантичною багатозначністю, граматичною варіативністю та контекстуальною залежністю. Особливої актуальності це питання набуває у сфері аграрної та наукової термінології, де точність передачі змісту є критично важливою.

Однією з основних труднощів є полісемія якісних прикметників. Наприклад, прикметник *hoch* у науковому контексті може мати різні відповідники: *hohe Temperatur* перекладається як «висока температура», тоді як *hoher Ertrag* — «високий урожай», а *hohe Konzentration von Stickstoff* — «висока концентрація азоту». У кожному випадку переклад залежить від термінологічної норми відповідної галузі.

У сфері сільського господарства поширеними є прикметники, що позначають якість продукції або процесів. Наприклад:

- *fruchtbarer Boden* — «родючий ґрунт»;
- *intensive Landwirtschaft* — «інтенсивне землеробство»;
- *nachhaltige Entwicklung* — «сталий розвиток».

У цих випадках важливо враховувати усталені термінологічні відповідники, а не лише буквальне значення.

Кількісні прикметники також демонструють значну варіативність перекладу. Наприклад:

- *viele Nährstoffe im Boden* → «багато поживних речовин у ґрунті»;
- *geringe Feuchtigkeit* → «низька вологість» (а не «мала вологість», що є стилістично менш прийнятним у науковому стилі);
- *mehrere Versuche wurden durchgeführt* → «було проведено кілька експериментів».

У наукових текстах кількісні прикметники часто набувають більшої точності або трансформуються в інші мовні засоби. Наприклад, *viel Wasser* у науковому контексті може бути передано як «значна кількість води», що відповідає вимогам наукового стилю.

Ще однією проблемою є граматичні трансформації при перекладі. У німецькій мові прикметник часто виконує атрибутивну функцію, тоді як в українській мові відповідне значення передається іменниковою конструкцією:

- *ein hoher Gehalt an Proteinen* → «високий вміст білка»;
- *große Mengen an Dünger* → «великі обсяги добрив» або «значні кількості добрив».

Особливої уваги потребує переклад ступенів порівняння прикметників у наукових дослідженнях:

- *höherer Ertrag* → «вищий урожай»;
- *die effizienteste Methode* → «найефективніший метод».

Водночас у науковому стилі української мови часто використовуються аналітичні конструкції: «більш ефективний», що потребує стилістичного узгодження.

Складність перекладу також зумовлена ідіоматичністю та термінологічною сталістю словосполучень. Наприклад:

- *eine große Rolle spielen* у науковому контексті перекладається як «відігравати важливу роль»;

- *starker Befall von Schädlingen* — «сильне ураження шкідниками» або «значне ураження шкідниками».

У деяких випадках прикметники в німецькій мові мають ширший діапазон значень, ніж їхні українські відповідники, що вимагає конкретизації:

- *gering* може перекладатися як «незначний», «низький», «малий» залежно від контексту (*geringe Kosten* — «низькі витрати», *geringe Unterschiede* — «незначні відмінності»).

Таким чином, переклад кількісних і якісних прикметників у німецькомовних аграрних і наукових текстах потребує комплексного підходу, що включає врахування контексту, галузевої термінології, граматичних і стилістичних норм мови перекладу. Адекватний переклад досягається шляхом використання функціонально-еквівалентних відповідників, а не буквального відтворення форми.

Список використаних джерел:

1. Duden. Die Grammatik. — Mannheim: Dudenverlag, 2016. 109 с.
2. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik. Berlin: Langenscheidt, 2001.68 с.
3. Hoffmann L. Fachsprachen. — Berlin: Akademie Verlag, 1998. 91 с.
4. Черноватий Л. М. Переклад науково-технічних текстів. Вінниця: Нова книга, 2007. 33 с.

UDC 81’255.4

SOURCE- AND TARGET-ORIENTED MODELS IN SPECIALISED TRANSLATION

Mykhailenko O.
PhD in Philology,
Associate Professor, Associate Professor for the Department of
Romano-German Philology and Translation
Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

This study identifies a shift within translation theory from source-text-centered models to a more communicative perspective, where translation is understood as a process guided by the message and its intended audience. This opposes the traditional view that the source text was the primary element in translation. In exploring approaches suitable for analysing specialised translation—particularly scientific translation – the paper adopts a balanced concept of equivalence, namely pragmatic equivalence, described as a "functionality plus loyalty" model. This approach can serve as a practical framework for professional translators. Crucially, it does not privilege either the source or the target text but instead emphasizes their equal importance.

Key words: translation theory, source text, target text, specialised translation, scientific translation.

Recently, the emphasis in Translation Studies has moved away from merely reproducing the source text toward the more autonomous task of shaping a target text suited for cross-cultural communication. This shift has introduced a significant new dimension to translation theory. As greater attention is now given to functional considerations and the reasoning behind translation choices, the translator's expertise and ethical accountability have become increasingly important. The translator is therefore viewed not just as a mediator, but as the author of the target text and a skilled professional in translational practice. Consequently, this perspective moves beyond the limitations of a strictly defined notion of fidelity to the source text alone [1, p.121].

Translation scholars typically classify existing theories based on whether they prioritize the source text or the target text. Traditionally, the source text has been viewed as the central element in translation, as it serves as the point of departure for the entire process and the foundation for producing target texts [2, p. 9]. In more recent approaches, however, emphasis has shifted away from source-oriented models toward a communicative perspective. Translation is now understood as a process driven by factors such as the message and its intended audience—that is, the content and the target readership. This perspective makes translation studies more concrete and accessible, as it connects theoretical considerations with real-life communicative situations involving actual participants [2, p. 9].

At the same time, translation theory often reveals an overlap between these two orientations. A theorist may appear to favor target-text norms while still maintaining varying degrees of reliance on the source text across different frameworks [3, p. 25]. Although the general division into source- and target-oriented theories remains widely accepted, there is growing recognition of the possibility of a balanced approach, where the translator gives due consideration to both texts. This raises the question of how specialized translation in general – and scientific translation in particular – can be situated within an appropriate theoretical framework.

F.Scarpa, a prominent researcher in specialized translation [4, p. 120] presents such balanced attitude to source and target texts as a "functionality plus loyalty" model, which can serve as a valuable reference point for professional translators working in specialised fields. Central to the model is the ethical principle of "loyalty," which refers to the translator's responsibility to produce a functional target text that meets the requirements of the translation's skopos, as defined by the initiator, while also addressing the needs of its users. At the same time, the target text must respect the interests of the source text's author, thereby reaffirming the importance of the source text within its original context [4, p. 121].

F.Scarpa prefers a flexible understanding of equivalence, which she calls pragmatic equivalence – where neither the source text nor the target text is given priority, but both are treated as equally significant [4, p. 121]. Evidence from specialised translation practice shows that such a relationship between source and target texts is often achievable in this domain, since both source and target audiences typically share similar professional aims and a substantial base of common knowledge. As a result, the contexts of use and the primary communicative purposes of the texts tend to coincide across languages.

REFERENCES

1. Baker, M. & Saldanha, G. (Eds.). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. London, 2019. 900 p.

2. Byrne, J. Scientific and Technical Translation Explained: A Nuts and Bolts Guide for Beginners. Routledge, 2012. 246 p.

3. Byrne, J. Technical Translation: Usability Strategies for Translating Technical Documentation. Springer, 2006. 295 p.

4. Scarpa, F. Research and Professional Practice in Specialised Translation. Palgrave–Macmillan, 2020. 419 p.

УДК 821.161.2

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕМАТИЧНО-ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Римар Н. Ю.

канд. філол. наук, доцент кафедри філології,

педагогіки та методики викладання,

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті проаналізовано тематично-жанрові особливості сучасної української воєнної літератури, зокрема розширення проблематики та трансформацію жанрової системи. Особливу увагу приділено поєднанню художнього й документального начал, а також відображенню індивідуального і колективного досвіду війни через психологічну глибину текстів. Обґрунтовано значення воєнної прози як важливого чинника формування національної пам’яті та осмислення історичної реальності.

***Ключові слова*:** українська література, війна, тематика, жанри, проза.

Українська література періоду війни постає не лише відгуком на драматичні події сучасності, а й простором глибокої екзистенційної рефлексії над темами травми, втрати, дому, пам’яті та перспектив майбутнього. Вона демонструє активне розширення жанрового діапазону – від оперативної поезії до романів-хронік, есеїстики, щоденникових записів, драматургії та дитячої літератури. Водночас простежуємо тенденція до жанрової гібридизації,

посилення документального компонента, фрагментарності наративу та пошуку нових художніх форм, здатних адекватно репрезентувати воєнний досвід.

У цьому контексті аналіз тематично-жанрового репертуару й творчих стратегій української літератури воєнного часу набуває особливої ваги для осмислення сучасного літературного процесу, механізмів функціювання культурної пам'яті та формування нової національної наративності. Актуальність дослідження зумовлена масштабними суспільними трансформаціями, спричиненими російсько-українською війною, а також інтенсивною реакцією літературного середовища на ці виклики. Сучасна українська воєнна література формується безпосередньо в ході історичного процесу, що потребує її системного й ґрунтовного наукового аналізу.

Українська література воєнного часу репрезентує багатовекторне осмислення досвіду війни, охоплюючи як безпосередні бойові дії, так і явища окупації, полону, евакуації, вимушеної міграції, волонтерської діяльності та трансформації повсякденного життя. Війна в цих текстах постає не лише як форма збройного протистояння, а як всеохопний соціокультурний феномен, що докорінно змінює як індивідуальну свідомість, так і суспільні структури [3].

Поряд із фронтовою проблематикою актуалізуються теми еволюції колективної свідомості, деколонізації мислення та становлення нових ціннісних орієнтирів. Серед домінантних мотивів виокремлюються війна як індивідуальна травма (зокрема, через категорії втрати та пам'яті), питання національної ідентичності, опозиція «фронт – тил», а також імператив фіксації та свідчення пережитого досвіду. Війна осмислюється як чинник загострення межових психоемоційних станів (страху, відчаю, екзистенційної кризи). Водночас актуалізуються прояви стійкості, солідарності та особистісного зростання. Особливої ваги набувають проблеми травматичного та посттравматичного досвіду, а також процеси самопереосмислення в умовах нової реальності.

Жанрову структуру сучасної української воєнної літератури характеризує значна варіативність, що є однією з її ключових ознак. Поряд із класичними формами (романом, повістю та новелою) інтенсивного розвитку набувають

щоденникові записи, есеїстика, репортажистика, мемуаристика та документально-художні тексти. Вплив війни зумовив формування гібридних жанрових моделей, у межах яких інтегруються елементи художнього письма, публіцистики та особистісного свідчення. Така синтетичність жанрів забезпечує можливість комплексного осмислення воєнної реальності – від безпосереднього досвіду фронту до глибоких психологічних і світоглядних трансформацій особистості. Важливе місце в цьому контексті посідає документально-художня проза, що поєднує в собі риси репортажу, щоденникового письма та художньої оповіді, забезпечуючи автентичність і водночас естетичну репрезентацію воєнного досвіду.

Сучасна українська художня література періоду війни розвивається в умовах безпосередньої історичної динаміки, що зумовлює необхідність її комплексного наукового аналізу. Насамперед спостерігаємо істотне розширення тематичного спектра: у центрі уваги опиняються фронтовий досвід, вимушене переміщення, втрата дому, феномен колективної травми, а також процеси переосмислення національної ідентичності та історичної пам’яті. Крім того, відбуваються помітні трансформації жанрової системи: зростає значущість документально-художніх форм, щоденникового письма, есеїстики, а також різноманітних гібридних жанрових утворень, у яких поєднані елементи художнього й документального дискурсів. Водночас особливої актуальності набуває проблема етичних меж репрезентації війни, зокрема співвідношення між авторським вимислом і фактичністю свідчення. Вивчення української воєнної літератури має вагоме культурно-історичне значення, адже саме художні тексти виконують функцію фіксації та осмислення колективного досвіду, сприяють формуванню національної пам’яті, суспільній консолідації та інтеграції українського досвіду в глобальний культурний контекст [1].

Воєнна проза становить окремий сегмент художньої літератури, що формується в умовах збройного протистояння та спрямований на осмислення як індивідуального, так і колективного досвіду війни. Вона

репрезентує не лише зовнішній перебіг подій (бойові дії, втрати, руйнування), а й глибинні внутрішні зміни особистості в ситуації екзистенційного випробування. У таких текстах поєднуються мотиви трагізму, самопожертви, буденного героїзму, а також виразна документальна достовірність відтвореної реальності. Нерідко ця проза базується на безпосередньо пережитому досвіді авторів, що зумовлює її емоційну насиченість і високий рівень автентичності [2].

Сучасна українська воєнна проза акцентує увагу на процесах становлення суб'єктності та утвердження національної й особистісної ідентичності. Вона фіксує момент історичного самовизначення як окремої людини, так і суспільства загалом. Через художній дискурс відбувається переоцінка ціннісних орієнтацій, трансформація моральних засад, осмислення категорій дому, свободи, гідності та відповідальності. Важливу роль відіграє психологічний вимір: автори зосереджують увагу на внутрішніх станах персонажів, їхніх страхах, сумнівах, почутті провини, травматичному досвіді, водночас підкреслюючи здатність до витривалості, солідарності та внутрішнього зростання.

Однією з визначальних рис сучасної української воєнної прози є її документальність і щирість викладу. Значна частина текстів створена безпосередніми учасниками подій: військовими, добровольцями, медиками, волонтерами, журналістами. Йдеться про щоденники, мемуари, фронтові записи, у яких органічно поєднані художність і фактографічність. Це забезпечує ефект безпосередньої присутності та підсилює довіру до зображеного. Навіть у художніх творах часто простежується опора на реальні події та свідчення, що надає їм додаткової переконливості.

Отже, сучасна українська воєнна проза постає як динамічне й багатовимірне явище, сформоване безпосередньо в контексті історичних подій і відображає глибинні трансформації як індивідуальної свідомості, так і суспільства загалом. Вона поєднує художню репрезентацію з документальною достовірністю, що забезпечує її особливу переконливість й

емоційну силу. Розширення тематичного спектра, жанрова гнучкість та інтенсивна увага до психологічного виміру дають змогу художній літературі всебічно осмислювати досвід війни – від безпосереднього переживання бойових дій до рефлексії над питаннями ідентичності, пам’яті та цінностей. Водночас воєнна проза виконує важливу культурну функцію: вона фіксує колективний досвід, сприяє формуванню національної пам’яті та постає засобом суспільної консолідації.

Список використаних джерел:

1. Авксентьєва Г. А. Українська література під час війни: нові голоси та теми. *Вісник науки та освіти*. 2025. № 4 (34). С. 201–218.

2. Герасименко Н. Сучасна воєнна проза: жанрово-стильова типологія. *Слово і Час*. 2023. № 3 (729). С. 35–49. https://doi.org/10.33608/0236-1477.2023.03.35-49

3. Качак Т. Б., Близнюк Т. О. Війна в сучасній українській літературі для дітей та юнацтва. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. Вип. 2 (209). С. 151–157. https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-209-23

УДК 81’373:81’42:[316.77:070

ВІДАНТРОПОНІМНІ ДЕРИВАТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТИЧНОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Костусяк Н. М.

д.філол.н., професор, завідувач кафедри української мови та лінгводидактики

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті схарактеризовано похідні лексеми з формантами ***-гейт*** **та** ***-шоу,*** засвідчені в українському політичному медіадискурсі, зокрема в публікаціях про корупційні правопорушення. З’ясовано, що відантропонімні деривати виконують оцінну роль,

експресивізують текст, реалізують комунікативно-прагматичні стратегії впливу на адресата й увиразнюють процес міжстильових зміщень.

Ключові слова: *формант, дериват, антропонім, лексема.*

Один із головних виявів мовної динаміки медійного дискурсу – неологізація, що набрала неабияких обертів у час активної фази російсько-української війни й закономірно стала об'єктом дослідження в українській лінгвістиці [1; 2; 4]. Науковці аналізують зміни в межах різних рівнів, зокрема й ономастичного, чи не найбільшою мірою акцентуючи увагу на позивних як особливому різновиді неофіційних власних назв [3; 5]. Важливим видається студіювання лексики, засвідченої в інформаційному просторі не тільки воєнної, а й політичної тематики [6]. У площині окреслених питань продуктивно розглянути відантропонімні деривати, які виникли внаслідок мовної гри та слугують засобом віддзеркалення змін у мові політичного медіаконтенту.

Упродовж недавнього часу в українській газетній публіцистиці набули активізації деривати з формантом ***-гейт***, що функціюють як маркери суспільного резонансу й негативної оцінки подій та осіб. Групу відантропонімних неономінацій вказаного різновиду формує лексема ***Міндічгейт***, представлена в контекстах про корупційний скандал у сфері енергетики та оборони, причетним до чого вважають Тімура Міндіча. Досліджуване похідне слово має різне написання в публікаціях політичної тематики, що увиразнює тривання процесу його мовної адаптації. Зокрема, трапляється оформлений латиницею графоварваризм, а також два кириличні варіанти – із дефісом і без нього: *Корупційний скандал, що вже отримав назву* ***«Mindich-Gate»****, свідчить не лише про зловживання на енергетичному ринку, але й про глибинну кризу в Національному банку України та системі фінансового моніторингу, які «не помітили» відмивання сотень мільйонів доларів* (https://www.unian.ua, 19.12.2025); ***«Міндіч-гейт».*** *Як світ реагує на корупційний скандал в українській енергетиці* (заголовок). ***«Міндіч-гейт»****, як прозвали журналісти скандал із енергетикою за участі Тімура Міндіча, бізнесмена і друга президента Зеленського, застав Україну в незручний момент* (https://www.bbc.com/ukrainian, 16.11.2025); ***«Міндічгейт»?*** *Історія того самого*

друга президента (заголовок) (https://www.pravda.com.ua, 06.11.2025). **У засобах масової комунікації кириличний варіант виявляє ознаки морфологійного пристосування, що полягає в реалізованому флексією підпорядкуванні граматичним нормам української мови. Ідеться про вживання** відмінково-числових **форм, притаманних іменникам другої відміни твердої групи:** *Не встигло українське суспільство остаточно відійти від нікчемного в усіх сенсах* ***«Міндічгейту»****, як державу у війні сколихнув новий корупційний скандал з ймовірною купівлею-продажем депутатських голосів під час ухвалення рішень у Верховній Раді* (https://focus.ua, 15.01.2026); *Пруденційний нагляд за* ***Міндіч-гейтом*** (заголовок) (https://www.unian.ua, 19.12.2025); ***Чи був російський слід у «Міндічгейті»? Національне антикорупційне бюро (НАБУ)*** *10 листопада 2025 року повідомляло деталі про легалізацію коштів у справі про корупцію в сфері енергетики, яка отримала назву* ***«Міндічгейт»*** **(**https://www.radiosvoboda.org, 19.01.2026). Дериват ***Міндічгейт*** надає текстам експресії й емоційності.

За такою ж моделлю сформовано номінацію *Юлягейт,* ужиту в публікаціях про причетність Юлії Тимошенко до купівлі депутатських голосів під час ухвалення рішень у Верховній Раді України. Твірною основою аналізованого слова слугує скорочене ім'я лідерки партії «Батьківщина», характерне для повсякденної міжособистісної комунікації. Функціювання в політичному медіадискурсі першої частини *Юля-* знижує офіційність, створює ефект розмовності й фамільярності, а компонент *-гейт* додає експресивності та негативного емоційно-оцінного забарвлення: ***«Юлягейт****»: що підсвітив і приховав корупційний скандал з Тимошенко* (заголовок) (https://focus.ua, 15.01.2026). Заголовок із нестандартною номінацією *Юлягейт* виконує низку лінгвопрагматичних функцій, через актуалізацію моделі скандальності він інтригує читача, викликає в нього зацікавлення, впливає на сприйняття інформації та клікабельність публікації.

До засобів саркастично-експресивної інтерпретації подій у політичному медіапросторі належить неолексема *Чернишоу*, що виявляє графічну близькість із прізвищем колишнього віцепрем'єр-міністра Олексія Чернишова. Зазначений дериват утворено від усіченої частини антропоніма й англізму *шоу,* який реалізує

негативну конотацію: ***Чернишоу*** *продовжується – від «слуг народу» до «династії»: як віцепрем'єр Чернишов під час війни обзаводився котеджним містечком* (заголовок) (https://argumentua.com, 23.10.2025). Удаючись до графічної гри й акцентуючи увагу на компонентові *-шоу,* журналісти почасти подають його великими літерами. Такий засіб акцентуації дискредитує високопосадовця й уможливлює інтерпретацію ситуації як **вистави:** ***ЧерниШОУ*** *або хабарники з кола президента на найвищому рівні* (заголовок) (https://cripo.com.ua, 21.06.2025); ***ЧерниШОУ*** *продовжується або Корупційна петля мережевої корупції у вищих ешелонах влади* (заголовок) (https://argumentua.com, 03.07.2025). Відтінок сарказму репрезентує фрагмент, у якому дериват *ЧерниШОУ* скерований на сприйняття політики як театрального дійства з продуманим сценарієм і ролями: *Ласкаво просимо на черговий акт вистави, яку в політичних колах вже встигли охрестити* ***«ЧерниШОУ»****. У головній ролі – віцепрем'єр-міністр, міністр національної єдності Олексій Чернишов, якого підозрюють у масштабній корупції. Сюжет закручений, актори переконливі, а декорації – найвищі кабінети країни* (https://argumentua.com, 03.07.2025).

Отже, засвідчені в українському політичному медіадискурсі лексеми з формантами ***-гейт*** **та** ***-шоу*** виконують оцінно-саркастичну роль, експресивізують текст і реалізують комунікативно-прагматичні стратегії впливу на адресата. Функціюючи в публікаціях про корупційні правопорушення, відантропонімні деривати віддзеркалюють мовні вподобання сучасного суспільства й увиразнюють процес міжстильових зміщень, що полягає в проникненні елементів усно-розмовної комунікації до публіцистики.

Список використаних джерел:

1. Костусяк Н. М. Лінгвостилістичні та прагматичні особливості неодериватів та неографізмів періоду російсько-української війни. Досвід війни. Медійно-дискурсивний простір сучасної України : монографія. Warszawa : Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024. С. 43–58. https://www.wuw.pl/product-pol-19651.

2. Kostusiak N., Navalna M., Mezhov O., Sydorenko T., Skliarenko O., Tarasenko S., Dubrova S., Maidaniuk I., Levchuk I. Danyliuk-Tereshchuk T. Processes of Neologization in Mass Media Texts During the Period of the Russian-Ukrainian War. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14, Issue 2, Spec. Issue XLIII. P. 19–25. https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_03.pdf.

3. Navalna M., Kostusiak N., Stanislavchuk N., Kapeliukh D., Kushch N., Demeshko I. Call Signs of Ukrainian Military in the Language of Mass Media: Functional-Semantic Aspect. International Journal of Basic and Applied Sciences. 2025. Vol. 14, № 4. P. 54–63. DOI : https://doi.org/10.14419/kef5dr95.

4. Navalna M., Shynkaruk V., Kostusiak N., Prosianyk O., Chernobrov Yu., Adamchuk N. Lexico-Semantic Innovations in the Texts of the Ukrainian Mass Media on Military Topics. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXIV. P. 132–139. http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130134/papers/A_19.pdf.

5. Shulska N., Kostusiak N., Rymar N., Zavarynska I., Mykhalchuk S., Bovda O. Call Names in Unofficial Communication of the Military: Specificity of Creation and Lexico-Semantic Base. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2022. Vol. 12, Issue 2, Spec. Issue XXX. P. 53–60. http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_11.pdf.

6. Shulska N., Kostusiak N., Zubach O., Pakholok V., Bukina N., Kevliuk I., Hammoor M. Unofficial Nominations of Modern Political Discourse in the Media: Intercultural Aspect. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2023. Vol. 13, Issue 1, Spec. Issue XXXII. P. 115–122. http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130132/papers/A_21.pdf .

УДК 811.161.2’282.3(477.82)

ВОЛЮНТАТИВНО МАРКОВАНІ ВИСЛОВЛЕННЯ В ГОВІРКАХ ВОЛИНСЬКОГО ПОЛІССЯ

Костусяк Д. М.

аспірант ІІІ курсу факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – Громик Ю. В.
к.філол.н., проф., проректор з навчальної роботи та рекрутації
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті проаналізовані висловлення з різним ступенем вияву волюнтативного змісту, схарактеризовано морфологічні варіанти предикатів, що моделюють структури аналізованого різновиду й визначають їхню комунікативно-прагматичну специфіку.

Ключові слова: говірка, наказовий спосіб, волюнтативний зміст.

Синтаксична організація волинсько-поліського говіркового матеріалу неодноразово перебувала у сфері наукових пошуків українських дослідників [1; 3; 4]. До пріоритетних завдань сучасної лінгвістики належить акцентування уваги на особливостях віддзеркалення різних модальних ситуацій і комунікативній інтенції, а також окресленні прагматичного потенціалу конструкцій, що структурують зв’язне мовлення діалектоносіїв [5; 6]. У такому аспекті перспективно схарактеризувати волюнтативно марковані висловлення, або структури спонукальної модальності, функційно-семантична специфіка яких «ґрунтується на узагальненому значенні волевиявлення, розчленованому на значення власне-спонукальності та значення, що контамінує волевиявлення й бажаність» [7, с. 101]. *Мету* статті вбачаємо в комплексному дослідженні висловлень із різним ступенем вияву волюнтативного змісту та предикатів, що моделюють структури аналізованого різновиду й визначають їхню комунікативно-прагматичну специфіку.

У територіально-мовному просторі Волинського Полісся спонукальні висловлення мають чіткий ситуативно-прагматичний відтінок і репрезентують мовленнєві й немовленнєві завдання, які повинен виконати адресат. На вираження окресленого змісту скеровані дієслівні предикати у формі другої

особи наказового способу, що виявляють найвищий вияв категоричності й представлені низкою літературних варіантів: */ сˈвини* ***паˈси!*** */* ˈ*гуси / короˈви / до‿шˈколи ни‿****йди!*** */* ˈ*писаркойу ни‿ˈбудиш!* (2, с. 391); *йак йдеш* ˈ*л'ісом / то ни‿****опиˈраїс'а*** *об гˈрубе* ˈ*дериво чи руˈкойу чи чим / бо: /* ˈ*будиш блуˈдити /* (2, с. 130); */ з‿рˊіˈки* ***наˈпиїтесˊа*** */* (2, с. 140); */ ну‿іˈванˊівна /* ***вистуˈпаїте*** */* (2, с. 18); */* ˈ***дайте*** *йаˈку роˈботу /* ***приˈмˊіт*** *меˈне в‿пастуˈхˊі /* (2, с. 400); *// ну нам каˈзалиᵉ* ˈ*нашˊі батˊки шо ни‿****йдˊіт*** *туˈди /* (2, с. 484). Іноді структуру таких дієслів ускладнює постфікс *-ся*, який увиразнює специфіку волинсько-поліського діалектного простору: *каже / то ти* ***попиˈтаїсˊа*** *де йіх вшиˈвайутˊ /* (2, с. 112). Значну частоту вживання виявляють притаманні всім поліським говорам форми другої особи множини з флексією *-іте,* наприклад: */ не‿****йдˊіте*** */ ни‿раˈтуйте йоˈго / бо вˊін ни‿вˈтопицˊ:а / бо там в‿ˈсажавци* ˈ*мало воᵘˈди /* (2, с. 50). У спонтанному мовленні жителів Волинського Полісся трапляються діалектні форми ˈ*на,* ˈ*нате,* ˈ*нати,* що слугують еквівалентами дієслів *візьми (візьміть)*: *//* ˈ***на*** *даї в‿ˈцеркву / на‿сˈлужбу* (різкий рух) *//* (2, с. 396); */* ˈ***нате*** *то* ˈ*ваша дучˈка наваˈрила /* (2, с. 408); */* ˈ***нати*** *дивˈчˊета лˊаˈгайти соˈбˊі сˈпати там* ˈ*сˊіно //* (2, с. 256). Семантичні відтінки наказовості передають описові форми, скеровані стимулювати дію адресата: *//* ***аˈнуно даˈваїтино*** *сволˈйі* ˈ*гузликиⁱ! //* (2, с. 392); */ жиˈни сˈвини /* ***биˈри паˈси!*** *//* (2, с. 391); */* ˈ*йак‿то* ˈ*каже* ***даˈваї*** ˈ***виїдем*** *погоˈвориᵉм чи‿ˈшо /* (2, с. 236). Модифікуючи тональність висловлення в бік посилення імперативності, вони водночас надають йому емоційності. На пом'якшення наказової інтенції скерована частка *-но*: *//* ***йдˊіте‿но*** *сˊуˈда //* (2, с. 264); */* ˈ*дˊатˊку* ˈ***дайтено*** *миˈнˊі сво: кусˊˈтˊума / йа пуїˈду ду‿*ˈ*церкви //* (2, с. 400); */* ˈ***дайно*** *там* ˈ*галˊу* ˈ*баб'і моloˈка //* (2, с. 104). Семантику спонукання як ненав'язливої поради іноді репрезентують транспоновані умовні форми: */ тут бˈл·исˊко / то* ***пишˈли‿п*** *тоᵘ* ***пуˈбач'ілˊі‿б*** *// в'ін поˈкаже /* (2, с. 148). Для привертання уваги слухача в усній комунікації респонденти використовують форми другої особи множини, яким притаманний найнижчий рівень вияву волюнтативної ознаки: */ то буˈло* ***сˈлухайте*** *наˈруˈсалˊний* ˈ*тиждень' //* (2, с. 294); */ йак начаˈлисˊа ти партˊі… /*

ˈтийі ˈбанди! / ве ***поʸˈдумайте*** */ був таˈк'і… / буˈла таˈка поˈр'е / шо на‿ˈден' три вˈлас'т'і // і‿вот* ***возˈ¹м'іте*** *жий / поˈжий //* (2, с. 190).

Своєрідність функціювання імперативно маркованих предикатів у другій особі однини та множини увиразнює їхнє вживання в конструкціях із звертаннями, що номінують осіб – адресатів мовлення і водночас потенційних виконавців волюнтативної дії: */* ***с'аˈдаї панаˈс'ук*** */ підв'іˈзем! //* (с. 426); */* ***ˈд'ітки***^{е} */* ***не‿мˈн'іте*** (кожне прохання підтверджує кивками голови) */* ***не‿хоˈд'іте*** *вˈ‿жето /* ***не‿топˈч'іте*** *ˈжи*^{е}*та //* (2, с. 86); ***мамо / позатиˈкайте / вб'іˈр'іте*** *ˈхату бо‿ж на‿тˈр'ійц'у вб'іˈрайут' //* (2, с. 104).

Спеціалізованими засобами вираження послабленого категоричного змісту слугують: 1) дієслова першої особи множини наказового способу, що моделюють спонукальні ситуації, до реалізації яких причетний не тільки адресат, а й сам адресант: */ ди‿ї каˈж'у на‿йіˈйі /* ***втиˈкаймо*** *//* (2, с. 332); ***полоˈж'імо*** *д'іˈво / попиˈтайімо стаˈр'іших л'уˈдеї /* ˈ*може де йе занисˈти ˈкажут' /* (2, с. 112); 2) аналітичні форми з частками *хаї, неˈхаї, н'іˈхаї,* що репрезентують волюнтативні дії, потенційні виконавці яких не беруть участі в комунікативному процесі: */* ***н'іˈхаї*** *арбаїˈцант* ***приˈ¹йіде /*** *поˈбач'ит' //* ***хаї приˈйідут'*** *ˈвиш':і /* (2, с. 18); */ а‿вˈ‿йіх йе / таˈк'ії ˈпарубок шо / шо /* ***неˈхаї їде*** *до‿вас приймаˈки*^{е} */* ***хаї їде!*** *//* (2, с. 276). Двокомпонентні одиниці засвідчені в конструкціях зі значенням дозволу, а також позитивних і негативних побажань, пор.: *// ну /* ˈ*каж'е ˈладно /* ***хаї танˈц'уйут'*** (2, с. с. 36), */* ***хаї*** *Бог* ***благосло‿ˈвит'!*** *//* (2, с. 228); *// то* ***хаї*** *воˈни*^{е} *каˈж'у* ***заˈдушац:а*** */* (2, с. 26); */ а‿воˈна ˈкаже /* (сердито) ***хаї*** *ти* ***осˈлепниш!*** */ туˈп'іру / вс'о //* (2, с. 296). Семантику наміру актуалізовано у висловленнях з аналітично оформленими предикатами першої особи однини: */* ˈ***хайно*** *йа* ***заїˈду*** */ попроˈшус мо*^{е} *пˈриме //* (2, с. 412); *// ну‿ˈдобра коˈрова /* ˈ*але ˈкаже зˈробл'ано / и‿хаˈз'айін вже моло*ˈ*ка неˈ‿будиш ˈйісти одˈ‿нейі // ну* ***неˈхайно поˈдержу*** *//* (с. 536). Фрагментарність функціювання виявляють побудови спонукально-бажальної модальності: */ то* ˈ*менш'і ˈд'іти (подивився вниз ніби на малих дітей)* ˈ***хаї‿би буˈли*** *тут наˈ‿ˈми*^{і}*с'ц'і /* (2, с. 464).

У мовленні волинських поліщуків засвідчені дієслівні предикати наказового способу з повною нівеляцією вольової семантики. Такий потенціал реалізують висловлення з узагальнено-особовим значенням, які зазнали змін модального плану, набувши ознаки розповідності: *// і‿**з**ˈ**най** ко*^{у}*ˈму шо каˈзати //* (2, с. 190); *// ˈдумайете шо / ше ˈлʹітом / то угˈри // аˈ‿зиˈмойу / зиˈма / **вми**ˈ**раї** зˈ‿ˈголоду /* (2, с. 91). Близькими за функційним потенціалом є структури з модифікацією волюнтативного змісту в бік значення необхідності: *// два зˈлотих квит // ˈбатʹко їде ˈвипише кˈвита // ше ˈпосʹлʹа **ни**ˈ**си** проˈдоўжувати йоˈго // видˈро ˈйагот ше **зани**ˈ**си** //* (2, с. 392). Повна нівеляція вольової спрямованості притаманна дієсловам наказового способу, що моделюють конструкції зі значенням умови: */ вˈ‿дˈругʹій і‿**дай** пудˈкормку / то‿ї воˈна раздˈва пчоˈла зˈробитʹ //* (2, с. 442).

Отже, у волинсько-поліських говірках української мови волюнтативно марковані висловлення мають різний ступінь вияву вольової ознаки, що залежить від інтенції мовця та засобів вираження предиката. Найвищий вияв категоричності репрезентують дієслова другої особи наказового способу, співвідносні з ними діалектні варіанти *ˈна, ˈнате, ˈнати* та деякі описові форми. Послаблення імперативної ознаки притаманне дієсловам першої та третьої особи, що в певних контекстах набувають значення дозволу, позитивних та негативних побажань і наміру. Повна нівеляція вольової семантики характерна для висловлень, які зазнали зміни модального плану, набувши ознак розповідного речення.

Список використаних джерел:

1. Аркушин Г. Л. Відбиття синтаксичних особливостей говірок у діалектних словниках. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства: зб. наук. праць. 2016. Вип. 21. С. 7–10.

2. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти). Луцьк : ВНУ ім. Лесі Українки, 2010. 542 с. + 2 електрон. опт. диски (DVD).

3. Аркушин Г. Стверджувальні та заперечні західнополіські слова-речення. Волинь – Житомирщина. 2010. No 22 (2). С. 17–22. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2010_22(2)__4.

4. Грицевич Ю. Синтаксичні особливості західнополіських говірок (на матеріалі фольклорних текстів). Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33, вип. 4, ч. 1. С. 6–11.

5. Громик Ю. В., Костусяк Д. М. Модальні синтаксичні одиниці зі значенням імовірності в західнополіських говірках української мови. Закарпатські філологічні студії. Вип. 41, т. 1. С. 48–53. DOI : https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.41.1.8.

6. Костусяк Д. Висловлення розповідної модальності в усному мовленні носіїв західнополіського діалекту: спеціалізовані й транспоновані вияви. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. 2024. Вип. 2 (52). С. 74–81.

7. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її грамемна реалізація. Лінгвістичні студії. 2013. Вип. 26. С. 99–103.

УДК 81:161.26]:316.77:070

ЗАГОЛОВКОВІ ВИСЛОВЛЕННЯ ВОЛИНСЬКИХ МЕДІА: МОДАЛЬНІ ВИЯВИ ТА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНІ СТРАТЕГІЇ

Демидюк О. О.

аспірант ІІ курсу факультету філології та журналістики

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Науковий керівник – Костусяк Н. М.

д.філол.н., проф., завідувач кафедри

української мови та лінгводидактики

факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті схарактеризовано заголовковий контент волинських медіа періоду великої війни, який проаналізовано в аспекті модальності та комунікативно-прагматичних стратегій. З'ясовано специфіку висловлень розповідної і питальної модальності, структур перехідного модального плану та синтаксичних одиниць з епістемічним відтінком.

Ключові слова: висловлення, модальність, заголовок, медіа, комунікативно-прагматичні стратегії.

У сучасному медійному просторі заголовок – один із найважливіших складників публікації, адже він не лише конденсовано інформує про зміст повідомлення, а й виконує важливі функції: привертає увагу реципієнта, формує в нього первинне сприйняття події та слугує засобом прагматичного впливу. Дослідження заголовкових висловлень як мовленнєвих одиниць, побудованих за певними схемами й скерованих на реалізацію авторських інтенцій, набуває особливої актуальності. В українській лінгвістиці медіаназви аналізували в площині експресивізації, смислової актуалізації, стилістичної орнаментації журналістського тексту, клікбейту, ексклюзивності [5], синтаксичної організації [6], метафоричного осмислення воєнної дійсності [4] та ін. У монографії «Російсько-українська війна в об'єктиві мови» М. Навальна й Н. Костусяк з'ясували лексичну, фразеологічну, словотвірну та морфологічну своєрідність низки номінацій, частина яких структурує заголовки журналістських матеріалів [3]. Попри значну увагу до проблем медійного дискурсу, заголовковий контент регіональних медіа періоду великої війни залишається недостатньо вивченим. До питань, що потребують поглиблення й докладної лінгвістичної інтерпретації, належить дослідження мілітарно маркованих назв волинських публікацій, які продуктивно схарактеризувати в аспекті модальності та комунікативно-прагматичних стратегій.

Заголовкові комплекси волинських ЗМІ зазвичай представлені структурами розповідної модальності, що репрезентують «граматично оформлену семантику реальних для мовця дій, процесів чи станів, які

відбуваються в об'єктивній дійсності або відбудуться в майбутньому» [2, с. 101]. У досліджуваному матеріалі переважають конструкції з предикатами минулого й теперішнього часу: *ЗСУ відновили контроль над 12 населеними пунктами на сході та півдні* («ВолиньPost», 05.04.2026); *Росія та Україна готуються до нового етапу війни* («Волинь24», 01.04.2026). Попри однаковий модальний план, ці назви виявляють різний комунікативно-прагматичний потенціал. Подані в першому заголовку конкретні числові показники, експлікуючи досягнення українських військових, увиразнюють достовірність інформації, а також програмують читача на оптимістичне її сприйняття. Протилежний прагматичний вектор репрезентує другий заголовок, що актуалізує тривожні очікування й готує реципієнта до сприйняття потенційно загрозливої інформації. До групи клікабельних належать структури розповідної модальності з метафорично вжитими мовними одиницями, як-от: *Гроші летять з неба: в Україні помітили підозрілий «дощ» від ворога (фото)* («Конкурент», 02.04.2026). Вислів *гроші летять з неба*, нешаблонна сполука *підозрілий «дощ»* та лексема *ворог* створюють ефект парадоксальності, несподіванки та потенційної загрози.

Авторську інтенцію стимулювати читача до ознайомлення із журналістським текстом репрезентують заголовкові конструкції, окремі частини яких відтворюють модель питальних речень, проте без характерних для них пунктуаційних знаків. Такі синтаксичні одиниці формують проміжний тип висловлень, що конденсують ознаки розповідності й питальності. Аналізовані структури перебувають у пре- або постпозиції щодо іншої (зазвичай розповідної) частини висловлення, активізують увагу авдиторії, реалізують різні комунікативно-прагматичні стратегії, зокрема: позитивно-очікувану (***Коли закінчиться війна в Україні**: з'явився новий прогноз* («Волинь24», 03.04.2026)), **тривожно-прогностичну й приховано-інтригувальну** (*Плани РФ на весну: **що загрожує Україні*** («Волинь24», 01.04.2026); *Путін боїться завершувати війну: **у чому причина*** («Волинь24», 06.04.2026)) та ін. У досліджуваному контенті трапляються

самостійно вжиті конструкції перехідного плану з питальними акцентоносіями на початку висловлень: *Чи буде перемир'я між Україною та РФ на Великдень* («Волинь24», 03.04.2026); *У кого можуть раптово забрати бронь під час війни* («Волинь24», 01.04.2026); *Який зухвалий крок може зробити Путін найближчим часом* («Волинь24», 23.03.2026). Медіаназви такого зразка створюють ефект неповноти інформації, чим викликають зацікавлення в реципієнта.

Комплекс комунікативно-прагматичних стратегій характерний для загальнопитальних заголовкових висловлень, призначення яких – зорієнтувати «адресата на ствердну, заперечну відповіді чи їхні модифікації» [2, с. 101]. Проте в дослідженому медіапросторі таким назвам публікацій притаманний значно глибший потенціал: вони реалізують прагматичну стратегію впливу на авдиторію, актуалізують увагу читача, викликають бажання розширити інформацію про заявлені в заголовку об'єкт, процес тощо, наприклад: *Швидкого завершення війни в Україні не буде?* («Волинь24», 02.04.2026); *Готуються до війни? У Німеччині зобов'язали чоловіків отримувати дозвіл на виїзд з країни* («ВолиньPost», 04.04.2026); *Війна в Україні завершиться у 2027 році?* («ВолиньPost», 19.03.2026).

Спорадичність функціювання виявляють медіаназви, структуровані модальними модифікаторами зі значенням «невпевненості, припущення, ймовірності з погляду мовця» [1, с. 131]. У науковій літературі такі мовні одиниці розглядають у межах лексико-граматичної модальності, зокрема її вірогідного різновиду [1, с. 131–132]: *У Севастополі носій «калібрів», **імовірно**, затонув після удару ATACMS* («Волинські новини», 20.09.2024); *Російський Іл-76, **імовірно**, збила ракета С-300, – військовий експерт* («Волинські новини», 25.01.2024). У поданих заголовках модальне слово *імовірно* не тільки передає епістемічний відтінок, а й сигналізує про непідтверджену інформацію. Ужите в другому висловленні покликання на військового експерта дещо підвищує рівень довіри й надійності повідомлення.

Отже, мілітарно марковані назви волинських медіа зазвичай представлені структурами розповідної модальності, серед яких групу клікабельних формують висловлення з метафорично вжитими мовними одиницями. Крім того, трапляються заголовкові конструкції перехідного типу, побудовані за моделлю питальних речень. Разом із загальнопитальними вони реалізують прагматичну стратегію впливу на авдиторію, створюють ефект неповноти інформації, чим викликають зацікавлення в реципієнта. Фрагментарність функціювання виявляють назви публікацій, структуровані модальними модифікаторами з епістемічним відтінком, які виражають інтенцію припущення.

Список використаних джерел:

1. Костусяк Н. М. Грамемна структура категорії лексико-граматичної модальності. Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. 2014. № 1. С. 127–139.

2. Костусяк Н. Категорія синтаксичної модальності та її грамемна реалізація. Лінгвістичні студії. 2013. Вип. 26. С. 99–103.

3. Костусяк Н., Навальна М. Російсько-українська війна в об’єктиві мови : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27735.

4. Костусяк Н. М., Шульська Н. М., Кострица Н. М. Метафорична вербалізація концепту війна в сучасних медійних заголовках. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. 2022. Вип. 56. С. 60–65. DOI : https://doi.org/10.32841/2409-1154.2022.56.13.

5. Шульська Н. М., Костусяк Н. М., Римар Н. Ю. Комунікативно-логічні стратегії творення заголовків у сучасних онлайнових ЗМІ (на прикладі регіональних видань). Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Соціальні комунікації. 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 3. С. 250–256.

6. Kostusiak N., Shulska N., Hromyk Y., Masytska T., Prosianyk O., Sazonova Y., Naumenko L., Rozhylo M. Syntax Verbalization of Modern Media Names: Stylistic and Communicative-Pragmatic Aspects. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research, 2023. Vol. 13, Issue 2, Spec. Issue XXXVII. P. 71–77. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/130237/papers/A_11.pdf.

УДК 811.161.2’38:81’42]:821.161.2(477.82)

МОДАЛЬНІ СТИЛІСТЕМИ У ВОЛИНСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ПЕРІОДУ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ

Злотко О. М.
аспірант ІІ курсу факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
Науковий керівник – Костусяк Н. М.
д.філол.н., проф., завідувач кафедри
української мови та лінгводидактики
факультету філології та журналістики
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна

Анотація. У статті схарактеризовано модальні синтаксичні стилістеми, які в ліриці волинських письменників не лише структурують поетичні висловлення, а й слугують засобом репрезентації авторського світобачення та увиразнення емоційних станів. З’ясовано, що аналізовані мовні одиниці виконують важливу прагматичну роль, скеровуючи читача на відповідне сприйняття омовленої воєнної дійсності та її суб’єктивне осмислення.

Ключові слова: поетичний дискурс, стилістема, прагматична функція, прислівник, модальне слово.

Сучасну українську лінгвістику визначає багатовимірність опису засобів омовлення війни в різностильових текстах. Надаючи перевагу дослідженню

лексичних одиниць, науковці обирають корпусом фактичного матеріалу переважно медійний контент [4], натомість студій, присвячених поетичним текстам окресленої тематики, значно менше [1; 3; 7]. До питань, що поки не знайшли віддзеркалення в мовознавстві, належить опис модальних синтаксичних стилістем, які в ліриці волинських письменників не лише структурують поетичне висловлення, а й слугують засобом репрезентації авторського світобачення, емоційних станів та ціннісних орієнтирів. У науковій літературі модальні синтаксичні одиниці аналізують у різних аспектах, зокрема в межах лексико-граматичної модальності [2], вторинної предикації [5, с. 94, 95, 370–383], комунікативних інтенцій [6, с. 197–204]. Ці та низка інших праць – важливий орієнтир для дослідження модально маркованих синтаксичних одиниць, які виконують роль одного із засобів увиразнення художнього змісту й формування експресивності, ритмомелодики та дискурсивної організації волинського поетичного тексту.

Високий рівень емоційно-експресивного осмислення національної долі українського народу, його випробувань під час війни й водночас незламності й відродження, віддзеркалюють рядки С. Стасюк: *Народе мій! Твої страждання / **Мабуть,** не знесли б і святі... / Встаєш з колін Ти щосвітання, / Як Бог, воскреслий на хресті...* (С. Стасюк). У першій частині членованого висловлення, що експлікує семантику трагізму, використано модальну стилістему *мабуть* із закріпленим значенням припущення й невпевненість, проте в поданому контексті її функція значно ширша. Аналізована мовна одиниця пом’якшує категоричність висловлення, суб’єктивує його, надає відтінку роздуму та внутрішнього діалогу, що робить висловлення психологічно глибшим.

Експресивно насичене, драматичне й загострене осмислення позначеної війною сучасної реальності та моральної байдужості до болю й несправедливості передано в поезії М. Мартинюка: *світ як приспаний зух у міжчассі валандатись звик / зачерствілий до кривди та болю **напевно** забув що / у війни на обличчі потворна гримаса і крик / і його вже не зміниш ніколи й*

нізащо на будь-що (М. Мартинюк). Маркуючи суб'єктивну оцінку мовця й експлікуючи його внутрішній сумнів, вставне слово *може* створює ефект трагічної іронії: удаваний сумнів посилює переконаність у тому, що світ справді «забув» про біль і війну. У такий спосіб автор вибудовує семантичний парадокс: модально послаблюючи вислів, досягає смислового загострення й психологічної напруги.

Близькими за тематикою та емоційним наповненням є рядки *Війна,* ***на жаль****, римується з весною. / І це,* ***напевно****, зміниться нескоро* (М. Мартинюк), у яких передано сучасну трагічну дійсність через дисонанс двох семантично протилежних образів – війни та весни. Традиційно весна символізує оновлення, життя, сподівання, тоді як війна викликає асоціації з руйнуванням і смертю. Важливу модально-оцінну роль виконує стилістема *на жаль,* що, акцентуючи на авторському ставленні, **емоційно** підкреслює трагічність парадоксальної реальності. Одним із ключових стилістичних маркерів слугує модальне слово *напевно,* яке конденсує семантику припущення та стриманий песимізм щодо неможливості змінити ситуацію. Прагматична функція обох вербалізованих прислівниками вставних компонентів полягає в скеруванні читача на відповідне сприйняття омовленої воєнної дійсності, залученні його до спільного емоційного поля.

Майстерність М. Мартинюка увиразнюють рядки, що містять філософсько-екзистенційне осмислення людського буття і заклик до стійкості перед життєвими випробуваннями: *Світ,* ***може****, й грішний і вартий спокути. / До всіх незгод, катаклізмів, невдач / Ми витривалими маємо бути… / Боже, пробач!.* Ужита стилістема *може,* маркуючи суб'єктивну позицію мовця, підкреслює складність моральної оцінки реальності, сигналізує про роздум та внутрішній пошук істини, надає висловленню етичної делікатності й уможливлює уникнення однозначного осуду.

Патріотичне й мобілізаційне звучання має уривок із поезії Н. Гуменюк: *Ні, ти не свічечка на вітрі! / Сьогодні,* ***втім****, як і завжди, / Ти зброї вигострене вістря / Супроти лютої орди, / Супроти зайд і супостатів, / Проти*

кремлівської брехні. / Легке, як подихи дитячі, / В стократ сильніше від броні. У поданих рядках впізнаваною є алюзія на поезію Лесі Українки: *Слово, моя ти єдиная зброє, / Ми не повинні загинуть обоє! / Може, в руках невідомих братів / Станеш ти кращим мечем на катів*. Змальовуючи образ українського слова, Н. Гуменюк уводить до контексту синтаксичну стилістему *втім,* що не тільки логічно структурує висловлення, а й дає змогу наголосити на мові як силі, здатній повсякчас протистояти ворожим наративам.

Отже, волинську поезію періоду російсько-української війни вияскравлює широке використання синтаксичних ресурсів, серед яких чільне місце належить модальним стилістемам. Ужиті у віршах вставні слова служать засобом втілення авторського світовідчуття, внутрішніх переживань і морально-ціннісних орієнтирів, а також виконують важливу прагматичну роль: скеровують читача на відповідне сприйняття омовленої воєнної дійсності та її суб'єктивне осмислення.

Список використаних джерел:

1. Злотко О. Колірні домінанти в мілітарній поезії волинських письменників. Мова, культура, література у спектрі сучасних українознавчих досліджень. Серія «Młoda Ukrainistyka» / за ред. І. Кононенко, С. Романюк, К. Якубовської-Кравчик. Warszawa : Uniwersytet Warszawski, 2025. Т. 3. С. 29–44.https://ukraina.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/169/2026/01/Mloda_Ukrainistyka_tom_3_10_12.pdf.

2. Костусяк Н. М. Грамемна структура категорії лексико-граматичної модальності. Типологія та функції мовних одиниць : наук. журн. 2014. № 1. С. 127–139.

3. Костусяк Н. Лінгвостилістична інтерпретація засобів вираження негації в поетичному дискурсі волинських письменників. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика. 2025. Т. 36 (75), № 1, ч. 1. С. 50–55. DOI : https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/09.

4. Костусяк Н., Навальна М. Російсько-українська війна в об’єктиві мови : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2025. 340 с. URL : https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/27735.

5. Кульбабська О. В. Вторинна предикація у простому реченні : монографія. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 672 с.

6. Шабат-Савка С. Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові : монографія. Чернівці : Букрек, 2014. 412 с.

7. Kostusiak N., Konstankevych I., Shulska N., Bukina N., Pavlyuk I., Iaruchyk V., Mitchuk O., Shumenko O., Oliinyk N., Reznichenko Yu. Poetry on Military Subjects in Modern Media Space: Linguistic-Cognitive and Modal-Pragmatic Interpretation. AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. issue XLIII. P. 45–50. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_08.pdf.

УДК 81'255.2:63:378.147.091.33-027.22

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ПЕРЕКЛАДУ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ АГРАРНОГО ПРОФІЛЮ

Біліченко А.М.

к. пед. н., доцент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Розглянуто методичні аспекти навчання перекладу в аграрному університеті як важливу складову професійної підготовки майбутніх фахівців. Проаналізовано специфіку перекладу аграрних текстів, зумовлену міждисциплінарністю галузі та широким використанням вузькоспеціалізованої термінології. Визначено основні принципи, підходи та методи формування перекладацької компетентності студентів. Особливу увагу приділено використанню цифрових технологій і проблемам перекладу фахових текстів. Окреслено перспективи вдосконалення методики навчання перекладу в умовах сучасної аграрної освіти.

Ключові слова переклад, аграрна освіта, перекладацька компетентність, термінологія, методика навчання, фахові тексти, цифрові технології

Сучасні процеси глобалізації та інтернаціоналізації освіти зумовлюють зростання ролі перекладу як інструменту міжкультурної та професійної комунікації. Особливої актуальності це набуває у сфері аграрної освіти, де активно розвивається міжнародне співробітництво та обмін науковими знаннями. У зв'язку з цим підготовка студентів аграрних університетів потребує формування перекладацької компетентності як складової професійної діяльності.

Переклад аграрних текстів характеризується міждисциплінарністю та охоплює різні галузі знань, зокрема агрономію, ветеринарну медицину, біотехнологію та екологію [6]. Значну складність становить велика кількість спеціалізованої термінології, включаючи латинські назви, хімічні формули та абревіатури [1]. Окрім того, переклад аграрних текстів вимагає високого рівня точності, оскільки помилки можуть призвести до спотворення змісту наукових результатів або технологічних інструкцій [2].

Ефективне навчання перекладу в аграрному університеті базується на сукупності взаємопов'язаних дидактичних принципів, що забезпечують формування професійної перекладацької компетентності майбутніх фахівців. Передусім, принцип **науковості** передбачає використання автентичних фахових текстів, що відображають сучасний стан аграрної науки та практики, а також сприяють формуванню вмінь адекватного відтворення наукового дискурсу.

Принцип **системності** реалізується через поетапну організацію навчального процесу — від засвоєння загальнонаукової лексики до опанування вузькоспеціалізованої термінології, що забезпечує поступове ускладнення змісту та формування стійких перекладацьких навичок [3].

Важливе значення має принцип **практичної спрямованості**, який орієнтує навчання на виконання реальних професійних завдань, зокрема переклад наукових статей, технічної документації, інструкцій та аграрних звітів [5].

Не менш значущим є принцип **міждисциплінарності**, що передбачає інтеграцію мовної підготовки зі спеціальними знаннями з агрономії, ветеринарії, біотехнології та екології, що дозволяє забезпечити адекватність перекладу в умовах фахового контексту [5]. Сукупна реалізація зазначених принципів сприяє формуванню комплексної перекладацької компетентності, що включає мовний, термінологічний, комунікативний і професійний компоненти.

Водночас процес перекладу аграрних текстів супроводжується низкою специфічних труднощів, зумовлених особливостями галузевої комунікації. Однією з ключових проблем є **відсутність усталених термінологічних відповідників** [1]. Це зумовлює необхідність використання описового перекладу, транскрипції або створення нових термінів.

Суттєві труднощі викликає також **багатозначність (полісемія) термінологічної лексики**, коли одне й те саме слово може мати різні значення залежно від галузевого контексту, що потребує від перекладача високого рівня аналітичних умінь і контекстуальної інтерпретації [5].

Окрім того, важливим чинником є **розбіжності у міжнародних і національних стандартах**, класифікаціях і номенклатурах, що ускладнює процес досягнення еквівалентності перекладу та вимагає врахування нормативних документів різних країн [6].

Окрему групу труднощів становить **переклад абревіатур і скорочень**, які широко використовуються в аграрній науковій комунікації. Їхня інтерпретація потребує не лише мовної, а й фахової обізнаності, оскільки неправильне розшифрування може призвести до суттєвого спотворення змісту [2].

Зазначені фактори суттєво ускладнюють процес перекладу аграрних текстів і зумовлюють необхідність формування у студентів високого рівня професійної підготовки, що включає не лише мовні знання, а й глибоке розуміння спеціальності, навички роботи з термінологічними ресурсами та здатність до критичного аналізу перекладацьких рішень [7].

У процесі професійної підготовки майбутніх фахівців у аграрному університеті застосовується комплекс методів навчання перекладу, спрямованих

на формування перекладацької компетентності та розвиток аналітичних і практичних умінь студентів. Одним із базових методів є **переклад наукових текстів**, який забезпечує оволодіння особливостями фахового дискурсу, засвоєння спеціалізованої термінології та формування навичок адекватної передачі змісту [1].

Важливу роль відіграє **порівняльний аналіз оригіналу і перекладу**, що дозволяє виявляти перекладацькі трансформації, оцінювати ступінь еквівалентності та формувати критичне мислення щодо якості перекладу [2]. Не менш значущою є **робота з термінологічними ресурсами** (словниками, глосаріями, базами даних), яка сприяє формуванню навичок пошуку, відбору та уніфікації фахової лексики [7].

З метою наближення навчального процесу до реальних умов професійної діяльності доцільним є використання **кейс-методу**, що передбачає моделювання типових перекладацьких ситуацій і розвиток умінь прийняття обґрунтованих рішень [6]. Ефективним також є залучення студентів до **проєктної діяльності**, яка забезпечує інтеграцію теоретичних знань і практичних навичок шляхом виконання комплексних перекладацьких завдань [4].

Окремої уваги заслуговує **постредагування машинного перекладу**, що набуває особливої актуальності в умовах цифровізації освіти та дає змогу сформувати навички критичної оцінки автоматизованих перекладацьких результатів [7].

Сучасні підходи до навчання перекладу передбачають також і активне використання цифрових інструментів, зокрема систем автоматизованого перекладу (CAT-tools), електронних корпусів текстів, термінологічних баз даних та онлайн-ресурсів [7]. Їхня інтеграція в освітній процес сприяє підвищенню ефективності перекладацької діяльності, оптимізації роботи з фаховими текстами та формуванню цифрової компетентності студентів як невід’ємної складової їхньої професійної підготовки [4].

Отже, процес навчання перекладу в аграрному університеті характеризується комплексністю та системністю, що зумовлено необхідністю

формування у студентів багатовимірної перекладацької компетентності. Реалізація дидактичних принципів науковості, системності, практичної спрямованості та міждисциплінарності забезпечує поетапне опанування фахової термінології та розвиток умінь адекватного відтворення змісту спеціалізованих текстів.

Інтеграція традиційних методичних підходів із цифровими технологіями є ключовим чинником підвищення якості підготовки перекладачів аграрного профілю. Це сприяє не лише формуванню професійної компетентності, але й розвитку здатності студентів до адаптації в умовах динамічного розвитку аграрної науки та глобалізованого освітнього простору.

Список використаних джерел:

1. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми : навчальний посібник / Карабан В. І. – Вид. 5-те, випр. – Вінниця: Нова Книга, 2018. – 656 с.

2. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад): Підручник. – Вінниця. «Нова Книга», 2003. – 448 с.

3. Ковтун О.В. , Гудманян А. Г. Методика викладання іноземних мов і перекладу у вищій школі. Практикум. К. : НАУ, 2015. 80 с.

4. Красуля А. В. Формування перекладацької компетентності студентів-філологів через автентичні проєктні завдання // Актуальні проблеми перекладознавства та методики навчання перекладу: XII Міжнародна наукова конференція, м. Харків, 19-20 квітня 2024 р. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. С. 29-31.

5. Мартинюк А. П. Методика викладання іноземних мов і перекладу у вищій школі. – Київ: Каравела, 2021.

6. Тарасова О. В. Інтернет-технології у навчанні іноземних мов: переваги та недоліки / О.О.Рагільська, О.В.Тарасова. Сучасні інформаційні технології та

інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. 2016. Вип. 46. – С. 296-299.

7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2020. – 376 с.

UDC 811.111'42:316.77

LINGUISTIC REPRESENTATION OF CULTURAL IDENTITY IN CONTEMPORARY ENGLISH DISCOURSE

Kyrylenko M. O.

Assistant of the Department of Romano-Germanic Philology

Bila Tserkva National Agrarian University

м. Bila Tserkva, Ukraine

Summary. The present study investigates the ways in which cultural identity is linguistically encoded, negotiated, and contested in contemporary English discourse. Drawing on the theoretical frameworks of critical discourse analysis, sociolinguistics, and cognitive linguistics, the research analyses a corpus of authentic texts including public speeches, social media posts, journalistic articles, and literary excerpts. The study identifies three primary linguistic mechanisms – metaphorical framing, code-switching, and evaluative lexis — through which speakers construct and communicate their cultural affiliations and ideological orientations.

Key words: cultural identity, English discourse, linguistic representation, metaphor, code-switching, evaluative language, sociolinguistics, critical discourse analysis.

Introduction and theoretical background. The relationship between language and cultural identity has long been a central concern in linguistics, anthropology, and cultural studies. Language is not a neutral medium of communication; it is a social and cultural practice that both reflects and shapes the identities of its users [1, p. 45]. In the age of globalisation, questions of cultural identity have become increasingly complex, as individuals and communities navigate multiple, often conflicting, cultural allegiances. This complexity is vividly reflected in linguistic practice, where speakers draw on a diverse repertoire of resources to signal, negotiate, and sometimes contest their cultural positions. The present study situates itself within this broad intellectual context, seeking to illuminate the specific

linguistic mechanisms through which cultural identity is constructed in contemporary English discourse.

The role of English as a global language. Contemporary English discourse provides a particularly rich and challenging field for investigating the linguistic dimensions of cultural identity. English has undergone a profound transformation over the past century, evolving from the language of a specific national and imperial culture into a genuinely global lingua franca used by hundreds of millions of speakers across vastly different cultural contexts [2, p. 112]. This global spread has not homogenised English; on the contrary, it has given rise to a remarkable diversity of varieties, registers, and hybrid forms, each carrying its own cultural meanings and identity-related associations. World Englishes, postcolonial Englishes, and various forms of English as a Lingua Franca (ELF) all represent arenas in which speakers simultaneously use and reshape the language to express their own cultural identities. Understanding how this process operates at the level of specific linguistic choices is one of the central aims of the present investigation.

Metaphorical framing and cultural identity. Metaphor, as conceptualised within the cognitive linguistic tradition initiated by Lakoff and Johnson, is not merely a rhetorical ornament but a fundamental mechanism through which humans understand and communicate abstract concepts [3, p. 34]. In the domain of cultural identity, metaphorical framing plays a crucial role in making abstract notions of belonging, exclusion, and cultural difference cognitively accessible and communicatively effective. An analysis of the corpus reveals a rich variety of conceptual metaphors employed in identity-related discourse, including spatial metaphors (identity as a territory to be defended or expanded), journey metaphors (cultural belonging as a path or destination), and container metaphors (culture as a bounded entity within which individuals are either included or excluded). These metaphors do not merely describe cultural reality; they actively shape the way speakers and audiences conceptualise identity-related issues, influencing attitudes, judgements, and social behaviour.

Code-switching as an identity marker. Code-switching — the practice of alternating between two or more languages or language varieties within a single communicative event — constitutes one of the most powerful and multifaceted linguistic strategies for identity expression [4, p. 78]. Rather than being a sign of linguistic deficiency, as was once assumed in deficit-oriented approaches to bilingualism, code-switching is now widely recognised as a sophisticated communicative strategy that serves a variety of pragmatic and identity-related functions. In the corpus analysed, code-switching is employed to signal in-group membership, to invoke specific cultural frames of reference, to negotiate the boundaries between different cultural identities, and to challenge monolingual norms and ideologies. Particularly noteworthy is the phenomenon of stylistic code-switching, in which speakers shift between varieties not out of communicative necessity but as a deliberate act of identity performance, drawing on the cultural associations of different codes to construct complex, layered self-presentations.

Evaluative language and ideological positioning. Evaluative language encompasses the wide range of linguistic resources through which speakers express assessments, attitudes, and stances towards the people, events, and ideas they talk about [5, p. 201]. In identity-related discourse, evaluative language is a primary means through which speakers position themselves and others within cultural hierarchies and ideological frameworks. The analysis reveals systematic patterns in the use of appraisal markers, stance adverbials, and evaluative adjectives to construct positive in-group identities and, conversely, to distance speakers from cultural norms or groups they wish to disavow. The findings also highlight the role of evaluative language in perpetuating or challenging cultural stereotypes and ideological assumptions, demonstrating that linguistic choices in this domain are never innocent but always implicated in broader power relations and social dynamics.

Conclusions. The findings of the present study demonstrate that cultural identity in contemporary English discourse is not a fixed, pre-given property of individuals or groups but a dynamic, discursively constructed phenomenon that is continuously negotiated through specific linguistic choices. The three mechanisms

examined – metaphorical framing, code-switching, and evaluative lexis – operate in concert to enable speakers to construct nuanced, multidimensional identity positions that reflect the complexity of contemporary cultural life. These findings have significant implications for the fields of sociolinguistics, discourse analysis, and intercultural communication, as well as for the practical domains of language teaching and cross-cultural dialogue. A comprehensive understanding of how identity is linguistically constructed is essential for fostering more effective and equitable intercultural communication in an increasingly diverse and interconnected world. Future research should further explore the diachronic dimension of these processes, investigating how the linguistic representation of cultural identity evolves in response to shifting social and political contexts.

List of references:

1. Bucholtz M., Hall K. Language and Identity. A Companion to Linguistic Anthropology. Oxford: Blackwell, 2004. P. 369–394.

2. Crystal D. English as a Global Language. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. 212 p.

3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. Chicago: University of Chicago Press, 1980. 242 p.

4. Myers-Scotton C. Social Motivations for Codeswitching: Evidence from Africa. Oxford: Clarendon Press, 1993. 170 p.

5. Martin J. R., White P. R. R. The Language of Evaluation: Appraisal in English. London: Palgrave Macmillan, 2005. 278 p.

УДК 373.5.091.26:811.111]:004.8

РОЗВИТОК КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ З ВИКОРИСТАННЯМ ШІ-ПЛАТФОРМ НА ЗАНЯТТЯХ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Борисова Н. В.

к. пед. н., доцент кафедри іноземної філології, перекладу

та методики навчання
Університет Григорія Сковороди в Переяславі
м. Переяслав, Україна

Анотація. У статті досліджено перспективи та механізми розвитку контролю знань з англійської мови в умовах дистанційного навчання здобувачів закладів вищої освіти. Основну увагу приділено інтеграції ШІ-платформ (Grammarly, Duolingo, Google Bard, ELSA Speak) як інструментів персоналізації та автоматизації оцінювання. Розглянуто потенціал штучного інтелекту у трансформації традиційних методів контролю через адаптивні тести, аналіз усного мовлення та надання миттєвого зворотного зв'язку. Визначено основні бар'єри на шляху цифровізації освіти, зокрема етичні виклики та необхідність спеціальної підготовки педагогів. Наголошено, що використання інтелектуальних систем дозволяє створити індивідуальні траєкторії підготовки учнів до зовнішнього незалежного оцінювання.

Ключові слова: дистанційне навчання, штучний інтелект, англійська мова, мовна компетенція, цифрові трансформації в освіті.

Розвиток контролю знань з англійської мови при дистанційному навчанні для здобувачів вищої освіти має значний потенціал завдяки інтеграції ШІ-платформ, які відкривають нові можливості для персоналізації, автоматизації та аналізу. Ці технології обіцяють трансформувати традиційні методи оцінки, адаптуючись до потреб сучасної освіти.

ШІ-інструменти, такі як «Grammarly» для письма, є прикладом інноваційного підходу до контролю. Grammarly аналізує тексти, надаючи миттєві рекомендації щодо граматики, стилю та лексики, що особливо корисно для написання есе чи листів на уроках англійської. Наприклад, студент може завантажити свою роботу про «Environmental Issues» у Grammarly, отримати оцінку за точність (наприклад, 85%) і коригувати помилки, такі як неправильне вживання «affect» замість «effect». Такі інструменти сприяють самостійному вдосконаленню навичок письма [1].

Інші ШІ-платформи, такі як Duolingo для адаптивних тестів або Google Bard для генерації завдань, можуть розширити контроль знань. Duolingo пропонує індивідуалізовані тести з лексики та граматики, регулюючи складність залежно від прогресу учня, що відповідає принципам теорії

множинного інтелекту Гарднера. Адаптивність ШІ підвищує мотивацію учнів у дистанційному форматі [3]. Google Bard може генерувати унікальні запитання для говоріння, наприклад, «Describe a future city», які студенти записують для аналізу викладачем.

Перспективи включають автоматизацію складних завдань, таких як оцінка усного мовлення через ШІ-аналіз інтонації та вимови (наприклад, за допомогою платформ типу Speechling). Т. Андерсон прогнозує, що ШІ зменшить транзакційну відстань, надаючи детальний зворотний зв'язок у реальному часі [4, с. 52–53]. Крім того, інтеграція ШІ з LMS, такими як Moodle, дозволить створювати комплексні звіти про прогрес студентів, що полегшить підготовку до зовнішнього незалежного оцінювання.

Проте розвиток потребує подолання бар'єрів, таких як доступність ШІ-інструментів і підготовка вчителів до їхнього використання. Рекомендується впроваджувати пілотні проекти із підтримкою держави для забезпечення техніки та тренінгів. Дж. Мандей наголошує на важливості етичного використання AI, щоб уникнути надмірної залежності учнів [6, с. 145–147].

Таким чином, ШІ-платформи, зокрема Grammarly, відкривають нові горизонти для контролю знань з англійської мови, обіцяючи підвищити якість освіти за умови правильної інтеграції та підтримки.

Персоналізований контроль знань з англійської мови в дистанційному навчанні для здобувачів вищої освіти матиме значний розвиток завдяки прогресу штучного інтелекту (ШІ) та адаптивних технологій. Цей тренд спрямований на індивідуалізацію оцінки, що дозволить враховувати унікальні потреби кожного учня, підвищуючи ефективність засвоєння мови в умовах гібридного навчання.

Згідно з прогнозами UNESCO, до 2030 року ШІ-платформи стануть стандартом для персоналізованого контролю, де алгоритми аналізуватимуть дані учня (рівень, стиль навчання, помилки) для автоматичного підбору завдань [2]. Наприклад, інструменти на кшталт Grammarly чи Duolingo AI адаптуватимуть тести з граматики чи лексики, пропонуючи варіанти

складності: для слабкого учня – базові вправи на «Present Simple», для сильного – складні дискусії на теми «Globalization». Така персоналізація має підвищити мотивацію на 30–40% у здобувачів вищої освіти, готуючи їх до міжнародних іспитів через індивідуальні траєкторії.

До 2027 року очікується інтеграція AI з LMS, такими як Moodle, де персоналізований контроль включатиме голосовий аналіз для говоріння (наприклад, через платформи типу ELSA Speak), оцінюючи вимову та інтонацію в реальному часі. Завдяки цьому зменшиться цифровий розрив, дозволяючи студентам з обмеженим доступом використовувати мобільні додатки [5, с. 178]. Зокрема, Т. Андерсон прогнозує, що до 2030 року AI забезпечить 80% автоматизованого зворотного зв'язку, перетворюючи контроль на інструмент розвитку критичного мислення [4, с. 53].

Впровадження штучного інтелекту докорінно змінює роль контролю: від фіксації помилок (Assessment of Learning) система переходить до підтримки навчання (Assessment for Learning). ШІ-інструменти дозволяють реалізувати концепцію безперервного моніторингу, де контроль стає не стресовим етапом завершення теми, а органічним елементом навчального процесу. Це забезпечує викладачеві можливість отримувати дані про прогрес студентів у режимі реального часу, що значно підвищує керованість освітнього процесу.

Однією з найбільших переваг ШІ-платформ є здатність до адаптивного тестування. На відміну від традиційних методів, інтелектуальні системи підлаштовують складність завдань під рівень конкретного студента, виявляючи індивідуальні прогалини у знаннях (наприклад, специфічні граматичні конструкції або лексичні пласти). Це дозволяє реалізувати диференційований підхід у межах однієї академічної групи, що є критично важливим для вищої школи, де рівень володіння мовою серед студентів може суттєво різнитися.

Використання ШІ забезпечує миттєвий та деталізований фідбек, що є ключовим фактором засвоєння іноземної мови. Можливість отримати автоматичний аналіз помилок з поясненнями (наприклад, через такі сервіси як Grammarly, ChatGPT або спеціалізовані платформи типу Quizgecko) стимулює

автономність студентів та розвиває навички самокорекції. Це розвантажує викладача від рутинної перевірки, дозволяючи зосередитися на творчих та комунікативних аспектах викладання.

Сучасні ШІ-платформи дозволяють контролювати не лише рецептивні навички (читання, аудіювання), а й продуктивні – письмо та говоріння. Використання голосових асистентів та ШІ-тьюторів для оцінювання вимови та побіжності мовлення знімає «мовний бар'єр» та психологічну напругу, яку студенти часто відчувають під час контролю з боку викладача. Це створює безпечне середовище для апробації знань.

Поряд із перевагами, виявлено низку викликів, які потребують уваги, зокрема, необхідно переглянути формат завдань, щоб запобігти безпосередньому копіюванню відповідей, генерованих нейромережами; ефективність контролю залежить від готовності як викладачів, так і студентів професійно оперувати AI-інструментами; слід звернути увагу на питання конфіденційності даних та алгоритмічної об'єктивності при оцінюванні.

Розвиток контролю знань за допомогою штучного інтелекту є не просто технологічним оновленням, а стратегічним кроком до цифровізації вищої освіти. Це дозволяє зробити процес вивчення англійської мови більш індивідуалізованим, динамічним та об'єктивним. Перспективи подальших досліджень полягають у розробці гібридних моделей контролю, де ШІ забезпечує технічну точність та аналіз даних, а викладач – експертну оцінку м'яких навичок (soft skills) та критичного мислення студентів.

Список використаних джерел

1. Безсонова Н. С., Радченко О. І. Роль цифрових ресурсів у навчанні англійської мови: від онлайн-платформ до мобільних додатків. *Вісник науки та освіти.* №2(32)2025. URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/vno/article/view/20918/20894 (дата звернення 2.04.2026).

2. Рекомендації ЮНЕСКО щодо політики у сфері мобільної освіти. URL: http://iite.unesco.org/pics/ publications/ru/files/3214738.pdf

3. Фридрик І. І. Методика викладання англійської мови в умовах дистанційного навчання. *Академічні візії*. 2023. № (16). URL: https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/226/196 (дата звернення 2.04.2026).

4. Anderson T. Toward a theory of online learning. Athabasca University. URL: https://auspace.athabascau.ca/bitstream/handle/2149/757/toward_a_theory_of.pdf?sequence=3&isAllowed=y (дата звернення 2.04.2026).

5. Borysova N. Peculiarities of Developing Communicative Competence in English Language Classes of Future English Teachers. *Topical issues of the professional training of a modern teacher of foreign languages and literature: the experiences of domestic HEIs*: Scientific monograph. Riga. Latvia : "Baltija Publishing". 2025. P. 176–20. https://doi.org/10.30525/978-9934-26-532-7-9

6. Munday J. Introducing Translation Studies Theories and Applications. Routledge, London, 2016. 394 p. https://doi.org/10.4324/9781315691862

УДК 37.016:811.581

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АУДІЮВАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ЧЕРЕЗ КОРОТКІ ВІДЕО

Яценко Г.В.

асистент кафедри романо-германської філології та перекладу

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація У статті розглядається використання коротких відео як інструменту формування навичок аудіювання китайської мови як іноземної. Проаналізовано дидактичний потенціал сучасних китайських цифрових платформ, зокрема Bilibili та Douyin. Обґрунтовано ефективність застосування автентичного відеоконтенту для розвитку фонетичної, лексичної та соціокультурної компетенцій студентів. Запропоновано практичні методичні підходи до інтеграції коротких відео в навчальний процес.

Ключові слова: аудіювання, китайська мова, короткі відео, цифрові технології, автентичний матеріал, методика викладання.

У сучасній методиці викладання іноземних мов особливу увагу приділяють розвитку аудіювання як однієї з ключових комунікативних

компетенцій. Вивчення китайської мови ускладнюється наявністю тональної системи, високою швидкістю мовлення носіїв та значною кількістю омонімів. Традиційні навчальні матеріали часто не відображають реальної мовної ситуації, що знижує ефективність підготовки студентів до автентичного спілкування.

У цьому контексті актуальним є використання коротких відео, які стали невід'ємною частиною цифрового середовища, особливо серед молоді.

Питання використання автентичних матеріалів у навчанні іноземних мов досліджували такі науковці, як Rod Ellis та Jack C. Richards. Вони підкреслюють важливість занурення студентів у реальне мовне середовище. Сучасні дослідження також акцентують увагу на цифрових технологіях. Зокрема, використання відеоконтенту сприяє кращому сприйняттю інтонаційних моделей та невербальних елементів комунікації (Mayer, 2009; Guo, 2020). Головною метою є визначення ефективності використання коротких відео для розвитку навичок аудіювання китайської мови та розробка практичних рекомендацій щодо їх застосування у навчальному процесі.

Особливості коротких відео (тривалістю 15–60 секунд) як навчального ресурсу характеризуються високою концентрацією інформації, динамічністю та відповідністю кліповому мисленню сучасних студентів. Платформи Douyin та Bilibili пропонують широкий спектр автентичного контенту: побутові діалоги, гумористичні сценки, освітні відео та культурні сюжети. Використання таких коротких відео сприяє розвитку фонетичного слуху та розпізнавання тонів, засвоєнню розмовної лексики та сленгу, формуванню навичок розуміння мовлення у природному темпі; ознайомленню з культурними особливостями Китаю. Крім того, відео поєднують аудіальний і візуальний канали сприйняття, що підвищує рівень запам'ятовування інформації.

Можна виділити три етапи ефективного використання коротких відео. До перегляду (pre-listening) - початковий етап, який включає в себе введення ключової лексики, прогнозування змісту відео, обговорення теми. Наступний етап – під час перегляду (while-listening) коли додають виконання завдань на

загальне розуміння, визначення ключових слів та повторне прослуховування з деталізацією. Найцікавішим та результативним буде третій етап після перегляду (post-listening). Сюди відноситься обговорення змісту, рольові ігри та створення власних коротких відео студентами.

Використання коротких відео у процесі навчання китайської мови має низку суттєвих переваг. Насамперед, такий формат сприяє підвищенню мотивації студентів, оскільки відповідає їхнім сучасним інформаційним звичкам і формату споживання контенту. Платформи, зокрема Douyin та Bilibili, забезпечують доступ до автентичного мовного середовища, що дозволяє студентам чути живу мову носіїв у природному темпі та контексті. Крім того, поєднання аудіального та візуального компонентів сприяє кращому розумінню змісту повідомлення, а також полегшує запам'ятовування нової лексики та мовних структур. Важливою перевагою є також можливість інтеграції культурного компоненту, адже відеоконтент відображає реалії сучасного китайського суспільства, поведінкові моделі та комунікативні стратегії.

Водночас використання коротких відео має і певні обмеження. Однією з основних труднощів є надмірна швидкість мовлення носіїв, що може ускладнювати сприйняття інформації студентами початкового рівня. Крім того, у відео часто використовуються розмовні скорочення, сленг або діалектні особливості, які не завжди відповідають нормативній мові, що вивчається в академічному середовищі. Ще одним важливим аспектом є необхідність ретельного відбору матеріалів викладачем, оскільки не весь контент є дидактично доцільним або відповідає навчальним цілям. Таким чином, ефективність використання коротких відео значною мірою залежить від методичної підготовки викладача та його здатності адаптувати матеріал до рівня студентів.

Отже, використання коротких відео у викладанні китайської мови як іноземної є ефективним засобом формування навичок аудіювання, що відповідає сучасним тенденціям цифровізації освіти. Залучення автентичного

відеоконтенту, зокрема з платформ Douyin та Bilibili, сприяє розвитку фонетичної чутливості студентів, покращенню розуміння мовлення на слух та розширенню їхнього лексичного запасу. Крім того, такий підхід дозволяє інтегрувати культурний компонент у навчальний процес, що є важливим для формування повноцінної комунікативної компетенції.

Список використаних джерел:

1. Ellis, R. Task-based Language Learning and Teaching. Oxford University Press, 2003. 387 p.

2. Mayer, R. E. Multimedia Learning. Cambridge University Press, 2009.

3. Guo, P. J. Optimal video length for student engagement, 2020.

4. Zhang, Y. The application of short video platforms in language learning, 2021.

СЕКЦІЯ 4
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ

УДК 159.9:331.101.3:378

ПРОФЕСІЙНЕ ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ ЗМІН: ПСИХОЛОГІЯ ВИКЛИКІВ, МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ІННОВАЦІЙ

Шевченко А. М.,
кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри психології та здоровя людини
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Харченко С. І.,
асистент кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. Висвітлено питання професійного зростання особистості в умовах сучасних соціально-економічних трансформацій, цифровізації та невизначеності професійного середовища. Обґрунтовано значення психологічних ресурсів особистості (мотиваційних, когнітивних, емоційно-вольових) у забезпеченні ефективної адаптації до змін і реалізації професійного потенціалу. Визначено роль закладів вищої освіти як провідного середовища формування професійної ідентичності, розвитку компетентностей та підтримки професійного становлення студентської молоді. Проаналізовано основні виклики професійного розвитку, зокрема інформаційне перевантаження, емоційне виснаження, нестабільність ринку праці, а також окреслено нові можливості, пов'язані з впровадженням інноваційних освітніх технологій, цифрових платформ та індивідуалізацією освітніх траєкторій. Акцентовано увагу на необхідності психологічного супроводу професійного зростання та розвитку стратегій самореалізації особистості впродовж життя.

Ключові слова: професійне зростання, психологічні ресурси, професійний розвиток, адаптація, самореалізація.

У сучасних умовах стрімких соціально-економічних трансформацій, глобалізації, цифровізації та зростання рівня невизначеності проблема професійного зростання особистості набуває особливої актуальності. Динамічність професійного середовища, поява нових форм зайнятості, зміна вимог до компетентностей і ролей фахівця зумовлюють необхідність постійного оновлення знань, розвитку гнучких навичок і психологічної готовності до змін.

Особливого значення набуває психологічний аспект професійного зростання, оскільки саме внутрішні ресурси особистості – мотиваційні, когнітивні, емоційно-вольові – забезпечують здатність ефективно адаптуватися до нових умов, долати професійні кризи та реалізовувати потенціал у змінному середовищі. Водночас сучасні виклики, зокрема інформаційне перевантаження, професійне вигорання, нестабільність ринку праці та вплив кризових явищ, актуалізують потребу у психологічному супроводі професійного розвитку [4].

Поряд із викликами відкриваються і нові можливості, пов'язані з впровадженням інноваційних підходів у навчанні та професійній діяльності, розвитком цифрових технологій, розширенням доступу до ресурсів саморозв-

витку та формуванням індивідуальних траєкторій професійного зростання. У цьому контексті особливої ваги набуває дослідження психологічних механізмів, стратегій і технологій, що сприяють ефективному професійному становленню особистості.

Отже, актуальність дослідження зумовлена необхідністю теоретичного осмислення та практичного забезпечення процесів професійного зростання в умовах сучасних викликів і змін, а також пошуку інноваційних психологічних підходів до розвитку особистості впродовж життя.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується інтенсивними трансформаційними процесами, що охоплюють економічну, соціальну та освітню сфери. Особливої актуальності в цих умовах набуває проблема професійного зростання особистості, яка постає як безперервний, динамічний і багатовимірний процес, що потребує активізації внутрішніх ресурсів і адаптації до нових вимог професійного середовища. Вищі навчальні заклади виступають ключовим соціальним інститутом, у межах якого закладаються основи професійної ідентичності, формуються компетентності та розвивається готовність до майбутньої професійної діяльності [6].

У контексті сучасних викликів, зокрема цифровізації освіти, глобалізаційних процесів, нестабільності соціально-економічного середовища та підвищення вимог до конкурентоспроможності фахівців, професійне зростання студентської молоді набуває нових змістових характеристик. Воно вже не обмежується накопиченням знань і формуванням професійних умінь, а включає розвиток гнучких навичок (soft skills), критичного мислення, емоційного інтелекту, здатності до саморегуляції та безперервного навчання.

Психологічний вимір професійного зростання передбачає дослідження механізмів саморозвитку особистості, формування мотивації досягнення, професійної спрямованості, рефлексії та самосвідомості. Важливу роль відіграють такі психологічні ресурси, як стресостійкість, адаптивність, внутрішня мотивація, життєстійкість і здатність до проєктування власної професійної траєкторії. У студентському віці ці характеристики перебувають у

стадії активного становлення, що зумовлює необхідність цілеспрямованого психолого-педагогічного супроводу. Як зазначає Л. Карамушка, професійний розвиток особистості є системним явищем, що інтегрує індивідуально-психологічні та соціально-організаційні чинники [3].

Вищий навчальний заклад як освітнє середовище має значний потенціал для стимулювання професійного зростання через впровадження інноваційних освітніх технологій, інтерактивних форм навчання, тренінгових програм, проєктної діяльності та практико-орієнтованого підходу. Особливого значення набуває використання психологічних технологій розвитку особистості, спрямованих на формування навичок самопізнання, саморегуляції, ефективної комунікації та професійного самовизначення. За результатами досліджень О. Бондарчук, важливим чинником професійного становлення є сформованість психологічної готовності до змін і саморозвитку [1].

Водночас сучасні виклики, такі як інформаційне перевантаження, емоційне виснаження, невизначеність професійного майбутнього та зниження рівня мотивації до навчання, можуть виступати чинниками, що ускладнюють процес професійного зростання студентів. Це актуалізує необхідність розробки та впровадження систем психологічної підтримки, спрямованих на профілактику професійного вигорання, розвиток психологічної стійкості та формування позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця.

Поряд із викликами сучасне освітнє середовище відкриває нові можливості для професійного зростання, зокрема через цифрові освітні платформи, дистанційне навчання, міжнародну академічну мобільність, міждисциплінарні підходи та індивідуалізацію освітніх траєкторій. У цьому контексті важливим завданням психологічної науки є обґрунтування ефективних стратегій розвитку особистості, що дозволяють максимально реалізувати потенціал здобувачів вищої освіти [5].

Таким чином, професійне зростання в умовах змін постає як складний, інтегративний процес, що поєднує індивідуально-психологічні характеристики особистості та можливості освітнього середовища. Його ефективність залежить від

здатності особистості адаптуватися до викликів сучасності, використовувати інноваційні ресурси та активно конструювати власний професійний розвиток.

Список використаних джерел:

1. Бондарчук О. І. Психологія професійного становлення особистості в умовах невизначеності : монографія. Київ : Ун-т менеджменту освіти НАПН України, 2022. 300 с.

2. Карамушка Л. М. Психологія організаційного розвитку та управління : монографія. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2020.320 с.

3. Карамушка Л. М., Бондарчук О. І. Психологія професійного розвитку особистості в умовах соціальних змін : монографія. Київ: НАПН України, 2021.280 с.

4. Москалець В. П. Психологія особистості: сучасний вимір розвитку : монографія. Київ : Центр навчальної літератури, 2022. 312 с.

5. Савчин М. В. Психологія особистості в умовах сучасних викликів : монографія. Київ : Академвидав, 2021. 256 с.

УДК 159.9:331.101.3:378

РОЛЬ НЕВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ У ФОРМУВАННІ ДОВІРИ

Попок К., *студентка 3 курсу ОП Психологія. Організаційна психологія*
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Науковий керівник – **ШЕВЧЕНКО А.М.,** *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та здоровя людини*
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. Розглядається роль невербальної комунікації у процесі формуванні довіри між людьми. Проаналізовано основні невербальні засоби спілкування, такі як поза тіла, міміка, жести, зоровий контакт, інтонація і їх вплив на сприйняття співрозмовника.

Підкреслено значення узгодженості вербальних і невербальних сигналів, також їхню роль у формуванні першого враження та створення емоційного контакту. Зазначено, що невербальні прояви часто є більш достовірним джерелом про щирість, емоції та наміри людини.

Ключові слова. Невербальна комунікація, довіра, міжособистісні взаємини, емоційний контакт, перше враження.

У сучасному світі комунікація відіграє важливу роль у формуванні міжособистісних відносин. Велике значення має не тільки вербальна комунікація, але й невербальна, яка включає жести, міміку, інтонацію та інші прояви поведінки. [1] Саме через невербальні сигнали людина може оцінювати щирість співрозмовника, що безпосередньо впливає на рівень довіри.

Невербальна комунікація є важливим елементом сприйняття людини. Вона передає емоційний стан людини та її наміри. Дослідження показують, що люди частіше довіряють невербальним сигналам, а ніж словам. Але важливим чинником у формуванні довіри є узгодженість між вербальними і невербальними проявами. [4] У випадку, коли слова не відповідають жестам, міміці чи інтонації рівень довіри до співрозмовника значно знижується тому, що людина підсвідомо орієнтується на невербальні сигнали, як більш правдиві.

Невербальна комунікація включає в себе широкий спектр сигналів серед яких особливе місце займають міміка, жести, контакт очей, поза тіла, характеристика мовлення, інтонація. Ці сигнали можуть передавати емоції та наміри людини. [2] Наприклад, прямий погляд, відкриті жести і спокійна інтонація можуть свідчити про відкритість людини до діалогу та виникненню довіри, тоді як уникання зорового контакту, закрита поза можуть викликати підозру та недовіру.

Особливу роль невербальна комунікація відіграє у процесі першого враження на людину. З перших хвилин знайомства формується початковий рівень довіри, який в майбутньому впливає на розвиток стосунків. Перші враження, сформовані на основі невербальних знаків часто зберігаються тривалий час і можуть бути стійкими навіть за наявності нової інформації про

людину. [3] Сприйняття щирості відбувається на основі аналізу прояву його невербальних сигналів.

Крім того, невербальна комунікація відіграє важливу роль у майбутньому розвитку взаємин між людьми. Вона сприяє кращому розумінню співрозмовника та забезпечує створення емоційного контакту. За допомогою невербальних сигналів передаються важливі аспекти, такі як підтримка, зацікавленість, довіра або ж навпаки напруженість, незацікавленість і недовіра. Ці прояви дозволяють людям краще адаптуватись один до одного і сформулювати більш відкриті і щирі взаємини.

Важливою характеристикою невербальної комунікації є спонтанність та менша контрольованість порівняно з вербальною. Людина може свідомо контролювати свої слова, однак її поза, інтонація та міміка можуть несвідомо показувати справжні емоції і таким чином впливати на довіру. Саме тому невербальна комунікація сприймається, як більш достовірна інформація про внутрішній стан людини. [4] Невербальна комунікація виконує не лише допоміжну функцію, але й самостійну у процесі формування довіри. Вона підсилює або навпаки послаблює зміст сказаного впливаючи на загальне сприйняття співрозмовника.

Важливу роль у формуванні довіри є здатність людини правильно «зчитувати» невербальні сигнали співрозмовника. Неправильна інтерпритація або нерозуміння жестів, інтонації чи пози може призводити до викривленого сприйняття намірів співрозмовника. У такому випадку навіть нейтральна поведінка може свідчити про нещирість, знижувати рівень довіри та розвиток подальшої комунікації.

Також слід враховувати, що невербальна комунікація виконує функцію підкріплення соціальної взаємодії забезпечуючи взаєморозуміння та відчуття залученості між співрозмовниками. [3] Коли людина показує зацікавленість через відкриту позу, погляд, зоровий контакт, кивання головою це сприяє виникненню емоційного контакту та підсиленню довіри.

Особливе значення невербальна комунікація набуває у соціальних мережах. Хоча традиційні невербальні засоби, такі як міміка, жести, зоровий контакт і поза частково відсутні, користувачі використовують альтернативні способи передачі емоцій, наприклад, емодзі, реакції, використання великих літер і розділових знаків, стиль написання повідомлень та швидкість відповіді. Ці способи передачі емоцій виконують функцію заміни невербальних сигналів та впливають на сприйняття співрозмовника. Наприклад, швидка відповідь, використання емоцій можуть сприяти формуванню довіри, тоді як ігнорування та «сухий» стиль спілкування можуть викликати відчуття дистанції та недовіри.

Таким чином, невербальна комунікація є важливим елементом формування довіри між людьми. Вона дозволяє передавати емоції, наміри на щирість співрозмовника виступаючи часто більш достовірним джерелом інформації, ніж вербальне мовлення. Узгодженість вербальних і невербальних сигналів сприяє виникненню довіри, тоді як їх невідповідність може її знижувати. Невербальні прояви відіграють важливу роль у формуванні першого враження та розвитку подальших взаємин. У соціальних мережах невербальна комунікація проявляється через емодзі, стиль повідомлень і швидкість відповіді, які також впливають на рівень довіри між співрозмовниками. Отже, значення невербальної комунікації залишається визначальним як у безпосередньому спілкуванні так і в онлайн-взаємодії впливаючи на рівень довіри між людьми.

Список використаних джерел

1. Задільська Г. М. Невербальна комунікація як складова комунікативної компетентності. Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені В. Винниченка. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 188. С. 45–49.

2. Вітюк В. В. Невербальна комунікація у професійній діяльності майбутнього вчителя. Педагогічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2024. № 1. С. 78–83.

3. Чарікова І. В. Невербальна комунікація у міжособистісній взаємодії. Академічні студії. Серія: Гуманітарні науки. 2025. № 2. С. 112–117.

4. Фецко І.М. Невербальна комунікація та її вплив на сприйняття інформації. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. 2025. Вип. 204. С.89–93.

УДК 159.9:331.101.3:378

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЛІДЕРІВ У ГІБРИДНИХ КОМАНДАХ: ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Шосталь Є., *студентка 3 курсу ОП Психологія. Організаційна психологія*
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Науковий керівник – **ШЕВЧЕНКО А.М.,** *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології та здоровя людини*
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах проаналізовано роль емоційного інтелекту (EI) лідерів у забезпеченні ефективності гібридних команд, де поєднуються офісна та віддалена робота. Особливу увагу приділено механізмам побудови довіри, регуляції конфліктів та профілактики вигорання в умовах цифрової трансформації. Запропоновано рекомендації для розвитку EI у керівників.

Ключові слова: емоційний інтелект, гібридні команди, лідерство, психологічна безпека, віддалена робота, довіра.

Актуальність дослідження емоційного інтелекту лідерів у гібридних командах зумовлена стрімким переходом організацій до змішаних форматів роботи після пандемії COVID-19 та в умовах воєнних реалій в Україні [1, с. 3]. Такі команди стикаються з емоційними викликами, комунікаційними труднощами та зменшенням командної єдності через роз'єднаність [2, с. 5].

Емоційний інтелект визначається як інтегративна компетентність керівника щодо усвідомлення, інтерпретації та керування емоціями – власними та членів команди, що становить основу сучасного адаптивного лідерства [3]. У

гібридному середовищі ЕІ компенсує дефіцит невербального спілкування, сприяючи зниженню тривожності та підвищенню адаптивності [4, с. 12].

Одним із ключових психологічних механізмів впливу ЕІ є побудова психологічної безпеки, що дозволяє членам команди вільно висловлювати ідеї без страху осуду. Лідери з високим ЕІ демонструють емпатію до викликів віддалених працівників, таких як ізоляція чи баланс роботи та життя, що сприяє підвищенню залученості [5, с. 8].

Значну роль у гібридних командах відіграє емоційна регуляція конфліктів, спричинених культурними чи часовими відмінностями. ЕІ дозволяє лідеру використовувати ненасильницьку комунікацію, перетворюючи конфлікти на можливості для зростання команди [6, с. 312].

Соціально-психологічні чинники, такі як колективна стресостійкість, посилюються завдяки практикам лідерів з розвиненим ЕІ: регулярним "емоційним чек-інами" у Zoom, персоналізованими відгуками та командними ритуалами віртуальної згуртованості [2, с. 7].

У сучасному інформаційному суспільстві цифрова реальність посилює потребу в ЕІ, оскільки алгоритми та AI не можуть замінити людську емпатію. Поширення гібридних форматів у ІТ та креативних індустріях України свідчить про стійкість цієї проблеми [1, с. 10].

Важливим механізмом розвитку ЕІ є когнітивно-емоційні тренінги, орієнтовані на самоусвідомлення та емпатію, що особливо актуально для українських лідерів у воєнний час [3].

У контексті гібридних команд елементи міфологічного мислення трансформуються в цифрові практики: віртуальні "кава-брейки" чи емодзі як символи емоційного зв'язку [7, с. 142].

Таким чином, емоційний інтелект лідерів є стратегічним ресурсом для успіху гібридних команд, що забезпечує емоційну стійкість та продуктивність.

Отже, емоційний інтелект лідерів у гібридних командах зумовлений комплексом психологічних механізмів, серед яких домінують емпатія, регуляція емоцій та побудова довіри. Розвиток ЕІ через цілеспрямоване

навчання має ключове значення для адаптації організацій до нових реалій, сприяючи зниженню вигорання та підвищенню ефективності. Подальші дослідження потребують емпіричних даних з українських компаній для локалізації рекомендацій.

Список використаних джерел

1. Роль емоційного інтелекту в ефективному лідерстві в епоху гібридних та автоматизованих команд // Економічний простір. 2024. № 1.

2. Князєва О. В., Литвинова О. В. Емоційний інтелект у remote-командах: як будувати довіру, психологічну безпеку та продуктивність // Економіка та право. 2025. № 1. С. 422.

3. Ґоулман Д., Бояціс Р., Маккі Е. Емоційний інтелект лідера.

4. Емоційний інтелект як ключовий чинник ефективного лідерства та залученості персоналу // Білгород-Дністровський університет. 2025. С. 86.

5. Концептуальний аналіз ролі емоційного інтелекту в ефективному лідерстві // Психологічний журнал. 2025. № 15. С. 1.

6. Москалець В. П. Психологія особистості: навчальний посібник. Київ: Ліра-К, 2020. 312 с.

7. Гібридна команда 2025: як зберегти продуктивність та залученість // Ukrainian Digital. 2025.

УДК 159.923

ПОЗИТИВНА ПСИХОТЕРАПІЯ У РОБОТІ З КРИЗОВИМИ СТАНАМИ

Хомчук О.П.,

канд. псих. наук, ст. викладач кафедри психології та здоров'я людини

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація: Позитивна психотерапія у роботі з кризовими станами спрямована на стабілізацію емоційного стану, переосмислення симптомів і активізацію внутрішніх ресурсів. Вона допомагає побачити сенс кризи, знизити напруження та відновити здатність до адаптації й розвитку.

Ключові слова: позитивна психотерапія, кризові стани, ресурси особистості, емоційна стабілізація, інтерпретація симптомів, адаптація, психотерапія, стрес, підтримка, розвиток.

Позитивна психотерапія – один із методів сучасної наукової психотерапії, визнаний у 1996 році Європейською асоціацією психотерапії та у 2008 році Всесвітньою радою психотерапії. Сам підхід був заснований у 1968 році німецьким професором іранського походження Носсратом Пезешкіаном. Він належить до транскультурних психодинамічних методів і спирається на гуманістичне бачення людини. Це конфлікт-орієнтований і ресурсний підхід, який у 1997 році отримав головну медичну премію Німеччини Richard-Martin-Preis за забезпечення якості. У 2009 році Носсрат Пезешкіан був номінований на Нобелівську премію з медицини та фізіології. Назва методу походить від латинського *positum* – «дане», «те, що має місце», «фактичне». У межах цього підходу однією з ключових характеристик людської природи вважаються здібності – як вроджені («базові»), так і набуті в процесі розвитку («актуальні»). Позитивна психотерапія поєднує філософську та інтуїтивну мудрість Сходу з раціональністю і науковістю Заходу [5].

Метод застосовується при партнерських труднощах, проблемах виховання, депресіях, фобіях, сексуальних розладах і психосоматичних захворюваннях. Позитивна інтерпретація симптомів протиставляється традиційній. Згідно з цим підходом, у кожному симптомі можна побачити не лише негатив, а й позитивний сенс: біль – як сигнал небезпеки, підвищена температура – як ознака захисних сил організму. Головна мета позитивної психотерапії – змінити ставлення людини до своєї хвороби та відкрити нові можливості для пошуку внутрішніх ресурсів у подоланні недуги [1].

Позитивна психотерапія застосовується у роботі з кризовими станами як підхід, що допомагає людині не лише подолати гострий емоційний дискомфорт,

а й побачити в кризі ресурс для розвитку. Вона поєднує підтримку, усвідомлення внутрішніх конфліктів і поступове відновлення психологічної рівноваги. Передусім у кризі (втрата, сильний стрес, життєві переломи, травматичні події) терапія спрямована на стабілізацію стану. Це означає створення безпечного простору, де людина може відкрито говорити про свої переживання – страх, тривогу, розгубленість чи пригнічення. Важливим є не заперечення цих почуттів, а їх прийняття та нормалізація.

Ключовим інструментом є позитивна інтерпретація симптомів. Наприклад, тривога може розглядатися як сигнал про важливість ситуації, а емоційне виснаження – як свідчення перевантаження і потреби в турботі про себе. Це допомагає зменшити відчуття безпорадності й змінити ставлення до власного стану [4].

У роботі з кризами також активно використовується ідея базових і актуальних здібностей. Терапевт допомагає людині згадати та активізувати її ресурси: здатність до довіри, терпіння, надії, відповідальності чи любові. Навіть у складному стані підкреслюється, що ці якості не зникають, а можуть бути підтримкою. Теорія мікротравм дозволяє зрозуміти, що криза часто є не лише результатом однієї події, а накопиченням дрібних переживань. Усвідомлення цього знижує самообвинувачення і дає ширший погляд на ситуацію.Транскультурний підхід допомагає врахувати особисті, сімейні та культурні особливості переживання кризи. У терапії можуть використовуватись метафори, притчі чи історії, які полегшують осмислення ситуації та дають нові способи її бачення [3].

Ще один важливий аспект – робота з оточенням. У кризових станах можуть залучатися близькі люди або аналізуватися соціальні фактори, що впливають на стан людини, щоб посилити підтримку [2; 4].

Таким чином, позитивна психотерапія в кризі спрямована не лише на зменшення симптомів, а й на зміну життєвої перспективи: людина вчиться бачити сенс пережитого, відкривати внутрішні ресурси та поступово відновлювати здатність діяти й розвиватися навіть після складних подій.

Список використаних джерел

1. Мельничук І. Особливості застосування принципу надії у позитивній психотерапії для гармонізації розвитку особистості. Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики. Матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (25 лютого 2022 року). Кропивницький: ЦДПУ, 2022. 209 с.

2. Чиханцова О.А Позитивна психотерапія як фактор сприяння розвитку життєстійкості особистості.Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи, 2021, № 3(56) Т.1 https://doi.org/10.33216/2219-2654-2021-56-3-1-21-33

3. Позитивна психотерапія: Теоретико-практичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. НВ Ханецька. 2015р. Хмельницький: ХНУ. 223 с.

4. Сердюк Л.З. Позитивна психотерапія в сприянні психологічному благополуччю особистості / Л.З. Сердюк, В.В. Завірюха // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Том IX, Загальна психологія. Історія психології. Етнічна психологія. Випуск 11 Київ; Ніжин : ПП Лисенко, 2018. С. 185-193.

5. Сіренко О. М. Історія становлення позитивної психотерапії, як окремого напрямку психології (друга половина XX-початок XXI ст.) Історія науки і техніки, 2018, том 8, вип. 2 (13).

УДК 159.938.363

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕРСОНАЛУ ОРГАНІЗАЦІЇ

Рижук В.В.,

студентка 5 курсу ОП Психологія. Організаційна психологія

Білоцерківський національний аграрний університет

parhomenkoanastasia7@gmail.com
Науковий керівник – **ХОМЧУК О.П.**,
канд. псих. наук, ст. викладач кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна

Анотація. У статті розглядається роль організаційної культури як інструменту підтримки психічного здоров'я персоналу. Показано, як цінності, норми та практики формують сприятливий морально-психологічний клімат і сприяють емоційній стабільності, мотивації та стресостійкості працівників.

Ключові слова: організаційна культура; психічне здоров'я персоналу; морально-психологічний клімат; мотивація працівників; стресостійкість

Сучасний розвиток організацій є ключовою умовою їхньої ефективності та виживання. Він передбачає цілеспрямоване нарощування потенціалу, підвищення продуктивності та конкурентоспроможності, що у постіндустріальному суспільстві базується на ефективному використанні знань, впровадженні інновацій, диференційованому підході до організаційних процесів та формуванні унікальної ідентичності організації. Розвиток включає інтеграцію високих виробничих та соціальних технологій, адаптивне реагування на сегментовані потреби ринку та створення сприятливих умов для поєднання організаційних і особистісних цілей.

Організаційна культура виступає ключовим чинником розвитку, визначаючи стиль управління, соціальний потенціал та внутрішні взаємодії колективу. Вона поєднує формальні та неформальні норми, правила та процедури, створює передумови для розвитку лідерства, стимулює причетність співробітників до управлінських процесів та формує інтелектуальний капітал організації. Через організаційну культуру реалізується взаємозв'язок між соціальним потенціалом, ефективністю працівників і досягненням стратегічних цілей **[**1, с. 55-63**]**.

Застосування організаційної культури для розвитку передбачає формування сприятливого середовища для творчості, професійного росту та взаємодії у командах, впровадження систем мотивації та обміну знаннями,

розвиток цифрових навичок і адаптивного мислення. Це дозволяє організації ефективно реагувати на зовнішні виклики, трансформувати соціальний потенціал у соціальний капітал, підвищувати конкурентоспроможність та забезпечувати сталий і динамічний розвиток.

Організаційна культура є важливою складовою будь-якої організації, що визначає систему цінностей, норм поведінки, взаємодій та правил, які поділяють її працівники. Вона формує середовище, у якому відбувається щоденна діяльність колективу, впливає на ефективність виконання завдань, взаємовідносини та загальний психологічний клімат. Особливе значення організаційна культура має для підтримки психічного здоров'я персоналу, оскільки створює передумови для зниження стресових факторів, запобігання вигоранню та формування позитивної мотивації.

Психічне здоров'я персоналу включає стан емоційного благополуччя, здатність ефективно взаємодіяти в колективі, адаптуватися до змін і конструктивно реагувати на стресові ситуації. Організаційна культура впливає на ці процеси через систему цінностей, правил і практик, що регулюють поведінку співробітників і визначають атмосферу всередині колективу.

Основні чинники впливу організаційної культури на психічне здоров'я персоналу [4, с. 148-155]:

1. Соціальна підтримка і корпоративна взаємодія. Організаційна культура, що акцентує увагу на взаємопідтримці, відкритій комунікації та партнерських відносинах, створює умови для зниження рівня стресу у співробітників. Позитивні соціальні взаємодії допомагають працівникам відчувати себе частиною команди, сприяють формуванню довіри та підтримують емоційне благополуччя.

2. Норми та стандарти поведінки. Чітко визначені формальні й неформальні правила організації знижують невизначеність та конфліктність у робочому середовищі. Працівники розуміють, які очікування до них висуваються, що зменшує психологічне навантаження та підвищує відчуття безпеки.

3. Мотивація та визнання праці. Організаційна культура, яка стимулює досягнення, цінує професійні успіхи та забезпечує винагороди, підтримує внутрішню мотивацію та позитивне ставлення до роботи. Це знижує ризик емоційного вигорання та сприяє стабільності психічного стану.

Аналізуючи вплив організаційної культури на психічне здоров'я персоналу, можна стверджувати, що вона виступає комплексним інструментом, який інтегрує соціальні, психологічні та управлінські чинники. Через створення системи цінностей, норм, практик і підтримки співробітників культура формує умови для зниження стресу, підвищення емоційної стабільності та розвитку внутрішньої мотивації [3, с. 42-51].

Спрямована організаційна культура забезпечує баланс між вимогами до ефективності роботи та потребами працівників у психологічному благополуччі. Вона дозволяє колективу адаптуватися до змін, підтримувати відкриту комунікацію та взаємну підтримку, що сприяє формуванню сприятливого морально-психологічного клімату [2, с. 36].

Таким чином, організаційна культура виступає не лише фактором продуктивності та ефективності, а й важливим інструментом підтримки психічного здоров'я персоналу, який створює основу для стабільного розвитку організації та формування відданих і мотивованих команд.

Список використаних джерел

1. Васіна А. Організаційна культура у забезпеченні розвитку організацій. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України, 2024. Вип. 29. С. 55-63. URL: https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/55150

2. Карамушка Л. М., Креденцер О. В., Терещенко К. В., Лагодзінська В. І., Івкін В. М., Ковальчук О. С. *Методики дослідження психічного здоров'я та благополуччя персоналу організацій: психологічний практикум*. 2023. 76 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/733813/

3. Лагодзінська В. І. *Тренінг розвитку креативного потенціалу персоналу освітніх організацій як детермінанти забезпечення його психічного*

здоров'я та благополуччя в умовах війни й післявоєнного відновлення. Організаційна психологія. Економічна психологія, 20224. № 3-4 (33). С. 42-51. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743433/

4. Прошукало І. Тренінгова програма формування організаційної культури як інструменту забезпечення психологічного здоров'я працівників організацій у сфері послуг. Організаційна психологія. Економічна психологія, 2023. № 30 (4). С. 148-155. URL: https://doi.org/10.31108/2.2023.4.30.13

УДК 159.9:005.95/.96:355.1

ЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ПСИХОЛОГІВ

Алєксєєва О.І.,

канд. псих. наук, старший викладач кафедри психології та здоров'я людини

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах розглянуто значення військової психології як важливого ресурсу у формуванні професійних компетентностей організаційних психологів. Обґрунтовано вивчення основ військової психології в контексті розвитку психологічної стійкості, кризового мислення, ефективного лідерства та командної взаємодії. Визначено ключові напрями застосування військової психології в організації.

Ключові слова: військова психологія, організаційна психологія, професійні компетентності, психологічна стійкість, лідерство, кризове управління.

Сучасні організації функціонують в умовах високої невизначеності, динамічних змін і постійних кризових викликів [1]. У контексті воєнних дій в Україні військова психологія набуває особливого значення як наукова галузь, що забезпечує збереження психічного здоров'я, стійкості та ефективності функціонування як військовослужбовців, так і цивільного населення [2]. Повернення ветеранів до цивільного життя та їх реінтеграція у професійне

середовище зумовлює необхідність використання військово-психологічних знань для створення інклюзивного, підтримувального та психологічно безпечного робочого простору [3]. У зв’язку з цим зростає потреба у фахівцях, здатних ефективно діяти в умовах стресу, приймати обґрунтовані рішення в критичних ситуаціях та забезпечувати психологічну стабільність персоналу [1]. Організаційні психологи відіграють ключову роль у забезпеченні цих процесів, однак традиційні підходи не завжди враховують екстремальний характер сучасного середовища.

У цьому контексті особливої актуальності набуває звернення до військової психології, яка історично сформувалася як галузь знань, спрямована на дослідження поведінки людини в умовах ризику, загрози та високої відповідальності [2]. Військова психологія накопичила значний досвід у сфері формування стійкості, управління стресом, розвитку лідерства та командної взаємодії, що може бути ефективно адаптований до організаційного середовища [4].

Проблематика професійної підготовки організаційних психологів широко висвітлюється у сучасних наукових дослідженнях [1]. Значна увага приділяється розвитку компетентнісного підходу, формуванню емоційного інтелекту, навичок комунікації та управління персоналом [5]. Водночас дослідження військової психології зосереджені на питаннях психологічної адаптації до екстремальних умов, подолання стресу, формування бойової готовності та згуртованості колективу [2].

Однак інтеграція цих двох напрямів досі залишається недостатньо розробленою, що зумовлює необхідність теоретичного осмислення та практичного обґрунтування використання військово-психологічних підходів у підготовці організаційних психологів.

Військова психологія як наукова галузь досліджує закономірності психічної діяльності людини в умовах екстремального навантаження, небезпеки та обмежених ресурсів [2]. Її основними напрямами є вивчення психологічної стійкості, мотивації, лідерства, групової динаміки та поведінки в кризових

ситуаціях [4]. Саме ці аспекти є надзвичайно важливими для сучасних організацій.

Однією з ключових компетентностей організаційного психолога є здатність працювати зі стресом як власним, так і працівників організації [5]. Військова психологія пропонує ефективні методики формування стресостійкості, серед яких особливе місце займають тренування психологічної витривалості, розвиток саморегуляції та когнітивної гнучкості [4]. Ці підходи дозволяють підвищити ефективність діяльності персоналу в умовах високого навантаження.

Не менш важливою є компетентність кризового управління. В умовах організаційних змін, конфліктів або зовнішніх загроз психолог має вміти швидко оцінювати ситуацію, прогнозувати поведінку людей та пропонувати ефективні рішення [1]. Військова психологія формує навички прийняття рішень в умовах невизначеності, що є критично важливими для організаційної практики [2].

Особливу увагу слід приділити розвитку лідерських якостей. У військовій психології лідерство розглядається як здатність не лише керувати, а й підтримувати моральний дух колективу, формувати довіру та відповідальність [4]. Організаційні психологи можуть використовувати ці підходи для розвитку ефективного керівництва в компаніях.

Ще одним важливим аспектом є командна взаємодія. Військова психологія підкреслює значення згуртованості, взаємної підтримки та чіткої комунікації в колективі [2]. Ці принципи є універсальними і можуть бути застосовані в організаціях для підвищення ефективності роботи команд.

Крім того, військова психологія сприяє формуванню етичної відповідальності та готовності діяти в інтересах спільної мети [3]. Це особливо актуально для організаційних психологів, які працюють з корпоративною культурою та цінностями. Важливим напрямом є також розвиток психологічної готовності до змін. У військовій сфері ця якість є необхідною умовою

ефективності, тоді як в організаціях вона забезпечує адаптацію до нових умов, технологій та стратегій [5].

Інтеграція військової психології у підготовку організаційних психологів відкриває нові можливості для підвищення їх професійної ефективності. Вона дозволяє розширити традиційні уявлення про компетентності фахівця, доповнюючи їх елементами стійкості, адаптивності та готовності до дії в складних умовах [1].

Водночас така інтеграція потребує адаптації військових підходів до специфіки організаційного середовища, оскільки пряме перенесення методів може бути неефективним. Тому необхідно враховувати гуманістичний характер організаційної психології та орієнтацію на розвиток особистості.

Таким чином, військова психологія є важливим джерелом знань і практичних інструментів для формування професійних компетентностей організаційних психологів. Її використання сприяє розвитку психологічної стійкості, навичок кризового управління, ефективного лідерства та командної взаємодії [2; 4].

Інтеграція військово-психологічних підходів у систему підготовки організаційних психологів є перспективним напрямом, що відповідає сучасним викликам та потребам суспільства. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку методичних рекомендацій щодо впровадження цих підходів у освітній та практичний процес.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КНУ ім.Т. Шевченка, 2017. 400 с.

2. Кокун О. М. Військова психологія : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 336 с.

3. Лазос Г. П. Психологічна допомога учасникам бойових дій : монографія. Київ : Логос, 2018. 280 с.

4. Бандура А. Теорія соціального навчання. Київ : Либідь, 2015. 320 с.

5. Орбан-Лембрик Л. Е. Організаційна психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2018. 448 с.

УДК 159.9:005.95/.96:355.1

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАЛАНСУ «РОБОТА-ЖИТТЯ» В УМОВАХ ВІДДАЛЕНОЇ РОБОТИ

Пархоменко А.Є.,
студентка 4 курсу ОП Психологія. Організаційна психологія
Білоцерківський національний аграрний університет
parhomenkoanastasia7@gmail.com
Науковий керівник – **АЛЄКСЄЄВА О.І.**,
канд. псих. наук, ст. викладач кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна

Анотація: У публікації досліджено психологічні особливості підтримання балансу між професійною діяльністю та особистим життям (work-life balance) в умовах віддаленої роботи. Здійснено аналіз ключових теоретичних підходів до розуміння феномену розмивання меж між робочим та приватним просторами. Встановлено, що специфіка дистанційного формату, зокрема відсутність фізичного поділу середовищ, постійна цифрова доступність та зміна структури робочого часу, виступають значущими чинниками психологічного напруження. Визначено роль індивідуально-психологічних ресурсів у самоорганізації та регуляції емоційного стану працівників. Підкреслено необхідність розробки ефективних стратегій коучингу та психологічної підтримки для запобігання професійному стресу та гармонізації життєвих сфер у сучасних форматах зайнятості.

Ключові слова: Баланс «робота-життя», віддалена робота, психологічне благополуччя, цифрова трансформація праці, самоорганізація, межі робочого простору, професійний стрес, дистанційна зайнятість.

Актуальність дослідження психологічної рівноваги між професійною діяльністю та приватним буттям зумовлена глобальними змінами у структурі трудових відносин, що відбулися протягом останніх років. Перехід до віддаленого формату праці став не просто технічною зміною місця виконання обов'язків, а фундаментальним викликом для психічного здоров'я особистості.

У сучасних українських реаліях цей процес набуває особливої гостроти, оскільки дистанційне виконання завдань часто відбувається в умовах підвищеної соціальної напруги та безпекових ризиків, що змушує індивіда витрачати додаткові вольові ресурси на підтримання продуктивності. Психологічна наука стикається з необхідністю переосмислення механізмів адаптації людини до середовища, де межа між професійним обов'язком та сімейним затишком стає майже прозорою. Головна мета наукового пошуку полягає у визначенні тих внутрішніх важелів та стратегій саморегуляції, які дозволяють особистості зберігати цілісність свого внутрішнього світу та запобігати емоційному виснаженню в умовах повної цифровізації життєвого простору [1].

Психологічний зміст поняття рівноваги між роботою та життям розкривається через складну систему суб'єктивного благополуччя, де когнітивна оцінка задоволеності власними досягненнями поєднується з емоційною стабільністю. У межах теоретичного аналізу встановлено, що цей стан не є статичним розподілом годин, а являє собою динамічний процес узгодження соціальних ролей. Провідне місце в розумінні цього явища посідає теорія психологічних меж, згідно з якою людина постійно створює та підтримує кордони між різними сферами свого існування. Проте специфіка дистанційної зайнятості полягає в ерозії цих кордонів: коли дім перетворюється на робоче місце, виникає стан постійної готовності до праці, що заважає повноцінному відновленню. Рівновага у такому контексті виступає як інтегральний показник здатності індивіда до автономії та самостійного конструювання власного графіку, де професійна активність не нівелює особистісні цінності, а органічно вплітається в загальну структуру життєдіяльності [5].

Аналіз чинників, що впливають на психоемоційний стан фахівця у віддаленому режимі, вказує на виникнення специфічного конфлікту через надмірну залученість у віртуальні комунікації. Відсутність фізичних маркерів переходу від однієї ролі до іншої — таких як шлях до установи чи зміна оточення — призводить до явища когнітивного нашарування. Особистість

опиняється в ситуації, коли побутові подразники та робочі вимоги виникають одночасно, вимагаючи фрагментації уваги та постійної напруги. Це породжує стан функціональної загнаності, за якого людина відчуває провину перед сім'єю за приділену увагу роботі та навпаки. Теоретично обґрунтовано, що тривале перебування в такому стані веде до деперсоналізації робочого місця, коли професія перестає сприйматися як джерело розвитку, перетворюючись на механічне виконання завдань без живого емоційного відгуку та соціальної підтримки з боку колективу [2].

Важливим компонентом теоретичного обґрунтування є роль ресурсного підходу до подолання стресу в цифровому середовищі. Збереження психологічного благополуччя залежить від здатності індивіда до ментального перемикання після завершення справ. Встановлено, що відсутність навички психологічного відсторонення від службових питань веде до накопичення втоми, яка з часом трансформується у психосоматичні розлади та хронічне невдоволення життям. Окремої уваги заслуговує вплив віртуального менеджменту: якщо організація не поважає приватний час працівника, виникає відчуття тотального контролю, що вбиває креативність. Натомість наявність внутрішнього локусу контролю та розвиненої самоорганізації дозволяє фахівцеві використовувати переваги дистанційності для зміцнення сімейних зв'язків та особистісного зростання, перетворюючи потенційний конфлікт на ресурс для самовдосконалення та підвищення життєвої стійкості [3].

Інтерпретація теоретичних поглядів на проблему дозволяє стверджувати, що рівновага між працею та життям є фундаментом стійкості особистості в умовах невизначеності. Вона виступає як активна навичка самопроектування, де головним інструментом є усвідомлене керування увагою та розвиток емоційного інтелекту. Психологічно зріла особистість здатна перетворити домашній простір на гармонійне поєднання зони активності та зони спокою, дотримуючись правил цифрової гігієни та зберігаючи якісні соціальні контакти поза віртуальним простором.

Таким чином, запорукою успішного функціонування людини в умовах віддаленої роботи є не лише технічна грамотність, а насамперед здатність до вольового вибудовування гнучких меж свого буття. Тільки за умови збереження цілісності своєї ідентичності та права на відпочинок, праця стає чинником самореалізації, а не причиною деструкції особистості у сучасному високотехнологічному світі [4].

Список використаних джерел

1. Бондарчук О.І. Психологія професійної діяльності в умовах цифровізації суспільства: виклики та перспективи. Вісник післядипломної освіти. 2022. Вип. 19(48). С. 10–25.
2. Завгородня О.В. Ресурсний підхід до подолання професійного вигорання в умовах дистанційної праці. Психологія і суспільство. 2024. № 1. С. 112–126.
3. Москальов М. В. Психологічні особливості саморегуляції працівників ІТ-сфери на віддаленій роботі. Перспективи та інновації науки. 2024. № 5(39). С. 712–724.
4. Титаренко Т. М. Психологічне здоров’я особистості в умовах війни: як зберегти життєстійкість. Освіта України. 2024. № 5. С. 4–7.
5. Чайка Г. В. Баланс між роботою та особистим життям як чинник суб’єктивного благополуччя. Психологія особистості. 2022. № 1(11). С. 67–75.

УДК 159.9:796

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ТЕХНІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СПОРТСМЕНІВ

Трофименко В.О.,

ст. викладач кафедри психології та здоров’я людини

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація: Розглядається роль спорту як важливого етапу формування особистості в молодому віці, що передує професійній діяльності. Акцент зроблено на тому, що саме в період навчання закладаються основи майбутньої майстерності через засвоєння попереднього досвіду людства та активну діяльність особистості. Описано основні форми активності, які сприяють набуттю досвіду: навчання, тренування, наслідування та самостійне конструювання рухів.

Ключові слова: технічна майстерність, психомоторика, навчання, засвоєння, навички, тренування, спортивна підготовка.

Спорт переважно властивий етапу життя молоді, який передує її включенню в основну трудову діяльність. Період навчання є підготовчим до етапу професійної майстерності, коли людина засвоює результати діяльності попередніх поколінь. Це час активного формування готовності до самостійного життя. Накопичення досвіду відбувається через відносно самостійні види активності: навчання, засвоєння, тренування, конструювання рухів, наслідування тощо. Кожен із цих видів сприяє оволодінню конкретними результатами діяльності [1].

Технічна майстерність являє собою систему засобів, прийомів і методів впливу на психіку, свідомість і психомоторику, що забезпечує розвиток рухових систем і підвищує ефективність та надійність дій спортсмена в умовах змагань. Вона визначається здатністю спортсмена гнучко застосовувати психомоторні дії в різних умовах і за різного рівня психічного напруження. Технічна підготовка реалізується через опанування психомоторних дій і поведінки у складних змагальних ситуаціях. Майстерність і освіченість проявляються у стабільності спортивної форми та поступовому зростанні результатів. Окрім цього, важливо враховувати розвиток прихованих можливостей мислення, емоцій, уяви та психомоторики через спеціальні вправи, що активізують енергетичний потенціал організму.

Технологія технічної підготовки полягає у вмінні тренера й спортсмена ефективно застосовувати методи і засоби тренування, що ґрунтуються на

закономірностях чуттєво-інтуїтивного та логічного відображення рухів, які виконуються в екстремальних умовах [2].

Результатом навчання є формування знань, умінь і навичок. Вони виникають як у процесі цілеспрямованої діяльності під керівництвом тренера, так і завдяки внутрішнім психічним механізмам. У процесі діяльності розвивається мислення, поглиблюються почуття, активізується уява, що підвищує якість подальших дій. Психомоторика також удосконалюється, а витрачена енергія компенсується з приростом.

Існує кілька рівнів навченості. Сенсорна навченість забезпечує розпізнавання образів і властивостей рухів. Моторна – формує цілісні системи рухів і програми їх регуляції. Сенсомоторна – поєднує ці два рівні, дозволяючи діяти на основі сприйняття або уявлення. Когнітивна навченість дає змогу знаходити оптимальні рухові рішення. Розумова – пов'язана зі здатністю формувати цілі та втілювати їх у діях. Розсудлива – дозволяє систематизувати дії за певними схемами без глибокого аналізу [1].

Таким чином, засвоєння є комплексним процесом, що включає сприйняття, осмислення, запам'ятовування і практичне застосування рухів. Це ключовий елемент навчання. Досвід формується через різні види активності, і завдання тренера – ефективно керувати цим процесом.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. І., Черепєхіна О. А. Психологія спорту.К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

2.Кириленко Т. С. Психологія спорту. Регуляція психічних станів: навч. посіб. Київ: Ін-т післядиплом. освіти Київського ун-ту імені Т. Шевченка, 2002. 112 с.

УДК 159.9:796

ЗНАЧЕННЯ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Дудник О.К.,

канд.біол.наук, доцент кафедри психології та здоров'я людини

Білоцерківський національний аграрний університет,

м. Біла Церква, Україна

Анотація: Розкрито сутність спортивної діяльності як особливої сфери розвитку людини, її вплив на фізичні, психічні та особистісні якості. Описано закономірності розвитку спортсмена та роль спорту у формуванні індивідуальності.

***Ключові слова*:** спортивна діяльність, фізичний розвиток, особистість, акселерація, гетерохронність, пластичність, психічні функції, мотивація, самодетермінація, інтегративність, онтогенез, соматотип.

Постійне прагнення людини задовольняти потребу в руховій активності та фізичному розвитку зумовило поступову трансформацію фізичних вправ у сучасні види спорту, які сформували окрему сферу людської діяльності – спортивну діяльність. Вона вирізняється чіткою спеціалізацією та значною соціальною роллю. Спортивна діяльність сприяє формуванню у спортсменів патріотичних і інтернаціональних почуттів, а також розвитку особливої системи цінностей і мотивацій [1,3].

Заняття спортом впливають на людину як на біологічну істоту і як на особистість. Серед характерних особливостей розвитку людини в умовах спортивної діяльності виділяють такі:

- нерівномірність розвитку, що особливо проявляється в явищі акселерації, коли періоди інтенсивного фізичного росту та становлення збігаються з етапами спортивного вдосконалення і сенситивними періодами розвитку психічних функцій, що забезпечує високий ефект від цілеспрямованого тренувального впливу;

- гетерохронність розвитку, яка виявляється у вибірковому прискоренні окремих психічних процесів, насамперед тих, що є важливими для конкретного виду спорту. Наприклад, у спортсменів високого рівня (футбол, волейбол) самооцінка зазвичай дещо вища за середні показники, що зумовлено рівнем їхньої майстерності;

- пластичність розвитку, що полягає у спеціалізованому вдосконаленні психічних функцій і якостей, які дозволяють ефективно пристосовуватися до вимог певного виду спорту та компенсувати недостатній розвиток окремих характеристик іншими;

- перенесення сформованих у спорті психологічних якостей на інші сфери діяльності, що проявляється у феномені самодетермінації, коли розвинені риси особистості (мотивація, характер, цілеспрямованість) визначають поведінку людини в різних життєвих ситуаціях;

- інтегративність розвитку, яка проявляється у впливі спорту на формування взаємозв'язків між різними психічними підструктурами – емоційною, вольовою, інтелектуальною та мотиваційною;

- вплив на основні механізми розвитку особистості через корекцію онтогенезу, що сприяє формуванню життєвого шляху людини. Спорт здійснює переважно коригуючий вплив на розвиток і формувальний на життєдіяльність [2].

Отже, спортивна діяльність суттєво впливає і на фізичний розвиток людини. Зі збільшенням стажу занять певним видом спорту цей вплив набуває специфічного характеру. Саме тому в кожній спортивній спеціалізації спостерігається домінування певних соматотипів, що свідчить про ефективність відбору та впливу тренувального процессу.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. І., Черепєхіна О. А. Психологія спорту.К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

2.Гринь О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів. К.: НУФВСУ, вид-во «Олімп. л-ра», 2015. 276 с.

3.Кириленко Т. С. Психологія спорту. Регуляція психічних станів: навч. посіб. Київ: Ін-т післядиплом. освіти Київського ун-ту ім. Т.Шевченка, 2002. 112 с.

УДК 796.011:159.92

ЕМОЦІЙНА ТА ВОЛЬОВА РЕГУЛЯЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ СПОРТСМЕНІВ

Коваленко А.Ю.,
асистент кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна

Анотація: Розглянуто роль емоційної та вольової регуляції у спорті, вплив психічного напруження та значення психологічної підготовки для досягнення високих результатів і збереження стану спортсмена.

***Ключові слова*:** емоційна регуляція, вольова регуляція, психічне напруження, спортсмен, тренування, психологічна підготовка, самоконтроль, стрес, мотивація, спортивна діяльність.

Емоційна регуляція діяльності проявляється у ситуаціях сильного прагнення досягти високих спортивних результатів, що супроводжуються інтенсивними переживаннями, зокрема страхом. Нерідко саме емоції автоматично, на несвідомому рівні, активізують внутрішні ресурси спортсмена. В особливих емоційних станах виникає значне психічне напруження, яке ніби усуває природні обмеження організму, завдяки чому відкриваються та реалізуються його резервні можливості. Вольова регуляція, своєю чергою, пов'язана зі свідомою мобілізацією фізичних і духовних сил, спрямованих на підвищення ефективності діяльності. Її основою є не лише бажання досягти мети, а й усвідомлення необхідності подолання труднощів і самого себе [3].

Психічне напруження супроводжує будь-яку результативну діяльність і виникає як під час тренувань, так і у змагальних умовах, однак має різну спрямованість. У тренувальному процесі воно пов'язане переважно з виконанням значних фізичних навантажень і поступовим їх збільшенням. У змагальних умовах до цього додається напруження, обумовлене необхідністю досягнення конкретного результату. Тривале й інтенсивне напруження, особливо за умов одноманітних тренувань, може негативно впливати на стан спортсмена [2].

Більшість спортсменів характеризується середнім рівнем самоконтролю, тому перед відповідальними змаганнями важливо проходити психологічну підготовку, навчатися долати негативні наслідки емоційних переживань і адекватно оцінювати власний психічний стан. Це сприяє досягненню високих результатів і вдосконаленню навичок. Водночас необхідно розвивати вміння підтримувати оптимальний психічний стан і фізичну форму, використовуючи різні методи дослідження і тренування, зокрема лонгітюдинальні, емпіричні та порівняльні [2].

Тренування є не лише засобом фізичного вдосконалення, а й методом формування морально-вольових якостей спортсмена: сили волі, наполегливості, самовладання, рішучості, сміливості, впевненості в собі, дисциплінованості та здатності долати труднощі. Ці якості формуються в конкретних умовах спортивної діяльності, а не як абстрактні характеристики. У зв'язку з розвитком спорту високих досягнень, а також масового і юнацького спорту, дослідження психологічних основ формування вольової активності та підготовки спортсменів із урахуванням їх індивідуальних особливостей і спеціалізації набуває особливої актуальності [1].

Для запобігання негативним психологічним перевантаженням спортсменам необхідно володіти основами психології спорту та тренувального процесу, а також розуміти особливості фізичних навантажень. Важливо самостійно або за допомогою тренера визначати оптимальну інтенсивність, обсяг і види вправ. Не менш значущим є і повноцінний відпочинок, який є невід'ємною складовою тренувального процесу, адже надмірні навантаження можуть призвести не лише до фізичної, а й до психічної перевтоми, що проявляється у стані «перегорання». Раціональне чергування навантаження і відпочинку забезпечує розвиток фізичних якостей – сили, швидкості, витривалості та спритності [3].

Отже, ефективність спортивної діяльності значною мірою залежить від гармонійної взаємодії емоційної та вольової регуляції, рівня психічного напруження та правильно організованого тренувального процесу. Врахування

психологічних аспектів підготовки дозволяє не лише підвищити результати, а й зберегти психічне здоров'я спортсмена.

Список використаних джерел

1. Бочелюк В. І., Черепєхіна О. А. Психологія спорту.К.: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.

2.Вейнберг Р. С. Психологія спорту. К, 2001. 335 с.

3.Кириленко Т. С. Психологія спорту. Регуляція психічних станів: навч. посіб. Київ: Ін-т післядиплом. освіти Київського ун-ту імені Т. Шевченка, 2002. 112 с.

УДК 37.015.3:159.944:159.923

РОЛЬ ПИСЬМОВИХ ПРАКТИК ЯК ІНСТРУМЕНТА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ СУЧАСНИХ ОСВІТЯН

Волотовська Н.В.

доктор медичних наук, доцент,

доцент кафедри фізіології з біоетикою

Тернопільський національний медичний університет імені І.Я. Горбачевського

Україна, Тернопіль

Скуловатова О.В.

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Білоцерківський національний аграрний університ

Україна, Біла Церква

Анотація. У сучасних умовах підвищеного психоемоційного навантаження, зумовленого соціальними трансформаціями та воєнними викликами, питання збереження психологічної стійкості освітян набуває особливої актуальності. Сучасний педагог виконує не лише освітню, але й підтримувальну психологічну функцію для здобувачів освіти. У зв'язку з цим виникає потреба у доступних, ефективних і самостійно застосовуваних методах підтримки психічного здоров'я самого викладача.

Ключові слова: письмові практики, психологічна стійкість, ресурсність, внутрішні опори, стрес.

Письмові практики (expressive writing, рефлексивне письмо, ведення щоденників) розглядаються як методи, що активізують процеси усвідомлення, когнітивної переробки досвіду та емоційного розвантаження [1]. Останні дослідження підкреслюють, що для підтримки психічного благополуччя важливим є не лише емоційне висловлення, а глибше усвідомлення власного досвіду, якому сприяють письмові практики. Регулярне ведення рефлексивних записів допомагає зміцнити впевненість у собі, покращити взаємини з іншими, підвищити задоволеність професійною діяльністю та розвинути лідерські якості. Окрім цього, такі підходи підсилюють самоконтроль і підтримують процес прийняття зважених рішень [2]. Зокрема, експресивне письмо сприяє зниженню рівня тривожності, структуризації травматичного досвіду, зменшенню внутрішньої напруги. Рефлексивне письмо дає змогу усвідомити власні емоційні реакції, сформувати професійну ідентичність та розвивати метакогнітивні навчики, а ведення щоденникових записів вдячності та для пошуку ресурсності сприяє посиленню позитивного мислення, формування внутрішніх опор та покращує загальне психологічне самопочуття. З метою проведення вступних досліджень нами було сформовано досліджувану групу, що об’єднала 67 респондентів. Базуючись на відомостях про те, що застосування експресивного письма сприяє зниженню рівня кортизолу [3] та активує вентролатеральну префронтальну кору, знижуючи активність мигдалини [4], а це своєю чергою забезпечує ефективні механізми емоційної регуляції, ми сформували ряд питань для Google-опитування, які давали можливість оцінити рівень суб’єктивного сприйнятого стресу сучасними освітянами. Проаналізувавши окремі анонімні відповіді респондентів (віком 26-35 р. було 26%, 36-45 р. – 16,3%, 46-55 р. – 40 %, 56-65 р. – 17,1%), виявилося, що 91,4 % респондентів подобається писати від руки, але в основному – це планувальники справ (73,5 %), тоді як решта – не веде або має електронний планувальник. 82,9 % вказали на

відчуття задоволення, коли ставлять відмітку про виконане завдання, тоді як решта – не акцентували увагу на це відчуття. І хоча лише 25,7 % не подобалося писати твори в школі, а 80 % ніколи не брали участь в письмових марафонах, 89 % після спроби практики терапевтичного письма на занятті відзначили позитивне ставлення до нього, відчуття емоційного розслаблення та спокою.

Відомо, що письмові практики активізують процеси когнітивної переоцінки [5], що є ключовим механізмом подолання стресу, а письмові практики є доступним та ефективним інструментом саморегуляції. Це своєю чергою сприяє зниженню стресу, зростанню емоційної усвідомленості та розвитку адаптивних копінг-стратегій. Перспективним є впровадження елементів терапевтичного письма у програми психологічної підготовки педагогів.

Список використаних джерел:

1. Храбан, Т. Є., & Храбан, М. І. (2024). Рефлексивне письмо як практика формування професійної ідентичності здобувачів вищої військової освіти. *Вища освіта*, (1), 96–109

2. Pennebaker, J. W. (2017). Expressive Writing in Psychological Science. Perspectives on Psychological Science, 13(2), 226–229.

3. DiMenichi, B.C., & Richmond, L.L. (2018). Writing about past failures attenuates cortisol responses and sustained attention deficits following psychosocial stress. Frontiers in Behavioral Neuroscience, 12, 45

4. Lieberman, M. D., Eisenberger, N. I., Crockett, M. J., Tom, S. M., Pfeifer, J. H., & Way, B. M. (2007). Putting feelings into words: Affect labeling disrupts amygdala activity in response to affective stimuli. Psychological Science, 18(5), 421–428

5. Zheng, L., Lu, Q., & Gan, Y. (2019). Effects of expressive writing and use of cognitive words on meaning making and post-traumatic growth. Psychological Research and Psychotherap

УДК 159.9:005.95/.96

ІНТЕГРАЦІЯ МЕТОДІВ КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ПРАКТИКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ПСИХОДІАГНОСТИКИ

Алєксєєва О.І.,
канд. псих. наук, старший викладач кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна
Дорошенко І.В.,
викладач кафедри психології та здоров'я людини
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація. У тезах розглянуто можливості інтеграції методів клінічної психології у практику організаційної психодіагностики. Обґрунтовано доцільність використання клініко-психологічних підходів для оцінки психоемоційного стану працівників, виявлення дезадаптаційних проявів і забезпечення психологічної безпеки в організаціях. Визначено основні напрями застосування клінічної психодіагностики у професійній діяльності організаційного психолога.

***Ключові слова*:** клінічна психологія, організаційна психологія, психодіагностика, психічне здоров'я, стрес, дезадаптація.

Сучасні організації функціонують у складних умовах соціально-економічної нестабільності, швидких змін та зростання психоемоційного навантаження на працівників [2]. У таких умовах питання збереження психічного здоров'я персоналу, своєчасної діагностики негативних психічних станів та попередження професійної дезадаптації набувають особливої

актуальності [5]. Організаційна психодіагностика традиційно зосереджується на оцінці професійно важливих якостей, мотивації, комунікативних здібностей і особистісних характеристик працівників [4]. Однак сучасні виклики потребують розширення її інструментарію.

У цьому контексті актуальним є звернення до методів клінічної психології, які дозволяють більш глибоко досліджувати психічні стани особистості, виявляти приховані форми емоційних порушень, тривожності, депресивних проявів і стресових розладів [1; 4]. Інтеграція клініко-психологічних методів у практику організаційної психодіагностики сприяє підвищенню її точності, валідності та практичної значущості.

Проблематика організаційної психодіагностики активно досліджується в сучасній психологічній науці [2]. Значна увага приділяється розробці методів оцінки професійної придатності, ефективності діяльності та психологічного клімату в колективах [2; 4]. Водночас клінічна психологія накопичила значний досвід у сфері діагностики психічних станів, емоційних порушень та адаптаційних розладів [1].

У наукових працях підкреслюється важливість раннього виявлення дезадаптаційних проявів, що можуть впливати на професійну діяльність працівників [5]. Разом із тим питання інтеграції клінічних методів у організаційний контекст залишається недостатньо розробленим, що зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямі.

Клінічна психологія є галуззю психологічної науки, що вивчає психічні розлади, емоційні стани та особливості функціонування особистості в умовах порушення адаптації [1]. Її методи спрямовані на глибоке дослідження індивідуально-психологічних характеристик, що дозволяє виявляти як явні, так і латентні проблеми психічного здоров’я.

Інтеграція методів клінічної психології у практику організаційної психодіагностики передбачає використання таких підходів, як клінічне інтерв’ю, спостереження, аналіз життєвого анамнезу, а також застосування

стандартизованих психодіагностичних методик для оцінки тривожності, депресивних станів, рівня стресу та емоційного вигорання [4; 5].

Одним із ключових напрямів є діагностика психоемоційного стану працівників. У сучасних організаціях поширеними є явища хронічного стресу, професійного вигорання, емоційного виснаження, що негативно впливають на продуктивність праці та загальну ефективність діяльності [5]. Використання клініко-психологічних методів дозволяє своєчасно виявляти такі стани та розробляти програми психологічної підтримки.

Важливим аспектом є також діагностика дезадаптаційних станів. Порушення адаптації можуть проявлятися у зниженні працездатності, конфліктності, емоційній нестабільності та зниженні мотивації [1]. Клінічна психологія надає інструменти для виявлення причин таких станів і визначення шляхів їх подолання.

Особливого значення набуває використання клінічних методів у роботі з працівниками, які мають досвід переживання стресових або травматичних подій. У цьому випадку організаційний психолог має враховувати можливі прояви постстресових реакцій, тривожності, підвищеної вразливості до стресу [5]. Клініко-психологічний підхід дозволяє більш чутливо та професійно здійснювати психодіагностику таких станів.

Ще одним напрямом інтеграції є оцінка психологічної безпеки в організації. Психологічна безпека передбачає створення умов, за яких працівники можуть відкрито висловлювати свої думки, не боячись негативних наслідків [2]. Клінічна психологія допомагає виявляти фактори, що порушують це середовище, зокрема високий рівень тривожності, недовіру, емоційне напруження [1].

Водночас інтеграція клінічних методів вимагає дотримання етичних принципів, зокрема конфіденційності, добровільності участі та недопущення стигматизації працівників. Організаційний психолог має чітко розмежовувати межі своєї компетентності та, у разі необхідності, направляти працівників до клінічних фахівців [2].

Інтеграція методів клінічної психології у практику організаційної психодіагностики дозволяє значно розширити можливості оцінки психічного стану працівників та підвищити ефективність психологічного супроводу в організаціях [2; 4]. Вона сприяє більш глибокому розумінню причин поведінки працівників, підвищенню якості управлінських рішень та формуванню здорового психологічного клімату.

Разом із тим необхідно враховувати специфіку організаційного середовища, де основною метою є не лікування, а підтримка та розвиток персоналу. Це вимагає адаптації клінічних методів до умов організації та їх використання у межах професійної компетентності організаційного психолога.

Таким чином, інтеграція методів клінічної психології у практику організаційної психодіагностики є важливим і перспективним напрямом розвитку сучасної психології. Вона дозволяє підвищити якість діагностики психоемоційних станів, своєчасно виявляти дезадаптаційні прояви та забезпечувати психологічне благополуччя працівників [1; 5].

Застосування клініко-психологічних підходів сприяє формуванню більш ефективної системи психологічного супроводу в організаціях, що відповідає сучасним викликам і потребам суспільства. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку практичних моделей інтеграції клінічної психології в організаційний контекст.

Список використаних джерел

1. Максименко С. Д. Психологія особистості : підручник. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2017. 400 с.

2. Орбан-Лембрик Л. Е. Організаційна психологія : навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2018. 448 с.

3. Кокун О. М. Психологія професійної діяльності : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2019. 336 с.

4. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика : підручник. Київ : КНТ, 2016. 688 с.

5. Корольчук М. С. Психологія стресу : навчальний посібник. Київ : Ніка-Центр, 2015. 320 с.